

ΔΕΛΤΙΟ ΤΗΝΟΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΑΝΤΙ

Περίοδος Β'
Τεύχος 803
Χριστούγεννα 2003
Τιμή: 4 Ευρώ

Χαλές Γιορτές

25 ΦΕΒ. 2004

Γιορτές και βιβλίο
γράφουν: Σ. Γουνελάς,
Α. Ελευθεράκης,
Ανθη Καρρά,
Α. Μέσκος,
Α. Νόλλας,
Α. Σαμαρτζής
Α. Σταυρακοπούλου
Ο πλαστικός
προϋπολογισμός και
τα βάρη του μέλλοντος
γιατί απέτυχε ο
συγχρονισμός;
Η δίωξη του Σωκράτη
κόκκαλη
εκμήρια για την
κατασκοπία
Το «κάρφωμα» της
παραβωνιαστικιάς και
άλλες φαιδρές ιστορίες

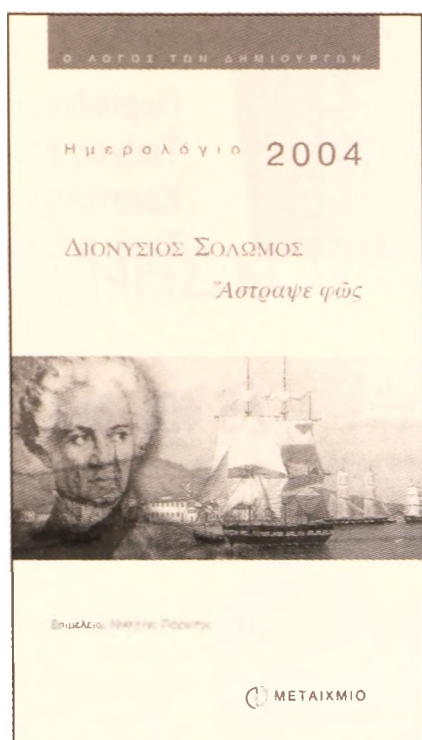

Χωρίς λογοκρισία...

12 ΟΥΙΖ: Τι έκανε τα Χριστούγεννα του 1964
ο Σωκράτης Κόκκαλης;

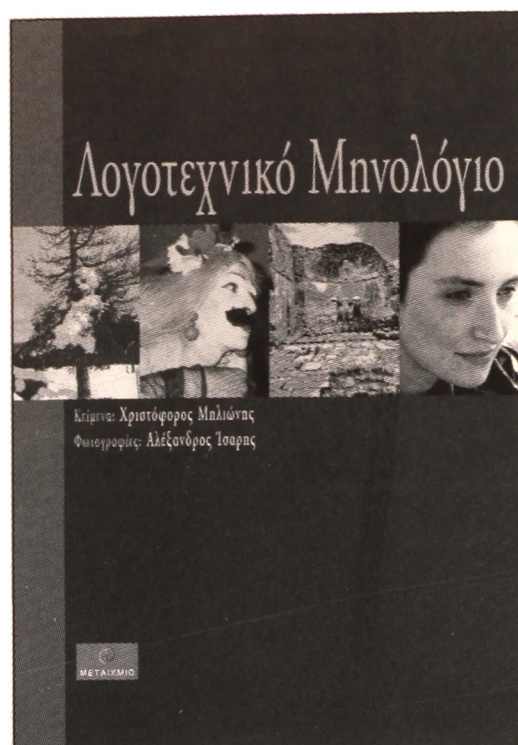

ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΓΙΟΡΤΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ 2004 Διονύσιος Σολωμός "Άστραψε φῶς" Επιμέλεια: Νικήτας Παρίσης

Περιλαμβάνει χρονολόγιο-βιοεργογραφικό σημείωμα, ανθολόγηση αποσπασμάτων από σολωμικά πεζά και ποιήματα, από κριτικά κείμενα για τον Σολωμό, καθώς και πλούσιο εικαστικό και φωτογραφικό υλικό που ζωντανεύει μορφές, πρόσωπα και εικόνες της εποχής του Σολωμού.

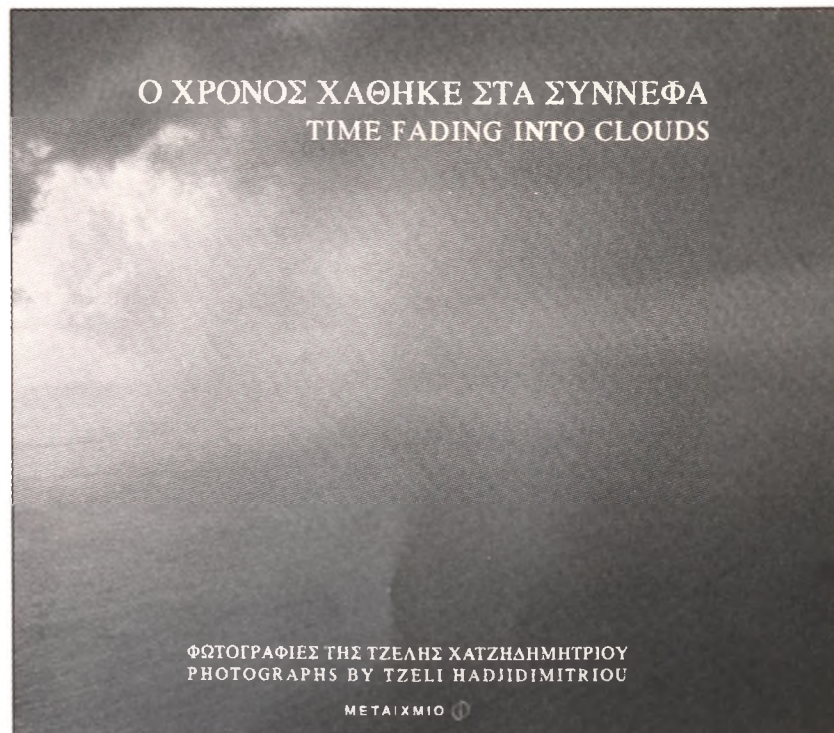
Λογοτεχνικό Μηνολόγιο Κείμενα: Χριστόφορος Μηλιώνης Φωτογραφίες: Αλέξανδρος Ίσαρης

Το βιβλίο αυτό ανιχνεύει από μήνα σε μήνα λογοτεχνικά κείμενα, πεζογραφίας και ποίησης, που σχετίζονται με τις εναλλαγές της φύσης, τις ασχολίες και τις έγνοιες των ανθρώπων, τις γιορτές και τις συνήθειες, τα αισθήματα και τα πάθη τους σε όλη τη διάρκεια του έτους.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ Διονύσης Σαββόπουλος

Εκτενές δοκίμιο, το οποίο πραγματεύεται θεματικά και χρονικά το έργο του τραγουδοποιού. Στο παράρτημα του βιβλίου ανθολογούνται είκοσι τραγούδια του Διονύση Σαββόπουλου.

Ο χρόνος χάθηκε στα σύννεφα Φωτογραφίες: Τζέλη Χατζηδημητρίου

Δίγλωσση έκδοση, η οποία περιλαμβάνει φωτογραφίες που μας ταξιδεύουν στα σύννεφα, προσφέροντάς μας μια διαφορετική άποψη του κόσμου. Στην έκδοση περιλαμβάνονται κείμενα της δημιουργού, του Γιώργου Χρονά και του Νίκου Βατόπουλου.

Περίοδος Β' • Έτος 30ο • Τεύχος 803

Χριστούγεννα 2003

Τιμή τεύχους: 4 ευρώ

**ANTI - ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ**

Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα

Τηλ. 210 7232713 - 210 7232819

Fax: 210 7226107

ANTI ON-LINE: <http://www.anti.gr>

e-mail: chparou@otenet.gr

ΕΚΔΟΤΗΣ: Χρήστος Γ. Παπουτσάκης

ΚΑΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Παναγιώτης Τσάρας

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΥΛΗΣ: Νεφέλη Παπουτσάκη

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΔΙΑΦΗΜΙΣΗΣ: Εύη Ζήση

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΤΥΠΟΕΚΔΟΤΙΚΗ Α.Ε.

Λεύκης 134, Κρυονέρι, τηλ. 210 6297600

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ:

Ετήσια συνδρομή: 26 τεύχη, **Εξάμηνη:** 13 τεύχη

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: Εξαμ. 39 ευρώ, Ετήσια 78 ευρώ,

Οργανισμών, Τραπεζών, κ.λπ.: 200 ευρώ

Φοιτητική ετήσια: 70 ευρώ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: ΕΥΡΩΠΗ - ΜΕΣΟΓ. ΧΩΡΕΣ:

Εξαμ.: 74 ευρώ, Ετήσια: 148 ευρώ,

ΗΠΑ - ΚΑΝΑΔΑΣ - ΑΣΙΑ - ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ:

Εξαμ. 80 δολ. ΗΠΑ, Ετήσια 160 δολ. ΗΠΑ

ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ - ΕΠΙΤΑΓΕΣ: Χρήστος Παπουτσάκης

Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα

ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: 6 ευρώ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: Για τα βιβλιοπωλεία

της Αθήνας: Περιοδικό ANTI,

για τα βιβλιοπωλεία της Β. Ελλάδας:

Κέντρο του βιβλίου - Α. Πουλουκτσή και Σία Ε.Ε.

Λασσάνη 3, Θεσσαλονίκη, τηλ. 2310 237463

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

• ΚΥΡΙΟ ΑΡΘΡΟ: Η μετριότητα που αποκαλείται μετριοπάθεια	4
• Κ. Ανάλατος: Διαδοχολογία με ίδια γεύση πολιτικής	5
• ANTI-ΘΕΣΕΙΣ:	6
• Εφημερολόγια από την Εφήμερη (Όλγα Ι. Φωτακοπούλου)	11
• Κ. Τσαλόγλου: Ο πλαστικός προϋπολογισμός και τα βάρη του μέλλοντος	12
• Πάνος Καζάκος: Γιατί απέτυχε ο εκσυγχρονισμός;	14
• Βασίλης Ζήσης: Έξι τεκμήρια για την κατηγορία της κατασκοπίας	18
• Ρεπόρτερ: Η γερμανική Βουλή αποκαλύπτει τη σχέση Κόκκαλη-ΠΑΣΟΚ	22
• Ρεπόρτερ: Το ξεκίνημα ενός πρακτοράκου	26
• Τ.Κ.Δ.: Κύπρος: Αγώνας δρόμου με στόχο την 1η Μαΐου 2004	32
• Κοσμοδρόμιο	34
• Φώτης Φωτεινός: Για να γίνει η επαύριο της ζωής... πάλι ζωή	36
• ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ	38
• Χριστόφορος Μηλιώνης: Με το τρένο των ποιητών	41
• Ειρήνη Μουντρακή: Υψηλή τάση στον εξώστη	44
• Γρηγόρης Ιωαννίδης: Παρέα με το κτήνος	45
• Δημήτρης Χαρίτος: ...αλλά δίχως κάθαρση	46
• Δημήτρης Φιλιππίδης: Μια φευγαλέα ματιά	47
• Δημήτρης Ελευθεράκης: Ο ποιητής ως ελάσσων	48
• Θανάσης Σαμαρτζής: Πόλεμος και Ηθική	50
• Ανθή Καρρά: Στη χώρα του Κώστα μυριζει ημιμάθεια και εθνικισμό	52
• Σωτήρης Γουνελάς: Κάποιοι που τράβηξαν άλλο δρόμο	59
• Μ. Μέσκος: Από τη βίωση των γραφών, στην πολλαπλή άγνοια της Αγοράς	60
• ΒΙΒΛΙΟ	63

Εξώφυλλο: Γιάννης Σκαλτσάς

Η ΜΕΤΡΙΟΤΗΤΑ ΠΟΥ ΑΠΟΚΑΛΕΙΤΑΙ ΜΕΤΡΙΟΠΑΘΕΙΑ

ΔΕΝ ΕΝΟΧΛΟΥΝ διόλου οι φήμες περί επικείμενης αντικατάστασης του Κώστα Σημίτη από τον Γεώργιο Ανδρέα Παπανδρέου, αν και είναι γνωστό ότι ο πατέρας του, ο Ανδρέας Γεωργίου Παπανδρέου, δεν είχε και σε πολύ μεγάλη εκτίμηση τις ικανότητές του πρωτοτόκου του. Αν δεν υπήρχε «το πρόβλημα Μαργαρίτα», ούτε υπουργό δεν θα τον είχε κρίσει. Δεν μπορούμε φυσικά να πάρουμε στα σοβαρά την άλλη φήμη, ότι δηλαδή και άλλος γιος του Ανδρέα, ο Νίκος Παπανδρέου, ετοιμάζεται επίσης να κατέλθει οσονούπω στον πολιτικό στίβο, ασχολούμενος προς το παρόν με την αρθρογραφία και τη συγγραφή βιβλίων.

ΟΠΩΣ ΔΕΝ μας ενοχλεί διόλου το γεγονός ότι εκτός της Ντόρας πρέπει τώρα να ανεχόμαστε και τον Κυριάκο Μητσοτάκη, παρά τη φημολογία ότι προκειμένου να πάρει το «διδασκαρικό», χρειάστηκε να κτίσουν ολόκληρη πτέρυγα βιβλιοθήκης στο Χάρβαρντ. Ούτε και επιχειρούμε ν' αλλάξουμε κανάλι όταν εμφανίζεται για πολλοστή φορά η άλλη κόρη του Μητσοτάκη, η Αλεξάνδρα, η φιλόανθρωπος και Παριζιάννα. Η δε μαμά Μαρίκα δίνει συνέντευξη και δημιουργεί «πολιτικά γεγονότα». Ούτε και ο ανιψιός του Κωνσταντίνου Καραμανλή μάς ενοχλεί, αν και ο Μητσοτάκης δεν τον έκανε ούτε υφυπουργό(!), ενώ τώρα ετοιμάζεται για την πρωθυπουργία, δίχως την έγκριση ωστόσο του σκληρά εργαζόμενου στις «λαϊκές αγορές» Πάγκαλου, του εγγονού, που τον χαρακτήρισε ανεπάγγελτο.

ΓΙΑΤΙ ΤΟ πρόβλημα δεν βρίσκεται στο νεποτισμό, ούτε στην οικογενειοκρατία που μαστίζει ούτως ή άλλως την πολιτική ζωή της χώρας. Δεν αφορά τα προβλήματα διαδοχής στο ΠΑΣΟΚ, ούτε τη διαπάλη «καραμανλισμού-μητσοτακισμού» στη Ν.Δ. Τελικά το πρόβλημα δεν είναι καν πολιτικό, ούτε και οικονομικό, παρ' όλο που φτάσαμε ν' αγοράζουμε πορτοκάλια για στύψιμο με 500 παλιές δραχμές το κιλό.

ΑΥΤΟ ΠΟΥ ΕΝΟΧΛΕΙ είναι η έλλειψη ήθους και πολιτισμού στην πολιτική: αυτή η γενικευμένη μετριοφιλία που την αποκαλούν μετριοπάθεια. Δεν είναι αμέτοχος ευθυνών ο Γιωργάκης Παπανδρέου για όσα ανάποδα συμβαίνουν χρόνια τώρα στην Ελλάδα. Δεν αναφερόμαστε μόνον στα θέματα εξωτερικής πολιτικής. Μήπως δεν πέρασε και από το Υπουργείο Παιδείας; Μήπως δεν ήταν παρών στα κυβερνητικά συμβούλια που αποφάσιζαν για την οικονομία, τις αναθέσεις, τα καταστροφικά μέτρα για το περιβάλλον;

ΑΠΟΤΥΧΗΜΕΝΟΙ υπουργοί, γόνιμοι των μπαμπάδων τους στον 21ο αιώνα, πλασάρονται ως λαοπρόβλητοι ηγέτες. Γιοι και κόρες αποτυχημένων πρωθυπουργών, ως υποψήφιοι σωτήρες. Αποτυχημένοι «επαναστάτες» ως διαχειριστές του συστήματος και πρώην «κομμουνιστές» ως απολογητές του. Ερμαφρόδιτοι πολιτικοί, χαλιναγωγημένοι δημοσιογράφοι, κρατικοδίαιτοι επιχειρηματίες, ξεπεσμένοι διανοούμενοι, καθεστωτικοί καλλιτέχνες.

ΜΑΣ ΕΝΟΧΛΕΙ η ανασφάλεια από το αδιέξοδο στο οποίο έχουν οδηγήσει τη χώρα και το λαό. Ένα αδιέξοδο που μεγαλώνει περισσότερο, όσο παρατείνεται και η προεκλογική περίοδος, που πρέπει να τερματισθεί το συντομότερο: συμφωνούμε με τον ΣΕΒ αυτή τη φορά. Το απαιτούν οι κουρασμένοι και αγανακτισμένοι πολίτες, το επιδιώκει η παραπαίουσα αγορά. Μόνον το ΠΑΣΟΚ παίζει με καθυστερήσεις στο τελευταίο ντέρμπυ. Έστω κι αν είναι διάχυτο γύρω το κλίμα των τελευταίων ημερών της Πομπηίας.

ΕΝΑ REALITY SHOW είναι τελικά το παρόν και ό,τι κομίζει το παρελθόν. Ιδού, κάπως έτσι θα έλθουν επιτέλους τα πράγματα στη θέση τους: Ο κ. Ευαγγελάτος θα αναλάβει καθήκοντα Γενικού Εισαγγελέως, ο κ. Ανδρέας Μικρούτσικος υπουργού Παιδείας και ο κ. Παπαχελάς, Εθνικού Φρονήματος και Κρατικής Προπαγάνδας. Τότε ο κ. Πρετεντέρης θα μπορεί να συγχαίρει σε ύφος ποδοσφαιρικό τον κ. Μητσοτάκη από τα παρασκήνια: «Τους τη φέραμε, μεγάλε»! Τα ΜΜΕ θα κανοναρχούν τα πάντα – όπως πάντα. Και ο κ. Γεώργιος Ανδρέα Παπανδρέου θα μπορεί επιτέλους να πρωθυπουργεύει. Γιατί τότε δεν θα υπάρχει πεδίο σύγκρισης ή σύγκρουσης. Ούτε και επίπεδο...

ΔΕΛΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ

Διαδοχολογία με ίδια γεύση πολιτικής

Αρκεί η αλλαγή στην ηγεσία του ΠΑΣΟΚ προκειμένου να αντιστραφούν οι δυσμενείς –και παγιωμένες– εκλογικές προβλέψεις για το κυβερνών κόμμα; Οι τελευταίες δημοσκοπήσεις επιβεβαιώνουν ότι η ΝΔ προηγείται με 7-8%, ενώ η συσπείρωση του ΠΑΣΟΚ εξακολουθεί να βρίσκεται στο 70% μόλις λίγους μήνες πριν τις εκλογές. Η στάση των ψηφοφόρων δεν αφορά προσωπικά τον κ. Σημίτη, στον οποίο, ακόμη και τώρα, αναγνωρίζεται ότι είναι τουλάχιστον ισοδύναμος ως προς την καταλληλότητα για πρωθυπουργός με τον κ. Καραμανλή: Αυτό που λείπει στο ΠΑΣΟΚ δεν είναι ο «ηγέτης», αλλά η ικανότητα να παρουσιάσει ένα σχέδιο που να πείθει γιατί στην τρίτη τετραετία Σημίτη (τέταρτη, κατά σειράν, ΠΑΣΟΚ) θα γίνουν όσα, αν και είχαν διακηρυχθεί από το 2000, δεν έγιναν.

Η αχαλίνωτη διαδοχολογία ήρθε σε μια στιγμή που ο πολιτικός προγραμματισμός του ΠΑΣΟΚ δεν απέφερε τους αναμενόμενους καρπούς. Η ελληνική Προεδρία, η ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ και η κοινωνική χάρτα, τα τρία «ατού», δεν απέδωσαν. Η «ψαλίδα» παρέμεινε ανοιχτή ή άνοιξε κι άλλο. Ορισμένοι αναλυτές μιλούν για τον κύκλο που έκλεισε, υπονοώντας ότι συνήθως δύο τετραετίες πέφτουν σε κάθε κόμμα του δικομματικού συστήματος. Αν μάλιστα δεχθούμε ότι η τριετία Μητσοτάκη υπήρξε μια μικρή παρένθεση στην εικοσαετία ΠΑΣΟΚ, τότε γίνεται αντιληπτό ότι ήρθε η ώρα για την εναλλαγή στην εξουσία.

Το πολίτευμα βεβαίως δεν λειτουργεί με νομοτέλειες. Στην περίπτωση όμως του ΠΑΣΟΚ συνέβη το εξής παράδοξο: Το κόμμα άλλαξε ριζικά την πολιτική του γραμμή ερχόμενο σε διάσταση με την παραδοσιακή κοινωνική βάση του, αλλά κατόρθωσε να διεισδύσει στο χώρο της κεντροδεξιάς, να αξιοποιήσει την αμηχανία της αριστεράς και να εγκαθιδρύσει δεσμούς συνεννοχής με τους νεόπλουτους και τα νέα τζάκια. Το σχέδιο Σημίτη πέτυχε διότι ήταν «ηγεμονικό». Εγγυήθηκε την ένταξη της χώρας στην ΟΝΕ καλλιεργώντας την παραμυθία ότι μετά το 2000 θα αποκαθιστούσε τις κοινωνικές αδικίες. Το 2000 έγινε οριακά πιστευτό. Τώρα είναι εξαιρετικά δύσκολο να πείσει. Ούτε ο κ. Σημίτης, ούτε κάποιος επίδοξος διάδοχός του διαθέτουν αξιόπιστο πολιτικό πρόταγμα, ανάλογο με εκείνο της ΟΝΕ. Συνεπώς το πρόβλημα του ΠΑΣΟΚ δεν είναι η φωτογραφία του αρχηγού του, αλλά η πολιτική, η ιδεολογία και το πρόγραμμά του. Είναι λοιπόν εκ του πονηρού αυτή η αιφνίδια ανακίνηση διαδοχολογικών σεναρίων, όταν μάλιστα, όπως δείχνουν οι δη-

μοσκοπήσεις, διχάζουν τον κόσμο του ΠΑΣΟΚ. (Στους ψηφοφόρους του ΠΑΣΟΚ η πλειοψηφία εξακολουθεί να θέλει για αρχηγό τον κ. Σημίτη).

Κι όμως τα σενάρια δίνουν και παίρνουν. Οι διακινητές τους, μεγαλοπαράγοντες της διαπλοκής, μοιάζουν να φοβούνται ότι με Σημίτη στο τιμόνι το πλοίο θα καταποντισθεί. Και, βεβαίως, πλοίο εννοούν τα δικά τους (άνομα, συχνά...) συμφέροντα, που θα τεθούν σε νέα διαπραγματεύση αν έλθει ο Καραμανλής με ισχυρή κυβέρνηση. Γιατί όμως ο κ. Σημίτης άφησε να εξελιχθούν τα σενάρια και να περιέλθει ο ίδιος σε θέση οιονεί πολιτικής ομηρίας; Του παρήγγειλαν ότι αίρουν την απεριόριστη εμπιστοσύνη τους και φοβήθηκε ότι θα χρεωθεί ένα εκλογικό Βατερλό; Ψάχνει να αποχωρήσει με εύσχημη διαδικασία; Θέλει να δώσει το χρίσμα (ή να επισημοποιήσει το προβάδισμα...) στον κ. Παπανδρέου για να προλάβει μετεκλογική κρίση στο ΠΑΣΟΚ;

Πολλές απαντήσεις μπορούν να δοθούν, αλλά ο κ. Σημίτης κρατάει κλειστά τα χαρτιά του. Συνηθίζει να συσκοτίζει τις προθέσεις του. Ορισμένοι μάλιστα πιστεύουν ότι η εκκρεμότητα μπορεί να συνεχίζεται μέχρι το τέλος Ιανουαρίου. Αλλά σενάρια είναι κι αυτά... Πάντως η αμερικανική πρεσβεία ειδοποίησε το κέντρο ότι μέσα στο Γενάρη θα γίνει η αλλαγή στο ΠΑΣΟΚ.

Κ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ

Ο Αντήνωρ ταξιδεύει στον Νείλο. Θα είναι μαζί μας με την καινούργια χρονιά.

ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

Είναι ένα από τα παράδοξα που αφορούν την ελληνική πολιτική ζωή: Ψηφίζεται ένας προϋπολογισμός για τον οποίο, από τη μια δεν γνωρίζουμε εάν θα εφαρμοσθεί ως έχει και ποια κυβέρνηση θα τον υλοποιήσει χωρίς τροποποιήσεις, και από την άλλη καλούνται να τον στηρίξουν βουλευτές του ΠΑΣΟΚ που δεν θα ξαναθέσουν υποψηφιότητα και έχουν εκφράσει ζωηρή αντίθεση προς την κυβερνητική πολιτική.

ΔΩΣΕ ΚΑΙ ΣΩΣΕ

Με κεντρικό σύνθημα «ένα ευρώ από σένα» κήρυξε ο Κ. Καραμανλής την οικονομική εκστρατεία του κόμματος, υπονοώντας ότι η Ν.Δ. πάει προς τις εκλογές στηριζόμενη αποκλειστικά στις πλάτες των ψηφοφόρων της! Πάντως δεν ακούγεται άσχημη ιδέα να εμπιστευθούμε το ευρώ μας στη Ρηγίλλης. Μέσω αυτής της αποταμίευσης θα βρει τους απαραίτητους πόρους για να στηρίξει τους οικονομικά ασθενέστερους την επαύριο των εκλογών. Έτσι, για να δει και ο Μητσοτάκης πώς γίνεται κοινωνική πολιτική χωρίς σφιγμένο ζωνάρι...

ΔΕΝ ΠΑΕΙ ΑΛΛΟ...

Επιτέλους, κάποιοι πρέπει να το καταλάβουν και να βάλουν τέλος. Η προεκλογική περίοδος που συνεχίζεται από το περασμένο καλοκαίρι μάς έχει φτάσει στα όρια της αντοχής. Δεν πάει άλλο.

Ο λαός έχει κουραστεί από τις παλινωδίες και τα επικοινωνιακά παιχνίδια μιας κυβέρνησης που στο τέλος της θητείας της το μόνο που την ενδιαφέρει είναι να κλείσει υποθέσεις βολέματος συγκεκριμένων συμφερόντων, ελπίζοντας εκτός των άλλων να εξασφαλίσει πολυπόθητες ψήφους που θα την διατηρήσουν στην εξουσία, και από μια αξιωματική αντιπολίτευση που, με την δικαιολογία ότι η ήττα των «απέναντι» είναι προδιαγεγραμμένη, συναινεί σε όλες τις εγκληματικές αποφάσεις της κυβέρνησης, αρνούμενη να διατυπώσει ουσιαστικό πολιτικό αντίλογο.

Έτσι, με το πρόσχημα ενός αμφιλεγόμενου εκσυγχρονιστικού ιδεολογήματος και με πραγματικό στόχο την ικανοποίηση των υπεσχημένων παροχών, «πακέτων» και άλλων προεκλογικών φληναφημάτων, ξεπουλιούνται τα πάντα, ολόκληρη η Ελλάδα, ερήμην του πολίτη, η πολυδιαφημισμένη τον τελευταίο καιρό προσοχή στον οποίο αποτελεί ένα παρωχημένο σλόγκαν των κυβερνώντων, χωρίς κανένα αντίκρισμα.

Την ίδια στιγμή όμως, όλα δείχνουν με κάθε τρόπο ότι επιβάλλεται άμεσα να βγούμε από το σκοτεινό τούνελ όπου μας έχει βάλει η κυβέρνηση, το συντομότερο δυνατό, μπας και περισώσουμε ό,τι είναι δυνατό να περισωθεί.

Το δείχνουν τα περίφημα «γκάλοπ», όσο αναξιόπιστα κι αν κρίνονται εκ μέρους εκείνων που «θίγονται» από τα αποτελέσματά τους.

Το δείχνει η παραπαίουσα αγορά και ιδιαίτερα ο κόσμος των «μικρομεσαίων» επιχειρηματιών,

οι οποίοι βρίσκονται στο χείλος της πλήρους καταστροφής. Η παραίνεση των βιομηχάνων για προσφυγή στις κάλπες στο σύντομο μέλλον, είναι σωστή, αν και δεν αποτελεί μέτρο, μιας και το μεγάλο κεφάλαιο είναι στη χώρα μας το μόνο που καλά κρατεί.

Το δείχνουν τα ίδια τα πολιτικά κόμματα και οι κουρασμένοι πολιτικοί, ιδιαίτερα της κυβερνώσας παράταξης, οι οποίοι μηρυκάζουν απλώς παρωχημένους όρους και έννοιες που δεν έχουν καμία σχέση με τη σημερινή πραγματικότητα της χώρας.

Κυρίως όμως το δείχνει, απαιτητικά, ο αγανακτισμένος λαός, οι πολίτες, οι οποίοι βλέπουν καθημερινά ότι όχι μόνο υποθηκεύεται το μέλλον το δικό τους και των παιδιών τους, αλλά και ότι χάνεται κάθε δικαίωμά τους σε μια ανθρώπινη ζωή.

Έτσι κι αλλιώς οι πολίτες δεν ενδιαφέρονται ούτε για τις καντρίλιες και τον αγώνα κυριαρχίας μεταξύ των ηγετικών στελεχών των κομμάτων, ούτε και για τη μάχη ορισμένων άλλων για μια θέση σε λίστες και ψηφοδέλτια. Και το σημαντικότερο, όσον αφορά κυρίως την κυβέρνηση, οι πάντες έχουν διαπιστώσει ότι δεν υπάρχει πλέον κανένα χρονικό περιθώριο για οποιοδήποτε έργο, πλην εκείνου που αποτελεί απλώς προεκλογική διαφήμιση.

Οι εξετάσεις δόθηκαν και, ανεξάρτητα αν το κυβερνών κόμμα έχει χάσει ή όχι το τρένο (αυτό θα διαπιστωθεί την κατάλληλη ώρα), το καλύτερο θα ήταν, αν υπάρχει ακόμα κάποιο ίχνος αυτοσεβασμού αλλά και σεβασμού προς τον τόπο, να οδηγηθεί η χώρα το συντομότερο σε εκλογές. Φτάνει πια...

T.K.A.

GIORGAKIS FOR PRESIDENT

Με έξαλλη χαρά και φωταψίες υποδέχθηκαν την είδηση ότι ο *Giorgakis runs for the presidency*, χιλιάδες χιλιάδων οπαδοί του δημοφιλούς πολιτικού στο Νητηρόιτ, την Αλαμπάμα, την Καλιφόρνια, το Βερμόντ, το Οχάιο, το Τέξας, τη Μασατσίουσέτς, το Σικάγκο, την Μπόλτιμαρ, ακόμη και στο μακρινό Αρκάνσας. Πέρα ως πέρα στη γη του Βανκούβερ, το Τορόντο και τη Νέα Ουαλία. *So and so* όμως άκουσαν τα νέα τα μέλη της οικογενείας Bush και οι λοιποί Bushτηδες παρατρεχάμενοί τους (Ντικ Τσέβι, Γούλφοβιτς κ.λπ.), γιατί αυτοί ως γνωστόν ψηφίζουν μονοκούκι Ντόρα, ένεκα η παλαιά φίλια του George senior με τον σενιόρ Μητσοτάκη και τη σινιόρα Μαρίκα. Αντίθετα, μες την τρελή

ευτυχία, σαν χορογραφία του Κωνσταντίνου Ρήγου, εμφανίστηκε στη Wallstreet η Φωτεινή Allbright. Όπως μας εμπιστεύθηκε ο Αλέξης Παπαχελάς, η κυρία Ολμπράιτ κάνει όνειρα να παρευρεθεί στην ορκωμοσία του Γκιωργκάκις που θα γίνει στο Άρλινγκκτον ενώπιον της Μάργκαρετ, του Γκιουλ και της Τανσού Τσιλέρ (πού τι θυμήθηκα;). Έπειτα ο new president θα επιθεωρήσει μια μεραρχία πεζοναυτών και κατόπιν θα επιβούν όλοι του αεροπλανοφόρου «Motherfucker Planet» και θα κατευθυνθούν προς το Ιράκ βομβαρδίζοντας τις ακτές που θα παραπλέουν... Hurrah with the dynasty! hurrah with Giorgakis!

Τζιμ Μπούκης

«ΚΡΥΦΟ ΣΧΟΛΕΙΟ»

Τις ένδοξες ημέρες του 1981 νοστάλγησε ο Γιώργος Παπανδρέου κι αναζητά πολιτική επιφοίτηση και ερείσματα στη βάση του ΠΑΣΟΚ μέσα από τις περιοδείες ανά τη χώρα. Προφανώς επιχειρεί να μιμηθεί –και ν' αναβιβάσει μέσα απ' αυτές– τις πρωτόγνωρες σε υποδοχή εμφανίσεις στην ελληνική ύπαιθρο του Ανδρέα Παπανδρέου στα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του '60 αλλά και του '80, αναπαράγοντας τα πρότυπα της ταύτισης και θαυμασμού της κοινωνίας, προσφέροντας ακόμη μεγαλύτερη προοπτική επιβίωσης στο φαινόμενο της οικογενειοκρατίας. Οι οικογένειες Καραμανλή και Παπανδρέου φαίνεται ότι θα απασχολούν την ελληνική πολιτική σκηνή επί μακρόν, καθιστώντας πιο δύσκολο αυτό που ο ίδιος ο Γιωργάκης ζήτησε σε ομιλία του: Το να εξελιχθεί το ΠΑΣΟΚ σε ένα κόμμα-σχολείο για τα στελέχη του, εξέλιξη που πιθανώς θα επιτάχυνε τις διαδικασίες της ανανέωσής του. Για την ώρα τα σεμινάρια «επιμόρφωσης» των στελεχών του ΠΑΣΟΚ έχουν μπλοκαρισθεί στα γρανάζια της διαδοχολογίας και το μοναδικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα στο οποίο επιδίδονται υπουργοί και βουλευτές του ΠΑΣΟΚ είναι φυσικά το τσιφτετέλι (και άλλοι παραδοσιακοί χοροί...).

ΣΩ.ΛΕ

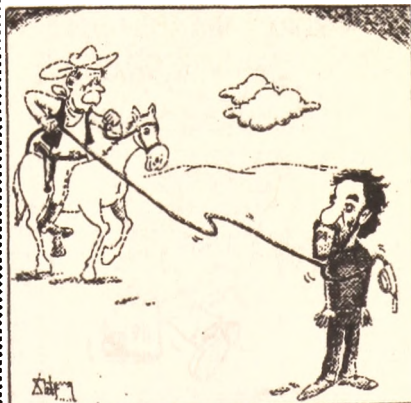
ΚΟΥΙΖ

Τι βιβλίο θα έκανε δώρο στους πολιτικούς συντάκτες για τα Χριστούγεννα ο Κώστας Καραμανλής ως είθισται; Το βιβλίο του Χαρίλαου Φλωράκη το οποίο προλογίζει ο ίδιος. Πλην όμως τον απέτρεψε ο εξάδελφος Μιχάλης Λιάπης, υπενθυμίζοντάς του πως η ΕΡΕ έσωσε τη χώρα από τον κομμουνιστικό κίνδυνο...

Χ.Α.Α. (ΑΑΑ!)

Άραγε τι μπορεί να σημαίνει το γεγονός ότι ανάμεσα στις μετοχές με απώλειες περιλαμβάνονται και αυτές του κατασκευαστικού κλάδου και της πληροφορικής; Δηλαδή αυτές που φέρουν το βάρος των εργασιών που αφορούν τους Ολυμπιακούς. Ότι όσο και να προσπαθούμε να μην το παραδεχόμαστε, μετά το τέλος των αγώνων ο τομέας των κατασκευών θα παρουσιάσει κατακόρυφη πτώση ανοίγοντας νέο μέτωπο στο χώρο της ανεργίας; Αλήθεια, τι γίνεται με κείνο το έρημο το Χρηματιστήριο; Για πότε προβλέπεται επιτέλους ανάκαμψη;

ΣΩ.ΛΕ

Σ.Κ.Λ

του Γεωργιάδη

ΑΝΟΙΧΤΑ ΠΑΡΑΘΥΡΑ ΜΕ ΘΕΑ ΣΤΗ ΔΙΑΠΛΟΚΗ

Θα μπορούσε να ισχυρισθεί κάποιος ότι με τον τρόπο που πέτυχε την έγκριση του βουλευτικού σώματος το «πόθεν έσχες» για τις διοικήσεις τραπεζών και μεγάλων ΔΕΚΟ –και μάλιστα η έγκριση αυτή να μεταφράζεται στην θετική ψήφο μόνο του ΠΑΣΟΚ και του Συνασπισμού– δεν διασφαλίζεται διόλου η εικόνα της διαφάνειας και αξιοπιστίας, που η κυβέρνηση πασχίζει με κάθε μέσο να πείσει ότι είναι ικανή να επιβάλει. Αυτά στις προθέσεις που δημοσιοποιούνται μέσα από ασαφείς εξαγγελίες: διότι στα λόγια άλλα παρουσιάζουν οι κυβερνώντες. Η κυβέρνηση, στη συζήτηση που έγινε στη Βουλή την Πέμπτη 11 Δεκεμβρίου, επέμεινε ως το τέλος να μην ενταχθούν στον αναδρομικό έλεγχο των «πόθεν έσχες» οι διοικήσεις τραπεζών και μεγάλων ΔΕΚΟ καθώς και οι σύμβουλοί τους, όπως και να παραμείνουν εκτός ελεγκτικής διαδικασίας οι πρόεδροι και τα μέλη των επιτροπών διενέργειας και αξιολόγησης αποτελεσμάτων διαγωνισμών για προμήθειες κρατικών υπηρεσιών μεγάλων ΔΕΚΟ. Την ίδια στάση κράτησε και για τα μέλη των Δ.Σ. των ΔΕΚΟ. Να εξαιρεθούν δηλαδή και αυτά από τον έλεγχο, παρόλο που αυτό προβλεπόταν από

τον προηγούμενο νόμο. Μετά από πρόταση των Δ. Κωστόπουλου και Στέφανου Μάνου προχώρησε σε μια ακόμη αλλαγή. Συμπεριέλαβε στην απαγόρευση, να παίζουν στο χρηματιστήριο και οι πρόεδροι, οι διοικητές, οι υποδιοικητές και οι γενικοί διευθυντές πιστωτικών ιδρυμάτων που ελέγχονται από το κράτος, εφόσον ενεργούν ατομικώς καθώς και για λογαριασμό των συζύγων και των ανήλικων τέκνων τους. Ο νόμος αυτός συγκέντρωσε τα πυρά της ΝΔ, αφού σύμφωνα με την επιχειρηματολογία των βουλευτών της η κυβέρνηση δεν δέχεται τον αναδρομικό έλεγχο για το σκάνδαλο του χρηματιστηρίου. Δόθηκε μάλιστα ιδιαίτερη έμφαση στο γεγονός ότι με το νομοσχέδιο εξαιρούνται από το «πόθεν έσχες» η διοίκηση και οι επιτροπές προμηθειών του ΟΤΕ, του οργανισμού και των θυγατρικών που πραγματοποιούν τον μεγαλύτερο όγκο των κρατικών προμηθειών. Υπ' αυτές τις συνθήκες η κυβέρνηση μπορεί να πορεύεται προς τις εκλογές δημιουργώντας ακόμη μεγαλύτερα ερωτηματικά και σκοτεινά σημεία για την πολιτική της. Όμως γιατί ο ΣΥΝ συμπορεύτηκε σ' αυτή τη ρύθμιση;

ΑΝΤΙΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΚΟΣ «ΠΟΛΕΜΟΣ» ΑΛΛΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

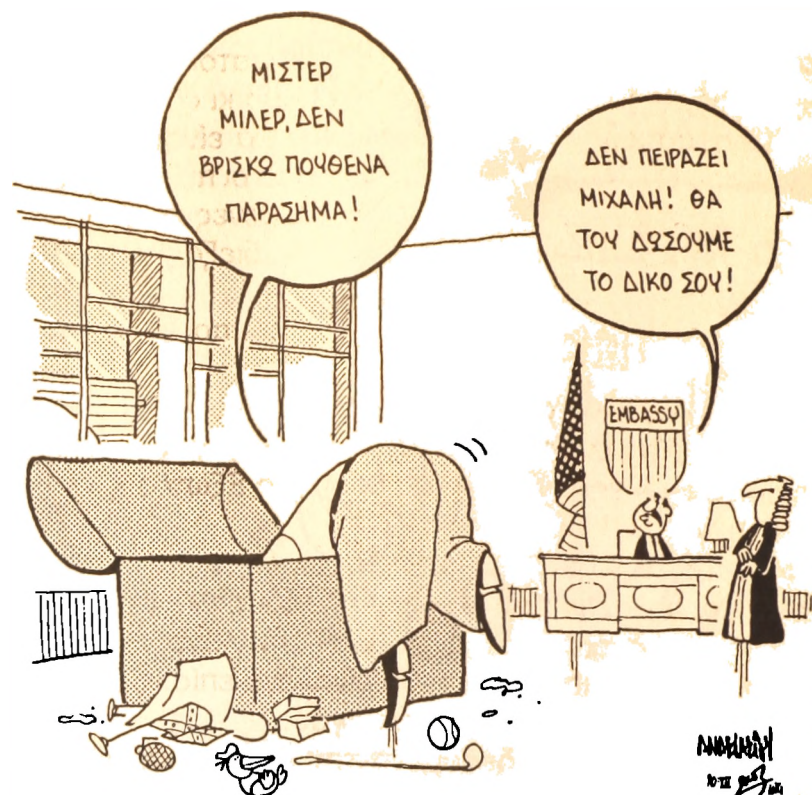
Η δίκη της «17N» έληξε, με τη γνωστή απόφαση και τις ποινές που επιμετρήθηκαν για τους κατηγορούμενους. Πριν όμως καταλαγιάσει ο θόρυβος από αυτήν και δικαιώνοντας κατά κάποιο τρόπο τον χαρακτηρισμό της «μητέρας των δικών» που της είχαν δώσει επί το εντυπωσιακότερο ορισμένα μέσα ενημέρωσης, οι δικαστικές αρχές ανακοίνωσαν την έναρξη, μέσα στον ερχόμενο μήνα, της διαδικασίας για την εκδίκαση και της υπόθεσης της οργάνωσης ΕΛΑ, για την οποία ήδη κρατούνται ως ύποπτοι πέντε, ενώ την τελευταία στιγμή εμφανίστηκαν και δύο ακόμα ως... τσόντα, για κάθε ενδεχόμενο.

Το Αντί απέφυγε σκόπιμα σε όλο αυτό το διάστημα να ασχοληθεί με την υπόθεση της «εξάρθρωσης της τρομοκρατίας». Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι δεν έχει άποψη για τον τρόπο που μεθοδεύονται όλα αυτά και κυρίως για το κλίμα της εισαγόμενης τρομολαγνίας που τα καθορίζει, όπως απέδειξε άλλωστε η πολυδιαφημισμένη και πολλαπλά ερμηνευόμενη βράβευση του πρώην υπουργού Δημόσιας Τάξης και της ΕΛΑΣ από τον αρχηγό του αμερικανικού FBI.

Ωστόσο δεν μπορεί να μην επισημάνει το γεγονός ότι η δίκη της «17N» άφησε πίσω της πολλά ερωτηματικά, τα οποία αναπόφευκτα θα βαραίνουν και τη νέα δίκη κατά του ΕΛΑ, καθώς και όποια άλλη ακολουθήσει, μια και είναι βέβαιο ότι η «εξάρθρωση της τρομοκρατίας» δεν τελειώνει εδώ.

Δεν είναι της ώρας να εμπλακούμε στο θέμα της ακροαματικής διαδικασίας και των ποινών που τελικά επιβλήθηκαν στους καταδικασθέντες. Καίριο ερώτημα ωστόσο είναι με ποια στοιχεία αποδείχθηκε, «πέραν πάσης αμφιβολίας», η ενοχή –ή και η αθωότητα– των κατηγορουμένων, καθώς, εξ όσων γνωρίζει το πανελλήνιο, μόνη πηγή στοιχείων υπήρξαν η –υπό αίρεση, για τον τρόπο που διεξήχθη– προανακριτική διαδικασία και οι αμφιλεγόμενες ακατάσχετες «ομολογίες», προς τις διωκτικές αρχές, ορισμένων από εκείνους που συνελήφθησαν για την υπόθεση.

Ένα δεύτερο ερώτημα αφορά σ' εκείνους που κατά τη γνώμη του δικαστηρίου κρίθηκαν αθώοι και οι οποίοι ωστόσο προορίζονται να συμπεριληφθούν ως κατηγορούμενοι και στην νέα δίκη, του ΕΛΑ. Διότι συγκατηγορούμενοι των πέντε βασικών κατηγο-

του Τάσου Αναστασίου

γορουμένων θα είναι ο Γιάννης Σερίφης και ο Επαμ. Σκυφτούλης.

Σχετικά με αυτό το ερώτημα μάλιστα, ίσως δεν είναι εντελώς κακόγουστη ή τυχαία η εκτίμηση ότι, τόσο στη δίκη της «17N», όσο και τώρα στη δίκη του ΕΛΑ, οι αρχές, διωκτικές και δικαστικές, επιλέγουν και κάποιους κατηγορούμενους-μαϊμούδες, με σκοπό να τους αθώσουν τελικά, ώστε να εξισορροπηθούν οι εντυπώσεις από τις βαριές ποινές των υπολοίπων και παράλληλα να υποστηριχθεί η εικόνα της «ανεξάρτητης» δικαιοσύνης, καταδεικνύοντας ότι όντως υπάρχει τρομοκρατία και στην Ελλάδα, με συγκεκριμένους αρχηγούς, οι οποίοι όμως δεν ξεφεύγουν τελικά από την τσιμπίδα του νόμου, χάρη στη συντονισμένη και τελικά επιτυχή δράση των διωκτικών αρχών. Αυτά προς το παρόν...

Τ.Κ.Δ.

Ο ΣΟΦΟΣ ΓΕΡΩΝ

Πού το πάει ο επίτιμος Μητσοτάκης; Εκεί που το πήγαινε πάντα. Απλώς τώρα λόγω ηλικίας και λόγω αμβλυμένης μνήμης των νεότερων, μπορεί να παίζει τον ρόλο του σοφού γέροντος και να προωθεί τα απολύτως προσωπικά συμφέροντά του εκ του ασφαλούς. Τα συμφέροντα της φαμίλιας του. Κι ας φέρει ο ίδιος τεράστια ευθύνη για τα όσα σήμερα ταλανίζουν τον τόπο. Κι ας μην αφήνει την Ν.Δ., το κόμμα του ντε!, να ορθοποδήσει καθώς συνεχίζει την κόντρα Καραμανλήδων-Μητσοτάκηδων, πηγαίνοντάς μας πίσω στην εποχή του Τσουμπέ. Έχουμε και λέμε λοιπόν: Η πανώλης των ολυμπιακών έργων που θα πληρώνει η χώρα για τρεις γενιές, ξεκίνησε με πρωτοβουλία του επίτιμου και με το θράσος του δικού

του ανθρώπου: της λαίδης Γιάννας. Τον Σαμαρά ο ίδιος τον προώθησε ως νούμερο δύο του κόμματος και παρότι μείρακας, του ανέθεσε το Υπουργείο Εξωτερικών. Ήταν βλέπετε και η παλιά συμμαχία με τον Αβέρωφ και η αδυναμία που του είχε η Ντόρα. Έτσι όμως δεν διοικούνται τα κόμματα. Αν ο Αντωνάκης πρόδωσε τη Ν.Δ., ο σοφός γέρον την ξαναπροδίδει κατ' εξακολούθηση με τις εμπρηστικές του παρεμβάσεις και με το γεροντικό του πείσμα να το παίζει Αντενάουερ, να προωθεί την οικογένεια έναντι οποιουδήποτε τιμήματος και να δημιουργεί προσκώματα στο κόμμα «του», ενώ αυτό βρίσκεται καθ' οδόν προς την εξουσία. Έλεος πρόεδρε!

Τζιμ Μπούκης

του Γεωργίου Γκολι

Ο ΓΙΩΡΓΟΣ ΕΙΝΑΙ ΠΟΝΗΡΟΣ...

Το λένε όλοι πλέον, στελέχη του κόμματος, αντιπολίτευση, ψηφοφόροι, μέσα ενημέρωσης, ακόμα κι οι «καφετζούδες» των δημοσκοπήσεων: Ο Γιωργάκης θα είναι τελικά ο νέος αρχηγός του ΠΑΣΟΚ και, αν πιάσουν τόπο οι πιέσεις στον Κ. Σημίτη, θα ηγηθεί του κινήματος στις επικείμενες εκλογές, οι οποίες σε μια τέτοια περίπτωση θα πρέπει να διεξαχθούν Φεβρουάριο ή Μάρτιο.

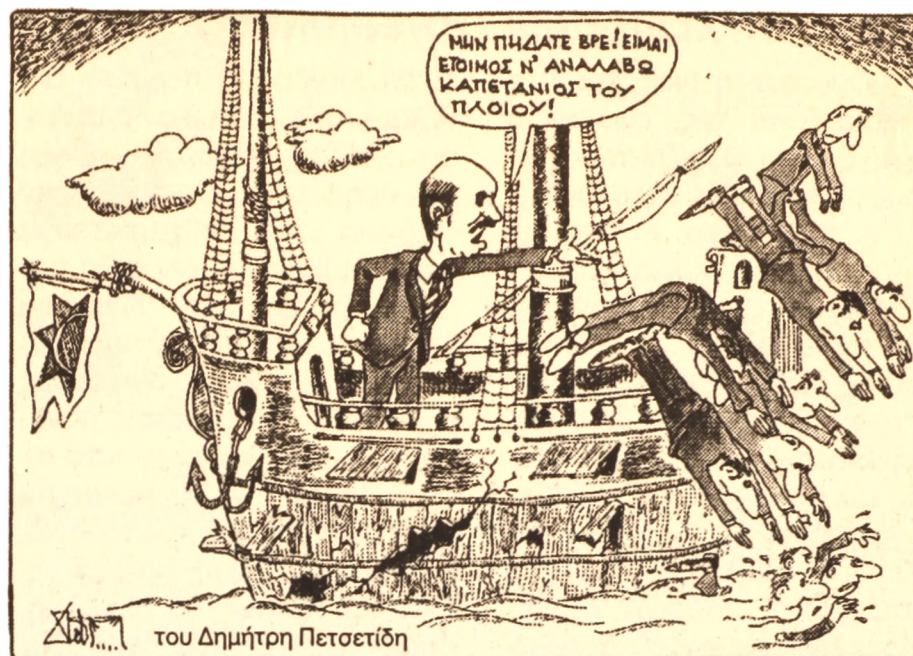
Δεν θέλουμε βεβαίως να εμπλακούμε στο σπορ της σεναριολογίας, αυτό όμως ήταν το κλίμα που κυριαρχούσε όταν το περιοδικό όδευε –λίγο νωρίτερα λόγω εορτών– προς το τυπογραφείο. Με βάση αυτό το κλίμα λοιπόν και παρά το γεγονός ότι τη σεναριολογία πυροδότησε ο ίδιος ο υπουργός Εξωτερικών, το ερώτημα είναι: γιατί ο Γιωργάκης;

Κάποιοι λένε ότι το όνομα Παπανδρέου θα μπορέσει να αντιμετωπίσει πιο αποτελεσματικά έναν Καραμανλή στο πεδίο της εκλογικής μάχης, αλλά, και αν χαθούν οι εκλογές, το όνομα Παπανδρέου στην αντιπολίτευση θα είναι ένα επίσης ισχυρό όπλο έναντι ενός Καραμανλή πρωθυπουργού.

Άλλοι πάλι λένε ότι με δεδομένη την προοπτική της χαμένης εκλογικής μάχης, το όνομα Παπανδρέου θα λειτουργήσει ανασχετικά σε μια μαζική διαρροή ψηφοφόρων από το κυβερνών κόμμα και θα αποκαταστήσει όσο είναι δυνατό τη χαμένη τιμή του ΠΑΣΟΚ, εξασφαλίζοντας τη μικρότερη δυνατή ήττα.

Πέρα όμως από αυτές τις καθαρά επικοινωνιακού χαρακτήρα απαντήσεις, για τον Γιωργάκη και όσους βρίσκονται γύρω του η κίνηση αυτή για τη διεκδίκηση της ηγεσίας σε χρόνο που κανείς δεν περίμενε, στόχευε πρώτον στο να προκαλέσει αναταραχή στη Νέα Δημοκρατία –πράγμα που για την ώρα δείχνει να πετυχαίνει– και παράλληλα ν' «αδειάσει» τους άλλους «δελφίνους», δημιουργώντας τετελεσμένα που εκ των πραγμάτων θα τους αποδυναμώσουν.

Και επειδή τίποτα στον κόσμο δεν γίνεται χωρίς την έγκριση ή τουλάχιστον τη γνώση της υπερδύναμης, ορισμένες φήμες λένε ότι κατ' αρχήν ο Γιωργάκης έχει την υποστήριξη της αμερικανι-

κής πλευράς (να μην ξεχνάμε το εγκώμιο που του έχουν πλέξει στο παρελθόν τόσο ο ομόλογός του Κόλιν Πάουελ όσο και ο πρόεδρος Τζορτζ Μπους), ενώ, όπως λέγεται, δεν θέλουν πλέον τον Σημίτη αλλά ούτε και τον Κ. Καραμανλή.

Από την άλλη, την ανάληψη της ηγεσίας από τον Γιωργάκη υποστηρίζουν ορισμένα στελέχη που, αδιαφορώντας για το πρόσωπο του ηγέτη τους, επιδιώκουν απλώς την με κάθε μέσο παραμονή του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία, αλλά και άλλα, αριστερής προέλευσης, που θεωρούν ότι ο εκσυγχρονισμός του Κ. Σημίτη έβλαψε σοβαρά το κίνημα και άρα πρέπει να απομακρυνθεί το ταχύτερο, ακόμα και μια ανάσα πριν από τις εκλογές.

Αυτό όμως σημαίνει ότι πίσω από τον Γιωργάκη βρίσκεται ένα μείγμα από ετερόκλητα στοιχεία, τα οποία, όπως εκτιμάται, δεν προοιωνίζονται τίποτα καλό για το αρχηγικό μέλλον του σημερινού υπουργού Εξωτερικών, αν και αυτή τη στιγμή, την πορεία Παπανδρέου προσπαθούν να εμποδίσουν άλλα πρωτοκλασάτα στελέχη του κινήματος (ορισμένα με αντίστοιχες αρχηγικές βλέψεις) και ίσως ο ίδιος ο Κ. Σημίτης.

Κοντός ψαλμός...

Τ.Κ.Δ.

Ο ΣΟΦΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ ΑΚΟΥΕΙ MOZART

Ο κ. Χρήστος είναι μακράν ο επαρκέστερος πολιτικός αρχηγός, έστω και χωρίς κοινοβουλευτικό μανδύα ή λαϊκή εντολή, της τελευταίας εικοσαετίας. Δίπλα του ο κ. Σωκράτης είναι τσικό. Κι ας κουβαλάει τον Ολυμπιακό και τους χαχόλους του μαζί. Ο κ. Χρήστος είναι grand maître, prima μπαλαρίνα, πρώτο βιολί (του), ο μαέστρος απ' τα παρασκήνια. Ήδη οικονομικά νεκρός, ζει και βασιλεύει χάριν του Μεγάρου και απ' το Μέγαρο. Εκεί έχει αφιερώσει το είναι του. «Η ζωή μου όλη» που τραγούδαγε κι ο Στέλιος σε μια aria antica του. (Αφεντικό, συγχώρα με για την banalité, αλλά λόγω των ημερών είπα να ευθυμήσουμε λίγο· εκτός κι αν προτιμάς να σου πω κάτι για τον Ευθυμίου). Κάνει λοιπόν ό,τι του γουστάρει και στέλνει τους λογαριασμούς στην κυβέρνηση. Δηλαδή στους υπαλλήλους του υπουργούς. Απ' την άλλη παίζει και τα μυστικά του παιχνίδια με μυστικά δείπνα στην Χρήστου Λαδά. Τελευταίος

του προσκεκλημένος ο Κώστας Καραμανλής, ο οποίος απεδείχθη σκληρό καρύδι για τη γαλοπούλα που ψήνει την περίοδο αυτή ο άρχων του Λαμπρακιστάν.

Μην ξεχνάτε ότι πριν από επτά χρόνια μας μιλούσε για τον Έβερτ ως «πρωθυπουργό σε αναμονή». Έπειτα έπαιζε με τον ανοιξιάτικο Σαμαρά και τον νερόβραστο Αβραμόπουλο, μόνο και μόνο για να εκβιάζει εκ του ασφαλούς τους πασοκικούς του «φίλους». Βέβαια ποτέ δεν έχει φίλους ο κ. Χρήστος. Ακόμη και με τον Σταύρο τον συνδέουν όλα τ' άλλα πλην των συναισθημάτων. Σήμερα μάλιστα που τις μετοχές του ΔΟΛ τις ελέγχει ο Σπύρος Λάτσης και που τα μεγάλα ανοίγματα του Συγκροτήματος είναι μετέωρα (τι να σου κάνει κι ο εθνικός εργολάβος, ο κ. Μπόμπολας; πόσες «εθνικές» ανάγκες να πρωτομπαλώσει;), ο κ. Χρήστος ετοιμάζει το κόλπο grosso με τον αρχηγό της Ν.Δ.

Τι κι αν έχει εξαγγείλει ο Κώστας Καραμανλής απηνή διωγμό των διαπλεκομέ-

νων και των μεθόδων τους. Ο κ. Χρήστος ως μηντιοκράτης νομίζει ότι πάλι θα επιβιώσει και ο ίδιος και δεν θα πάει φυλακή ο συνεταίρος του κυρ Σωκράτης. Μόνο που πια τα έντυπά του διαβάζονται μεν, αλλά δεν γίνονται πιστευτά. Και βέβαια δεν μπορούν ν' αλλάξουν «τον ρουν των γεγονότων» (La Forza del Destino, Πράξη II, σκηνή 3). Ο κύριος Χρήστος θα είναι ο μεγάλος υπόλογος, μετά τις επικείμενες εκλογές, και ο ίδιος το γνωρίζει πολύ καλά. Όσο κι αν πιστεύει και στο άστρο του και στις ικανότητές του, θα είναι ο μεγάλος μοιραίος... εφόσον ο Καραμανλής δεν έχει κανένα μα κανένα λόγο να του χαριστεί.

Commendatore: Ah! Tempo piu non v'è.

Leporello: Che gesti da dannato!

Coro: Tutto a tue colpe è poco: vieni; c'è un mal peggior.

Mozart, Don Giovanni (προτελευταία σκηνή)

Μάνος Στεφανίδης

ΤΑ ΧΕΛΙΔΟΝΙΑ ΤΗΣ ΟΜΟΝΟΙΑΣ

Η Ομόνοια ανήκει και στα προζόνια της, εφόσον η χρήση καθορίζει τους χώρους –ενίοτε και η κατάχρηση– κι όχι αντίστροφα. Κι όσα δεντράκια και λαμπιόνια να βάλει η Ντόρα, η ζοφερή πραγματικότητα δεν αλλάζει. Τα ναρκωτικά θερίζουν τις κοινωνίες της μετάβασης (άλλοι τις λένε της «αφθονίας») και οι αρχιτεκτονικές είναι πια ανίκανες να σκηνογραφήσουν την άβυσσο. Βλέπω τις σκιές που σέρνονται πίσω από τις πράσινες ζαρντινιέρες της δημάρχου στην εξώλης πλατεία και με πιάνουν γέλια και κλάματα. Απ' την άλλη σκέφτομαι τους εκατοντάδες δημοτικούς –μονίμους– υπαλλήλους που παραμένουν απλήρωτοι σε πάμπολλους δήμους της χώρας –και στην Αθήνα– και θαυμάζω τα έργα και τις ημέρες της τοπικής αυτοδιοίκησης. Στον Δ.Α. οι υπάλληλοι του ΟΝΑ παραμένουν απλήρωτοι χρονιάρες μέρες –ένα λειψό δώρο μόνο πήραν– και τους οφείλεται το ποσό του

1.700.000 δρχ.(!) περίπου. Θα θέλαμε επ' αυτού μian απάντηση από τη δήμαρχο-επίδοξη πρωθυπουργό. Όσο για την Ομόνοια τέλος, ευχαριστούμε για τα λαμπιόνια, αλλά θα παρακαλούσαμε για λιγότερη αστυνομοκρατία στην περιοχή. Ναι στα προζόνια, όχι στους μπάτσους! Είναι βλέπετε πονηροί οι καιροί. Ίσως γι' αυτό αισθανόμαστε μεγαλύτερη ασφάλεια με τους πρώτους και λιγότερη με τους δεύτερους. Ό,τι και να πεις, τα προζόνια, όπως και τα χελιδόνια, δεν οπλοφορούν.

Σία Τσαχπινόγλου

ΔΑΝΕΙΚΗ ΕΥΤΥΧΙΑ

Ενα εκατομμύριο συμπολίτες μας έχουν πάρει μέχρι στιγμής «εορτοδάνεια» για να βγάλουν τις μέρες των γιορτών. Κι ας ξέρουν ότι έτσι ανοίγουν παρτίδες με την πιο αμείλικτη και άκαρδη τοκογλυφία: την τραπεζική. Και ότι θ' αποπληρώσουν στο πολλαπλάσιο

αυτή την πρόσκαιρη και δανεική «ευτυχία» τους. Όμως από πού ν' αντλήσουν οι δυστυχείς υπήκοοι παραδείγματα; Η ίδια η κυβέρνηση ενεργηθίσατα δανείζεται για ν' ανταπεξέλθει στον πλαστικό προϋπολογισμό της με την υπέρβαση του 150%(!), και στο χαοτικό άνοιγμα των ολυμπιακών αγώνων. Ο επίσημος αθλητισμός μας δανείζεται για να επιβιώσει ως τον Αύγουστο του 2004 –20 δισ. αναφέρουν οι επαίοντες– και ο Άκης Τσοχατζόπουλος ομολογεί πως «για το έλλειμμα του προϋπολογισμού υπεύθυνοι είναι οι Αγώνες». Αυτός κάτι θα

ξέρει περισσότερο! Και μην ξεχνάτε: οι κυβερνώντες προτού εγκαταλείψουν το μέλι της εξουσίας, θα έχουν κλείσει όλες τις εκκρεμούσες τρύπες και θα έχουν «εξασφαλιστεί» από κάθε πλευρά. Ο έρμος ο δανειολήπτης από την άλλη θα παραμένει έρμαιο της δανειοδότης τράπεζας στο διηνεκές, όπως και ο πολίτης θα παραμένει επί δεκαετίες ο δανειοδότης του σπάταλου και άμυαλου κράτους· αυτός θα πληρώσει το μάρμαρο τελικά. Σ' αυτές τις τελευταίες μέρες της Πομπηίας και του παρακμιακού ξεπουλήματος. Σ.Π.

ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΤΟΥ ΕΛΛΑΔΙΣΤΑΝ

Λίγο πριν την έλευση του 2004 στο Ελλαδιστάν του εκσυγχρονισμού οι καθεστωτικοί κυβερνώντες δίνουν τα ρέστα τους για την επιτυχία της Ολυμπιάδας σκορπώντας δισεκατομμύρια για... εικαστικά δρώμενα και θεατρικές παραστάσεις που κανείς δε θα θυμάται την επόμενη μέρα, εκτός φυσικά από τους παραγωγούς και τους μεσίτες που αυξάνουν το κομπόδεμά τους εις υγείαν των κορόιδων. Βέβαια δεν πρέπει να ξεχνάμε και τους γνωστούς διαχρονικούς εργολάβους της «Αλλαγής»

που έχουν (ή καλύτερα τους έχουν) πέσει ως ακρίδα στον πολύπαθο προϋπολογισμό υποθηκεύοντας τη ζωή της χώρας για πολλά χρόνια χάριν της υστεροφημίας μιας δράκας «σοσιαλιστών» που την είδαν ισχυροί, πλούσιοι και ισότιμοι εταίροι (τρομάρα τους) της Ε.Ε. Μέσα σ' αυτό το αλαλούμ, μια από τις ελάχιστες δράσεις που σχετίζεται με την Ολυμπιάδα και πρόσφερε κάτι είναι η Ολυμπιακή Παιδεία. Μια προσπάθεια που αν και δέχτηκε από την αρχή ουκ ολίγες τρικλοποδιές, προσπάθησε (οι καθηγητές της φυσικής αγωγής δηλαδή) ν' αναδείξει τα ουσιαστικά στοιχεία των Ολυμπιακών Αγώνων, τις πραγματικές αξίες που πρέπει να τους διέπουν και να περάσει στους μαθητές το νόημα του αθλητισμού, της ομαδικότητας, του ευ αγωνίζεσθαι κ.τλ. κόντρα στη λογική των αθλητών μηχανών, του πρωταθλητισμού, των αναβολικών και της σόου μπιζ. Αυτοί οι άνθρωποι, μερικές χιλιάδες, παραμένουν απλήρωτοι από το Σεπτέμβριο, τέσσερις μήνες μ' άλλα λόγια, επειδή «το ταμείον είναι μείον» και ουδείς ενδιαφέρεται. Υποσχέθηκαν ότι το ζήτημα θα τακτοποιηθεί εντός των ημερών, αλλά κι έτσι, να 'ναι, η ουσία δεν αλλάζει. Είναι γνωστό ότι η διαδοχολογία, οι δεκάρικοι της γκρίζας τηλεπραγματικότητας και τα Out-look της συμφοράς δεν αφήνουν περιθώρια για τα «καθημερινά» – που θα 'λεγε κι ο ποιητής κ. Τ. Χυτήρης. Όσο για τους εισαγγελείς δεν ευκαιρούν να εντοπίσουν τις πταίει και υπάρχουν εργαζόμενοι στο Δημόσιο που δεν αμείβονται. Είναι κι αυτοί αλλού... Αν κάτι αξίζει να πούμε στην Ομόρρυθμη Εταιρεία της Χ. Τρικούπη, είναι η φράση της Μαρίας Ρεζάν πριν από χρόνια στο ραδιόφωνο: «Φτου σας».

Νίκος Πρωινός

Εφημερολόγιο

Πέμπτη 11 Δεκεμβρίου

- Πάνω που στριμώχτηκε χθες το κυβερνών κόμμα από το γκάλοπ της MRB που έδινε στη Ν.Δ. προβάδισμα 8,2% έναντι του ΠΑΣΟΚ, «ξελάσπωσε» την κατάσταση ο πρόεδρος του ΣΕΒ ο οποίος ζήτησε να γίνουν πρόωρες εκλογές. Έτσι σήμερα όλοι συζητούν για τους «κεφαλαιοκράτες» που παρεμβαίνουν στην ολοκλήρωση του σοσιαλιστικού έργου της κυβέρνησης. Με κάτι τέτοια εξάλλου η κυβέρνηση θυμάται και τις σοσιαλιστικές της καταβολές...

Παρασκευή 12 Δεκεμβρίου

- Διαβάζω στον Τύπο ότι θα δοθούν αυξήσεις στις συντάξεις της τάξεως του 4-8,8%. Αυτό το ποσοστό μεταφράζεται σε 295 ευρώ η κατώτερη σύνταξη. Κατανοώ έτσι και την αγωνία του υπουργού Κίμωνα που ξιφουλκεί στις λαϊκές αγορές. Αν δεν πείσει για τον κακό έμπορο που ανεβάζει τις τιμές, φωτιά στα μπατζάκια της κυβέρνησης. Θα πρέπει διαφορετικά να εξηγήσει στον συνταξιούχο πώς να ζήσει με 100.000 παλιές δραχ. το μήνα.

Σάββατο 13 Δεκεμβρίου

- Υπάρχουν και σχετικά βιβλία, αναλύσεις κ.λπ. για τον Γ' Παγκόσμιο Πόλεμο που έχει εδώ και χρόνια αρχίσει και είναι ο πόλεμος της φτώχειας. Αυτό όμως που στους ειδικούς είναι πασίγνωστο, αρχίζει και γίνεται ευρύτερα γνωστό και σε λίγο και συνείδηση... Σε ρεπορτάζ της Κύρας Αδάμ στην *Ελευθεροτυπία*, αποκαλύπτεται σήμερα ότι αυτά τα σχέδια γνωστοποιούνται πια και σε επίσημα συνέδρια. «Το νέο αμερικανικό δόγμα του 21ου αιώνα νομιμοποιεί την επέμβαση των ΗΠΑ σε κράτη και περιοχές που θα βγαίνουν εκτός «συστήματος» της παγκόσμιας οικονομίας και θα απειλούν την πρόσβασή τους σε ζωτικούς πόρους». «Όσοι δεν είναι μαζί μας, θα πεθαίνουν από την πείνα και τις αρρώστιες», που θα 'λεγε κι ο Πρόεδρος Μπους.

Κυριακή 14 Δεκεμβρίου

- Αυτό το άδαιο βλέμμα στην οθόνη... Ο Σαντάμ Χουσεϊν έπεσε στα χέρια των εχθρών του. Και η παγκόσμια κοινότητα βλέπει στις τηλεοράσεις της εικόνες του συλληφθέντος, που εμένα μου θυμίζει εκείνο το βλέμμα του Οτσαλάν μετά τη σύλληψή του από τις τουρκικές αρχές και την «περιποίησή» του ποιος ξέρει με τι...

Δευτέρα 15 Δεκεμβρίου

- Όλοι(;) ασχολούνται με την «δήλωση-παράθυρο» του -πάντα ετοιμοπόλεμου από όποιο πόστο- Γ. Παπανδρέου του μικρού, για την αρχηγία. Το «παράθυρο» μπάζει και υπάρχει κίνδυνος να μας... πουντιάσει ο πρωθυπουργός.

Τρίτη 16 Δεκεμβρίου

- Την προηγούμενη εβδομάδα τη γλύτωσε μετά τις δηλώσεις του ΣΕΒ. Τώρα «καθαρίζει» γι' αυτόν ο επίτιμος Μητσοτάκης - αθελά του βεβαίως, γιατί είναι με την αντιπολίτευση όπως γνωρίζουμε όλοι. Μετά τις υποσχέσεις περί «λιτότητας και απολύσεων» που έδωσε ο επίτιμος, τη γλύτωσε προσωρινά τη... γρίπη ο πρωθυπουργός Σημίτης. Άμα είσαι τυχερός άνθρωπος και έχεις τέτοιους εχθρούς, τι να τους κάνεις τους φίλους...

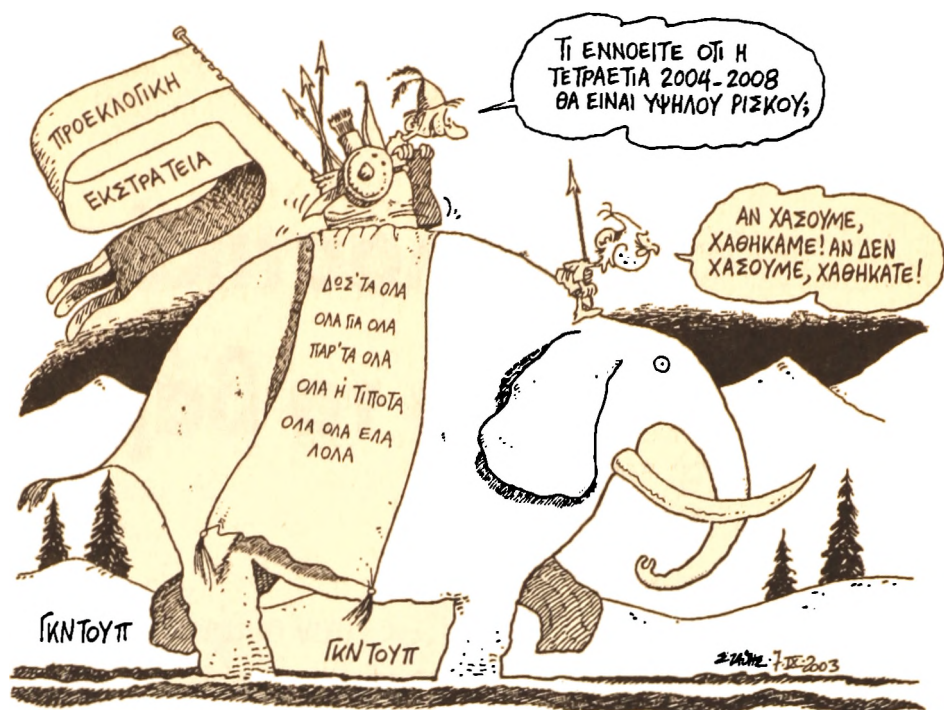
- «Αμάρτησα και μετανιώ» δήλωσε εγγράφως ο Σάββας Ξηρός από τον Κορυδαλλό και αναζητεί «έλεος Θεού». Ελέω Θεού... αυλαία από τον άνθρωπο που άνοιξε την υπόθεση της 17N.

Τετάρτη 17 Δεκεμβρίου

- Τι λένε για την απόφαση που εκδόθηκε για τη «17N»: Στέιτ Ντιπάρτμεντ: «Ελπίζουμε να εκτίσουν όλες τις ποινές». Τζακ Στρο: «Ισχυρό μήνυμα προς όλους τους τρομοκράτες». Τόμας Μίλερ: «Τώρα έβγαλα την καρφίτσα». Χριστόδουλος Ξηρός: «Επιβεβαιώθηκαν όλα όσα είχε πει ο Μίλερ».

Πέμπτη 18 Δεκεμβρίου

- Ημέρα έναρξης της συζήτησης του προϋπολογισμού στη

Γελοιογραφία του Στάθη από το λεύκωμα *Η άγρια κωμωδία*.

Βουλή και πληροφορηθήκαμε ότι η αύξηση του ελλείμματος φθάνει το 150%, ενώ το συνολικό ταμειακό έλλειμμα του Δημοσίου στο δεκάμηνο του 2003 διαμορφώθηκε στο 10,22 δισ. ευρώ από 5,6 δισ. ευρώ που ήταν πέρυσι. «Λαμπρά» τα νέα για τη... λαμπρή ελληνική οικονομία. Και έχουμε και τέσσερις ακόμα μέρες συζήτησης μπροστά μας για χριστουγεννιάτικες εκπλήξεις... Πού να έρθει και η... Λαμπρή με τις εκλογές!

Παρασκευή 19 Δεκεμβρίου

- Η συζήτηση για τον προϋπολογισμό συνεχίζεται και η Αριστερά επισημαίνει: Το ένα δέκατο του πληθυσμού έχει εισόδημα ίσο με αυτό που έχει ο μισός πληθυσμός. Το 21% των πολιτών αντιμέτωποι με τη φτώχεια. Το 20% των πιο εύπορων έχει εισόδημα 6,2 φορές υψηλότερο από το εισόδημα του 20% των φτωχότερων. Είμαστε η χώρα με τους περισσότερους ανασφάλιστους στην Ε.Ε.

Σάββατο 20 Δεκεμβρίου

- Για να αποφύγει προφανώς την «απομόνωση και τις ανεπιθύμητες επιπτώσεις» που έχει «υποσχεθεί» σε όλους τους τόνους ο πλανητάρχης Μπους, ο Μουαμάρ Καντάφι παραδέχθηκε ότι η χώρα του έχει πρόγραμμα βιολογικών όπλων και πυρηνικών και δέχεται να πάνε Αμερικανοί και Βρετανοί επιθεωρητές για να ελέγξουν τις εγκαταστάσεις. «Τέλος εποχής» και σημειολογικά;

Κυριακή 21 Δεκεμβρίου

- Δεν γνωρίζει η Συμπολίτευση τι ποιεί η Αντιπολίτευση. Ο σύντροφος-πολίτης Λαλιώτης ζητά από τον σύντροφο-πρωθυπουργό Σημίτη να ξεκαθαρίσει τη θέση του αυτοπροσώπως. Υπάρχει Άγιος Βασίλης και για τον πρόεδρο Καραμανλή που -προφανώς- αδίκως κατηγορείται ότι δημιουργεί προβλήματα διαδοχολογίας στο ΠΑΣΟΚ...

Στο οποίο ΠΑΣΟΚ ένα είναι το ερώτημα του εικοσιτετράωρου: πρόεδρος Σημίτης και πρωθυπουργός Παπανδρέου ή πρόεδρος Παπανδρέου και πρωθυπουργός Σημίτης; Το τελευταίο είχε προβιρασθεί και προ οκταετίας θυμάμαι... Με άλλο Παπανδρέου βεβαίως... Όλα τριγύρω αλλάζουν κι όλα τα ίδια μένουν;

- Το σημαντικό ερώτημα για μένα όμως είναι άλλο: έκανε η γαλοπούλα το αυγό ή το αυγό τη γαλοπούλα; Και πάω από σήμερα (νωρίτερα) στις εξοχάς για να αναζητήσω τη λύση του. Από εκεί θα μάθω και τι θα πει ο πρωθυπουργός Σημίτης στην ομιλία του για τον προϋπολογισμό και τη διαδοχή. Έχουμε καιρό για συζητήσεις και μετά τις γιορτές. Καθ' οδόν απορώ με την επιμονή Του να γεννιέται κάθε χρόνο Μικρός, Ταπεινός και Αδύναμος στη «φάτνη» μαζί με τους άλλους μικρούς, ταπεινούς και αδύναμους, ενώ οι άνθρωποι γινόμαστε όλο και πιο απάνθρωπα αγριότεροι...

Εφημερη

Ο πλαστικός προϋπολογισμός και τα βάρη του μέλλοντος

του Κ. Τσαλόγλου

Αν οι κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις ήταν σύμφωνες με τις κυβερνητικές ωραιολογίες και τις θυμώδεις απορρίψεις κάθε αντίθετης άποψης, η σχεδόν βέβαιη απώθηση του ΠΑΣΟΚ εκτός εξουσίας, όπως καταγράφεται στις δημοσκοπήσεις της προεκλογικής περιόδου που διανύουμε, δεν θα είχε κανένα δικαιολογητικό. Έχει όμως, γιατί στη συνείδηση ολόκληρης της κοινωνίας, περιλαμβανομένου και του τμήματός της που για λόγους συναισθηματικούς ή «ιδεολογικής» αγκύλωσης ψηφίζει τους πασοκικούς υποψήφιους, το ΠΑΣΟΚ είναι αδύνατον πλέον να επιτελέσει θετικό κυβερνητικό έργο. Η επαναβεβαίωση της πλήρους αναξιοπιστίας του χαρακτηρίζει και τον προϋπολογισμό του 2004. Καθιστώντας εντελώς αδιάφορους τους αριθμούς που αντιπροσωπεύουν τα διάφορα κεφάλαια και άρθρα του, δεν αφήνει το παραμικρό περιθώριο προσδοκιών ότι θα ικανοποιηθούν μερικές έστω υποσχέσεις απ' όσες βομβαρδίζουν καθημερινά την κοινή γνώμη.

Οτι η καταστροφική δημοσιονομική διαχείριση που σφράγισε το κυβερνητικό έργο των τελευταίων ετών, επιστρέφει ως κοινοβουλευτική ποινή κατά του υπεύθυνου κόμματος, το υπογραμμίζει πενιχρότερα απ' οποιοδήποτε άλλο επιχείρημα η αναζήτηση προέδρου του «κινήματος» και πρωθυπουργού, μετά την αιτούμενη εκπαραθύρωση του κ. Κ. Σημίτη και από τα δύο αξιώματα. Σε σχετική δημοσκόπηση μεταξύ ψηφοφόρων του ΠΑΣΟΚ, το σύνολο σχεδόν των προβλεπόμενων στελεχών του κόμματος συγκέντρωσε βαθμούς εκτίμησης που δεν υπερέβαιναν το... τέσσερα τοις εκατό, ενώ ο κ. Γ. Παπανδρέου, το «έργο» του οποίου ως υπουργού Εξωτερικών δεν είναι ορατό δια γυμνού οφθαλμού, εκτιμήθηκε ως ο καταλληλότερος. Προφανώς λόγω ονόματος! Το έργο όσων άλλων διετέλεσαν υπουργοί, ορατό αυτό, τους απέρριψε!

Το δυσάρεστο για τις εθνικές μας εξελίξεις, είναι πως ούτε το άλλο κόμμα που διεκδικεί την εξουσία, η Νέα Δημοκρατία, δεν έχει πείσει τους πολίτες πως είναι ικανό ν' ανοίξει το δρόμο προς την

ανάπτυξη και τη λειτουργία κοινωνικά αποτελεσματικού κράτους, μέσα από τις στρεβλώσεις, τα αδιέξοδα, τις φοβερές κοινωνικές ανισότητες πλούτου που αφήνει πίσω του το αποσυντιθέμενο «σοσιαλιστικό κίνημα». Οι ομιλητές της αξιωματικής αντιπολίτευσης κατά τη συζήτηση του νέου προϋπολογισμού στη Βουλή έφεραν στην επιφάνεια όλα τα αρνητικά σύνδρομα της δημοσιονομικής και της γενικότερης οικονομικής κατάστασης της χώρας. Μίλησαν όμως και για «δυναμισμό» της ελληνικής οικονομίας, για σύντομη, πραγματική, «σύγκλιση» της με τις οικονομίες των προηγμένων κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, για εκπλήρωση των όσων υποσχέθηκε η σημερινή κυβέρνηση. Αλλά πόσο χρόνο και ποιες θυσίες θα χρειαστεί η ανάκαμψη – αυτό δεν ελέγχθη. Εκεί ωστόσο κρύβεται η αλήθεια. Και αυτή η αλήθεια μπορεί να προκαλέσει ανεπιθύμητες, εκλογικά, αντιδράσεις εκ μέρους των ψηφοφόρων· είναι απαραίτητη όμως προκειμένου να τεθεί το εκλογικό σώμα μπροστά στο καθήκον όχι κομματικής, αλλά εθνικής επιλογής! Το «νοικοκύρεμα» της δημοσιονομι-

κής διαχείρισης δεν είναι αδύνατο. Το αδύνατο είναι να επιτευχθεί στα επόμενα που επαγγέλεται ως αντικειμενικά ο ψευδεπίγραφος προϋπολογισμός, όπως έκαναν άλλωστε και όλοι οι προηγούμενοι προϋπολογισμοί που συνέταξαν οι αρμόδιοι των κυβερνήσεων του κ. Σημίτη. Η αναζήτηση ενός αισθητά χαμηλότερου επιπέδου δημοσιονομικής εξυγίανσης είναι αναπόφευκτη, με δεδομένη τη φοροεισπρακτική ικανότητα του κράτους, την κατασπατάληση ενός τεράστιου κοινωνικού και δημόσιου αποταμιεύματος, την ανυπαρξία πρόθυμου και επαρκούς εσωτερικού επενδυτικού κεφαλαίου, την αποστροφή των αλλοδαπών κεφαλαιούχων από άμεσες και έμμεσες επενδύσεις στο ελληνικό οικονομικό έδαφος, την ψυχολογική απόσταση μεταξύ όσων ζητάει από το κράτος ο ικανός για εργασία πληθυσμός και όσων οφείλει να προσφέρει σ' αυτό.

Πριν απ' όλα πρέπει να διευκρινιστεί, ώστε ν' αντιληφθεί την καίρια σημασία της ολόκληρης η κοινωνία, αν θα λειτουργήσει η οικονομία μας ως ελεύθερη, ανταγωνιστική οικονομία της αγοράς υπό την αυστηρή εποπτεία ενός κράτους αφοσιωμένου στην ανάπτυξη και τη συνεχή πολιτισμική ανέλιξη του βιοτικού επιπέδου του λαού, ή εάν θα μακροημερεύσει το σημερινό υβρίδιο της αγοραίο-κρατικής οικονομίας, την οποία ενέπνευσε η ψηφοθηρική σκοπιμότητα του «σοσιαλιστικού κινήματος» – και την οποία απορρίπτουν τόσο τα εθνικά συμφέροντα όσο και η διεθνής συγκυρία. Το βιογράφημα της σημερινής οικονομικής λειτουργίας το απεικονίζει κατά τον καλύτερο τρόπο η κατάσταση στο Χρηματιστήριο. Αποτελεί το Χρηματιστήριο, κατά τη διαβεβαίωση του πρώην υπουργού Εθνικής Οικονομίας (1998-99) κ. Παπαντωνίου, την αντανάκλαση της οικονομικής δραστηριότητας του τόπου. Συμφωνώντας με τον κ. υπουργό, επισημαίνου-

με ότι από τις τετρακόσιες περίπου μετοχές που διαπραγματεύεται το Ίδρυμα της οδού Σοφοκλέους, μόνον οι τριάντα, Τραπεζών και κρατικών επιχειρήσεων, κρατάνε ακόμη τον γενικό δείκτη στις δύο χιλιάδες μονάδες, ενώ το σύνολο των υπολοίπων, ιδιωτικών εμπορικών ή βιομηχανικών επιχειρήσεων, δίνει καθημερινή μάχη... υποβιβασμού του δείκτη κάτω από το ήδη ισχνό αυτό ύψος. Αντικατοπτρισμός, αναμφίβολα, της «ισχυρής» οικονομίας και του «δυναμισμού» που περικλείει!

Αξίζει εδώ να μνημονευθεί, εν παρενθέσει, περιστατικό που αφηγήθηκε στέλεχος της «Ίντρακόμ» στον γράφοντα, για να καταδειχτεί ότι και αυτές ακόμα οι ιδιωτικού κεφαλαίου επιχειρήσεις είναι τρόφιμες του δημόσιου χρήματος. Κατά την προεκλογική περίοδο του 2000, ο κ. Σ. Κόκκαλης μίλησε σε συγκέντρωση των απασχολούμενων στις επιχειρήσεις του, και για διάφορα θέματα εκτός πολιτικής, καταλήγοντας: «Δεν θα σας πω βέβαια εγώ τι να ψηφίσετε. Θα σας πω όμως πως αν δεν έχουμε κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, θα πρέπει να... αρχίσετε να ψάχνετε για δουλειά!»

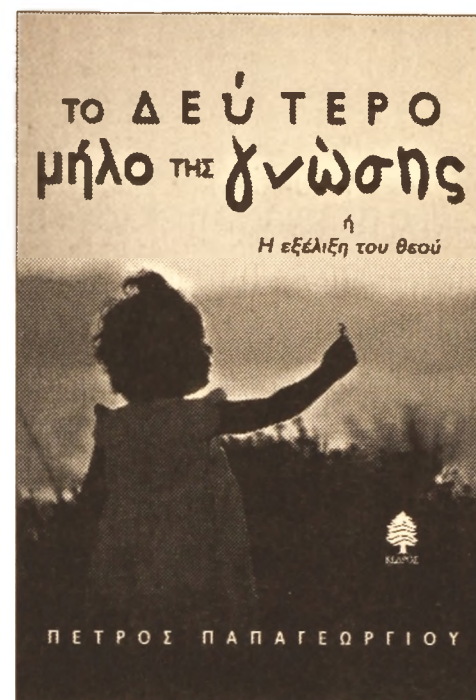
Στις δυσχέρειες που θα έχει να αντιμετωπίσει η διάδοχη κυβέρνηση, εκτός από την πλουτοπαραγωγική και ανταγωνιστική απόδοση της οικονομίας μας με τα σαφή χαρακτηριστικά της υπανά-

πτυξης, είναι οι διόλου καθησυχαστικές εξελίξεις στην «Ένωση». Η αλληλεγγύη μεταξύ ισχυρότερων και ασθενέστερων μελών, παραχωρεί όλο και σαφέστερα τη θέση της στην προσπάθεια των ισχυρών να περισώσουν τη δική τους ευμάρεια, αδιαφορώντας για την αναγκαστική βραδυπορία των υπολοίπων. Το αίτημα των έξι πλουσιότερων κρατών να μειωθεί η συνεισφορά των κρατών μελών στα Ταμεία της Ένωσης από 1,27% σε 1%, είναι προάγγελος του λιγότερου χρήματος στο οποίο θα πρέπει η χώρα μας να υπολογίζει από τα προγράμματα «συνοχής». Η μεγάλη επιβάρυνση, τέλος, του διαθέσιμου δημόσιου χρήματος από την εξυπηρέτηση του χρέους, και η αδυναμία των πολυδάπανων έργων για τους Ολυμπιακούς Αγώνες να εξασφαλίσουν την απόσβεση της δαπάνης τους και εκείνη της συντήρησής τους, στενεύει εξαιρετικά και τις καλύτερες προθέσεις για την εξυγίανση, ανάκαμψη της οικονομίας και κοινωνική πρόοδο. Αυτή είναι η πραγματικότητα. Και δεν επιτρέπεται να την αγνοεί η κοινωνία, εφυσχάζοντας ότι η εξαφάνιση της διαπλοκής και το χτίσιμο σπιτιών για τους φτωχούς και τους άστεγους, περισσότερων απ' τις πολυτελέστατες βίλες για τους «προνομιούχους», αρκούν για ν' αλλάξει η θλιβερή πορεία αυτού του τόπου σύντομα και χωρίς θυσίες!

ΠΕΤΡΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΗΛΟ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ Ή Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Ένα βιβλίο που απαντά με απλότητα και σαφήνεια στα μεγάλα ερωτήματα που μπορεί να έχει ο καθένας μας για τον κόσμο γύρω του, για το πώς λειτουργούν τα πράγματα, από τη στιγμή του Big Bang μέχρι το DNA και την ανθρώπινη συμπεριφορά, μέχρι το μέλλον και το θεό. Μια συναρπαστική περιδιάβαση σε σύγχρονες απόψεις κοσμολογίας, φυσικής, βιολογίας και φιλοσοφίας, δοσμένες απλά και κατανοητά, και προπαντός συνεκτικά, ώστε το σύνολο ν' αποτελεί μια ενιαία, ολοκληρωμένη κοσμοθεώρηση, με καθαρότητα, εσωτερική συνέχεια, συνέπεια και συνοχή. Ένα βιβλίο για ανοιχτά μυαλά.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΚΕΔΡΟΣ

Γ. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 3, ΑΘΗΝΑ 106 78
ΤΗΛ. 210-38.09.712
www.kedros.gr / books@kedros.gr

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

Νίκος και Αργυρώ Κοκοβλή:
ΑΛΛΟΣ ΔΡΟΜΟΣ ΔΕΝ ΥΠΗΡΧΕ
Αντίσταση - Εμφύλιος - Προσφυγιά

Η ιστορία του Νίκου και της Αργυρώς Κοκοβλή όπως την ζωντανεύουν οι ίδιοι. Ξεκινά από την προσφυγιά της Μικράς Ασίας και συνεχίζει στα χρόνια της Κατοχής και της Αντίστασης στην Κρήτη. Αρχίζουν οι διώξεις, ο Εμφύλιος, το κυνηγητό των διαλυμένων τμημάτων του Δ.Σ. με τη δεκαεξάχρονη παρανομία σε σπηλιές και κρύπτες στα βουνά των Λευκών Ορέων, η δραματική απόδραση στην Ιταλία. Το περιπετειώδες ταξίδι μέσω Ελβετίας, Αυστρίας και Ουγγαρίας μέχρι την ΕΣΣΔ. Η άφιξη στην Τασκένδη. Η αποκάλυψη της σοβιετικής πραγματικότητας. Οι περιορισμοί. Επιστροφή στην πατρίδα ύστερα από 14 χρόνια. Μια απίστευτη σε δραματικά γεγονότα ανθρώπινη ιστορία.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ

Δημοχάρους 60, Αθήνα 115 21, τηλ: 210-7232819, φαξ: 210-7226107,
e-mail: chrapou@otenet.gr

Γιατί απέτυχε ο εκσυγχρονισμός; 'Ένα θέμα με παραλλαγές

του Πάνου Καζάκου

Καθώς πλησιάζει η εκλογική αναμέτρηση του 2004, αναθερμαίνεται το ερώτημα τι συνέβη με το μεταρρυθμιστικό σχέδιο που καθ' υπόθεση συνδέθηκε με την πρωθυπουργία Κώστα Σημίτη, και ποιο είναι το μέλλον του. Βέβαια, το ζήτημα των μεταρρυθμίσεων ανακυκλώνεται σε τακτικά διαστήματα, πράγμα που μάλλον έχει σχέση με την ιδιαίτερη ιστορική τροχιά της χώρας –την βραδυπορία της, όπως ίσως θα έλεγε ο Ελευθέριος Βενιζέλος– αλλά και με την αέναη μεταβολή των συνθηκών.

ΠΕΡΙ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΩΝΥΜΩΝ

Αρχίζω με την απλή διατύπωση ότι αυτό που απαιτείται σήμερα, είναι βαθιές μεταρρυθμίσεις σε πολιτική και οικονομία – ένας μεταρρυθμιστικός πατριωτισμός. Με τον όρο μεταρρύθμιση (και το συνώνυμό της: διαρθρωτικές προσαρμογές) εννοούμε τις αλλαγές σε θεσμούς, κανόνες του παιχνιδιού, στόχους και μέσα πολιτικής που κάνουν το «σύστημα» να λειτουργεί διαφορετικά και να φέρει διαφορετικά αποτελέσματα από εκείνα που παρατηρούνται ή αναμένονται χωρίς τις αλλαγές αυτές. Συνεπώς δεν εννοούμε απλές παρεμβάσεις όπως είναι η αύξηση ή μείωση των μισθών στο δημόσιο, ή η έγκριση μιας επιχορήγησης σε δημόσια επιχείρηση, αλλά μεταβολές που πηγαίνουν βαθύτερα: αλλαγή των όρων λειτουργίας των μηχανισμών, της βασικής δομής της δημοσιοϋπαλληλίας ή τη δημιουργία όρων ώστε οι δημόσιες επιχειρήσεις να μην είναι ζημιογόνες, αλλά αντίθετα ν' αποφέρουν κέρδη και να προσαρμόζονται σε νέα δεδομένα κλπ.

Στην πολιτική, μεταρρύθμιση θα ήταν κάθε σταθερό μέτρο που θα περιόριζε τη διακριτική ευχέρεια των υπουργών να μοιράζουν κονδύλια κατά το δοκούν, θα δημιουργούσε αυθεντικά ανεξάρτητες αρχές, θα εξασφάλιζε την ανεξαρτησία

της δικαιοσύνης, τη διαφάνεια σε δημόσιες προμήθειες κλπ. Συνώνυμο της μεταρρύθμισης είναι ο εκσυγχρονισμός.

Το μεταρρυθμιστικό αίτημα σημαίνει απλά αποκατάσταση του γενικού συμφέροντος ως κριτηρίου πολιτικής και θεσμική άμυνα εναντίον της λογικής των ειδικών συμφερόντων. Απαιτεί πολλά από τους πολιτικούς μας και τα κόμματα: Να σέβονται θεσμούς, να συνθέτουν και επιλέγουν αιτήματα με βάση αποδεκτές προτεραιότητες, να θέτουν εντέλει το γενικό συμφέρον πάνω από το ατομικό ή συντεχνιακό. Στην πράξη θα απαιτούσε μια ξεκάθαρη φιλοσοφία, πολιτικό κουράγιο και, συναφώς, ρήξεις.

Το αίτημα για μεταρρυθμίσεις σήμερα αφορά, όπως σημειώσαμε, τόσο στο πολιτικό σύστημα (ή πολιτική διαδικασία) όσο και στην οικονομική και κοινωνική πολιτική.

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΥ – ΧΩΡΙΣ ΔΙΦΟΡΟΥΜΕΝΑ

Κατά τη γνώμη μου οι απαιτούμενες μεταρρυθμίσεις σε οικονομία και κοινωνία έχουν ορισμένη κατεύθυνση: «Λιγότερο και καλύτερο κράτος». Τέτοιες μεταρρυθμίσεις επιβάλλονται σήμερα περισσότερο από άλλοτε, γιατί απλά άλλαξαν τα δεδομένα – το ευρωπαϊκό και διεθνές περιβάλλον στο οποίο θα πρέπει να επιβιώσουμε, με τυπική έκφραση των μεταβολών που εννοώ την ίδια την Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ), η δημογραφία, οι τεχνολογίες, η σύνθεση των κοινωνιών μας με την εισροή μεταναστών.

Ειδικότερα πρόκειται για μια δέσμη μέτρων που

- περιορίζουν τον ρόλο του κράτους,
- αλλάζουν επίσης τις βασικές του δομές για να γίνει φιλικότερο στον πολίτη και ευνοϊκότερο για την ανάπτυξη («διοικητική μεταρρύθμιση»),
- ενδυναμώνουν τους μηχανισμούς της αγοράς και του ανταγωνισμού, και
- δεν φορτώνουν το μέλλον με χρέη.

Αυτή η μεταρρυθμιστική φιλοσοφία έχει εμφανώς φιλελεύθερη κατεύθυνση, με την έννοια ότι η κύρια προτεραιότητά της είναι να μειωθούν οι «αποτυχίες του κράτους». Ωστόσο δεν παραβλέπει και τις αποτυχίες της αγοράς, ούτε την ανάγκη για δίκτυα κοινωνικής ασφάλειας.

Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΤΙΚΗ ΕΜΠΛΟΚΗ ΣΤΗ ΧΩΡΑ

Διαπιστώνουμε ότι μολονότι έγιναν αλλαγές στη χώρα εξαιτίας της ένταξης στην ΟΝΕ, υστερούμε στον τομέα των μεταρρυθμίσεων που είναι αναγκαίες και γενικότερα αναγνωρίζονται ως τέτοιες.

Ο Πάνος Καζάκος είναι Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Το κείμενο ήταν στη βάση παρέμβασής του στη ΓΣ της Κίνησης Πολιτών για την Παρέμβαση, 17.12.03, και δίνει συνέχεια στον διάλογο που άρχισε με κείμενο του Νίκου Μουζέλη και προκάλεσε απαντήσεις των Γιάννη Βούλγαρη, Α. Καζαμία, Δ. Παπούλια κ.ά.

Στο ασφαλιστικό σύστημα συνολικά μπορούμε να δείξουμε παραδειγματικά τι ακριβώς διακυβεύεται. Το σύστημα παραμένει μια βραδυφλεγής βόμβα για τη δημόσια οικονομία, όπως επιβεβαίωσε η Τράπεζα της Ελλάδος στην τελευταία της έκθεση. Χωρίς έγκαιρα μέτρα διακυβεύεται η ανάπτυξη και κατά προέκταση η συνοχή της κοινωνίας και η εμπιστοσύνη των νέων ανθρώπων στο μέλλον. Η συνοχή της κοινωνίας διακυβεύεται γιατί δεν είναι βέβαιο ότι θα θελήσουν να πληρώνουν οι υπόχρεοι τις ανεδαφικές απαιτήσεις άλλων· η εμπιστοσύνη γιατί τα «ακάλυπτα χρέη» θα επιπέσουν εν καιρώ στους εργαζόμενους. Τα σημερινά προβλήματα ενδέχεται να εξελιχθούν σε αληθινή τραγωδία για πολλούς. Ο Πλάτων Τήνιος προβλέπει ότι οι αντιπαλότητες θα ενταθούν, οι συνθήκες επίλυσης των προβλημάτων θα γίνουν δυσκολότερες και θα υπάρξει είτε «δικτατορία των συνταξιούχων» είτε «ανταρσία» των εργαζομένων.

Εδώ έχουμε αναπτύξει μια εντυπωσιακή ικανότητα να συγκαλύπτουμε προβλήματα ακόμη και μέσω των όρων που χρησιμοποιούμε. Έτσι οι προβλεπόμενες δαπάνες (από γενναιόδωρες υποσχέσεις) για τις οποίες δεν έχουν βρεθεί ανάλογα έσοδα, ονομάζονται στη δημόσια συζήτηση «αναλογιστικό έλλειμμα» και όχι απλά ακάλυπτες δαπάνες ή υποχρεώσεις. Πρόκειται πάντως για «κρυφό χρέος». «Κρυφό» γιατί αφορά στο μέλλον. Ε λοιπόν, το ελληνικό «κρυφό χρέος» είναι από τα μεγαλύτερα της Ευρώπης!

Στο «κρυφό χρέος» αντανakλώνται, μαζί με άλλους παράγοντες, όλοι οι ανορθολογισμοί του συστήματος.

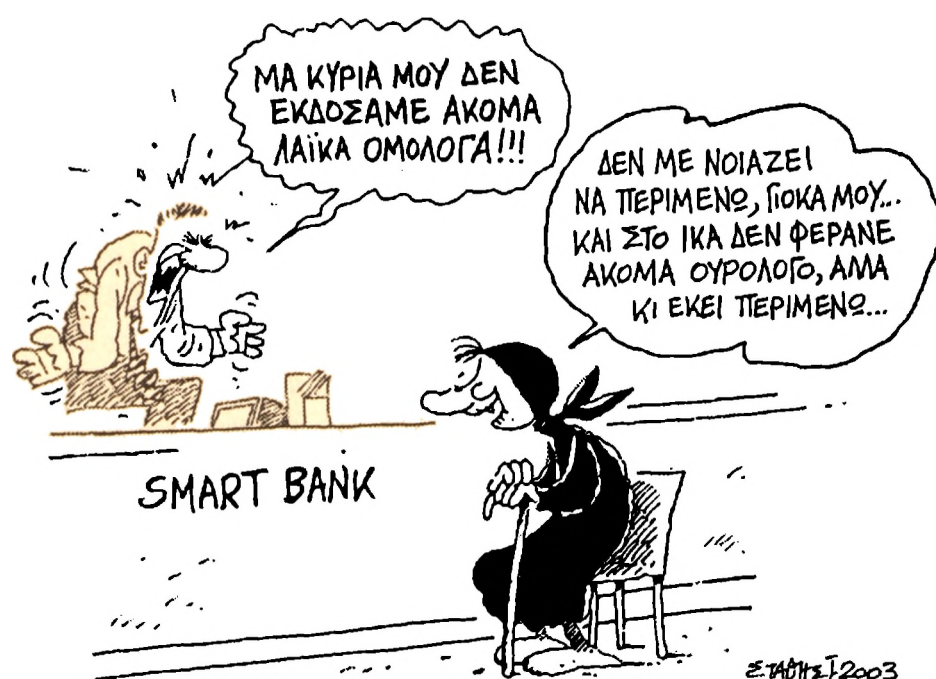
ΓΙΑΤΙ ΚΑΘΥΣΤΕΡΟΥΝ Ή ΔΕΝ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΟΥΝΤΑΙ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ;

Ας ξεκαθαρίσουμε εξ αρχής ότι το πρόβλημα των μεταρρυθμίσεων ή του εκσυγχρονισμού δεν μπορεί να συρρικνωθεί σε παράγοντες όπως ο κακός υπουργός, ο κακός οργανωτικός σχεδιασμός ή η έλλειψη καλών συνεργατών και συμβούλων ενός δήθεν καλοκάγαθου αρχηγού. Το πρόβλημα είναι πολυπλοκότερο και βαθύτερο.

Ο Νίκος Μουζέλης σε πρόσφατα κείμενα επικεντρώνει την προσοχή του στο πολιτικό σύστημα και καταγγέλλει την «κομματικοκρατία», τη διεύθυνση του κόμματος και της κομματικής λογικής παντού – από τον αθλητισμό ως την τέχνη. Η «κομματικοκρατία», γράφει, «αποτελεί την κύρια πηγή της ελληνικής κακοδαιμονίας, το κύριο εμπόδιο για την επίτευξη ενός αποτελεσματικού και συγχρόνως δημοκρατικού, κοινωνικά δίκαιου εκσυγχρονισμού... Η κομματική λογική θυσιάζει το καθολικό στο επιμεριστικό/συντεχνιακό»¹.

Παρά την υπερβολή της, η προσέγγιση αυτή είναι μια καλή αφετηρία για να δούμε διαυγέστερα τα πράγματα και ιδίως τις εσωτερικές συγκρούσεις στον χώρο του ΠΑΣΟΚ. Πρέπει λοιπόν να προχωρήσουμε: Ουσιαστικά πρόκειται για μια εξήγηση της αποτυχίας του εκσυγχρονισμού την τελευταία δεκαετία: Συνοπτικά: Το κόμμα κατέλαβε το κράτος και αυτοεξυπηρετείται ως μηχανισμός.

Απλοποιώντας κάπως: Κατά τον Νίκο Μουζέλη η αποτυχία του εκσυγχρονισμού οφείλεται στις παραδοσιακές δυνάμεις του κόμματος («λαϊκό ΠΑΣΟΚ»), που λειτούργησαν πελα-

Σκίτσο του Στάθης από το λεύκωμα Άγρια Κωμωδία

τειακά και εναντίον μιας εντέλει πεφωτισμένης ηγεσίας, αφιερωμένης στο γενικό καλό. Είναι η υπόθεση της ομηρίας της κυβέρνησης από το κόμμα.

Αλλά, παραπέμποντας απλά στην «κομματικοκρατία» συμπίεζουμε ασφυκτικά σε μια λέξη διάφορους παράγοντες που καθορίζουν τη φυσιογνωμία της πολιτικής και πρέπει να αναζητηθούν εκτός του κομματικού φαινομένου: οργανωμένα και οχυρωμένα εντός του κράτους συμφέροντα, τη διαπλοκή οικονομικών και κρατικών συμφερόντων, διάχυτες αξίες, τις εγγενείς δυσκολίες της πολιτικής διαδικασίας (σε αυτές επανερχόμαστε πιο κάτω), τον ρόλο της γραφειοκρατίας.

Υπάρχει επίσης ένα παράδοξο στην ερμηνεία του Νίκου Μουζέλη, που πρέπει να φωτίσουμε – αλλιώς η συζήτηση θα καταλήξει σε σκιαμαχίες: Η κυβέρνηση έδειχνε, ως πρόσφατα τουλάχιστον, ότι για διάφορους λόγους ήλεγχε το παιχνίδι έναντι του κόμματος με αποκορύφωμα την έξοδο του κ. Λαλιώτη. Ο Αλέξανδρος Καζαμίας υποστήριξε πρόσφατα, επίσης με κάποια δόση υπερβολής, ότι στη δεκαετία που πέρασε συντελέστηκε μια μετατόπιση του κέντρου εξουσίας στο πολιτικό μας σύστημα από το κόμμα στο κράτος, ότι εντέλει το κόμμα «κρατικοποιήθηκε» μέσω του κυβερνητικού πυρήνα². Και ο Αντώνης Μακρυδημήτρης υπενθύμισε τις μακροχρόνιες τάσεις «πρωθυπουργικοκεντρικού» μετασχηματισμού της ελληνικής Δημοκρατίας, που έχουν ως ορόσημα τις συνταγματικές μεταρρυθμίσεις του 1986 και 2001³.

Αυτό το πρωθυπουργικοκεντρικό φαινόμενο συνδέθηκε με προσδοκίες για ενίσχυση της αποτελεσματικότητας του κυβερνητικού μηχανισμού. Ένας ισχυρός αρχηγός με όραμα θα μπορούσε να λάβει αποφάσεις που διαφορετικά θα πρόσκρουαν στους κομματικούς «συσχετισμούς» και σε άλλες ισχυρές δυνάμεις εκτός του πολιτικού συστήματος.

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΑΧΝΗΣ

Στους παράγοντες που ευνόησαν τον «κυβερνητισμό» θα πρέπει να συγκαταλέγουμε τις μαζικές εισροές κοινοτικών πόρων και τα υψηλά επίπεδα δανεισμού που συγκαλύπτει η «δημιουργική λογιστική». Η διαχείρισή τους ενίσχυσε τη θέση της κυβέρνησης έναντι του κόμματος. Πώς λοιπόν δεν μπόρεσε να πετύχει τους προβαλλόμενους εκσυγχρονιστικούς στόχους;

Το παράδοξο φωτίζεται αν ερμηνεύσουμε τα πράγματα

διαφορετικά: Κατά τη γνώμη μου η ηγεσία της κυβέρνησης (και, έτσι ή αλλιώς, ο μηχανισμός του κόμματος) ουδέποτε υιοθέτησε μια ξεκάθαρη μεταρρυθμιστική φιλοσοφία όπως αυτή απαιτείται από τις ευρωπαϊκές και διεθνείς εξελίξεις και τις ιστορικές μας εμπειρίες. Ουσιαστικά επιχείρησε κάτι πολύ απλό: Την εν μέρει επίπλαστη ικανοποίηση μερικών κριτηρίων του Μάαστριχτ, για να εντάξει τη χώρα στην ΟΝΕ, χωρίς όμως να κάνει σε βάθος μεταρρυθμίσεις που θα εξασφάλιζαν τη βιωσιμότητα της ένταξης. Και έτσι τα προβλήματα μας κυνηγούν τώρα. Αντί μεταρρυθμίσεων, προτίμησε τη συνδιαλλαγή με κέντρα επιρροής και επιμέρους συμφέροντα που λειτουργούσαν κατά κύριο λόγο –για να πούμε τα πράγματα με τ' όνομά τους– εξωθεσμικά, εκτός του πολιτικού συστήματος, με κομματικές-συντεχνιακές δυνάμεις που αντιδρούσαν σε αλλαγές του status quo, και με μια κρατικοδίαιτη οικονομική ολιγαρχία προμηθευτών του δημοσίου και εργολάβων και των ΜΜΕ που αυτοί κατέχουν. Εξέφρασε πράγματι ένα «μπλοκ εξουσίας». Αν χρειάζεται μια ονομασία η προσέγγιση αυτή, τότε προτείνω τον χαρακτηρισμό της ως «θεωρίας της αράχνης». Με άλλα λόγια, η πολιτικο-οικονομική λογική επέβαλε τα κριτήριά της, και σ' αυτή χωρούσαν πολλοί – ο κύριος όγκος του κομματικού μηχανισμού, των συντεχνιών, της κυβέρνησης, των «οργανικών διανοούμενων» και των κρατικοδίαιτων οικονομικών συμφερόντων. Δεν χωρούσαν όμως οι επιταγές της προσαρμογής στο διεθνές και ευρωπαϊκό περιβάλλον και η εξάλειψη μερικών κρίσιμων πηγών κρατικής αποτυχίας (state failures).

ΕΓΩΙΣΤΕΣ ΚΑΙ ΜΥΩΠΕΣ

Μια τελική παρατήρηση μπορεί να μας φέρει κοντύτερα στην επικαιρότητα. Πολλοί δέχονται ότι οι πολιτικοί είναι εγωιστές και μύωπες: Εγωιστές με την έννοια ότι βάζουν υπεράνω όλων το «ίδιο συμφέρον» – δηλαδή την παραμονή στην εξουσία ή την απόκτησή της· μύωπες γιατί, προκειμένου να πετύχουν τον στόχο αυτό, δεν ενδιαφέρονται για τις μακροχρόνιες συνέπειες των αποφάσεών τους, αλλά μόνο ή κυρίως για την άμεση εκλογική απόδοσή τους. Κατά τα λοιπά, «γαία πυρί μειχθήτω». Αυτές οι συμπεριφορές γίνονται επικίνδυνες για οικονομία και κοινωνία όταν δεν πειθαρχούνται από ισχυρούς θεσμούς και αντίρροπες δυνάμεις στην κοινωνία!

Ωστόσο παραμένει ανοικτό (και ελπιδοφόρο) ότι ο πολιτικός ανταγωνισμός μπορεί τελικά να λειτουργήσει ακριβώς όπως στις αγορές: Δηλαδή να οδηγήσει σε έναν ανταγωνισμό για την καλύτερη πολιτική⁴. Και πράγματι, έχουμε τέτοια παραδείγματα. Με άλλα λόγια το γενικό συμφέρον δεν είναι εξ ορισμού εξοβελισμένο από την πολιτική. Αυτό βέβαια μπορεί να συμβεί υπό προϋποθέσεις.

Μια προϋπόθεση είναι ότι αλλάζει η κοινή γνώμη, ή έστω το ενημερωμένο τμήμα της, ιδέες – σε μια επώδυνη πάντως διαδικασία μάθησης. Σε διαφορετική διατύπωση, οι πολιτικοί αλλάζουν συμπεριφορά, όταν οι ιδέες που επικρατούν στην κοινή γνώμη αλλάζουν. Θα πρέπει να συνεκτιμήσουμε ότι ουδέποτε μια κοινωνία είναι μονολιθική. Αναπτύσσονται συχνά ιδέες και συμφέροντα που ευνοούν μεταρρυθμίσεις του είδους που αναφέραμε και βλέπουν ευκαιρίες σ' ένα φιλελεύθερο μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα και όχι απειλές. Υπάρχει θέμα συσχετισμού δυνάμεων. Μια δεύτερη και συναφής με την προηγούμενη προϋπόθεση για την αποκατάσταση του γενικού συμφέροντος στην πολιτική, είναι η ομαλή διεξαγωγή του δημοκρατικού παιχνιδιού ώστε να κάνει δυνατή την εναλλαγή στην εξουσία, που μπορεί να λειτουργεί ως καταλύτης κάθαρσης για κυβέρνηση και αντιπολίτευση.

Σήμερα διαπιστώνουμε ότι η εναλλαγή δεν λειτούργησε πραγματικά για σχεδόν 22 χρόνια. Το αρχικό κίνημα έγινε κόμμα, ένας γιγαντιαίος μηχανισμός που φιλοδοξεί ένα είδος μονιμότητας στην εξουσία, έχει απλώσει πλοκάμια βαθιά στην κοινωνία και βέβαια δεν διακατέχεται από ενδοιασμούς στη χρήση των πόρων του κράτους και των μηχανισμών εξουσίας.

Πράγματι η μακροχρόνια παραμονή στην εξουσία γενικά ευνοεί την ανάπτυξη και εμπέδωση πάσης φύσης δικτυώσεων (ένα πυκνό πλέγμα διαπλοκής) που εξασφαλίζουν προνομιακή πρόσβαση σε θεσμούς και πόρους και φυσικά υπερασπίζονται τα κεκτημένα.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

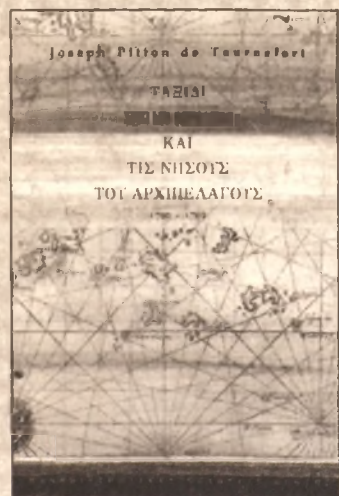
1. Ν. Μουζέλης, «Γιατί αποτυγχάνουν οι μεταρρυθμίσεις;», *Το Βήμα*, 29.6.03.
2. Α. Καζαμίας «Η αποστέωση των πολιτικών κομμάτων», *Αντί*, τχ. 802, 12.12.03.
3. Α. Μακρουδημήτρης «Κυβερνητισμός», *Το Βήμα*, 13.12.03.
4. Π. Καζάκος «Εγκατεστημένοι ληστές. Μια παραβολή», *Καθημερινή*, 12.5.02. Βλ. και *Αντί*, τχ. 780, 24.1.03.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ

Ιδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας

Μιάνης 5, 106 81 Αθήνα, Τηλ.: (01) 38 18 372, Fax: 33 01 583

**Ζ.-Π. ντε Τουρνεφόρ
ΤΑΞΙΔΙ
ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ
ΚΑΙ ΤΙΣ ΝΗΣΟΥΣ
ΤΟΥ
ΑΡΧΙΠΕΛΑΓΟΥΣ**

1700-1702

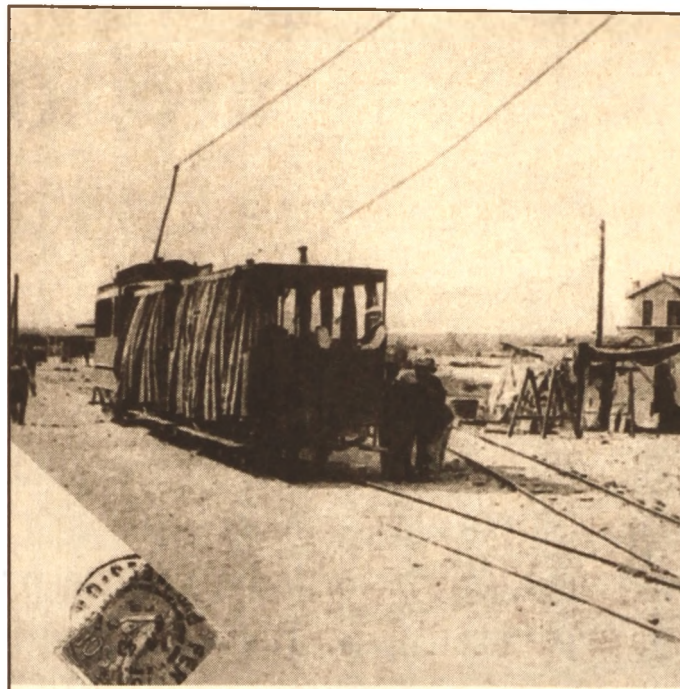
Μια συναρπαστική περιήγηση στον κόσμο της τουρκοκρατούμενης Κρήτης και των νησιών του Αιγαίου. Οι Τούρκοι κατακτητές, οι πρώην κυρίαρχοι Λατίνοι, ο ορθόδοξος και ο καθολικός κλήρος, οι γυναίκες, οι κουρσάροι, τα σπάνια φυτά και τα ασυνήθιστα εργαλεία, τα αξιοπερίεργα φυσικά φαινόμενα και η ερμηνεία τους, η ιστορία και οι μύθοι κάθε τόπου, τα ήθη, τα έθιμα και η καθημερινή ζωή των κατοίκων, όλα μαζί συνθέτουν ένα πολυποίκιλο και γοητευτικό μωσαϊκό.

Φ. ΝΤΟΣΤΟΓΙΕΦΣΚΙ
ΕΝΑΣ ΜΙΚΡΟΣ ΗΡΩΑΣ

Διηγήματα
Μετάφραση ΒΑΣΙΛΗΣ ΝΤΙΝΟΠΟΥΛΟΣ

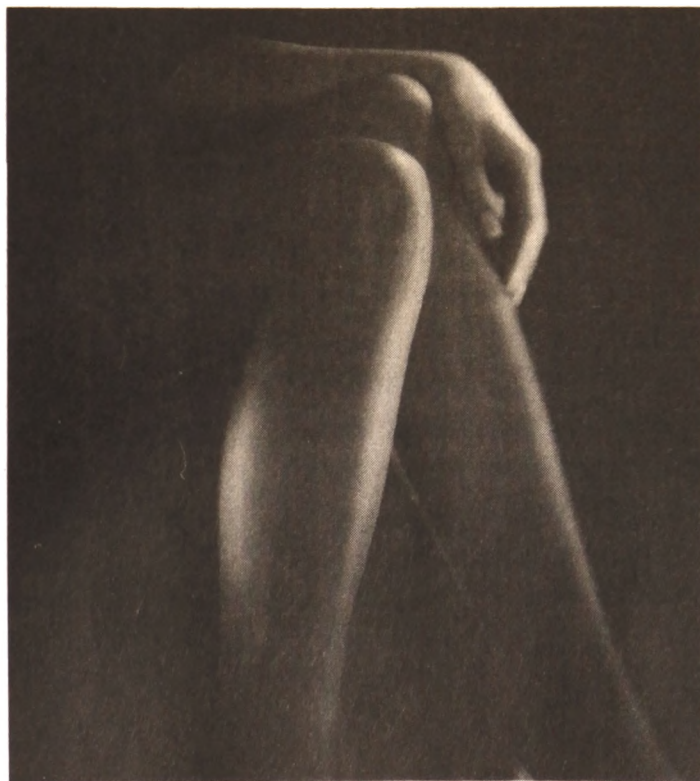
βιβλιοπωλείον της ΕΣΤΙΑΣ

ΚΛΩΝΤ ΣΙΜΟΝ
ΤΟ ΤΡΑΜ

Μετάφραση ΘΩΜΑΣ ΣΚΑΣΣΗΣ

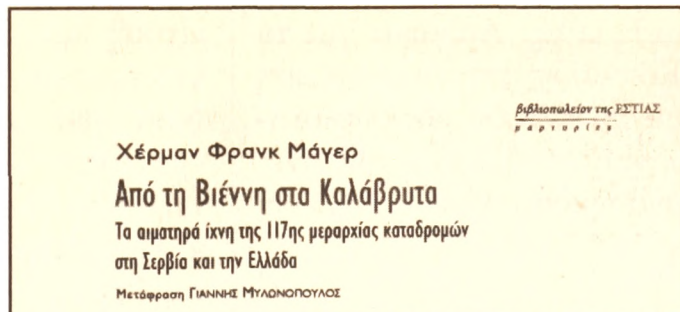
βιβλιοπωλείον της ΕΣΤΙΑΣ

ΓΚΡΑΧΑΜ ΣΟΥΓΙΦΤ
ΣΤΟ ΦΩΣ ΤΗΣ ΜΕΡΑΣ

Μετάφραση ΘΩΜΑΣ ΣΚΑΣΣΗΣ

βιβλιοπωλείον της ΕΣΤΙΑΣ

βιβλιοπωλείον της ΕΣΤΙΑΣ
PARTURLES

Χέρμαν Φρανκ Μάγερ
Από τη Βιέννη στα Καλάβρυτα
Τα αιματηρά ίχνη της 117ης μεραρχίας καταδρομών
στη Σερβία και την Ελλάδα
Μετάφραση ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΥΛΩΝΟΠΟΥΛΟΣ

Έξι τεκμήρια για την κατηγορία περί κατασκοπίας

του Ρεπόρτερ

Ένα φάντασμα πετάει τις μέρες αυτές πάνω από την «Ιντρακόμ» και αφού κάνει έναν κύκλο πάνω από την Παλλήνη, επιστρέφει στην Ευελπίδων και πλανιέται πάνω από την ελληνική δικαιοσύνη. «Ήταν ο Κόκκαλης κατάσκοπος ή όχι;». Ο ίδιος ο Σωκράτης κραυγάζει, δήθεν αγανακτισμένος, ότι «είναι αθώος» – τι άλλο θα έλεγε δηλαδή; Και φυσικά του συμπαρίστανται μύριοι όσοι «αυθορμήτως» προσελθόντες μάρτυρες, παντελώς άσχετοι τόσο με τα καταγγελλόμενα, όσο και τα διαδραματισθέντα. Και σχετικοί μόνο με άλλα...

Για να ξεκαθαρίσει το τοπίο, το Αντί αποκαλύπτει σήμερα μερικά από τα σημαντικότερα στοιχεία που βρίσκονται στη διάθεση της δικαιοσύνης σχετικά με το αδίκημα της κατασκοπίας. Αδίκημα για το οποίο ο Σ. Κόκκαλης στην ανακοίνωση που εξέδωσε δηλώνει ότι «δεν υφίσταται οποιεσδήποτε ενδείξεις» (βλ. σχετικά την αναδημοσιευόμενη δήλωση Κόκκαλη της 16.12.2003).

1. Η ΣΤΑΖΙ ΤΟΝ «ΑΡΜΕΓΕ» ΚΑΝΟΝΙΚΑ ΑΠΟ ΤΙΣ 11/12/68

Στη σ. 132 του πορίσματος «13/10900» της γερμανικής Βουλής που δημοσιεύουμε σε διπλανές στήλες, καταγράφονται επί λέξει τα εξής: «λόγω των στενών του επαφών με εξέχοντες έλληνες πολιτικούς ο Σωκράτης Κόκκαλης βρισκόταν κάτω από τη συνεχή παρακολούθηση της Στάζι. Γι' αυτόν τον λόγο τον "εξαντλούσαν" τακτικά για τις πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις στην Ελλάδα μέσω του Γενικού Διευθυντή της AHB Elektrotechnik Roland Winckler».

Δηλαδή η γερμανική Βουλή διαπιστώνει –βάσει στοιχείων φυσικά και όχι φημολογιών– ότι λόγω της στενής του σχέσης με κορυφαίους παράγοντες της

ελληνικής πολιτικής σκηνής (Α. Παπανδρέου, Κ. Μητσοτάκης κ.ά.) η Στάζι τον «άρμεγε» κανονικά μέχρι τελικής πτώσεως του καθεστώτος της Ανατολικής Γερμανίας. Στο ερώτημα αν οι «πολιτικές και οικονομικές» εξελίξεις που ενδιέφεραν τότε την Στάζι ενδιαφέρουν σήμερα και τους αρμόδιους έλληνες εισαγγελείς, δεν μπορούμε να απαντήσουμε. Το σίγουρο είναι ότι τόσο ο κ. Πουρνάρας, όσο και οι προκάτοχοί του δεν φρόντισαν να αναζητήσουν τον πραγματικό φάκελό του, ο οποίος «τοποθετήθηκε στην άκρη» σύμφωνα με τη γερμανική Βουλή. Φράση η οποία δεν σημαίνει ότι τον έκλεισαν, αλλά ότι του έδωσαν άλλη σήμανση απορρήτου, επειδή ο Κόκκαλης δεν δρούσε στο εσωτερικό της ΛΔΓ, αλλά στο εξωτερικό.

2. ΤΙ ΗΤΑΝ ΣΤΗΝ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ Η «OV KASKADE»

Επί χρόνια όσοι ασχολήθηκαν δικαστικά και δημοσιογραφικά με την υπόθεση Κόκκαλη, έκαναν ένα σημαντικό λάθος, αποτέλεσμα ελλιπούς πληροφόρησης, το οποίο ο πράκτορας της Στάζι φρόντισε να αξιοποιήσει κατάλληλα. Θεωρούσαν ότι το αδίκημα της κατασκοπίας διαπράχθηκε στο πλαίσιο της

«Επιχείρησης Κασκάντε» («Επιχείρηση Παράτολμος»). Το μεγάλο αυτό λάθος μπορούμε να διορθώσουμε σήμερα με βάση νεότερα στοιχεία.

Από σειρά εγγράφων της Στάζι αλλά κυρίως το πόρισμα «13/10900» της γερμανικής Βουλής προκύπτει ότι η «Επιχείρηση Κασκάντε» αφορούσε κυρίως την αξιολόγηση του Κόκκαλη και τα μέσα που χρησιμοποιήθηκαν ως πίεση εναντίον του, προκειμένου να στρατολογηθεί στη συνέχεια ως επιχειρησιακός πράκτορας με την κωδική ονομασία «Κρόκους». Διαπιστώνει συγκεκριμένα η γερμανική Βουλή:

«Από την εναρκτήρια έκθεση στην επιχείρηση "OV Kaskade" προκύπτει ότι τέθηκε σε λειτουργία με τον σκοπό να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για να χρησιμοποιηθεί ο Κόκκαλης από την HVA...».

Η «HVA» (Πρώτη Γενική Διεύθυνση) ήταν αρμόδια για τις επιχειρήσεις κατασκοπίας στο εξωτερικό και είχε επικεφαλής τον περίφημο Μάρκους Βολφ. Τι δουλειά είχε άραγε ένας επιχειρηματίας μαζί της; Στα έγγραφα της επιχείρησης Κασκάντε που έχει στη διάθεσή της η ελληνική δικαιοσύνη γίνεται λόγος για «πληρωμή επανορθώσεων» εκ μέρους του Κόκκαλη στην Ανατολική Γερμανία, λόγω υποτιθέμενων αδικημάτων που διέπραξε σε βάρος της (εξαγορά αξιωματούχων, εμπορικών ακολούθων κ.λπ.). Αυτά είναι και τα έγγραφα που χρησιμοποιεί η υπεράσπιση Κόκκαλη ως υποτιθέμενη απόδειξη ότι η «επιχείρηση Κόκκαλη» δεν αφορούσε την κατασκοπία, αλλά τον «εκβιασμό» του πελάτη τους από την Στάζι.

Συμφωνούμε μαζί τους ότι τον «εκβίασαν» και θέτουμε ένα απλό ερώτημα:

«Γιατί τον εκβίασαν;» Για να του πάρουν λίγες δεκάδες χιλιάδες μάρκα και μάλιστα ανατολικής Γερμανίας, ή για να τον έχουν στο χέρι για μια πιο σημαντική επιχείρηση, εκείνη δηλαδή που ακολούθησε και αφορούσε την κατασκοπία;

Την απάντηση την δίνει, σύμφωνα πάντα με τη γερμανική Βουλή, ο πρώην συνταγματάρχης Willy Koch (Βίλλυ Κοχ), ο οποίος ήταν τότε αρμόδιος για την εκτέλεση της «επιχείρησης Kaskade»:

«...δεν επρόκειτο πραγματικά για λεγόμενες πληρωμές επανόρθωσης, διότι δεν υπήρχε γι' αυτό τον λόγο καμία αιτία». Μήπως κάλεσε κανείς τον Κοχ να καταθέσει σχετικά; Νομίζουμε ότι όχι.

Σε έγγραφο εξάλλου με ημερομηνία 31/1/1986 και τίτλο «Τελική έκθεση για την επιχείρηση Κασκάντε» που υπογράφει ο ίδιος ο Κοχ, καταγράφονται μεταξύ άλλων τα εξής:

«Η "επιχείρηση Κασκάντε" άρχισε τον Οκτώβριο του 1984 ως συνέχεια των αποτελεσμάτων της "επιχείρησης Κασκαντέρ"... και αντικείμενο τον Σωκράτη Κόκκαλη γεννηθέντα την 27η Μαΐου 1939, κατοίκο Μεσογείων 2 Αθήνα [σ.σ. διεύθυνση της Integra] και στόχους:

Την διαπίστωση και ελαχιστοποίηση (για την ΛΔΓ) των ζημιών που προκλήθηκαν κατά τη διενέργεια εξαγωγών ηλεκτρονικού υλικού προς την Ελλάδα, μέσω της αντιπροσωπεύουσας εταιρείας INTRAKOM.

Την δημιουργία των συνθηκών για την χρήση αυτού του προσώπου ως μυστικού συνεργάτη, λόγω των επαφών του με πολιτικούς υψηλής επιρροής στην Ελλάδα, σε συντονισμό με την HVA/III [σ.σ. Διεύθυνση Εξωτερικής Κατασκοπίας].

Η τωρινή χρήση του προαναφερθέντος στο τμήμα HVA/III, κάτω από την επίβλεψη του Υπουργείου Εξωτερικών δείχνει ότι είναι κατάλληλα επιχειρησιακός στον τομέα της πολιτικής κατασκοπίας (βλέπε επιστολή υποστράτηγου Prosetzky από 24.1.1986)... Διαθέτει χρήσιμες επαφές και προσωπικές διασυνδέσεις στην άμεση ηγεσία του ΠΑΣΟΚ, διατηρεί προσωπικές σχέσεις με υπουργούς και ομάδες υψηλής επιρροής που συνδέονται με τον Παπανδρέ-

ου και τον αρχηγό της αντιπολίτευσης Μητσοτάκη και είναι έτοιμος να πάρει εσωτερικές πληροφορίες από το χώρο αυτό».

Δεν υπάρχει δηλαδή καμιά αμφιβολία ότι η «επιχείρηση Κασκάντε» ήταν προκαταρκτική και αφορούσε το «στρίμωγμα» του Κόκκαλη προκειμένου να χρησιμοποιηθεί στον τομέα της κατασκοπίας.

Στο τέλος ενός άλλου σημαντικού εγγράφου της δικογραφίας που υπογράφεται από τον συνταγματάρχη Κοχ και αφορά το κλείσιμο της «επιχείρησης Κασκάντε» (τελική αναφορά για την «επιχείρηση Κασκάντε», Βερολίνο 31/1/1986) αναφέρονται συγκεκριμένα τα εξής:

- Οι στόχοι της επιχείρησης επιτεύχθηκαν από κάθε άποψη και τα έγγραφα θα αρχειοθετούνται στο εξής στα διαβαθμισμένα αρχεία.

- Όλα τα σχετικά έγγραφα πρέπει να διαβιβασθούν στη γενική Διεύθυνση HVA-III.

- Οι ενέργειες της Πρώτης Γενικής Διεύθυνσης θα ελέγχονται για λόγους ασφαλείας από το τμήμα HA-XVIII.

- Η επεξεργασία των πληροφοριών που αφορούν τα καθήκοντα του Κόκκαλη ως προς την ΛΔΓ θα γίνεται από τον Peter Schumann.

Όπως σημειώνεται στο περιθώριό του, το έγγραφο αυτό τυπώθηκε σε δυο μόνο αντίτυπα, το ένα από τα οποία πήγε στον ίδιο τον Βολφ και το άλλο σε άκρως απόρρητο αρχείο, το οποίο δεν έχει τεθεί στη διάθεση της ελληνικής δικαιοσύνης, επειδή δεν το έχει ζητήσει.

Η σημασία των προηγούμενων είναι σαφής: Αφού «στρίμωξαν» τον Κόκκαλη με την «επιχείρηση Κασκάντε», τον διαβάθμισαν άκρως απόρρητο, άνοιξαν καινούργιο φάκελο και άρχισε η πραγματική επιχείρηση κατασκοπίας. Να λοιπόν ένας ακόμα καλός λόγος για να συνεχισθεί η δικαστική έρευνα προς συγκεκριμένη και νέα πλέον κατεύθυνση.

3. Ο ΚΟΚΚΑΛΗΣ ΗΤΑΝ

«ΠΗΓΗ ΑΝΤΛΗΣΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ»

Η τελευταία καταγραφή στον φάκελο της «επιχείρησης Κασκάντε» για το ρόλο του Κόκκαλη ως κατασκόπου, είναι

η εξής – σύμφωνα με το πόρισμα της γερμανικής Βουλής:

«Ο αρμόδιος για τις συνομιλίες με τον Κόκκαλη πρώην Διευθυντής του τμήματος III/3 της HVA, Rudolf Dietmar Bauer (Ρούντολφ Ντίτμαρ Μπάουερ), κατά την ανάκρισή του από την ΒΚΑ (Ομοσπονδιακή Υπηρεσία Διώξεως Εγκλήματος) στις 11 Μαρτίου 1997 δήλωσε ότι η πρώτη του συνομιλία με τον Κόκκαλη έλαβε χώρα τον Σεπτέμβριο ή Οκτώβριο του 1985 με μεσολάβηση του Δόκτορα Winckler στην συνωμοτική του κατοικία και παρουσιάσθηκε στον Κόκκαλη ως "Κύριος Gerber" από το Υπουργείο για Εξωτερικές Υποθέσεις. Δεν είχε όμως καμιά αμφιβολία για το ότι ο Κόκκαλης γνώριζε ότι ανήκε στην Στάζι. Η συνομιλία έλαβε χώρα σε μία ειλικρινή ατμόσφαιρα και σχεδιάσθηκαν περαιτέρω συναντήσεις. Ο Bauer τόνισε ιδιαίτερος ότι χειριζόταν τον Κόκκαλη ως επαφή αντλήσεως και όχι ως πηγή. Γι' αυτόν τον λόγο δεν υπέγραψε αυτός καμιά δήλωση ανάληψης υποχρέωσης ή έλαβε από την HVA πληρωμές για τις πληροφορίες του. Μέχρι του σημείου αυτού ήταν και η έκθεση στον φάκελο του MfS όπου ο Κόκκαλης δήλωσε πρόθυμος να συνεργασθεί περαιτέρω με την υπηρεσία πληροφοριών...».

Τα γεγονότα είναι δηλαδή τα εξής: Ο Κόκκαλης δέχθηκε να συναντηθεί σε μυστική κατοικία (γιάφκα) με πράκτορα του τμήματος κατασκοπίας της Στάζι, του οποίου γνώριζε την ιδιότητα. Κατά τη διάρκεια της συνάντησης αυτής σχεδιάσθηκαν περαιτέρω συναντήσεις για θέματα ασφαλώς που ενδιέφεραν τον «κ. Γκέρμπερ», τα οποία δεν θα ήταν βεβαίως εμπορικά. Αν ήταν εμπορικά, ο Κόκκαλης θα συνέχιζε να συναντάται μόνον με εκπροσώπους του τμήματος βιομηχανικής κατασκοπίας της Στάζι (XVIII/8), όπως έκανε δηλαδή μέχρι τότε. Και όχι μόνον: Όπως ο ίδιος ο πράκτορας Μπάουερ κατέθεσε στη γερμανική Βουλή, χειριζόταν (δεν χειρίστηκε άπαξ, αλλά χειριζόταν συνεχώς) τον Κόκκαλη «όχι ως πηγή», αλλά ως «επαφή αντλήσεως». Τι σημαίνει αυτό; «Πηγή» θα ήταν για παράδειγμα κάποιος αξιωματούχος της Ελλάδας, τον οποίο θα χρησιμοποιούσε η Στάζι για να της δίνει πληροφορίες σχετικές

με την υπηρεσία του. Η σημασία της «Επαφής Αντλήσεως» ήταν όμως ευρύτερη και με αυτήν εννοούσαν ένα πρόσωπο στο οποίο έδιναν οδηγίες για να παίρνει (αντλεί) πληροφορίες από «πηγές». Έναν πράκτορα δηλαδή, όπως τον Σ. Κόκκαλη. Αλλά το πιο ενδιαφέρον είναι ότι κανείς ανακριτής δεν ρώτησε μέχρι σήμερα τον Κόκκαλη σχετικά με αυτή τη συνάντηση και όσα ακολούθησαν.

4. «ΕΧΕΙ ΕΠΑΦΗ ΜΕ ΤΟΝ Α. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ ΚΑΙ ΤΟΝ Α. ΛΙΒΑΝΗ»

Μετά τη συνάντηση στην Αθήνα με τον πράκτορα Μπάουερ κανονίστηκε νέα συνάντηση του Κόκκαλη με τη Διεύθυνση ΗΒΑ, στο Βερολίνο αυτή τη φορά, προς περαιτέρω αξιολόγησή του. Να τι αναφέρει σχετικά έγγραφο με ημερομηνία 14/6/1985 που υπογράφει ο υποστράτηγος Kleine (Κλάινε), αρχηγός της Διεύθυνσης XVIII, στην οποία ανήκε μέχρι τότε ο Κόκκαλης:

«Σε συνδυασμό με την επεξεργασία των πληροφοριών για τον Σωκράτη Κόκκαλη, γεννηθέντα στις 27/5/1939, στην Αθήνα, κατοίκο Αθηνών... Έχει κανονισθεί να γίνει επαφή με το ανωτέρω αναφερόμενο πρόσωπο, τον Ιούλιο του 1985 στην ΑΔΓ. Αυτό κανονίστηκε από τον μυστικό συνεργάτη μας [σ.σ. εννοεί τον Σούμαν], ο οποίος χρησιμοποίησε (για να το πετύχει) πληροφορίες για φοροδιαφυγή από την Ελλάδα, της τάξης πολλών εκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ.

Ο Κόκκαλης έχει άμεση επαφή στο γραφείο (περιβάλλον) του έλληνα Πρωθυπουργού και στον διευθυντή του πολιτικού γραφείου του έλληνα Πρωθυπουργού, ο οποίος είναι επίσης επικεφαλής της ΚΥΠ [σ.σ. εννοεί τον Αντώνη Λιβάνη].

Κατά τη διάρκεια της τελευταίας προεκλογικής εκστρατείας, έδωσε 25 εκατομμύρια δραχμές στο ΠΑΣΟΚ και 10 εκατομμύρια δραχμές σε ξεχωριστά μέλη.

Ο Κ. δήλωσε ότι θα προετοιμαστεί για να συναντηθεί με στελέχη του υπουργείου Εξωτερικών κατά τη διάρκεια της παραμονής του στην ΑΔΓ, έτσι ώστε να συζητήσει ειδικά θέματα της ελληνικής εσωτερικής και εξωτερικής

πολιτικής...»

Νομίζουμε ότι τα σχόλια περιττεύουν.

5. «ΟΡΓΑΝΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΚΟΠΙΑΣ»

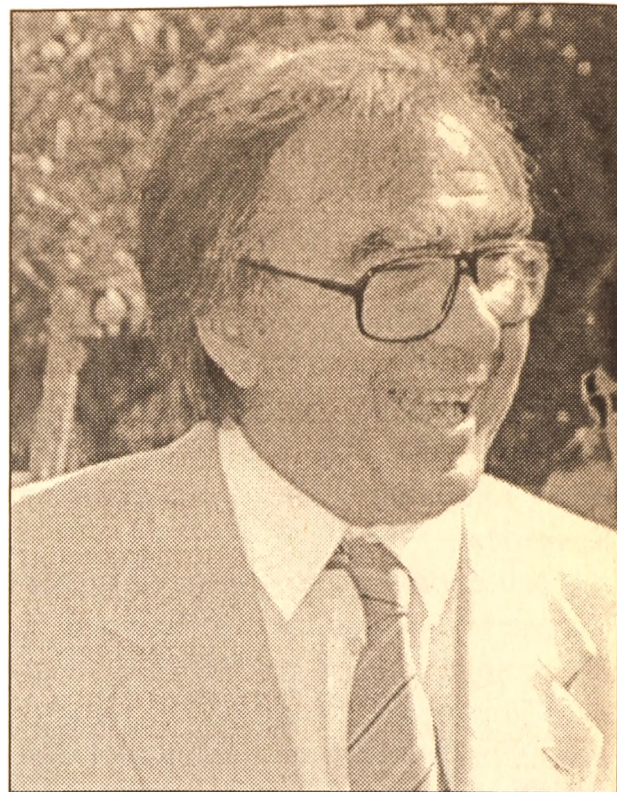
Στις 31/1/1986 ο ταγματάρχης Κοχ διέταξε, όπως είδαμε, να τερματισθεί η «επιχείρηση Κασκάντε» και ο σχετικός φάκελος να διαβιβασθεί στη διεύθυνση επιχειρήσεων, δηλαδή την ΗΒΑ. Μια εβδομάδα πιο πριν, στις 24/1/1986, ο υπαρχηγός της ΗΒΑ, υποστράτηγος Prosetzky, γράφει προς το τμήμα XVIII στο οποίο ανήκε μέχρι τότε ο Κόκκαλης:

«Σύμφωνα με την επιστολή σας από 26/6/1985, εξετάσαμε την επιχειρησιακή επαφή του συντρόφου Πήτερ Σουμαν από το 1985 [σ.σ. δηλαδή τον Κόκκαλη], με σκοπό την επιχειρησιακή χρήση του στην πολιτική κατασκοπία, με την υποστήριξη του τμήματος ΗΒΑ XVIII/8. Τα αποτελέσματα επιβεβαιώνουν ότι ο «Krokus» μπορεί να αποτελέσει ένα αποτελεσματικό όργανο για το τμήμα ΗΒΑ. Οι πρώτες πληροφορίες (που έδωσε) το καθιστούν αυτό πολύ σαφές... Προς όφελος της αποτελεσματικής επεξεργασίας των επιχειρησιακών στόχων και την εγγύηση των απαιτήσεων ασφαλείας, συνιστώ να συνεχιστεί η συνεργασία των δύο τμημάτων μας...»

Πρόκειται για το πρώτο έγγραφο στο οποίο αναφέρεται η νέα κωδική ονομασία του Κόκκαλη ως «Krokus» και αναφέρεται προφανώς στην προαναφερθείσα συνάντησή του με τον Μπάουερ σε μυστική γιάφκα της Στάζι. Προφανώς σ' εκείνη τη συνάντηση ο Μπάουερ τον αξιολόγησε θετικά και έτσι, όπως αναφέρει ο Prosetzky, η Στάζι έκρινε ότι ο Κόκκαλης μπορούσε να χρησιμοποιηθεί αποτελεσματικά στην πολιτική κατασκοπία.

Με άλλα λόγια αποδεικνύεται ότι για μια έστω φορά ο Κόκκαλης έδωσε στην Στάζι πληροφορίες που αφορούσαν την πολιτική κατασκοπία. Ποιες ήταν λοιπόν αυτές οι πληροφορίες και τι αφορούσαν; Μήπως τον Α. Παπανδρέου και τις κινήσεις του στο ΝΑΤΟ; Ρωτάμε απλώς, έτσι για παράδειγμα.

Αλλά υπάρχει προφανώς και συνέχεια, επειδή ο υποστράτηγος Prosetzky προτείνει να συνεχίσει η συνεργασία

μαζί του. Να λοιπόν γιατί πρέπει να συνεχισθεί η ανάκριση που τόσο άδοξα τερμάτισε ο κ. Πουρνάρας.

6. ΣΤΟΧΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΙ

Αξίζει τον κόπο να επανέλθουμε στην αρχή όλων αυτών, στην «επιχείρηση Κασκάντε» και σε κάτι που έχουμε ήδη επισημάνει σε προηγούμενο τεύχος. Στο πρώτο έγγραφο για την επιχείρηση αυτή, με τίτλο «Αναφορά για την έναρξη της επιχείρησης Κασκάντε» και ημερομηνία 19 Οκτωβρίου 1984 (υπογράφεται από τον Willy Koch) αναφέρεται μεταξύ άλλων ότι ένας από τους στόχους της αποστολής Κόκκαλη ήταν και «η απόκτηση πληροφοριών για τις επιθέσεις της Αμερικανικής Υπηρεσίας Πληροφοριών (CIA) και της Γερμανικής Ομοσπονδιακής Υπηρεσίας Πληροφοριών (BND) εναντίον της Λαϊκής Δημοκρατίας της Γερμανίας».

Εξηγείται έτσι καταρχήν η επιμονή της Στάζι να πλησιάζει μέσω του Κόκκαλη τον επικεφαλής του πολιτικού γραφείου του έλληνα πρωθυπουργού, που ήταν και πολιτικός προϊστάμενος της ΚΥΠ. Μέσω της ΚΥΠ μπορούσαν να πληροφορηθούν τι σχεδίαζαν εναντίον του ανατολικού μπλοκ οι Αμερικανοί και οι Γερμανοί του ΝΑΤΟ.

Το έχουμε αναφέρει και άλλη φορά. Ο καθηγητής Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών κ. Hagen Fleisher επισημαίνει στη μελέτη του με τίτλο «Μεταπολεμικές σχέσεις μεταξύ της Ελλάδας

και των δυο γερμανικών κρατών» ότι για το Ανατολικό Βερολίνο και την Στάζι, η Ελλάδα του Ανδρέα Παπανδρέου ήταν «ο ασθενέστερος κρίκος της Ατλαντικής Συμμαχίας και του ΝΑΤΟ». Ο ίδιος επισημαίνει –και οι παλαιότεροι γνωρίζουμε– ότι από το 1985 σημειώνεται μια «αποφασιστική στροφή» στις σχέσεις της Ελλάδας με την ΛΔΓ: Πραγματοποιούνται δεκάδες ανταλλαγές επίσημων κυβερνητικών επισκέψε-

ων, υπογράφονται δέκα διακρατικές εμπορικές συμφωνίες, πολιτιστικά συγκροτήματα και από τις δυο χώρες περιόδευαν από τη μια στην άλλη και ο ένας από τους δυο στρατιωτικούς ακολούθους που μπόρεσε ποτέ να στείλει η ΛΔΓ στη Δύση, εγκαταστάθηκε στην πρεσβεία της στην Αθήνα. Παράλληλα, ο βερμπαλισμός του Ανδρέα Παπανδρέου οδηγεί σε μια πρωτοφανή κρίση τις σχέσεις της Ελλάδας με το ΝΑΤΟ

και τις ΗΠΑ, σημειώνονται δραματικά επεισόδια στον κρυφό πόλεμο των κατασκοπών (περίπτωση Μποχάν) και γνωρίζει δραματική ένταση το φαινόμενο της κατασκοπίας.

Το μεγάλο λοιπόν ερώτημα που τίθεται ενώπιον της ελληνικής δικαιοσύνης είναι τι σχέση είχε ο πράκτορας Κασκάντε-Κρόκου-Κόκκαλης με όλα αυτά. Επειδή εδώ βρίσκεται η ουσία της κατηγορίας περί κατασκοπίας.

Οι κρυφές συμφωνίες του Μητσοτάκη για τον Κόκκαλη

Στη σελ.365 του πορίσματος 13/10900 της γερμανικής Βουλής για τον Κόκκαλη αναφέρονται επί λέξει και τα εξής:

«Η μεταχείριση του συνολικού θέματος στην Εξεταστική Επιτροπή έδωσε την αφορμή για να διατυπωθούν μομφές κατά της κοινοβουλευτικής ομάδας (που ασχολήθηκε με το θέμα). Ενώ η Εξεταστική Επιτροπή προσπαθούσε με τις έρευνες στο “θέμα Κόκκαλης” να βρει μία λύση που θα δικαίωνε τόσο την ανάγκη πληροφόρησης της Εξεταστικής Επιτροπής όσο και το συμφέρον της επιστροφής (από τον Κόκκαλη) της παρουσίας κρατικών υπηρεσιών (της Αν. Γερμανίας), ο εκπρόσωπος της σοσιαλδημοκρατικής ομάδας στην Εξεταστική Επιτροπή, βουλευτής *Friedhelm Julius Beucher* (Φρίντχελμ Γιούλιους Μπόιχερ), κατηγορήσε την κυβέρνηση ότι παρεμποδίζει τις εργασίες της Επιτροπής για τη διαλεύκανση του θέματος. Ο *Beucher* ισχυρίστηκε ότι υπήρξαν συμφωνίες σε υψηλό πολιτικό επίπεδο μεταξύ της Αθήνας και της Βόννης και επρόκειτο για την ανταλλαγή ενός αξιωματικού της *Stasi* που δραπετεύσε στην Ελλάδα. Σε ανταπόδοση ο έλληνας Πρωθυπουργός Μητσοτάκης ζήτησε από τον γερμανό Καγκελάριο (Χέλμουτ Κολ) σε μία συζήτηση το φθινόπωρο του 1992 να μην ερευνήσουν οι γερμανικές υπηρεσίες (κατά του Κόκκαλη). Γι’ αυτή την περιγραφή δεν βρήκε η Εξεταστική Επιτροπή καμία βάση...»

Πρόκειται για μια σοβαρότατη κατηγορία εναντίον του «επίτιμου». Η σοσιαλδημοκρατική ομάδα της γερμανικής Βουλής τον κατηγορήσε ονομαστικά ότι έκανε την εξής υπόγεια συμφωνία με τον τότε Καγκελάριο Χέλμουτ Κολ: Απέλασε στη Γερμανία τον συλληφθέντα τότε στην Ελλάδα επικεφαλής του τρομοκρατικού τμήματος της Στάζι, στρατηγό Χέλμουτ Βόιγκτ με αντάλλαγμα να σταματήσουν οι έρευνες στη Γερμανία για τον Κόκκαλη (!!!).

Το θέμα προκάλεσε τότε θόρυβο στα γερμανικά ΜΜΕ και έγραψαν μεταξύ άλλων:

Η εφημερίδα *Berliner Zeitung* στις 4.6.1996:

«Μεταξύ των στόχων της επιτροπής είναι ο εντοπισμός των χρημάτων που υπεξαίρεσε από την Αν. Γερμανία, μεταξύ των άλλων, ο έλληνας επιχειρηματίας Σωκράτης Κόκκαλης, ιδιοκτήτης της Ιντρακόμ. Από ετών, άλλες γερμανικές

αρχές (*ZERV-1* και Εισαγγελία) ερευνούν την υπόθεση Κόκκαλη, για τον οποίο έχουν βάσιμες υποψίες ότι έκανε παράνομες μεταφορές τεχνολογίας στην Στάζι και υπεξαίρεσε χρήματα του ανατολικογερμανικού κράτους. Παρ’ όλα αυτά οι έρευνες δεν απέδωσαν τα αναμενόμενα και ο Μπόιχερ κατηγορεί τώρα την κυβέρνηση για υπόγειες συμφωνίες».

Η εφημερίδα *Frankfurter Rundschau* στις 19.06.1996:

«Όταν πριν από μια εβδομάδα το θέμα (της συμφωνίας Μητσοτάκη-Κολ) τέθηκε στη γερμανική Βουλή, ο υπουργός Προεδρίας *Schmidbauer* δημιούργησε σύγχυση, επειδή περιέπεσε σε αντιφάσεις, απαντώντας στην κατηγορία του βουλευτού του *SPD Beucher* ότι ο Καγκελάριος Χέλμουτ Κολ και ο έλληνας Πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Μητσοτάκης συζήτησαν το θέμα Κόκκαλης/Ιντρακόμ, στο παρασκήνιο της κηδείας του Βίλλυ Μπράντ.

“Μια παρόμοια συνάντηση δεν έλαβε χώρα” απάντησε ο υπουργός και πρόσθεσε ότι ο Μητσοτάκης δεν ήταν παρών στην κηδεία. Όμως ο Μητσοτάκης ήταν στην κηδεία και η συνάντηση με τον Κολ πραγματοποιήθηκε. Τώρα το γραφείο του Καγκελαρίου πρέπει να απαντήσει στις επίμονες ερωτήσεις γιατί ο *Schmidbauer* έκανε αυτήν την παραπληροφόρηση. Οι βουλευτές υποθέτουν ότι “ο άνθρωπος πρέπει να κρύψει κάτι”.

Επισημαίνουμε για τους ενδιαφερόμενους ότι όσα ελέχθησαν στη συνεδρίαση εκείνη της γερμανικής Βουλής για τον Μητσοτάκη είναι σοβαρότατα. Κανείς όμως δεν φρόντισε να απασχολήσει το θέμα και την ελληνική Βουλή, παρά το γεγονός ότι το Αντί έχει αναφερθεί σ’ αυτό επανειλημμένα.

Υπενθυμίζουμε τέλος ότι ο Χέλμουτ Βόιγκτ (*Helmut Voigt*) ήταν υπεύθυνος για τις διασυνδέσεις της Στάζι με τις διεθνείς τρομοκρατικές οργανώσεις και κυρίως εκείνες του Κάρλος και των Παλαιστινίων. Γνώριζε επίσης πολλά για την ελληνική τρομοκρατία και είχε ζητήσει να μην εκδοθεί στη Γερμανία, με αντάλλαγμα να δώσει πληροφορίες. Το αίτημά του όμως δεν εισακούσθηκε και με εντολή του «αντιτρομοκρατικού» Μητσοτάκη εκδόθηκε τελικά στη Γερμανία.

Η γερμανική Βουλή αποκαλύπτει τη σχέση Κόκκαλη-ΠΑΣΟΚ

του Ρεπόρτερ

Άρχισαν οι αναταράξεις στην Ιντρακόμ. Ο Κ. Δημητριάδης, το πραγματικό «μυαλό» της εταιρείας, με πληρωμένη καταχώριση στον Τύπο γνωστοποιεί την απομάκρυνσή του από την Ιντρακόμ με αόριστες αναφορές. Στον Κ. Δημητριάδη και τη σχέση του με τον Ρόκο έχουμε αναφερθεί παλιότερα. Ο Σωκράτης Κόκκαλης από την άλλη, επιμένει ότι όλες οι κατηγορίες εναντίον του στηρίζονται στα αρχεία της Στάζι και ως εκ τούτου πρόκειται «για δήθεν στοιχεία».

Επικοινωνήσαμε με μέλη της γερμανικής Βουλής τα οποία απορούν γιατί δεν έχουν κληθεί να καταθέσουν στην Ελλάδα. Αντί άλλου σχολίου μάς έστειλαν το πόρισμα των ειδικών ερευνών που η γερμανική Βουλή έκανε για τον Σ. Κόκκαλη, χαρακτηριστικά αποσπάσματα του οποίου δημοσιεύουμε στη συνέχεια.

Ενώ η ελληνική Βουλή αναλώνεται σε ατέρμονες συζητήσεις για τη διαπλοκή, θα αρκούσε μια και μόνο ενέργεια, ήσσονος προσπάθειας και κυρίως ανέξοδη, για να μπει κάθε κατεργάρης στον πάγκο του: να απευθυνθούν στη γερμανική Βουλή (Bundestag) και να ζητήσουν αντίγραφο του εγγράφου με τον κωδικό «Drucksache 13/10900».

Δεν υπάρχει καμία δικαιολογία για την «παράλειψη» αυτή. Από την εποχή που το Αντί αποκάλυψε πρώτο τις επίμονες έρευνες που διενήργησε η Bundestag για τις σχέσεις του Κόκκαλη με την Στάζι (βλ. τχ. 705 έως 721), το θέμα των σχέσεων του περιώνυμου επιχειρηματία με τις μυστικές υπηρεσίες απασχόλησε ουκ ολίγες φορές τα ελληνικά μέσα ενημέρωσης. Παρ' όλ' αυτά η Βουλή εκώφευσε. Ευτυχώς δεν έπραξε το ίδιο και η ελληνική Δικαιοσύνη. Αλλά ας διαβάσουμε το επίμαχο έγγραφο:

Όπως προκύπτει από έγγραφο του Κεντρικού Τμήματος XVIII/8 της Στάζι, τον Ιανουάριο του 1985 ο δόκτορας

Winckler πήρε εντολή από τον τότε Υφυπουργό στο Υπουργείο Εξωτερικού Εμπορίου, δόκτορα Gerhard Beil να εξετάσει τις δυνατότητες για οικονομική υποστήριξη του τότε κυβερνώντος Σοσιαλιστικού Κόμματος Ελλάδας (ΠΑΣΟΚ). Ο δόκτορας Winckler έκανε επ' αυτού την πρόταση να δίνουν γι' αυτό τον σκοπό από την αξία της συμβάσεως των συναλλαγών με την Ελλάδα κάθε φορά το 2%. Αυτή την πρόταση την επιβεβαίωσε και ο μάρτυρας Willy Koch στις ανακρίσεις του από την ΒΚΑ και την Εξεταστική Επιτροπή.

Η πολιτική σημασία αυτής της παραγράφου του εγγράφου για την Ελλάδα είναι ιδιαίτερα μεγάλη, επειδή πρόκειται για την αποκάλυψη της ουσίας της διαπλοκής, της δωροδοκίας δηλαδή του ΠΑΣΟΚ από τον Κόκκαλη και περιγράφεται με λεπτομέρειες σε πόρισμα που αποτελεί επίσημο έγγραφο της γερμανικής Bundestag, του κοινοβουλίου δηλαδή χώρας εταίρου της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και το ΝΑΤΟ. Δεν μπορεί να διαψευσθεί, ούτε να αμφισβητηθεί από κανέναν.

Ο ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΚΟΚΚΑΛΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΤΟΥ

α) Σχετικά με το άτομο

Ο Σωκράτης Κόκκαλης γεννήθηκε στις 27 Μαΐου 1939 στην Αθήνα και είναι γιος του πολύ γνωστού Καθηγητού Ιατρικής Πέτρου Κόκκαλη. Από τον Ιούλιο του 1955 η οικογένεια Κόκκαλη ζούσε στη ΛΔΓ στην εξορία, όπου ο Πέτρος Κόκκαλης έγινε Διευθυντής του Ινστιτούτου Καρδιοχειρουργικής στο Ανατολικό Βερολίνο, Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Humboldt, μέλος της Ακαδημίας των Επιστημών και ένας των προσωπικών γιατρών του Ulbricht. Αυτή η προνομioύχα θέση της οικογένειας επέτρεπε στον Σωκράτη Κόκκαλη σπουδές Φυσικής και Ηλεκτρονικής στη Μόσχα και στο Τεχνικό-Φυσικό Ινστιτούτο της Ακαδημίας των Επιστημών στο [ανατολικό] Βερολίνο. Μετά τις σπουδές του ο Σωκράτης Κόκκαλης εργάστηκε ως διπλωματούχος φυσικός στον Γερμανικό Ασύρματο Τηλεόρασης στο Βερολίνο. Τον Φεβρουάριο του 1965 ανέλαβε την εμπορική αντιπροσώπευση της επιχείρησης του Μιλάνου Interis στη ΛΔΓ,

Σκίτσο του Στάθης από το λεύκωμα Οι Γελωτοποιοί.

Ρουμανία και Πολωνία. [...]

δ) Ίδρυση της επιχείρησης *Intracom S.A.*

Εξαιτίας μίας απόφασης της ελληνικής κυβέρνησης, σύμφωνα με την οποία για την κατακύρωση δημοσίων προμηθειών πρέπει να υπάρχει ελληνική συμμετοχή στην παραγωγή το λιγότερο κατά 30%, ο Κόκκαλης ίδρυσε το 1977 την επιχείρηση *Intracom S.A* μαζί με τον συνεταίρο του Δημητριάδη και σε συμφωνία με τον Γενικό Διευθυντή της *AHB Elektrotechnik, Roland Winckler*.

Με μόνο 10 υπαλλήλους αρχικά συναρμολογήθηκαν εκεί με υλικό της *ΛΔΓ* συσκευές, ιδιαίτερα τηλεπικοινωνίας. Στη συνέχεια ο Κόκκαλης κατάφερε να γίνει ο κύριος προμηθευτής της ελληνικής κρατικής τηλεφωνικής εταιρείας και η επιχείρηση αναπτύχθηκε τα επόμενα χρόνια ώστε να αποκτήσει σε αυτόν τον τομέα μία σχεδόν μονοπωλιακή θέση. Η Εξεταστική Επιτροπή δεν βρήκε πάντως καμία απόδειξη για οικονομική συμμετοχή της *ΛΔΓ* στις επιχειρήσεις *GIMEX, Integra* και *Intracom*.

Η *AHB Elektrotechnik* ήταν ο κυριότερος συνεταίρος της *Integra* και της *Intracom* στη *ΛΔΓ*. Για τις συμβάσεις ο Κόκκαλης εισέπραττε από την *Elektrotechnik* –ανάλογα με το είδος και την έκταση των παραγγελιών– προμήθειες ύψους από 5 έως 10% της αξίας της παραγγελίας, οι οποίες καταβάλλονταν στον λογαριασμό 709 στην *DHB* [Γερμανική Εμπορική Τράπεζα]. Από εκεί ο Κόκκαλης μετέφερε τα χρήματα σε λογαριασμούς στη Δύση, ιδιαίτερα στην Ελβετία.

Από τα έγγραφα του Κεντρικού Τμήματος (ΗΑ) ΧVIII/8 του *MfS* [σ.σ. Υπουργείου Κρατικής Ασφαλείας - Στάζι] προκύπτει ότι πέραν των κανονικών προμηθειών αντιπροσωπείας ο Κόκκαλης εισέπραττε και από τις λεγόμενες «υπερτιμολογήσεις της *AHB Elektrotechnik*» ετήσιες πληρωμές ύψους άνω του 1.000.000 DM. Μετά τη μεταφορά του χρήματος (από τις υπερτιμολογήσεις) στη *ΛΔΓ*, η *AHB* [Επιχείρηση Εξωτερικού Εμπορίου] εισέπραττε ένα μέρος του υπερβάλλοντος ποσού ως προμήθεια και η αλλοδαπή επιχείρηση μπορούσε να μεταβιβάσει περαιτέρω το δικό της μερίδιο σε μία οποιαδήποτε χώρα, κατά προτίμηση την Ελβετία.

ΤΟ ΞΕΖΟΥΜΙΣΜΑ ΤΟΥ ΚΟΚΚΑΛΗ

Αναφέρονται πολλά στο πόρισμα της γερμανικής Βουλής για τις σχέσεις του Σ. Κόκκαλη με τη Στάζι, όπως π.χ. λεπτομέρειες για το πώς στρατολογήθηκε:

ε) Σύνδεση με το *MfS* (Υπουργείο Κρατικής Ασφαλείας)

αα) *GI «Rocco»*

Ο Σωκράτης Κόκκαλης στρατολογήθηκε από το *MfS* τον Ιανουάριο του 1963 με το κωδικό όνομα «Rocco» ως *GI* (Μυστικός Πληροφοριοδότης) – την τότε ονομασία για *IM* (Μυστικός Συνεργάτης). Έως την επιστροφή του στην Ελλάδα, ο Κόκκαλης έδινε τακτικά αναφορές για τον κύκλο των γνωστών του ή έκανε και σκόπιμα επαφές κατ' εντολή της Στάζι. Μετά την επιστροφή του στην Ελλάδα το έτος 1965 διεκόπη η επαφή με το *MfS* και με απόφαση της 11ης Δεκεμβρίου 1968 τοποθετήθηκε στην άκρη ο φάκελός του.

Τα επόμενα χρόνια και έως την αλλαγή [σ.σ. εννοεί του καθεστώτος στα 1989] και λόγω των στενών του επαφών με εξέχοντες έλληνες πολιτικούς ο Σωκράτης Κόκκαλης βρισκόταν κάτω από τη συνεχή παρακολούθηση της Στάζι. Γι' αυτόν τον λόγο τον «εξαντλούσαν» τακτικά για τις πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις στην Ελλάδα μέσω του Γενικού Διευθυντή της *AHB Elektrotechnik Roland Winckler*, αλλιώς *IMS «Peter Schumann»*.

Με άλλα λόγια, επειδή ο Κόκκαλης είχε καταφέρει να διεισδύσει στην κορυφή της ελληνικής πολιτικής ηγεσίας, η Στάζι εξαφάνισε μέχρι και το φάκελό του για να τον προστατέψει και να τον «εξαντλήσει» στην άντληση πολιτικών, και οικονομικών πληροφοριών. Είναι προφανές ότι το θέμα που προκύπτει είναι τεράστιο, αλλά θα το εξαντλήσουμε σε επόμενα τεύχη.

Αυτές οι υπερτιμολογήσεις ήταν αυστηρά εμπιστευτικές και γνωστές μόνο στον Γενικό Διευθυντή της *AHB Elektrotechnik, R. Winckler*, στον κύριο λογιστή *Hans-Joachim Vagt* καθώς και στον ίδιο τον Κόκκαλη. Ο μάρτυρας *Hans-Joachim Vagt*, αλλιώς *IMS «Agio»*, από τον οποίο προέρχεται η προειρημένη έκθεση στο *MfS*, δεν μπορούσε να θυμηθεί αυτά τα πραγματικά περιστατικά κατά την ανάκρισή του στις 11 Δεκεμβρίου 1997 ακόμη και μετά από υπόμνηση του αντίστοιχου εγγράφου.

Το στοιχείο που ακολουθεί αρκεί για να αποδειχθεί η κατηγορία για «ξέπλυμα βρόμικου χρήματος» από τον Σ. Κόκκαλη:

Ο έλεγχος του λογαριασμού 709 του Κόκκαλη στη Γερμανική Εμπορική Τράπεζα από την *UKPV* [Ανεξάρτητη Επιτροπή για έλεγχο της περιουσίας των κομμάτων και μαζικών οργανώσεων της *ΛΔΓ*] απέδειξε ότι έπαιρνε κατά τα έτη 1986 έως 1991 προμήθειες, χρήματα από υπερτιμολογήσεις και πριμ επιτυχίας ύψους 1,8 εκατομμυρίων DM και 11 εκατομμυρίων USD. Το περισσότερο μέρος

του συνολικού ποσού, δηλαδή 1,7 εκατομμύρια DM και 10,7 εκατομμύρια USD, διέρρεε ακολούθως σε λογαριασμούς στην Ελβετία. Δεν προορίζονταν όλα αυτά τα χρήματα για τον ίδιο τον Κόκκαλη. Κατά ένα μέρος χρησιμοποιούνταν και ως «μέσα φροντίδας αγοράς» μέσα στην Ελλάδα, για να επηρεάσουν θετικά την προσκύρωση δημοσίων παραγγελιών, επειδή η πεπαλαιωμένη επικοινωνιακή τεχνική της *ΛΔΓ* δεν θα ήταν δεκτική συναγωνισμού κάτω από κανονικούς όρους αγοράς σε μία δυτική χώρα.

Το κείμενο αναφέρει επίσης:

Μετά το 1989 ο Κόκκαλης εισέπραξε από την ακόμη υπάρχουσα *ΛΔΓ* χρηματικές πληρωμές ύψους 10 εκατομμυρίων και πιθανώς έως 100 εκατομμυρίων DM, οι οποίες δεν βασιζόνταν σε πραγματικές εμπορικές συναλλαγές. Με αυτές τις πληρωμές συνδέθηκαν οι αναλήψεις πολυάριθμων πρώην κορυφαίων υπηρεσιακών συνεργατών του *MfS* [Υπουργείου Κρατικής Ασφαλείας].

Η Εξεταστική Επιτροπή δεν κατόρθωσε να διαλευκάνει το υπόβαθρο αυτών των πληρωμών.

Η φράση ότι αυτές οι μεταβιβάσεις τεράστιων χρηματικών ποσών στον Σ. Κόκκαλη δεν βασίζονταν σε πραγματικές εμπορικές συναλλαγές, δεν ήταν δηλαδή προμήθειες από εμπορικές συμβάσεις της Ιντρακόμ, καθιστά σαφέστατο ότι πρόκειται για «ξέπλυμα» βρόμικου χρήματος. Λίγο πριν γκρεμιστεί το Τείχος του Βερολίνου, οι μεγαλοαξιωματούχοι της Σταζι που καθοδηγούσαν μέχρι τότε τον Ρόκο-Κρόκους, άδειασαν τα ταμεία της υπηρεσίας και ανέθεσαν στον Κόκκαλη να τα «ξεπλύνει», για να τα χρησιμοποιήσουν μετά την κατάρρευση της Ανατολικής Γερμανίας. Εξηγείται έτσι και η «δυναμική» και «αλματώδης» ανάπτυξη της Ιντρακόμ στις αρχές της δεκαετίας του '90 και το πού βρήκε τα λεφτά ο Σ. Κόκκαλης. Πόσο «αυτοδημιούργητος» είναι;

Επισημαίνουμε εξάλλου ότι η διαπίστωση αυτή της γερμανικής Βουλής είναι πέραν πάσης αμφισβήτησεως και διαψεύσεως, επειδή αυτό που ενδιέφερε την Εξεταστική Επιτροπή που ερεύνησε την υπόθεση Κόκκαλη ήταν να

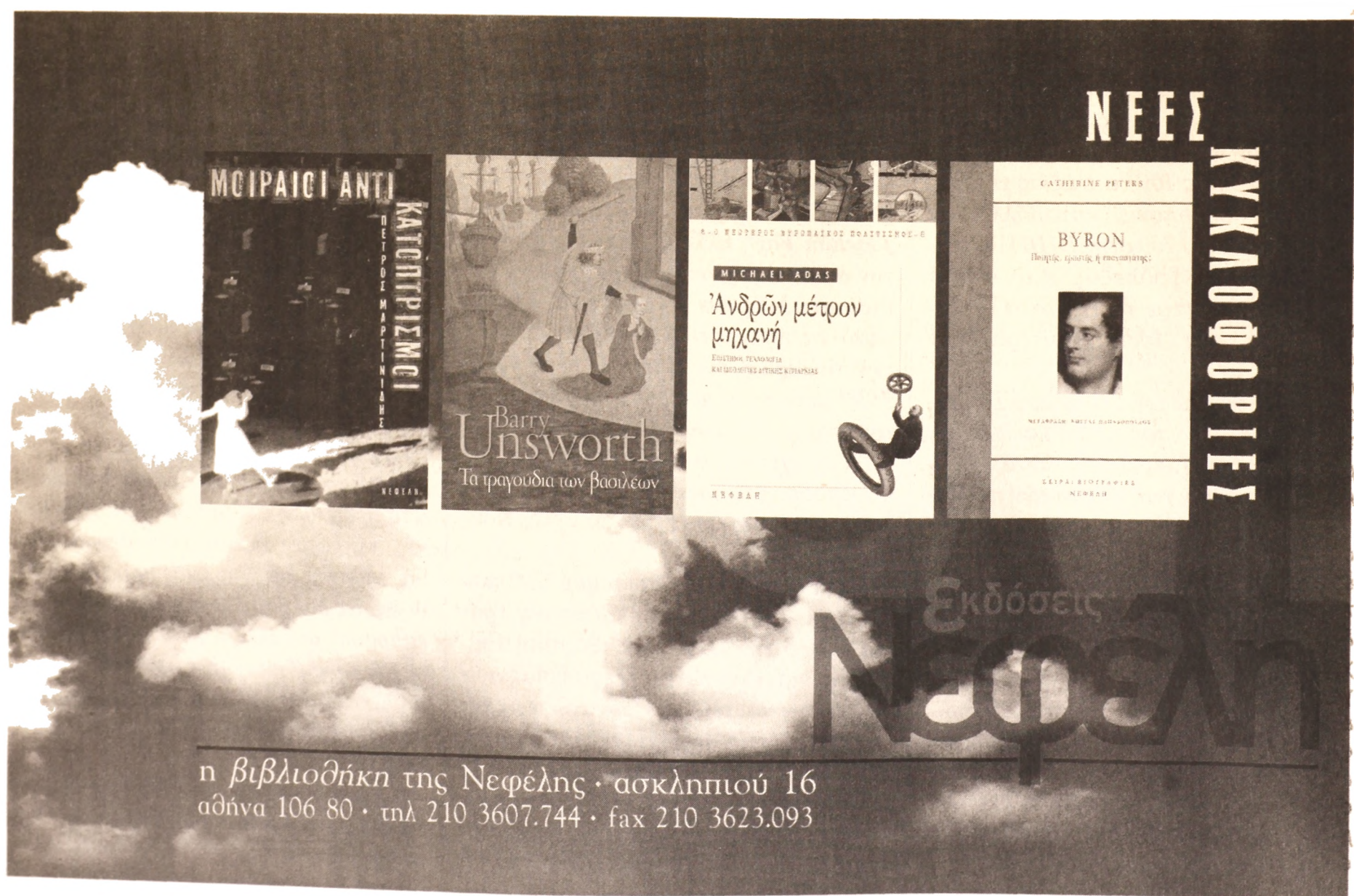
βρει και να πάρει πίσω τα λεφτά που «έφαγε» από την Ανατολική Γερμανία. Και όταν οι Γερμανοί μιλούν για λεφτά, δεν κάνουν λάθος ποτέ.

Από τα πολλά δημοσιεύματα για το θέμα αυτό στη Γερμανία, παραθέτουμε το εξής χαρακτηριστικό απόσπασμα από άρθρο της εφημερίδας *Frankfurter Rundschau* (19.6.1996):

Η Ιντρακόμ είχε ένα λογαριασμό σε δολάρια στην Deutsche Handelsbank του Ανατολικού Βερολίνου, με αριθμό 709. Ο λογαριασμός αυτός χρησίμευσε επί σειρά ετών για ξέπλυμα χρημάτων και για δωροδοκίες. Πριν από λίγο καιρό οι ανακριτές ανακάλυψαν σημαντικές μεταφορές χρημάτων μέσω του λογαριασμού αυτού. Πιθανότατα την περίοδο 1989-90 διακινήθηκαν μέσω του λογαριασμού αυτού περιουσιακά στοιχεία της ΑΔΓ. Με την υπόθεση ασχολούνται η ZERV-1, το γραφείο του Εισαγγελέα Βερολίνου, η BvS, η UKPV, το γραφείο του Καγκελάριου, η Ομοσπονδιακή Υπηρεσία Πληροφοριών (BND), το Ομοσπονδιακό Γραφείο Εγκληματικών Ερευνών

(ΒΚΑ) και η Επιτροπή Ερευνών για την Περιουσία της ΑΔΓ.

Την περασμένη εβδομάδα, όταν έγινε γνωστή η πρόταση του εισαγγελέα κ. Κολιούση, διάφοροι έσπευσαν να πουν ότι η κατηγορία περί ξεπλύματος έχει ήδηθεν παραγραφεί επειδή ο τραπεζικός λογαριασμός αρ. 709 του Σ. Κόκκαλη στη Γερμανική Εμπορική Τράπεζα έκλεισε υποτίθεται το 1992. Δεν καταλαβαίνουν ότι ο Κόκκαλης απλώς έκλεισε τον ένα λογαριασμό και μετέφερε τα λεφτά σε άλλο; – γεγονός που φυσικά και αφορά τον νόμο, γιατί αυτό ακριβώς προσπαθεί να καταπολεμήσει. Ας σκύψουν λοιπόν σε κάποιο νομικό εγχειρίδιο. Όσο για τον αν παραγράφεται ή όχι το αδίκημα, υπενθυμίζουμε ότι ο Νόμος 2331/95 που διέπει το συγκεκριμένο κακούργημα, δεν τιμωρεί μόνο την απόκτηση του βρόμικου χρήματος αλλά και την κατοχή του, ανεξαρτήτως χρόνου κτήσεως. Το μόνο ζήτημα που απομένει είναι ν' ανοίξουν οι λογαριασμοί στην Ελβετία και να βρουν οι κ.κ. εισαγγελείς το βρόμικο χρήμα.

NEFES KYKLOPHORIES

Εκδόσεις **Νεφέλη**

η βιβλιοθήκη της Νεφέλης · ασκληπίου 16
αθήνα 106 80 · τηλ 210 3607.744 · fax 210 3623.093

Books shown include: *ΜΟΙΡΑΙΟΙ ΑΝΤΙ ΚΑΤΟΠΤΡΙΣΜΟΙ*, *Barry Unsworth Τα τραγούδια των βασιλέων*, *ΜΙΧΑΗΛ ΑΔΑΣ Άνδρῶν μέτρον μηχανή*, *CATHERINE PETERS BYRON Ποιός, ποιός ή επαναστάτης;*

Μετά το φθηνό ταβερνείο, η ώρα για το «δια ταύτα»

«...ο ελληνικός λαός... θα μάθει όλη την αλήθεια και για τα πραγματικά διαπλεκόμενα συμφέροντα και για τις γκαγκστερικές μεθόδους που ασκούνται καθημερινά εις βάρος του Έλληνα πολίτη.

Ο ελληνικός λαός δεν θα επιτρέψει στους μεσάζοντες των ξένων συμφερόντων να εμποδίσουν και την ανάπτυξη της χώρας.

Δεν θα αφήσει να μετατρέψουν την Ελλάδα στο φθηνό ταβερνείο της Ευρώπης».

Τα λόγια αυτά ακούγονται σαν να εκφωνήθηκαν από πολιτικό ή εκπρόσωπο του «λαού» τον «λαό» του σκέπτεται και εξ ονόματος αυτού ομιλεί. Είναι όμως απλώς ο Σωκράτης Κόκκαλης σε «ανακοίνωση» που δημοσίευσε ως πρόεδρος της Ιντρακόμ στον ημερήσιο τύπο στις 15.5.1996.

Το ύφος «έχει πέσει» σήμερα δεν τολμά να αναφέρεται με θρασύτητα στο «φθηνό ταβερνείο» –αν και είναι ίσως η καταλληλότερη εποχή–, αλλά επιχειρεί να αντιμετωπίσει τη δικαστική έρευνα με μασημένα λόγια.

Ενώ τα στοιχεία για τα αδικήματα που διέπραξε ο Σ. Κόκκαλης οδηγούν την υπόθεση σε νέο ανακριτικό κύκλο, αμέσως μετά τη γνωστοποίηση από τον τύπο της εισήγησης του Εισαγγελέα Πρωτοδικών κ. Ηλ. Κολιούση ο Σ. Κόκκαλης προσπάθησε να διασκεδάσει τις εντυπώσεις και εξέδωσε ανακοίνωση το περιεχόμενο της οποίας δημοσιεύουμε στη συνέχεια.

Η ΔΗΛΩΣΗ ΤΟΥ Σ. ΚΟΚΚΑΛΗ

«Προς αποκατάσταση της πραγματικότητας, κατόπιν της παραποιημένης πληροφορόρησης που έσπευσε να παράσχει μερίδα του τύπου σήμερα, σχετικά με την εισαγγελική πρόταση που δήθεν εισηγείται την συνέχιση της ανάκρισης και το άνοιγμα τραπεζικών λογαριασμών για πέντε κακουργήματα, διευκρινίζω τα εξής:

Ο αρμόδιος εισαγγελέας κρίνει ουσιαστικά ότι δεν υφίστανται οποιεσδήποτε ενδείξεις για καμία από τις κατηγορίες της κατασκοπείας, της απάτης, της υπεξαίρεσης και του «ξεπλύματος βρώμικου χρήματος». Ειδικά μάλιστα για την κατηγορία περί κατασκοπείας, για την οποία έχω υποστεί συνεχή συκοφάντηση, αποφαίνεται ότι οφείλεται σε οικονομικές αντιπαλότητες, ότι τα οποιαδήποτε δήθεν στοιχεία έχουν κριθεί αβάσιμα από τις αρμόδιες γερμανικές αρχές και ότι κανένα στοιχείο δεν μπορεί να αποτελέσει έστω

τη βάση για τη διαπίστωση επαρκών ενδείξεων εις βάρος μου. Διαπιστώνει, επίσης, ο αρμόδιος εισαγγελέας, ότι, όχι μόνο δεν υπήρχε καμία απολύτως σχέση μου με την «Στάζι», αλλά ότι αυτή στράφηκε συγκεκαλυμμένα εναντίον μου, σχεδιάζοντας να λαμβάνει πληροφορίες, πράγμα στο οποίο αποδεδειγμένα απέτυχε.

Όσον αφορά το μοναδικό αδίκημα για το οποίο ο εισαγγελέας εισηγείται περαιτέρω ανάκριση, αυτό της δωροδοκίας, τα δήθεν «νέα» στοιχεία των μονίμων μαρτύρων κατηγορίας μου έχουν ήδη ληφθεί υπόψη στο παρελθόν, με έκδοση αμετάκλητων απαλλακτικών βουλευμάτων. Κατόπιν όλων αυτών, εύχομαι και ελπίζω οι δικαστικές αρχές να δώσουν ένα τέλος στην τλαιπωρία που υφίσταμαι εγώ, αλλά και η δικαιοσύνη».

Η ΠΡΟΤΑΣΗ ΤΟΥ Κ. ΚΟΛΙΟΥΣΗ

Η πρόταση του Εισαγγελέα Πρωτοδικών κ. Ηλία Κολιούση μετά την διατύπωση «εισαγωγικών σκέψεων» καταλήγει στα ακόλουθα τα οποία δεν συμφωνούν βεβαίως με τις «ερμηνείες» του Σ. Κόκκαλη. Προτείνεται δηλαδή το άνοιγμα των τραπεζικών λογαριασμών του Σ. Κόκκαλη στην Ελβετία. Έτσι όμως, όπως αναμένεται, θα φανούν όλες οι ύποπτες συναλλαγές και θα πέσουν οι προβολείς σε όλους εκείνους που παρέμεναν τόσα χρόνια στο απυρόβλητο.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ ΠΡΟΤΕΙΝΩ

Να αρθεί η διαφωνία του Ανακριτή του 4ου Ειδικού Τμήματος Αθηνών του Πλημ/κείου στην υπ' αρ. πρωτ. 16391/4-7-2003 παραγγελία της Εισαγγελέως Εφετών Αθηνών, που διαβιβάσαμε την 10-7-2003 στον ανωτέρω ανακριτή με την ΕΓ54-03/97 παραγγελία μας, υπέρ των απόψεών μας, προκειμένου να διενεργήσει ο Ανακριτής τις απαραίτητες ανακριτικές πράξεις ώστε να γίνουν γνωστές οι εκροές από τον υπ' αρ. (709) λογαριασμό του Σωκράτη Κόκκαλη μετά το 1988 στην «DEUTSCHE HANDELSBANK», έτσι ώστε να γίνουν γνωστές οι σχετικές εντολές των δικαιούχων του λογαριασμού (709) ή των σχετικά εξουσιοδοτημένων απ' αυτούς προσώπων, τα πρόσωπα (φυσικά ή νομικά) προς τα οποία μεταβιβάστηκαν τα ποσά αυτά από τον συγκεκριμένο λογαριασμό, η κατοικία ή η έδρα των ληπτών των ανωτέρω ποσών, η χρονολογία και αν είναι δυνατό η αιτία της μεταβίβασης των ποσών σε κάθε λήπτη, η τράπεζα και ο αντίστοιχος λογαριασμός στον οποίο πιστώθηκε το ποσό του κάθε λήπτη και στη συνέχεια και εφ' όσον τα στοιχεία είναι επιβαρυντικά, να αναζητηθούν τα σχετικά στοιχεία ταυτότητας των ληπτών των χρηματικών ποσών, από τις Ελβετικές τράπεζες που προαναφέρθηκαν.

Αθήνα 13-12-2003

Ηλίας Ν. Κολιούσης
Εισαγγελέας Πρωτοδικών

ΤΟ ΑΝΕΚΔΟΤΟ ΤΟΥ ΜΗΝΑ

Το «ανέκδοτο του μήνα» δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Το Βήμα* της 17/12. Σχολιάζοντας την πρόταση του εισαγγελέα Κολιούση για την υπόθεση Κόκκαλη, ανώνυμος, αλλά πολύ γνωστός, συντάκτης της εφημερίδας τονίζει ότι «μόνο για επιμέρους ζητήματα ζητείται περαιτέρω δικαστική διερεύνηση του θέματος». Μεταξύ όμως αυτών των «επιμέρους θεμάτων» είναι το άνοιγμα του τροφοδότη λογαριασμού αριθμός 709 και άλλων σχετικών με το αδίκημα της δωροδοκίας.

Πριν από λίγα χρόνια, όταν διεξαγόταν μια άλλη έρευνα για δωροδοκίες εναντίον του Σωκράτη, ο φίλος του –και τότε και σήμερα– Γιώργος Κουρής προειδοποιούσε από την *Αυριανή* ότι «αν ανοίξουν οι λογαριασμοί στην Ελβετία, θα καούν πολλοί». Την ίδια εποχή ο Κόκκαλης προειδοποιούσε τους υψηλά ιστάμενους φίλους του ότι «θα τους πάρει μαζί του, αν τον κάψουν». Γι' αυτό το λόγο άλλωστε κάποιες κακές γλώσσες λένε ότι η έρευνα –επί Σημίτη– για τις δωροδοκίες σχετικά με τη σύμβαση για τα ψηφιακά τηλέφωνα του 1994 δεν έφτασε ποτέ στο άνοιγμα των λογαριασμών, ενώ το ίδιο άδοξο τέλος είχε και η προηγούμενη έρευνα –επί Μητσοτάκη– για τα ψηφιακά του 1991 –της «οικουμενικής», όπως έχουν χαρακτηριστεί.

Τώρα όμως το επίφοβο θέμα των λογαριασμών του Κόκκαλη μετατρέπεται από το *Βήμα* σε «επιμέρους». Τι να σημαίνει άραγε αυτό; Πρόκειται απλώς για μια ηλίθια συνηγορία υπέρ του Κόκκαλη, ή μήπως ο κ. Χρήστος έχει αντιληφθεί επιτέλους ότι πρέπει «να τραβηχτεί»; Αλλά συνηγορίες υπέρ του Κόκκαλη θα βρείτε και στο Έθνος. Ο εθνικός εργολάβος Μπόμπολας έσπευσε κι αυτός να συνδράμει το βυθιζόμενο σκάφος.

Το ξεκίνημα ενός πρακτοράκου

του Ρεπόρτερ

Και τι θ' απογίνουν τόσες οικογένειες, αν κλείσει η Ιντρακόμ; Γιατί γίνονται τόσες αναφορές στα αρχεία της Στάζι, αφού είναι γνωστός ο ρόλος των μυστικών υπηρεσιών;

Μπορεί να υπάρχει αξιοπιστία στα αρχεία της Στάζι;

Αυτά είναι τα σοβαρότερα από τα ερωτήματα που ακούγονται όποτε γίνεται αναφορά στο θέμα Κόκκαλη και στα αρχεία της Στάζι. Δεν θ' απαντήσουμε αναλυτικά σε όλα αυτά. Γιατί υπάρχουν άλλα θέματα, πολύ σοβαρότερα, τα οποία αξίζει να συζητηθούν.

Τα αρχεία γενικώς ενδιαφέρουν, και μάλιστα ενδιαφέρουν ειδικώς την ιστορική έρευνα. Ενδιαφέρουν όμως και την τρέχουσα επικαιρότητα, διότι ο κόσμος μας είναι έτσι «τακτοποιημένος» ώστε η απόκρυψη των πραγματικών περιστατικών και γεγονότων αποτελεί καίρια φροντίδα κάθε εξουσίας· το παρασκήνιο και η ίντριγκα χρειάζονται την απόκρυψη, προκειμένου να είναι αποτελεσματικά τα προϊόντα των συναλλαγών.

Για τους λόγους αυτούς εξάλλου μερικοί από τους αξιολογότερους ιστορικούς μας ξεσηκώθηκαν όταν κατά τη δεκαετία του '80 η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ «έκαψε τους φακέλους». Οι φάκελοι, υποστήριζαν, είναι κομμάτι της ιστορίας μας. Και θα έπρεπε να διατηρηθούν και να είναι προσπελάσιμοι σε όλους. Άλλο θέμα είναι ότι οι φάκελοι πρέπει να καταργηθούν, ότι δεν πρέπει να υπάρχει στο εξής «φακέλωμα» των πολιτών.

Και κάτι ακόμη: Πριν λίγο καιρό πληροφορηθήκαμε από τις ειδήσεις ότι στη Γερμανία έχει συσταθεί ολόκληρη υπηρεσία η οποία βασιζόμενη σε νέα ειδικά προγράμματα ανασυνθέτει σε υπολογιστές τα έγγραφα της Στάζι που βρέθηκαν σκισμένα σε μικρά κομμάτια χαρτιού στα υπόγεια της υπηρεσίας. Καλά, είναι άραγε τόσο αφελείς οι Γερμανοί, ώστε ν' ασχολούνται με τα σκισμένα κομμάτια παλαιών εγγράφων της Στάζι; Αυτά περί Στάζι και αρχείων.

Όσο για το άλλο ερώτημα: *Τι θ' απογίνουν τόσες οικογένειες αν διωχθεί ο Κόκκαλης και κλείσει η Ιντρακόμ;* – προφανώς και δεν ευσταθεί με κανένα κριτήριο ηθικής τάξης. Οι όποιοι κρατούντες δεν μπορούν να χαιρούν ασυλίας καλυπτόμενοι με το πρόσχημα ότι «μοιράζονται τα εισοδήματά τους με τους εργαζόμενους».

Γνωρίζουμε ότι δεν υπάρχουν τέτοιοι επιχειρηματίες. Στην Ελλάδα της υπανάπτυξης «οι μεγάλοι επιχειρηματίες» τύπου Κόκκαλη στηρίζονται στις κρατικές προμήθειες και στην εξαγορά συνειδήσεων και υψηλόβαθμων κρατικών λειτουργών. Αυτοί είναι οι «μεγάλοι μας επιχειρηματίες» κι η ιστορία τους είναι τοις πάσι γνωστή.

Αλλά κι αν όλα αυτά δεν ίσχυαν, υπάρχει ένα άλλο στοιχείο που ενδιαφέρει τον καθέναν από μας: Ότι ο κύριος Σωκράτης Κόκκαλης ξεκίνησε σε ηλικία 24 χρονών να υπηρετεί κάποια μυστική υπηρεσία –αδιάφορο ποια ήταν αυτή η υπηρεσία– και να την πληροφορεί για τις «κινήσεις» των φίλων του, των συμφοιτητών του και τέλος της ίδιας της αρραβωνιαστικιάς του! Όλα αυτά χαρακτηρίστηκαν «νεανικές αμαρτίες» από τον κουμπάρο του Κόκκαλη, τον Θεόδωρο Πάγκαλο. Θα πρέπει όμως να θυμίσουμε στους επιλήσμονες ότι νέοι, μικρότερης ηλικίας, τα χρόνια εκείνα, αλλά και πιο πριν και πιο μετά, είχαν διαφορετικά αποφασίσει να αναπτύσσουν τις δραστηριότητές τους – όχι να μετατρέπονται σε χαφιεδάκια μυστικών υπηρεσιών. Ο κύριος Σωκράτης Κόκκαλης, του οποίου ο βίος και η πολιτεία είναι γνωστά, έχει υπάρξει εγκάρδιος φίλος, συνεργάτης και συνδαιτυμόνας πολλών επωνύμων αστέρων της πολιτικής και της οικονομικής ζωής του τόπου. Επειδή ο κατάλογος όλων αυτών θα ήταν πολύ μακρύς, ας κατονομάσουμε μόνον τον κορυφαίο: τον πρωθυπουργό κ. Κ. Σημίτη, ο οποίος τον δέχθηκε πολύ πρόσφατα στο Μέγαρο Μαξίμου. Ο αξιότιμος κυβερνητικός εκπρόσωπος δεν θα απαντήσει φυσικά στο *Αντί*, για να διευκρινίσει το περιεχόμενο της συζήτησης εκείνης.

Επειδή όλα αυτά έχουν καταγγελθεί από το περιοδικό πριν από τρία σχεδόν χρόνια (Φεβρουάριος του 2000), χωρίς να υπάρξει ο παραμικρός σχολιασμός από καμιά πλευρά, και επειδή είναι άκρως ενδιαφέροντα και αποκαλυπτικά της προσωπικότητας του ανδρός, αναδημοσιεύουμε (από το τχ. 706, 18.2.2000) μερικές από τις εκθέσεις με τις καταδόσεις του νεαρού Σωκράτη Κόκκαλη στη Στάζι. Χάριν προστασίας των καταδιδομένων έχουν απαλειφθεί τα ονόματά τους.

Ο φάκελος 953/63 της Στάζι καταρρίπτει τον μύθο που καλλιεργήθηκε επίμονα περί του δραστηρίου επιχειρηματία Σ. Κόκκαλη και ευτελίζει τον άνδρα. Δεκάδες ντοκουμέντα, με στοιχεία και λεπτομέρειες, γραμμένα από τους ασύγκριτους γερμανούς γραφειοκράτες, περιγράφουν έναν νέο Σωκράτη Κόκκαλη –το 1963 ήταν ήδη 25 χρόνων– ως μικροκομπιναδόρο, που προσπαθεί με όλους τους τρόπους και τα μέσα να «πιάσει την καλή» και

δεν διστάζει για το λόγο αυτό να γίνει πληροφοριοδότης –άλλη λέξη είναι ίσως καταλληλότερη– και να παραδί-δει στη Στάζι στοιχεία για όσους γνωρίζει: λαθρεμπόρους, μαυραγορίτες, αντιφρονούντες, δίκτυα διαφυγής στο Δυτ. Βερολίνο και, τέλος, την ίδια του την αρραβωνιαστικιά.

Αλλά ας παρακολουθήσουμε την περιγραφή της προσωπικότητάς του όπως καταγράφεται στα αρχεία της Στάζι.

ΤΟ «ΠΡΑΚΤΙΚΟ» ΣΤΡΑΤΟΛΟΓΗΣΗΣ

Ο Σ. Κόκκαλης στρατολογήθηκε από την Στάζι, αρχικά ως IM («ανεπίσημος πληροφοριοδότης») από τον υπολογα-γό Ντέτσερ, στις 25.1.1963. Ο τελευταίος περιέγραψε με κάθε λεπτομέ-ρεια το περιστατικό σε ένα έγγραφο που βρέθηκε στο αρχείο της Γενικής Διεύθυνσης (Hauptabteilung) V/3 της Στάζι.

Ιδού το έγγραφο και η μετάφρασή του στα ελληνικά:

BStU
 000019
 22 R23

Hauptabteilung 7/3
 Berlin, den 25. 1. 1963

Kontaktaufnahme

mit dem

....., Sokrates
 geb. am: 27. 5. 1939
 w. Berlin,

Am 21. 1. 1963 wurde dem K. sein beschlagnahmter Wagen, Typ Opel, von der Hauptabteilung IX zurückgegeben. Diese Übergabe wurde dazu benutzt, um den K. kennenzulernen. Nach Abschluss der Übergabe wurde dem K. gesagt, daß wir uns gern noch einmal mit ihm unterhalten hätten. K. war einverstanden und es wurde eine Zusammenkunft für den 25. 1. 1963, 14.00 Uhr im Café "Barockhaus" vereinbart. Als der Mitarbeiter um 14.00 Uhr das Café betrat, war K. bereits anwesend. Mit K. wurde zunächst über persönliche Angelegenheiten gesprochen. Dabei teilte er mit, daß er jetzt an seiner Diplomarbeit beschäftigt ist. Nach Abschluss möchte er am liebsten weiter am Institut arbeiten, aber er ist auch bereit, in einem VEB zu arbeiten. Er beabsichtigt sich neben seinem Physikstudium im Fernstudium noch zum Ingenieur zu qualifizieren. Er hält sich zum größten Teil bei seiner Mutter auf. Hier wohnt auch seine Freundin, die als Mannequin bei arbeitet. Er führte an, daß er evtl. beabsichtigt zu heiraten. In seiner Wohnung hält er sich nur wenig auf. Nach seinen Worten deputat er diese Wohnung nur als "Absteigequartier" für

Το έγγραφο της στρατολόγησης του
 Sokrates συνταγμένο και υπογραμμένο
 από τον ανθυπολοχαγό Detzer.

ΤΟ ΕΓΓΡΑΦΟ ΣΤΡΑΤΟΛΟΓΗΣΗΣ

Γενική Διεύθυνση V/3

Βερολίνο, 25.1.1963

Έναρξη επαφής
 με τον [...], Σωκράτης
 Γεν. στις: 27.5.1939
 Κάτ.: Βερολίνου, [...]

Στις 21.1.1963 επιστράφηκε από την Γενική Διεύθυνση IX στον Κ. το αυτοκίνητο μάρκας OPEL, που του είχε κατασχεθεί. Η επιστροφή χρησιμοποιήθηκε για να γνωρίσουμε τον Κ. Μετά το πέρας της παράδοσης ειπώθηκε στον Κ. ότι ευχαρίστως θα συζητούσαμε ξανά μαζί του. Ο Κ. ήταν σύμφωνος και ορίστηκε μια συνάντηση για τις 25.1.1963 στις 14.00 στο καφενείο «Βαρσοβία».

Όταν ο συνεργάτης μας εισήλθε στις 14.00 στο κέντρο, ο Κ. ήταν ήδη εκεί.

Μιλήσαμε κατ' αρχάς για προσωπικές του υποθέσεις. [...] Περνά τον περισσότερο χρόνο στην μητέρα του. Εκεί μένει και η φίλη του, που εργάζεται ως μανекέν στο [...]. Πρόσθεσε ότι σκοπεύει πιθανόν να την παντρευτεί.

Στο διάμερισμα του [...] μένει πολύ λίγο χρόνο. Σύμφωνα με όσα είπε, χρησιμοποιεί το διαμέρισμα αυτό μόνο σαν στέκι για [...].

Στη συνέχεια της συζήτησης ειπώθηκε στον Κ. ότι οφείλει στο MfS την επιστροφή του αυτοκινήτου του. Έτσι το είδε κι αυτός και είπε ότι δεν ήλπιζε να πάρει πίσω το αυτοκίνητο.

Του ειπώθηκε πως γνωρίζουμε ότι έχει κάποιες διασυνδέσεις, οι οποίες είναι ενδιαφέρουσες για το MfS. Σε ερώτηση του Κ. ποιες είναι αυτές οι διασυνδέσεις, του εξηγήσαμε για ποιους κύκλους ανθρώπων πρόκειται (ξένους, Δυτικογερμανούς, πρόσωπα που ασχολούνται με εισαγωγές προϊόντων και άλλα εγκλήματα). Παραδέχθηκε ότι έχει πολλές τέτοιες διασυνδέσεις. Ο Κ. ερωτήθηκε αν είναι διατεθειμένος να υποστηρίξει το MfS για την διαλεύκανση αυτού του κύκλου ανθρώπων. Ο Κ. δήλωσε ότι είναι διατεθειμένος και πρόσθεσε ότι δεν θα πρέπει να έχει αυτό επιπτώσεις στην επαγγελματική του ζωή και ότι εκτός από τον παρόντα συνεργάτη δεν θα πρέπει να γνωρίσει άλλο πρόσωπο και δεν ήθελε να γνωρίσει κανέναν άλλο συνεργάτη του MfS. Στον Κ. ειπώθηκε ότι δεν θα έχει καμία επίπτωση αυτό, αντιθέτως μπορούμε να τον βοηθήσουμε σε πιθανές δυσκολίες. Στις ερωτήσεις σχετικά με την συνωμοτικότητα, του απαντήθηκε ότι αυτό είναι αμοιβαίο και ότι και εμείς απαιτούμε από αυτόν το ίδιο.

Ο Κ. συμφώνησε και είπε ότι και για προσωπικό του όφελος είναι υποχρεωμένος να μην μιλήσει σε κανέναν, ούτε και στους στενότερους του συγγενείς.

Ο Κ. είπε επίσης ότι δεν έχει τη δυνατότητα να επισκέπτεται τους δυτικούς τομείς του Βερολίνου. Πήγε μόνο μία φορά για τρεις ημέρες στο Δυτικό Βερολίνο, αλλά αυτό έγινε δυνατόν από ένα λάθος του συνοριακού ελέγχου. Ο λόγος ήταν προσωπικής φύσεως: η φίλη του, που τώρα μένει μαζί του, εξαιτίας μιας σκληρής ζηλοτυπίας διέφυγε από τη Δημοκρατία και αφού η μητέρα του εγγυήθηκε στην ΖΚ (σ.σ.: Κεντρική Επιτροπή) ότι τίποτα δεν θα συμβεί, πήγε και την έφερε πίσω. Γι' αυτό το περιστατικό μίλησε αρκετές

φορές ένας συνεργάτης μας με τη φίλη του και κατά τη γνώμη του η υπόθεση έχει λήξει.

Σχετικά με τις διασυνδέσεις του, είπε ότι είναι πολλές και ότι δεν ξέρει ποιες είναι οι πιο σημαντικές για μας. Συμφωνήθηκε ότι θα πρέπει να συζητηθούν αυτές οι διασυνδέσεις λεπτομερειακά. Πρόσθεσε ότι γνωρίζει ένα πρόσωπο που ασχολείται με φυγαδεύσεις. Πρόκειται για τον Αιγύπτιο με το όνομα [...] που κατοικεί στο Δυτικό Βερολίνο. Ο Κ. δεν γνώριζε πλέον το επίθετο και τη διεύθυνση, αλλά θα τα βρει. Έχει κάπου γραμμένη τη διεύθυνση. Ο [...] μπορεί να βρεθεί στο τηλέφωνο [...]. Μένει εκεί μαζί με δυο άλλους Άραβες, οι οποίοι επίσης σπουδάζουν στο Δυτικό Βερολίνο. Αυτός ο [...] διηγήθηκε στον Κ. ότι μεσολαβεί γι' αυτές τις φυγαδεύσεις. Έχει επαφές με ανθρώπους που θα έκαναν αυτό το πράγμα. Αυτά τα πρόσωπα ζητούν 3.000 δυτικά μάρκα ή το αντίστοιχο με το ποσό αυτό ανατολικογερμανικά χρήματα. Αν ο Κ. είχε κάποιο πρόσωπο, θα έπρεπε αναλόγως να ζητήσει περισσότερα χρήματα, τα επιπλέον χρήματα θα μπορούσε να τα μοιραστεί με τον [...].

Η φυγάδευση θα γινόταν ως εξής:

Το πρόσωπο θα έπρεπε να περιμένει συγκεκριμένη ώρα σε συγκεκριμένο χιλιόμετρο του αυτοκινητόδρομου και θα τον παρελάμβαναν. Κατά πόσον ο [...] έχει ήδη φυγαδεύσει τέτοιους ανθρώπους, δεν το γνωρίζει ο Κ.

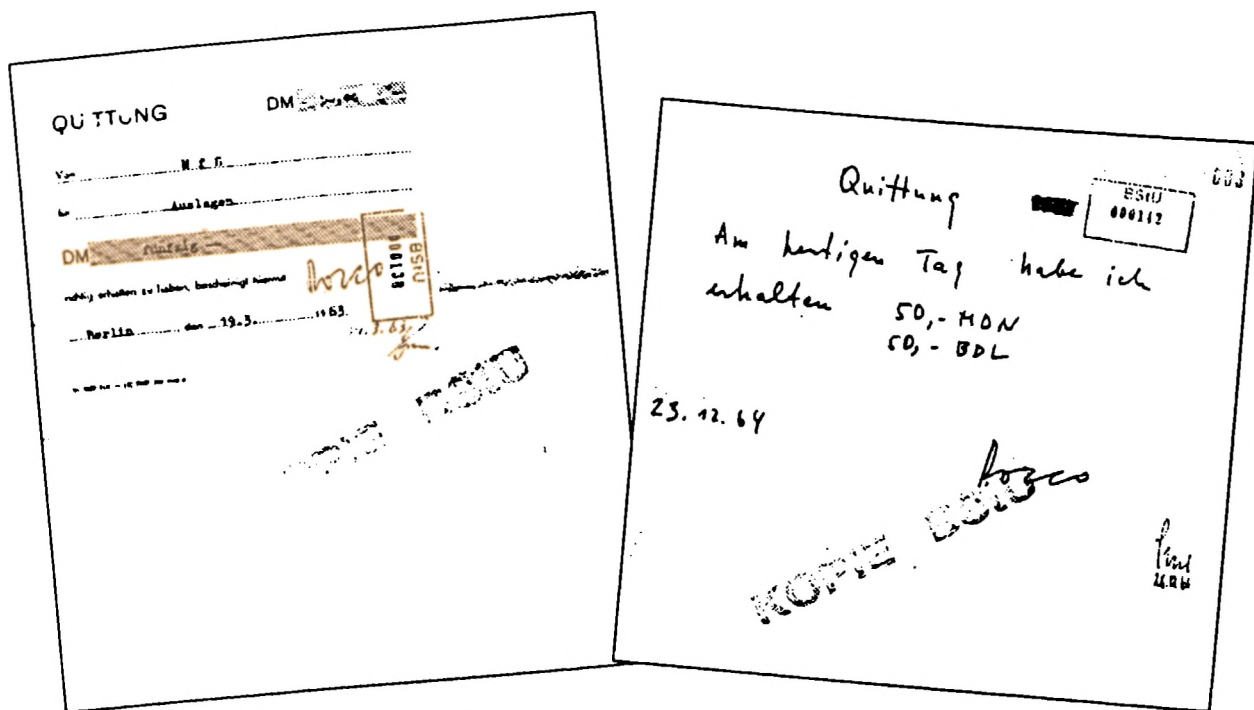
Στο τέλος της συνομιλίας ειπώθηκε στον Κ. ακόμη μια φορά ότι πρέπει να τηρήσει σιωπή και για το ποια θα πρέπει να είναι γενικότερα η συμπεριφορά του.

Για την διατήρηση της επαφής, ο Κ. έδωσε το τηλέφωνό του [...]. Στον Κ. δόθηκε το τηλέφωνο 550019 App. 2740 και 2725. Ο Κ. θα παρουσιάζεται ως "Hoko". Ο συνεργάτης μας είναι γνωστός στον Κ. ως Karl-Heinz.

Η επόμενη συνάντηση κανονίστηκε για τις 1.2.1963 στις 3 μ.μ. στο καφέ «Βαρσοβία».

Εκτίμηση

Ο Κ. άφησε την εντύπωση ανοικτού και έντιμου ανθρώπου. Ήταν πολύ ομιλητι-

Δύο από τις αποδείξεις εισπράξεως του Ρόκκο για «πρακτορικά» μικροποσά. Η πρώτη, με ημερομηνία 19.3.1963 για 50 μάρκα, η δεύτερη, χειρόγραφη απόδειξη με ημερομηνία 23.12.64. Χριστουγεννιάτικο δώρο!

κός. Τα στοιχεία που έδωσε συμφωνούν με το υλικό που μας είναι γνωστό. Μπορεί να εκτιμηθεί ότι ο Κ. και πνευματικά έχει όλες τις προϋποθέσεις για να εκπληρώσει τις εντολές ως μη επίσημος συνεργάτης. (σ.σ.: στα γερμανικά Inoffizieller Mitarbeiter, ή συντομογραφικά όπως αναφέρονται οι πληροφοριοδότες με το χαρακτηρισμό IM).

Η πληθώρα των διασυνδέσεών του με πρόσωπα που μας ενδιαφέρουν εγγυάται τη σκοπιμότητα της συνεργασίας με το MfS. Κατά τα λόγια του Κ. θα πρέπει επίσης να εκτιμήσουμε ότι για δικό του όφελος θα τηρήσει τους κανόνες της συνωμοτικότητας και την υποχρέωση σιωπής.

Συνοψίζοντας, μπορεί κανείς να πει ότι ο Κ. πληροί όλες τις προϋποθέσεις για μια συνεργασία με το MfS.

(Detzer)
Ανθυπολοχαγός

Στον φάκελο του Σ. Κόκκαλη υπάρχουν οι λεπτομερείς γραπτές περιγραφές δεκάδων προφορικών αναφορών του, στις μυστικές συναντήσεις με τους εκάστοτε «χειριστές» του από την Στάζι.

Στη συνέχεια μεταφέρουμε σε ελληνική μετάφραση αποσπάσματα από δύο αναφορές του «Roko» στη Στάζι.

Η πρώτη έχει ημερομηνία 8.4.1963 και η δεύτερη 15.6.1965. Έχουν συνταχθεί και πάλι από τον ανθυπολοχαγό Detzer, ο οποίος είχε στρατολογήσει και βαφτίσει τον Σωκράτη Κόκκαλη ως «Roko».

Προς ευκολία της ανάγνωσης, προσθέ-

σαμε μερικούς μεσότητλους.

ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΗΝ «ΥΠΗΡΕΣΙΑ: 8.4.1963

Γενική Διεύθυνση V/3

Βερολίνο 8.4.1963

Συνάντηση με: πληροφοριοδότη «Roko»

Συνάντηση στις: 5.4.1963

Τόπος συνάντησης: KW «Aster»

Συνεργάτης: Ανθυπολοχαγός Detzer

Συναντηθήκαμε με τον πληροφοριοδότη στις 5.4.1963 στις 17.30 στο Lichtenberg και μετά πήγαμε στο KW. Ο πληροφοριοδότης δεν γνώριζε το KW.

Κατ' αρχάς μιλήσαμε με τον πληροφοριοδότη για την περιοδεία του με το Ινστιτούτο Μόδας [...]. Σχετικά με την έκθεση της Λειψίας, ο πληροφοριοδότης μας είπε τα εξής:

Ο [...] έχει στην Λειψία σχέσεις με δυο γάλλους εκθέτες, τον [...] και τον [...]. Πρόκειται για έναν [...] και για τον [...]. Στην περίπτωση του πρώτου πρόκειται για μία εταιρεία που κατασκευάζει τεχνητές γούνες. Ο [...] έχει πολύ καλή επαφή μ' αυτούς τους δύο Γάλλους. Ο [...] που εμφανίζεται κάθε χρόνο στην Έκθεση πουλάει τακτικά σε καλούς γνωστούς παλτά για 500 μάρκα.

Πήρε μαζί του δύο μανεκέν...

Στην Έκθεση αυτής της χρονιάς, κατά τη γνώμη του πληροφοριοδότη, το μανεκέν [...] που κατοικεί στην Λειψία [...], στην οδό [...], αγόρασε ένα τέτοιο παλτό. Επισήμως αυτά τα παλτά πουλιούνται προς 1.000 μάρκα.

Έγινε επίσης γνωστό στον πληροφοριοδότη ότι ο [...] στη Λειψία προμηθεύεται μέσω του οδηγού του δυτικά νομίσματα, με τα οποία αγοράζει τσιγάρα και ποτά στο «Interschop». Κατά την γνώμη του πληροφοριοδότη, ο οδηγός του [...] είναι ο πιο έμπιστός του άνθρωπος και είναι ενημερωμένος για όλες τις συναλλαγές του, αλλά δεν δίνει σε άλλους ανθρώπους πληροφορίες.

Ο πληροφοριοδότης υποθέτει ότι ο [...] προμηθεύεται τα δυτικά νομίσματα από γνωστούς του Λιβανέζους. Πρέπει να πρόκειται για δύο υπαλλήλους της εμπορικής αποστολής τα ονόματα των οποίων είναι [...] και [...]. Τους Λιβανέζους αυτούς ο [...] πρέπει να τους γνωρίζει από την περιοδεία του στο Λίβανο. Με τους Λιβανέζους αυτούς συναντήθηκε και κατά τη διάρκεια της τελευταίας του περιοδείας. Μέσω του οδηγού ο πληροφοριοδότης έμαθε ότι τους συνάντησε στο «Newa» μπαρ, γι' αυτό είχε πάρει μαζί του και δύο μανεκέν. Πρόκειται για την προαναφερθείσα [...] και για την [...]. Η [...] πρέπει σύμφωνα με τις διηγήσεις του οδηγού να έχει τώρα έναν φίλο. Και για το λόγο αυτό δεν μπορεί πλέον να χρησιμοποιηθεί. Ο οδηγός δεν έδωσε σχετικά λεπτομέρειες. Μέσω του οδηγού έγινε επίσης γνωστό στον πληροφοριοδότη ότι ο [...] έχει έναν καλό φίλο στο Braunschweig.

Τα φρούτα του Νότου και ηλεκτρικές συσκευές σε καλές τιμές...

Το όνομα αυτού του ανθρώπου δεν είναι γνωστό στον πληροφοριοδότη. Ο [...] υποθέτει ότι ο πληροφοριοδότης έχει τη δυνατότητα να επισκέπτεται τους δυτικούς τομείς του Βερολίνου. Για το λόγο αυτό, του ανατέθηκε συχνά να προμηθεύσει κάποια πράγματα. Επρόκειτο για φρούτα του Νότου ή ακόμη στις 17.3.1963 την παραλαβή ενός μικρού πακέτου από τον σταθμό Zoo. Ο [...] του είχε δώσει την απόδειξη για να το παραλάβει. Επειδή ο πληροφοριοδότης ο ίδιος δεν πηγαίνει στο Δυτικό Βερολίνο, προμηθεύτηκε τα πράγματα αυτά μέσω άλλων προσώπων. Τα προαναφερθέντα φρούτα του Νότου τα προμηθεύτηκε μέσω του φίλου του [...] και το πακέτο μέσω ενός έλληνα γνωστού του. Στο πακέτο υπήρχε ένα μαγνητόφωνο και ένα μεταχειρισμένο δερμάτινο μπου-

φάν. Το μαγνητόφωνο είναι κατά τη γνώμη τού πληροφοριοδότη σχεδόν καινούργιο. Ο [...] είχε πει στον πληροφοριοδότη ότι έχει έναν καλό γνωστό στο Δυτικό Βερολίνο, ο οποίος μπορεί να του προμηθεύσει σε καλές τιμές ηλεκτρικές συσκευές. Αν ο πληροφοριοδότης ο ίδιος είχε ενδιαφέρον για μία τέτοια συσκευή θα έπρεπε να μιλήσει ξανά με τον [...].

Από το 1962 η [...] έχει φιλικές σχέσεις με τον Ούγγρο [...] που ζει στο Δυτικό Βερολίνο. Η σχέση αυτή θα πρέπει να διατηρείται ακόμη. Η [...] έχει ένα παιδί. Ο πατέρας του παιδιού πρέπει να μένει στη Δυτική Γερμανία. Για λεπτομέρειες σχετικά με το παιδί η [...] δεν μιλάει ποτέ. Για την υποστήριξη της διαφυγής από την Δημοκρατία, για την οποία ο πληροφοριοδότης έχει ήδη μιλήσει, πρόσθεσε ότι εκτός από την [...], την αρραβωνιαστικιά του, και το Βούλγαρο είναι ακόμη ενημερωμένοι ο [...] και η αδερφή της [...]. Δεν είναι γνωστό κατά πόσον αυτοί έχουν μιλήσει και σε άλλα πρόσωπα. Η ίδια η [...] είχε πολύ καλές φιλικές σχέσεις με την [...] και είναι πιθανόν ότι διατηρούν αλληλογραφία.

Έξυπνη και ντελικάτη...

Η [...] εργάζεται στην τηλεόραση. Ο πληροφοριοδότης εκτιμά ότι είναι πολύ έξυπνη και ντελικάτη. Πίνει με ευχαρίστηση και συμμετέχει με ευχαρίστηση σε πάρτυ. Είναι πολύ κοινωνική με άλλους ανθρώπους, αλλά σκέφτεται πάντα πόσο πολύ μπορεί να προχωρήσει. Από χαρακτήρα είναι πολύ υπολογίστρια και στα χρήματα είναι μάλιστα τσιγκούνα. Αν και εκφράζεται πολύ λίγο για τα πολιτικά, αναγνωρίζει κανείς την αρνητική της στάση. Στον πληροφοριοδότη τίποτε άλλο δεν είναι γνωστό για την [...].

Στη συνέχεια μιλήσαμε με τον πληροφοριοδότη για τις διασυνδέσεις που έχει. Ο πληροφοριοδότης μας είπε ότι γνωρίζει σχεδόν όλους τους Έλληνες που ζουν στο Δυτικό Βερολίνο.

Έτσι κατονόμασε τον [...]

Είναι τσιγκούνης...

Ο [...] είναι 30 χρόνων περίπου και σπουδάζει στο Δυτικό Βερολίνο. Είναι πολύ έξυπνος, αλλά έχει πολύ κακή συμπεριφορά. Κυκλοφορεί πολύ συχνά στο "Presse-Café" και εισάγει πολύ συχνά

αδιάβροχα, τσιγάρα και χρυσό. Αφήνει τα πράγματα που φέρνει στο Δημοκρατικό Βερολίνο, για να του τα φυλάει, σε μία κυρία [...]. Κατά δική του ομολογία, έχει πολύ καλές σχέσεις με εμπόρους στο Δυτικό Βερολίνο που του πωλούν αυτά τα πράγματα φτηνότερα. Είναι πολύ τσιγκούνης με τα χρήματα, ενώ πολιτικά ισχυρίζεται ότι είναι προοδευτικός.

Δεν είχε αντίρρηση για την αρραβωνιαστικιά...

Κατά τη διάρκεια της συνομιλίας έγινε πάλι λόγος για την αρραβωνιαστικιά του πληροφοριοδότη. Είπαμε στον πληροφοριοδότη ότι μετά από σχετική ερώτησή της θα πρέπει να της δώσει την εντύπωση ότι αυτός θεωρεί τη συνεργασία με το MfS σωστή. Ο πληροφοριοδότης είπε ότι το έχει ήδη κάνει, αν και δεν είναι τελείως πεπεισμένος γι' αυτό. Πρόσθεσε ότι δεν θα είχε αντίρρηση να βοηθήσει η αρραβωνιαστικιά του το MfS στη διαλεύκανση του [...] καθώς και στη συγκέντρωση κάποιων πληροφοριών. Δεν συμφωνεί ωστόσο να την στέλνουν σε οποιαδήποτε κέντρα ή να δέχεται όποιες εντολές για να συναντά άντρες. Ο ίδιος δεν θα την άφηνε σε καμιά περίπτωση να πάει οπουδήποτε μόνη της. Έχει τη διάθεση να τα βρει με το MfS, αλλά θα πρέπει να καταλάβουν την θέση του, μιας και πρόκειται τελικά για τη μελλοντική σύζυγό του.

Είμαι Νότιος και...

Εάν η αρραβωνιαστικιά του παρ' όλα αυτά δεχόταν τέτοιες εντολές, αυτός δεν θα την άφηνε να πάει μόνη της σε καμιά περίπτωση. Μας είπε επίσης ότι θα έπρεπε κανείς να λάβει υπόψη του ότι είναι Νότιος και ότι στην πατρίδα του δεν μπορεί να συμβεί, να πάει σε κέντρο μια γυναίκα μόνη της. Τέτοιες γυναίκες αντιμετωπίζονται στην πατρίδα του ως πόρνες. Ο πατέρας του τον έχει αναθρέψει έτσι και δεν μπορεί για το λόγο αυτό να έχει διαφορετική άποψη. Θεωρεί επίσης ότι στους άντρες θα πρέπει να δίνονται ορισμένες ελευθερίες και ότι σε αυτό το θέμα δεν υπάρχει ίση μεταχείριση.

Ως παράδειγμα ανέφερε ότι το MfS μπορεί να προσφέρει κάποια πράγματα στην αρραβωνιαστικιά του. Έτσι, στην τελευταία συνάντησή της προσφέρθηκαν δυτικά τσιγάρα και σαμπάνια. Αλλά ως αρχή η

• ΝΗΣΙΔΕΣ •

Εκδόσεις Νησίδες, 37003 Σκόπελος,
τηλ.: 2424-023277, 023283,
231-0263363, 6937745452

www.nissides.gr

- Τα έργα του Φρίντριχ Νίτσε σε καινούργιες μεταφράσεις του Ζήση Σαρίκα:
 - Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα
 - Πέρα από το καλό και το κακό
 - Το λυκόφως των ειδώλων-Αντίχριστος
 - Ίδε ο άνθρωπος (Ecce homo)
 - Η θέληση για δύναμη
 - Γενεαλογία της ηθικής
 - Η γέννηση της τραγωδίας
 - Κείμενα για την Ελλάδα
 - Το όραμα του υπερανθρώπου. Μία ερμηνεία του έργου του Νίτσε «Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα»
 - Ο Νίτσε και η πολιτική (συλλογή δοκιμίων)
- Πέτρ Κροπότκιν, Αναμνήσεις ενός επαναστάτη
- Ζιλ Λιποβετσκί, Η εποχή του κενού
- Πωλ Βιριλιό, Η πληροφορική βόμβα
 - Η διαδικασία της σιωπής
 - Καθαρός πόλεμος
 - Αυτό που έρχεται
- Μπωντριγιάρ, Η καταναλωτική κοινωνία
 - Συνθήματα
- Μαρκ Φερό, Από τα σοβιέτ στον γραφειοκρατικό κομμουνισμό
 - Η ιστορία υπό επιτήρηση
- Νικόλαος Μουτσόπουλος, Άγνωστα βυζαντινά κάστρα της Μακεδονίας

Λογοτεχνία

- Άλντους Χάξλεϋ, Θαυμαστός καινούργιος κόσμος
- Φιόντορ Ντοστογιέφσκι, Ο σωσίας
- Άρθουρ Κάιςλερ, Το μηδέν και το άπειρο
- Πιέρ-Πάολο Παζολίνι, Μυθοπλασία
- Τόμας Μπέρνχαρντ, Οι φτηνοφαγάδες
- Φούλα Λαμπελέ, Ίο (διηγήματα)
 - Διακοπή ταξιδιού (διηγήματα)
 - Τρεις νουβέλες
- Ζήσης Σαρίκας, Ψίχουλα (μικρά πεζά)
- Απόστολος Λυκεσάς, Διηγήσεις ευχαριστημένων ανθρώπων (μικρά πεζά)
- Στέφανος Μπαλής, Μαθηματικά και ποίηση.
 - Λυρικά ουρανογραφήματα
- Χριστίνα Φλόκα, Η φαρμακογνωσία του Οδυσσέα Ελύτη
 - Εγώ, ο Αμάραντος (Τα βότανα στο δημοτικό τραγούδι)
- Τα μυθιστορήματα του Αργύρη Παυλιώτη
 - Ολέθριος δεσμός
 - Ο φόνος θέλει τέχνη
 - Το δίχτυ

αρραβωνιαστικά του δεν θα πρέπει να πίνει σαμπάνια με κανέναν άλλο άντρα, αν ο ίδιος δεν είναι παρών.

Έλαβε εντολές...

Ο πληροφοριοδότης έλαβε τις εξής εντολές:

1. Στην επόμενη συνάντηση με τον [...], αν γίνει νύξη για την προμήθεια ηλεκτρικών συσκευών, να του πει ότι ενδιαφέρεται.

2. Ο πληροφοριοδότης έλαβε την εντολή να ενδιαφερθεί ιδιαίτερα για πρόσωπα που έχουν τη δυνατότητα να μπαίνουν στο Δημοκρατικό Βερολίνο (δυτικοβερολινέζους, Δυτικογερμανούς, ξένους).

3. Ο πληροφοριοδότης θα πρέπει να προετοιμαστεί για την επόμενη συνάντηση να συζητήσει τις περαιτέρω σχέσεις του. Αυτό αφορά κυρίως πρόσωπα, των οποίων τα ακριβή στοιχεία δεν γνώριζε. Στην επόμενη συνάντηση θα συζητηθεί ξανά η σχέση του με τον [...].

ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΗΝ «ΥΠΗΡΕΣΙΑ»: 15.6.1965

Σε άλλη αναφορά προς τη Στάζι ο "Roko", δυο χρόνια αργότερα, αφηγείται:

Γενική Διεύθυνση XX/5/

Βερολίνο, 15.6.1965

Συνάντηση με τον πληροφοριοδότη "Roko" στο KW «Asta»

Συνεργάτης: Ανθυπολοχαγός Detzer

Αναφορά συνάντησης

Η συνάντηση κανονίστηκε ύστερα από τηλεφώνημα του πληροφοριοδότη. Ο πληροφοριοδότης ήρθε στην ώρα του και διηγήθηκε κατ' αρχάς για την επίσκεψή του στην Ελλάδα. Ο πληροφοριοδότης είχε πάει κατ' εντολήν της εταιρείας Intersis Milano στη Ρουμανία για να προετοιμάσει μίαν εμπορική συμφωνία.

Εκμεταλλεύτηκε αυτήν την ευκαιρία για να επισκεφθεί στην Ελλάδα το γνωστό του εκδότη [σ.σ.: αναφέρεται στον εκδότη της Αθηναϊκής Χρ. Παπαγεωργίου]. Αυτός ήταν στην έκθεση της Λειψίας και τον υποδέχθηκαν εκεί εκπρόσωποι της κυβέρνησης. Στην επίσκεψή του ο πληροφοριοδότης πρότεινε να ιδρυθεί μια ελληνογερμανική εταιρεία εμπορίου. Σκοπός αυτής της εταιρείας θα πρέπει να είναι η βελτίωση του εμπορίου με την DDR (σ.σ.: Ανατολική Γερμανία). Σε σχέ-

ση με την πρόταση αυτή έγινε και μια συζήτηση με τον εκπρόσωπο εμπορίου της DDR. Για την εταιρεία αυτή έγραψε ο πληροφοριοδότης μια εκτενή έκθεση. Ο πληροφοριοδότης είπε ακόμα ότι στη Ρουμανία γνώρισε τον δυτικογερμανό εκπρόσωπο της εταιρείας ZAPP FORTUNA GmbH (εταιρεία εξαγωγών των χαλυβουργιών Νοτίου Βεσφαλίας). Πρόκειται για τον

[...] κάτοικο Ντύσσελντορφ [...]

τηλ. [...] περίπου 30 ετών.

Αυτός πρότεινε στον πληροφοριοδότη να συναντηθούν ξανά, αλλά δεν ορίστηκε ραντεβού.

Σαν εκτίμηση μπορεί κανείς να πει ότι αυτός είναι εντελώς αρνητικά διατεθειμένος προς την DDR και εκθειάζει την κατάσταση στη Δυτική Γερμανία. Έχει πάρα πολλά λεφτά και προσπαθούσε συνεχώς να γνωρίσει γυναίκες.

Το μανεκέν πάει στο Presse-Café...

Ο πληροφοριοδότης είπε επίσης ότι κατά την επίσκεψή του στο Presse-Café έμαθε ότι το μανεκέν [...] έφυγε από την Δημοκρατία (σ.σ.: εννοεί την DDR). Συγχρόνως με αυτήν έφυγε και ο άντρας μανεκέν από το Ινστιτούτο Μόδας. Το όνομά του δεν το γνώριζε ο πληροφοριοδότης, του το είπε ο Βέλγος [...]. Είπε, επίσης, ότι γενικά υποθέτουν ότι αυτός βοήθησε στην οργάνωση αυτής της διαφυγής. Δεν είναι, όμως, αυτή η περίπτωση. Τον είχε τώρα καλέσει ο πατέρας του παιδιού της [...], αλλά αυτός δεν θα πήγαινε επειδή θα μπορούσε να ήταν παγίδα. Είπε ακολούθως ότι η [...] μένει στη θεία της στο [...], τηλ. [...] και ο πληροφοριοδότης θα έπρεπε να την επισκεφθεί. Ο πληροφοριοδότης προσπάθησε χωρίς επιτυχία να την βρει. Ύστερα από πολλά τηλεφωνήματα έμαθε ότι τώρα αυτή κατοικεί στο [...]. Επιπλέον έμαθε ότι κάθε βράδυ μπορεί κανείς να τη συναντήσει στο κέντρο Black Bord στην Grollmannstrasse. Έτσι ο πληροφοριοδότης επισκέφθηκε το κέντρο αυτό και συνάντησε την [...]. Από τη συνάντηση αυτή ο πληροφοριοδότης διαπίστωσε τα εξής:

Ο μπάρμαν είναι Έλληνας...

Η [...] δουλεύει προς το παρόν στο [...] στο Δυτικό Βερολίνο σαν μανεκέν. Σκοπεύει να μείνει στο Δυτικό Βερολίνο και

έχει φιλικές σχέσεις με έναν Έλληνα, ο οποίος δουλεύει ως μπάρμαν, είναι φοιτητής και ταυτόχρονα συνιδιοκτήτης του μπαρ. Ο πληροφοριοδότης δεν γνώριζε το όνομά του. Αυτό το μπαρ είναι τόπος συνάντησης φοιτητών. Ύστερα από σχετική ερώτηση του πληροφοριοδότη, η [...] διηγήθηκε ότι έφυγε από την Δημοκρατία, επειδή η οδός διαφυγής ήταν σχεδόν χωρίς ρίσκο και καλά προετοιμασμένη. Δεν εισήλθε σε λεπτομέρειες. Είπε επίσης ότι ο άντρας μανεκέν είναι πολύ δυσανεσθημένος στο Δυτικό Βερολίνο, γιατί τα πράγματα δεν του πάνε καλά και έχει μεγάλη νοσταλγία για τη φίλη του. Σκέπτεται μάλιστα να γυρίσει πίσω. Ακολούθως είπε ότι έχει στείλει ένα εκτενές γράμμα στο μανεκέν [...] στο Δημοκρατικό Βερολίνο, αλλά δεν έλαβε απάντηση.

Πάρτυ με βουλγάρα χορεύτρια...

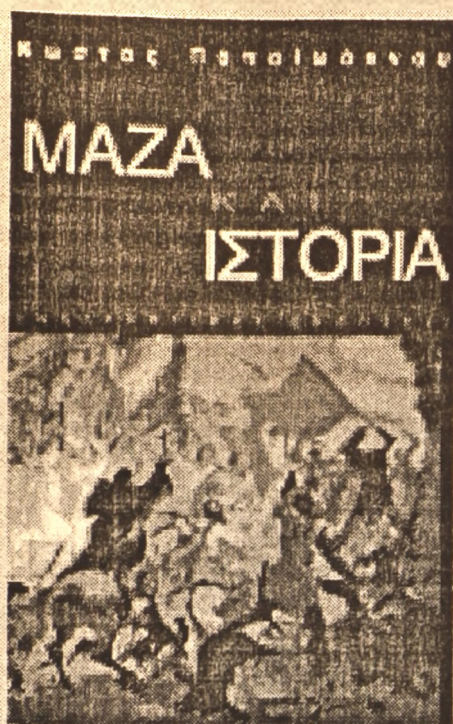
Ο πληροφοριοδότης εκτιμά, ωστόσο, ότι αυτά δεν είναι αλήθεια. Σε σχέση με το θέμα αυτό ο πράκτορας ανέφερε επίσης ότι στο σπίτι της [...] τον τελευταίο καιρό γίνονται συχνά πάρτυ. Στους θαμώνες των πάρτυ ανήκουν, καθόσον γνωρίζει ο πληροφοριοδότης, ο Βέλγος [...], μια βουλγάρα χορεύτρια ονόματι [...], που τώρα βρίσκεται στο [...], ένας [...] και ένας [...]. Δεν γνωρίζει άλλα ονόματα, επειδή ο ίδιος δεν πηγαίνει εκεί, αφού πρόκειται για την πρώην αρραβωνιαστικιά του. Ο φίλος της [...], ο Βούλγαρος [...] παράτησε το πανεπιστήμιο και γύρισε στη Βουλγαρία.

[...]

Ανθυπολοχαγός Detzer

ΟΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ-ΣΚΟΥΠΙΔΙΑ

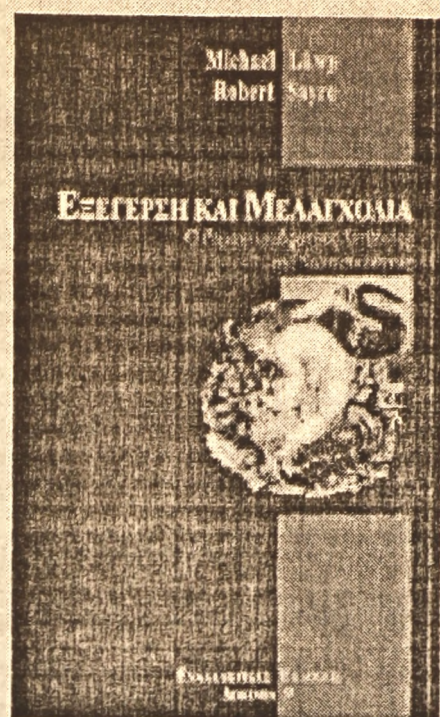
Για οποιαδήποτε άλλη μυστική υπηρεσία, οι πληροφορίες που έδινε ο πράκτορας στην Στάζι θα ήταν για τα σκουπίδια: Οι ερωτικές συνήθειες των ξένων φοιτητών, μικροκακοποιοί και ψιλοκομπιναδόροι της μαύρης αγοράς, κάποιοι ξεπεσμένοι δημοσιογράφοι και ένας Ινδονήσιος, έτσι ως εξωτικό στοιχείο. Για την ασφυκτική όμως αστυνόμευση της Ανατολικής Γερμανίας, όλα αυτά ήταν χρήσιμα, ακόμα και πόσους άντρες «άλλαξε» μια γυναίκα πριν παντρευτεί. Ήταν χρήσιμα αφού έτσι «λειτουργούσε» το καθεστώς.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ
ΜΑΖΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ

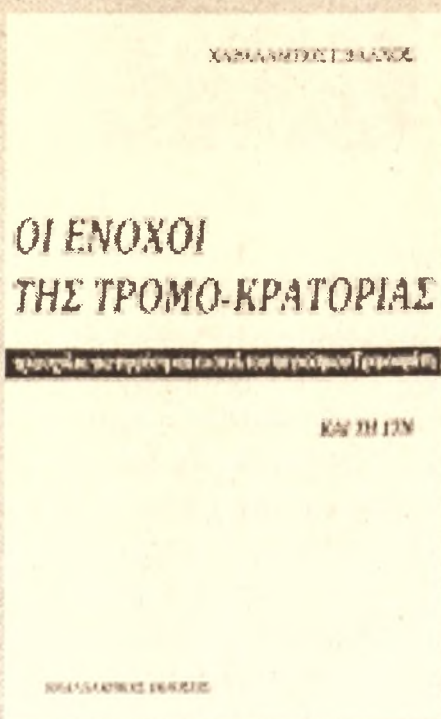
ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑΣ
ΙΣΛΑΜ ΚΑΙ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ
η θανάσιμη διελκυστίνδα

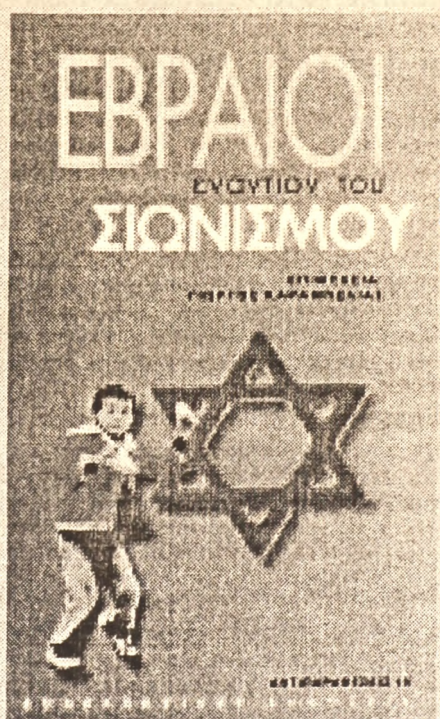
MICHAEL LOEWY-ROBERT SAYRE
ΕΞΕΓΕΡΣΗ & ΜΕΛΑΓΧΟΛΙΑ
ο ρομαντισμός στους αντίποδες της
νεωτερικότητας

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑΣ
ΧΙΛΙΑΕΝΝΙΑΚΟΣΙΑΕΙΚΟΣΙΔΥΟ
δοκίμιο για την νεοελληνική ιδεολογία

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΒΛΑΧΟΣ
ΟΙ ΕΝΟΧΟΙ ΤΗΣ ΤΡΟΜΟ-ΚΡΑΤΟΡΙΑΣ
τρία σχόλια για τη φύση και το στυλ
του παγκόσμιου Τρομοκράτη
και τη 17N

ΣΥΛΛΟΓΙΚΟ
ΕΒΡΑΙΟΙ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΟΥ ΣΙΩΝΙΣΜΟΥ

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ 37 ΑΘΗΝΑ - τηλ.: 210 3826319 - fax: 210 3839930 - email: enal@hol.gr

εναλλακτικές εκδόσεις

Αγώνας δρόμου με στόχο την 1η Μαΐου 2004

Μπορεί το «κράτος» που έχει ιδρύσει ο Ραούφ Ντενκτάς στη βόρεια Κύπρο να στερείται διεθνούς αναγνώρισης, αυτό όμως δεν σημαίνει και ότι οι εκλογές που διεξήχθησαν σ' αυτό την προπερασμένη Κυριακή, αν και εκτός της πλήρους νομιμότητας, δεν έχουν τη δική τους σημασία για τις –δραματικές, όπως προβλέπονται– εξελίξεις που θα δρομολογηθούν στο αμέσως επόμενο διάστημα και θα καθορίσουν το μέλλον της Μεγαλονήσου.

Οι πολιτικοί αναλυτές δίνουν φυσικά ιδιαίτερο βάρος στο αποτέλεσμα των εκλογών, το οποίο έφερε τις δύο ουσιαστικά, μεγάλες παρατάξεις (τα δύο κόμματα της συμπολίτευσης και τα δύο της αντιπολίτευσης) ισοδύναμες σχεδόν, να καταλαμβάνουν από 25 έδρες η καθεμία στο κοινοβούλιο, δημιουργώντας εμπλοκή στον σχηματισμό μιας «καθαρής» αυτοδύναμης κυβέρνησης. Ίσως δεν είναι τυχαία μάλιστα η άποψη που διατύπωσε από τις Βρυξέλλες ο ευρωπαίος Επίτροπος Γκίντερ Φερχόιγκεν, ότι δηλαδή το αποτέλεσμα αυτό είναι προϊόν νοθείας.

Συγκεκριμένα, τα τέσσερα κόμματα (τα υπόλοιπα δεν εξασφάλισαν το εκλογικό μέτρο του 5% για την είσοδό τους στη βουλή) έλαβαν:

Τουρκικό Ρεπουμπλικανικό Κόμμα (Μεχμέτ Αλί Ταλάτ) 35,18% και 19 έδρες· Κόμμα Εθνικής Ενότητας (Ντερβίς Έρογλου) 32,93% και 18 έδρες· Κίνημα Ειρήνης και Δημοκρατίας (Μουσταφά Ακιντζί) 13,14% και 6 έδρες· Δημοκρατικό Κόμμα (Σερντάρ

Ντενκτάς) 12,79% και 7 έδρες.

Το αποτέλεσμα πάντως, όπως σωστά επισημάνθηκε, απεικονίζει τη θέληση της πλειοψηφίας των Τουρκοκυπρίων για μια τελική επίλυση του κυπριακού προβλήματος, ώστε η Μεγαλόνησος να ενταχθεί ενωμένη στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Γιατί τα δύο κόμματα της αντιπολίτευσης (το Ρεπουμπλικανικό Κόμμα και το Κίνημα Ειρήνης και Δημοκρατίας), που υποστηρίχθηκαν αποκλειστικά από Τουρκοκύπριους, συγκέντρωσαν 46,32% των ψήφων, έναντι 45,72% των άλλων δύο κομμάτων που στηρίζουν τον Ραούφ Ντενκτάς και στην εκλογική πελατεία των οποίων περιλαμβάνονται οι «βολεμένοι» του καθεστώτος, καθώς επίσης οι στρατιώτες και οι έποικοι που μεταφέρθηκαν από την Τουρκία και που βεβαίως συμφωνούν με την άποψη να παραμείνουν τα πράγματα όπως έχουν στο νησί.

Τη σημασία της βούλησης της πλειοψηφίας των Τουρκοκυπρίων επεσήμαναν ήδη πολλοί αναλυτές αλλά και πολιτικές προσωπικότητες και αξιωματούχοι χωρών και διεθνών οργανισμών

που με τον ένα ή τον άλλο τρόπο εμπλέκονται στο κυπριακό ζήτημα, όπως κυρίως ο ΟΗΕ, η Ευρωπαϊκή Ένωση, η Ελλάδα, η Βρετανία, αλλά και οι ΗΠΑ, οι οποίες κατά κύριο λόγο είναι επιφορτισμένες με την αναζήτηση λύσης στο πρόβλημα. Η επισήμανση αυτή όμως, όπως αποδεικνύεται, μέχρι τη στιγμή αυτή αποτελεί ευχολόγιο, που εκφράζει απλώς την επιθυμία όλων των μερών για μια λύση πριν από την 1η Μαΐου 2004, ημερομηνία κατά την οποία η Κύπρος εντάσσεται επίσημα στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Στο πλαίσιο αυτό, ο αμερικανός ειδικός απεσταλμένος του ΟΗΕ Τόμας Γουέστον, σε εσπευσμένη επίσκεψή του στην Αθήνα, την Άγκυρα και τη Λευκωσία, προσπάθησε να πιέσει για επανέναρξη σε σύντομο διάστημα των διαπραγματεύσεων για μια οριστική λύση. «Σκόνταψε» όμως στη γνωστή αδιαλλαξία του Ραούφ Ντενκτάς.

Πέρα από τις όποιες επιθυμίες, είναι γεγονός ότι το αποτέλεσμα των εκλογών εξ αντικειμένου επιβάλλει όχι ίσως την πλήρη αλλαγή της πολιτικής που

ασκείται εδώ και δεκαετίες από την πλευρά των Τουρκοκυπρίων, αλλά οπωσδήποτε μια συναινετική στάση, που θα είναι περισσότερο ευέλικτη και θ' ανταποκρίνεται καλύτερα στη δυναμική που έχει δημιουργηθεί εδώ και ένα χρόνο με αφορμή την ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Μέρα με την ημέρα μάλιστα, η διαπίστωση αυτή, που αποτελεί ίσως το κορυφαίο μήνυμα του εκλογικού αποτελέσματος, καθίσταται καθοριστικός παράγοντας των εξελίξεων, όπως φαίνεται και από τις διεργασίες που σημειώνονται τα τελευταία εικοσιτετράωρα στη Λευκωσία και κυρίως στην Άγκυρα.

Ένα από τα «κλειδιά» στην υπόθεση αυτή αποτελούσε πάντα, όπως είναι γνωστό, η αδιαλλαξία του Ραούφ Ντενκτάς, για τον οποίο ένα βασικό ερώτημα που τίθεται είναι αν θα παραμείνει ρυθμιστικός παράγοντας των εξελίξεων.

Ήδη κατά την προεκλογική περίοδο τα δύο κόμματα της αντιπολίτευσης είχαν διακηρύξει ότι, αν κέρδιζαν τις εκλογές, θα τον απομάκρυναν από τη θέση του διαπραγματευτή. Μάλιστα, την πρόθεση αυτή επιβεβαίωσαν οι ηγέτες τους (Μεχμέτ Αλί Ταλάτ και Μουσταφά Ακιντζί) στα μέσα της περασμένης εβδομάδας, σε μία σύσκεψη που είχαν για να συζητήσουν τα επόμενα βήματά τους σχετικά με το σχηματισμό κυβέρνησης.

Μόλις την περασμένη Παρασκευή εξάλλου, μετά και την επίσκεψη του Τόνι Γουέστον, εκδηλώθηκε έντονη διαφωνία μεταξύ του Ντενκτάς και του τούρκου πρωθυπουργού Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, με σκληρές δηλώσεις και από τις δύο πλευρές, που σημαίνει ότι η θέση του Ντενκτάς καθίσταται πλέον μάλλον επισφαλής.

Ο ίδιος ο Ντενκτάς, εκμεταλλευόμενος το αδιέξοδο των ποσοστών του εκλογικού αποτελέσματος, αναζητά μια φόρμουλα για το σχηματισμό «εθνικής κυβέρνησης» από όλα τα κόμματα που μπήκαν στην βουλή, ή, στην καλύτερη περίπτωση, μιας κυβέρνησης στην οποία θα συμμετέχει και το Δημοκρατικό Κόμμα του υιού του, Σερντάρ, που

έχει ήδη ξεκαθαρίσει ότι είναι έτοιμος για οποιαδήποτε συνεργασία, με προϋπόθεση τον σεβασμό του προγράμματός του και τη διατήρηση του πατέρα του στη θέση του διαπραγματευτή.

Προκειμένου να πετύχει το στόχο του, ο Ντενκτάς δήλωσε μάλιστα ότι, σε περίπτωση αποτυχίας σχηματισμού κυβέρνησης, θα υποχρεωθεί να προκηρύξει νέες εκλογές, οι οποίες θα διεξαχθούν έπειτα από δύο μήνες – μια δήλωση που ερμηνεύθηκε ως νέα προσπάθειά του να ροκανίσει τον χρόνο, προκειμένου να επιβάλει τους δικούς του όρους στην αναζήτηση λύσης στο Κυπριακό.

Είναι άγνωστο ακόμα κάτω από ποιες συνθήκες και κυρίως με ποιες συνεργασίες θα σχηματισθεί η νέα κυβέρνηση. Είναι βέβαιο όμως ότι στο κλίμα που διαμορφώνεται θα χρειασθεί η άμεση παρέμβαση της Άγκυρας, για να δώσει μια λύση που θα αποτρέψει το πολιτικό χάος και θα ευνοεί παράλληλα τα δικά της σχέδια.

ΟΙ ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ ΤΗΣ ΑΓΚΥΡΑΣ

Ήδη από την επομένη των εκλογών, ο υπουργός Εξωτερικών Αμπντουλλάχ Γκιουλ, ερμηνεύοντας το εκλογικό αποτέλεσμα ως θετικό υπέρ μιας τελικής λύσης στο Κυπριακό, έκανε γνωστό ότι μετά από μια εβδομάδα θα εκδηλωθεί από την πλευρά της τουρκικής κυβέρνησης μια νέα πρωτοβουλία προς αυτή την κατεύθυνση.

Βεβαίως, μετά και τις τελευταίες παρατηρήσεις εκ μέρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία συνέδεσε για άλλη μια φορά την πορεία ένταξης της Τουρκίας με την επίλυση του Κυπριακού, πιστεύεται –όπως άλλωστε δήλωσε κι ο Αμπντουλλάχ Γκιουλ– ότι η επικείμενη πρωτοβουλία της Άγκυρας θα έχει, θεωρητικά τουλάχιστον, στόχο την επίτευξη μιας λύσης στο πρόβλημα πριν από την καθοριστική ημερομηνία της 1ης Μαΐου.

Ένα βασικό ερώτημα όμως είναι σε ποια κατεύθυνση θα τοποθετείται η αναζήτηση της λύσης, καθώς τα δύο κόμματα της αντιπολίτευσης και σήμερα νικητές των εκλογών επιμένουν στην άμεση έναρξη διαπραγματεύσεων με βάση το σχέδιο του γ.γ. του ΟΗΕ

Κόφι Ανάν. Για τον λόγο αυτό άλλωστε και οι εκλογές χαρακτηρίστηκαν ως ένα άτυπο δημοψήφισμα υπέρ του σχεδίου αυτού.

Από την άλλη πλευρά, ο Ραούφ Ντενκτάς –παρά τις πιέσεις εκ μέρους του ΟΗΕ και των ΗΠΑ, που δείχνουν να επείγονται για μια σύντομη λύση– επιμένει να αρνείται το σχέδιο Ανάν. Σ' αυτό μάλιστα κατά την προεκλογική περίοδο φάνηκε να έχει και την αμέριστη υποστήριξη της Άγκυρας, αν και δεν είναι ξεκαθαρισμένο κατά πόσο η υποστήριξη αυτή ήταν επιλογή της ίδιας της τουρκικής κυβέρνησης ή ήταν «γραμμή» της ηγεσίας του στρατού, στην οποία ο πρωθυπουργός Ερντογάν θεωρούσε ότι για λόγους σκοπιμότητας έπρεπε να υπακούσει.

Την περασμένη Παρασκευή πάντως, ο ίδιος ο Ερντογάν, χωρίς να αποκλείει το σχέδιο Ανάν, τόνισε ότι σε πρώτη προτεραιότητα των προτάσεων της κυβέρνησής του θα είναι η επίσημη αναγνώριση του ψευδοκράτους της βόρειας Κύπρου.

Πέρα από αυτό, είναι βέβαιο ότι η πρωτοβουλία της Άγκυρας, ανεξάρτητα αν οι προτάσεις της θα προσφέρουν ή όχι τη βάση για μια πραγματική λύση του Κυπριακού, θα στοχεύει περισσότερο στο να διασκεδάσει τις πιέσεις που δέχεται αυτή τη στιγμή από τον ΟΗΕ, τις ΗΠΑ και κυρίως την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Εκτός αυτού, είναι επίσης πολύ πιθανό με την πρωτοβουλία αυτή, με αφορμή το Κυπριακό η Άγκυρα να επιδιώξει –άμεσα ή έμμεσα– και την επίλυση ολόκληρου του πακέτου των τουρκικών διεκδικήσεων στο Αιγαίο. Μνεία γι' αυτό έκανε ο ίδιος ο Αμπντουλλάχ Γκιουλ, ο οποίος δήλωσε ότι συνεχίζονται οι συνομιλίες των δύο πλευρών για τα ζητήματα του Αιγαίου και ότι «σχετική ανακοίνωση θα γίνει όταν έλθει η ώρα». Το ερώτημα είναι όμως αν η «ώρα» αυτή θα συμπέσει με την πρωτοβουλία για το Κυπριακό και αν η ελληνική κυβέρνηση, ενόψει μάλιστα μιας δύσκολης εκλογικής αναμέτρησης, είναι έτοιμη να αντιμετωπίσει μια συνολική λύση των ανοιχτών θεμάτων με την Τουρκία.

Τ.Κ.Δ.

ΙΡΑΚ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΕΡΝΑΕΙ, ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΙΝΕΙ...

«Κυρίες και κύριοι, τον κρατάμε». Με αυτή τη διθυραμβική φράση ο αμερικανός κυβερνήτης του Ιράκ Πολ Μπρέμερ ανακοίνωσε την προπερασμένη Κυριακή στη Βαγδάτη τη σύλληψη του πρώην προέδρου της χώρας Σαντάμ Χουσεΐν, σε μια συνέντευξη-σόου που διάνθιζαν οι ηχηρότατες εκδηλώσεις μίσους κατά του Σαντάμ και ευγνωμοσύνης για τους καλούς Αμερικανούς, εκ μέρους κάποιων ιρακινών δημοσιογράφων.

Η ίδια η σύλληψη, αλλά και η επικοινωνιακή εκμετάλλευσή της που ακολούθησε, βοήθησε φυσικά ώστε στο εσωτερικό των ΗΠΑ να υπάρξει μια σημαντική –αν και πρόσκαιρη– βελτίωση της εικόνας του προέδρου Τζορτζ Μπους, ο οποίος έχει αποδυθεί σε ακατάσχετες δηλώσεις, με στόχο να εξευτελίσει εντελώς τον Σαντάμ, προκρίνοντας μάλιστα τη θανατική καταδίκη του (αντίθετα με την άποψη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του ΟΗΕ), ώστε έμμεσα να δικαιώσει την παράνομη εισβολή στο Ιράκ.

Σχετικά με τον Σαντάμ, επανειλημμένα έχει διατυπωθεί η άποψη ότι ήταν ένας σκληρός δικτάτορας. Δεν θα πρέπει να αγνοηθεί όμως ότι παρ' όλα αυτά έχαιρε της αναγνώρισης και της αποδοχής από μια μεγάλη μερίδα ιρακινών πολιτών, οι οποίοι βεβαίως δεν ήθελαν με κανένα τρόπο μια ξένη στρατιωτική επέμβαση και κατοχή στη χώρα τους. Όπως δεν την ήθελε άλλωστε και μεγάλη μερίδα από εκείνους που ήταν μεν αντίθετοι με τον Σαντάμ, θεωρούσαν ωστόσο ότι αυτό αποτελεί ένα εσωτερικό πρόβλημα που αφορά τους ίδιους, γι' αυτό και δεν εννοούν να εκχωρήσουν σε οποιονδήποτε ξένο –και μάλιστα εισβολέα– τα ανθρώπινα και πολιτικά δικαιώματά τους, καθώς και τις έννοιες της ανεξαρτησίας και κυριαρχίας της χώρας τους.

Αυτό, πέρα από το παράνομο της εισβολής, ήταν και το μεγάλο λάθος του προέδρου Μπους, που είχε πιστέψει ότι θα τον υποδέχονταν με λουλούδια, ενώ τώρα, παρά τη μεγαλοστομία και τους λεονταρισμούς του, είναι βέβαιο ότι δεν θα έχει τελικά όφελος ούτε από τη σύλληψη του Σαντάμ. Διότι όλοι εκτιμούν πως το αντάρτικο θα συνεχιστεί εντεινόμενο (πρόσφατα, όπως αποκαλύφθηκε, θύμα επίθεσης υπήρξε και ο ίδιος ο Πολ Μπρέμερ), αποδεικνύοντας ότι δεν προέρχεται μόνο από τους αμετανόητους οπαδούς του μπααθικού καθεστώτος και τους «τρομοκράτες» από τις γύρω χώρες που έρχονται να τους συνδράμουν, αλλά και από άλλους, γνήσιους πατριώτες, που αρνούνται επίμονα να υποκύψουν σε αυτόκλητους «απελευθερωτές».

Ένα άλλο λάθος του Μπους, το οποίο συμμερίζεται και το συνεταιράκι του, ο Τόνι Μπλερ, είναι ότι σχεδιάζει, στη δίκη που θα στηθεί κατά του Σαντάμ, να περιληφθούν και κατηγορίες για εκατόμβες θυμάτων (μιλούν για ένα εκατομμύριο ανθρώπους, ενώ ο Μπλερ αναφέρθηκε στην ύπαρξη μαζικών τάφων 400.000 ανθρώπων) που προκλήθηκαν στον πόλεμο Ιράκ-Ιράν, στη δεκαετία του 1970, τον οποίο πατρωνάριζε η Ουάσιγκτον με ολόκληρη τη Δύση, για να χτυπήσει το καθεστώς του Χομεϊνί.

Παράλληλα με όλα αυτά, ο ίδιος ο Μπους, πιστός στο δόγμα της απόλυτης κυριαρχίας των ΗΠΑ, επιμένει στο αρχικό του σχέδιο, να τιμωρήσει δηλαδή τις

χώρες που δεν συμμετείχαν στον «πόλεμο», με τον αποκλεισμό τους από τα έργα για την ανοικοδόμηση του Ιράκ. Την ίδια στιγμή όμως, πιέζει τις μεγάλες και πλούσιες χώρες –όπως η Γαλλία, η Γερμανία, η Ρωσία και άλλες– να παραγράψουν μέρος ή το σύνολο των χρεών του Ιράκ προς αυτές, πράγμα που, όπως φαίνεται, αποδέχονται τελικά, επιδιώκοντας έτσι να εξευμενίσουν την υπερδύναμη, ώστε να συμμετάσχουν στο ευρύτερο πολιτικό παιχνίδι και παράλληλα να μπουν –έστω και από την πίσω πόρτα– στο πλάνο της «ανοικοδόμησης του Ιράκ» και να εξασφαλίσουν κάποιο κομμάτι της «πίτας».

του Τάσου Αναστασίου

ΙΣΡΑΗΛ

ΥΠΟΧΩΡΕΙ ΣΤΙΣ ΠΙΕΣΕΙΣ Ο ΣΑΡΟΝ

Νέο ελιγμό κάνει ο ισραηλινός πρωθυπουργός Αριέλ Σαρόν, προσπαθώντας να δείξει ότι υποχωρεί στις πιέσεις που ασκούνται από διάφορες πλευρές και ότι απομακρύνεται από τις γνωστές αδιάλλακτες θέσεις του έναντι των Παλαιστινίων.

Αυτή τουλάχιστον την εικόνα έδωσε με μια τελευταία ομιλία του σε συνέδριο με θέμα την ασφάλεια, στην οποία, παραμερίζοντας όσα μέχρι τώρα εμπράκτως υποστήριζε, εκδήλωσε την πρόθεση να πάρει –μονομερώς μάλιστα– μέτρα ασφαλείας. Σ' αυτά θα περιλαμβάνεται και η διάλυση εβραϊκών οικισμών, ιδιαίτερα στη Λωρίδα της Γάζας, καθώς και η έναρξη απευθείας διαπραγματεύσεων με την παλαιστινιακή πλευρά. Διευκρίνισε όμως ότι τα μέτρα αυτά θα ληφθούν μόνον εφόσον... αποτύχουν όλες οι προσπάθειες για την επίτευξη λύσης.

Ο Σαρόν στην ομιλία του τάχθηκε υπέρ του περίφημου «οδικού χάρτη», για τον οποίο είπε ότι «εξακολουθεί να αποτελεί τον καλύτερο δρόμο για την ειρήνη». Υπογράμμισε όμως ότι το Ισραήλ δεν είναι διατεθειμένο να περιμένει επ' αόριστον μέχρι να καρποφορήσουν οι διαπραγματεύσεις. Γι' αυτό και προειδοποίησε ότι, αν μέσα στο διάστημα των επομένων μηνών δεν σημειωθεί πρόοδος, τότε το Ισραήλ θα προχωρήσει σε «διακοπή των δεσμών του με τους Παλαιστίνιους».

Συγκεκριμένα είπε ότι, αν οι Παλαιστίνιοι δεν δείξουν αφοσίωση στον σκοπό της επίτευξης οριστικής συμφωνίας, τότε θα ληφθούν μονομερή μέτρα, όπως η διάλυση των εβραϊκών οικισμών της Γάζας και η μετατόπιση ορισμένων άλλων της Δυτικής Όχθης, καθώς και η αποχώρηση του ισραηλινού στρατού από ένα μεγάλο μέρος των κατεχομένων, χωρίς όμως να υποχωρήσει στις θέσεις που κατείχε πριν από το 1967.

Όπως ήταν φυσικό, οι Παλαιστίνιοι αντιμετώπισαν με αρκετή καχυποψία τις δηλώσεις του Σαρόν, τις οποίες χαρακτήρισαν ως «δόλωμα», που έχει στόχο την παραπλάνηση της διεθνούς κοινότητας. Τη δυσaréσκειά της εξέφρασε και η Ουάσιγκτον, δια του εκπροσώπου του Λευκού Οίκου, που είπε ότι η αμερικανική κυβέρνηση θα αντιστασσόταν σε κάθε μονομερή πρωτοβουλία που θα εμπόδιζε τις διαπραγματεύσεις Ισραηλινών και Παλαιστινίων.

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

ΘΟΛΟ ΤΟ ΟΡΑΜΑ ΤΗΣ ΕΝΩΜΕΝΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Άπιαστο όνειρο παραμένει το όραμα της ενωμένης Ευρώπης, καθώς το περίφημο ευρωσύνταγμα εξακολουθεί να βρίσκεται στον αέρα, μετά το ναυάγιο των προσπαθειών των ηγετών των χωρών-μελών, νωρίτερα αυτό το μήνα, για την εξεύρεση μιας συμβιβαστικής λύσης στις διαφορές που έχουν γύρω από ορισμένες διατάξεις του.

Από την τελευταία συνάντηση κορυφής, για την οποία μάλιστα πολλές κατηγορίες διατυπώθηκαν κατά του προεδρεύοντος ιταλού πρωθυπουργού Σίλβιο Μπερλουσκόνι, το σημείο στο οποίο δόθηκε περισσότερο βάρος ήταν η διαφορά κυρίως του γαλλογερμανικού άξονα από τη μία, και της άτυπης συμμαχίας της Ισπανίας με την Πολωνία –με την συμπαράσταση και της Βρετανίας– από την άλλη, γύρω από το θέμα του τρόπου λήψης των βασικών αποφάσεων της Ένωσης. Πέρα από αυτό όμως, διαφορές υπάρχουν και σε άλλα σοβαρά θέματα, όπως του προέδρου της Ένωσης, του κοινού υπουργού Εξωτερικών (για τον οποίο ένα ερώτημα είναι τι είδους κοινή ευρωπαϊκή εξωτερική πολιτική θα ασκεί, χωρίς την παράλληλη κοινή αμυντική πολιτική που της αφαιρέσαν ήδη οι ΗΠΑ), και του αριθμού των Επιτρόπων.

Όπως έσπευσε να δηλώσει ο Σίλβιο Μπερλουσκόνι, για να διασκεδάσει τις κακές σε βάρος του εντυπώσεις, κατά τη διάρκεια της ιταλικής προεδρίας διευθετήθηκαν 82 από τα θέματα που εκκρεμού-

σαν αναφορικά με το Σύνταγμα. Παρ' όλα αυτά, η όποια προσέγγιση δείχνει να βρίσκεται ακόμα πολύ μακριά, ιδιαίτερα καθώς, όπως λέγεται από πολλές πλευρές, ο μεγαλύτερος κίνδυνος προέρχεται από το γεγονός ότι οι ηγέτες των μελών της Ένωσης δεν έχουν ακόμη αποφασίσει τι είδους Ευρώπη θέλουν: αν θα καταστεί δηλαδή μία ενιαία πολιτική οντότητα ή θα παραμείνει ένας καθαρά οικονομικός οργανισμός όπως είναι σήμερα, πράγμα που φαίνεται ότι προτιμούν ορισμένα (ιδιαίτερα από τα νέα) μέλη της.

Χαρακτηριστική της σύγχυσης που υπάρχει είναι και η διάσταση απόψεων για το πώς πρέπει να κινηθεί η Ένωση προκειμένου να ξεπεράσει το αδιέξοδο στο οποίο βρίσκεται.

Πριν από μερικές ημέρες το ευρωκοινοβούλιο υιοθέτησε ένα ψήφισμα, στο οποίο ζητείται από την Ιρλανδία, που αναλαμβάνει

την προεδρία της Ένωσης από την 1η Ιανουαρίου, να επισπεύσει τις διαδικασίες της διακυβερνητικής, ώστε το ευρωσύνταγμα να υπογραφεί πριν από την 1η Μαΐου, δεδομένου ότι, όπως αναφέρει, μια ενδεχόμενη αδυναμία της διευρυμένης πλέον Ένωσης να δρα ως σύνολο, εγκυμονεί σοβαρούς κινδύνους από τη δημιουργία μιας Ευρώπης πολλών ταχυτήτων, ή την αναβίωση των διακυβερνητικών συμμαχιών που παρακάμπτουν τα κοινοτικά όργανα, με αποτέλεσμα τον κατακερματισμό της.

Την ίδια στιγμή ωστόσο, ο θεωρούμενος «πατέρας» του ευρωπαϊκού συντάγματος Βαλερί Ζισκάρ ντ' Εστέν, σε συνέντευξη τύπου που έδωσε στις Βρυξέλλες, εξέφρασε την πεποίθηση ότι τελικά το ευρωσύνταγμα θα κερδίσει τη μάχη. Επεσήμανε όμως ότι δεν πρέπει να γίνουν βιαστικές κινήσεις εκ μέρους των ευρωπαίων ηγετών, διότι αυτό «θ' αποτελούσε τη συνταγή για μια βέβαιη νέα αποτυχία».

Ο ίδιος πρότεινε οι ουσιαστικές διαπραγματεύσεις για το θέμα αυτό ν' αρχίσουν μετά τη διεξαγωγή των ευρωεκλογών τον ερχόμενο Ιούνιο και τον ορισμό της νέας Ευρωπαϊκής Επιτροπής, δηλαδή γύρω στα τέλη του 2004 ή στις αρχές του 2005.

Οι προβληματισμοί αυτοί αποκτούν ιδιαίτερη σημασία, καθώς τις ημέρες αυτές οι πλούσιες χώρες της Ευρώπης ζήτησαν επίσημα από τον πρόεδρο της Επιτροπής Ρομάνο Πρόντι τη μείωση των κονδυλίων της Ένωσης, γεγονός που θα προκαλέσει έντονους κραδασμούς στη διάρκεια του νέου χρόνου.

ΙΡΑΝ

Η ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΥΠΟΓΡΑΦΗΚΕ, Η... ΡΕΤΣΙΝΙΑ ΠΑΡΑΜΕΝΕΙ

Μετά από επίπονες προσπάθειες, το Ιράν υπέγραψε τελικά στη Γενεύη συμφωνία με την Επιτροπή Ατομικής Ενέργειας, για την παρακολούθηση και τον έλεγχο του πυρηνικού προγράμματός του.

Η συμφωνία χαρακτηρίζεται ως μείζονος σημασίας, καθώς το θέμα αυτό είχε αποτελέσει σημείο πολλών τριβών μεταξύ του Ιράν και της διεθνούς κοινότητας, με αποτέλεσμα η κατάσταση αυτή να ενταθεί εδώ και πάνω από ένα χρόνο, όταν ο Τζορτζ Μπους ενέταξε και το Ιράν στις χώρες που αποτελούν τον περίφημο «άξονα του κακού», με τον οποίο, κατά τον αμερικανό πρόεδρο, οι ΗΠΑ βρίσκονται σε διαρκή πόλεμο από τον Σεπτέμβριο του 2001.

Για τον λόγο αυτό άλλωστε και μετά την εισβολή στο Αφγανιστάν και το Ιράκ, ανώτατοι αξιωματούχοι της Ουάσιγκτον, περιλαμβανομένου και του προέδρου Μπους, είχαν αρχίσει να καλλιεργούν το κλίμα μιας επικείμενης αντίστοιχης δράσης στο Ιράν και τη Συρία. Στο πλαίσιο αυτό λοιπόν, η Ουάσιγκτον χαιρέτισε μεν τη συμφωνία που υπέγραψε η Τεχεράνη με την Επιτροπή

Ατομικής Ενέργειας, εξέφρασε όμως και αρκετές επιφυλάξεις, δια του εκπροσώπου του Στέιτ Ντιπάρτμεντ Ρίτσαρντ Μπάουτσερ, ο οποίος δήλωσε ότι «απαιτούνται και άλλες ενέργειες για να αρθούν όλες οι αμφιβολίες σχετικά με το πυρηνικό πρόγραμμα της χώρας».

Για να γίνει η επαύριο της ζωής... πάλι ζωή

Του Φώτη Φωτεινού

Στην υλοποίηση ενός νομοθετικού κειμένου που θα ορίζει και θα περιλαμβάνει την εμπορία ανθρωπίνων οργάνων στην κατηγορία του διεθνούς οργανωμένου εγκλήματος προχωρά με εντατικούς ρυθμούς η ΕΕ. Η θέσπιση νομοθετικών μέτρων κατά της εμπορίας οργάνων χαρακτηρίζεται αναγκαία από την ΕΕ, καθώς διαφαίνεται ορατός ο κίνδυνος εξάπλωσης των κυκλωμάτων που εμπορεύονται την ανθρώπινη απόγνωση, έχοντας πεδίο δράσης χώρες του τρίτου κόσμου. Σε συνδυασμό μάλιστα με την αύξηση του αριθμού των υποψήφιων ληπτών και την άρνηση του συνόλου να συγκατανεύσει στη δωρεά οργάνων, οι σχετικοί επιστημονικοί και κοινωνικοί φορείς υπερθεματίζουν στην αναγκαιότητα λήψης διακρατικών μέτρων τόσο σε προληπτικό όσο και σε κατασταλτικό επίπεδο. Όμως η εμπορία ανθρωπίνων οργάνων, καθώς και η δωρεά τους (που είναι η πιο διαδεδομένη πρακτική στην Ευρώπη), συνεπάγεται προβλήματα ηθικής, νομικής και πολιτισμικής τάξης.

ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΣΤΗΝ ΕΕ

Στην Ελλάδα η δωρεά οργάνων βρίσκεται σε ιδιαίτερα πρώιμο στάδιο. Είναι χαρακτηριστικό ότι στη χώρα μας και μέχρι τα τέλη του 2002, οι καταγεγραμμένοι στη λίστα αναμονής νεφρικού μοσχεύματος έφταναν τους 956. Αντίστοιχα εκείνοι που βρίσκονταν στη λίστα αναμονής ήπατος τους 67 και καρδιάς τους 12. Περίπου το 50% από αυτούς μετά από ένα ή ενάμιση χρόνο θα έχει πεθάνει. Ο λόγος; Η έλλειψη οργάνων για μεταμόσχευση, καθώς η Ελλάδα εξακολουθεί να κατέχει την τελευταία θέση στη διάθεση οργάνων για μεταμόσχευση μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στην χώρα μας ο αριθμός των δυνητικών δοτών, δηλαδή των εγκεφαλικά νεκρών ατόμων που δηλώθηκαν στον Εθνικό Οργανισμό Μεταμοσχεύσεων (ΕΟΜ), αλλά και ο αριθμός των πραγ-

ματικών δοτών, δηλαδή των δοτών από τους οποίους ένα τουλάχιστον μόσχευμα κρίθηκε κατάλληλο και αξιοποιήθηκε για μεταμόσχευση, διπλασιάστηκε σχεδόν από το 2001. Συγκεκριμένα το 2001 είχαμε 39 δυνητικούς δότες, ενώ το 2002 είχαμε 76 δότες. Εάν διαιρέσουμε τους αριθμούς αυτούς με το έντεκα, με τα εκατομμύρια του πληθυσμού της Ελλάδας σύμφωνα με την απογραφή του 2001, τότε προκύπτει ότι από 3,6 δότες ανά εκατομμύριο πληθυσμού το 2001 φτάσαμε τους 6,9 δότες ανά εκατομμύριο πληθυσμού το 2002! Μπορεί η αύξηση αυτή κατά 97% στην πρώτη ανάγνωση να σκορπά αισιοδοξία, αλλά σε σχέση με το αντίστοιχο ποσοστό της Ισπανίας (32,5 δότες ανά εκατομμύριο πληθυσμού) μονάχα ερωτηματικά γεννά για τη μη διάδοση στην Ελλάδα της ιδέας της δωρεάς οργάνων.

Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΜΠΟΡΙΑ

Η έλλειψη μοσχευμάτων αποτελεί παγκόσμιο φαινόμενο, με κύριο αίτιο την απροθυμία των συγγενών να συναινέσουν στη δωρεά οργάνων προσφιλών τους προσώπων. Έτσι, ενώ η επιτυχής μεταμόσχευση (σε ποσοστό έως και 90%) νεφρών, ήπατος, καρδιάς, πνευμόνων και μυελού των οστών έχει αυξήσει δραματικά την πίεση των πασχόντων για την εξεύρεση μοσχεύματος, η γενικευμένη άρνηση των ανθρώπων να συγκατανεύσουν στη δωρεά οργάνων έχει δημιουργήσει οργανωμένα κυκλώματα εμπορίας οργάνων που λυμαίνονται χώρες του τρίτου κόσμου.

Είναι χαρακτηριστική η περίπτωση Αράβων της Παλαιστινιακής Αρχής που, λόγω των προβλημάτων με το Ισραήλ, στράφηκαν στο Ιράκ, την Ινδία και το Πακιστάν προκειμένου να αντιμετωπίσουν την ανάγκη μεταμόσχευσης. Μία μεταμόσχευση στις χώρες αυτές κοστίζει 15000 δολάρια, συμπεριλαμβανομένων των εξόδων του ταξιδιού. Ο νεφρός θα εξευρεθεί στους δρόμους γύρω από το νοσοκομείο με μειοδοτικό διαγωνισμό και θα κοστίσει περίπου 500 δολάρια, την στιγμή που η αντίστοιχη επέμβαση στον «πολιτισμένο» κόσμο αγγίζει μέχρι και τα 50000 δολάρια. Αποτέλεσμα αυτού του ρεύματος ήταν η εκδήλωση κρουσμάτων ηπατίτιδας και AIDS, κυρίως από τους μεταμοσχευμένους της Ινδίας και του Πακιστάν. Από αυτούς που μεταμοσχεύτηκαν στο Ιράκ δεν παρατηρήθηκαν τέτοια συμπτώματα.

Σαν αντίδραση στα παραπάνω οι ισραηλινοί ασθενείς άρχισαν να εισάγουν δότες από τις πρώην ανατολικές χώρες (κυρίως από Τσεχία και Σλοβακία), με την ανοχή του κράτους, ένατι

200.000 δολαρίων.

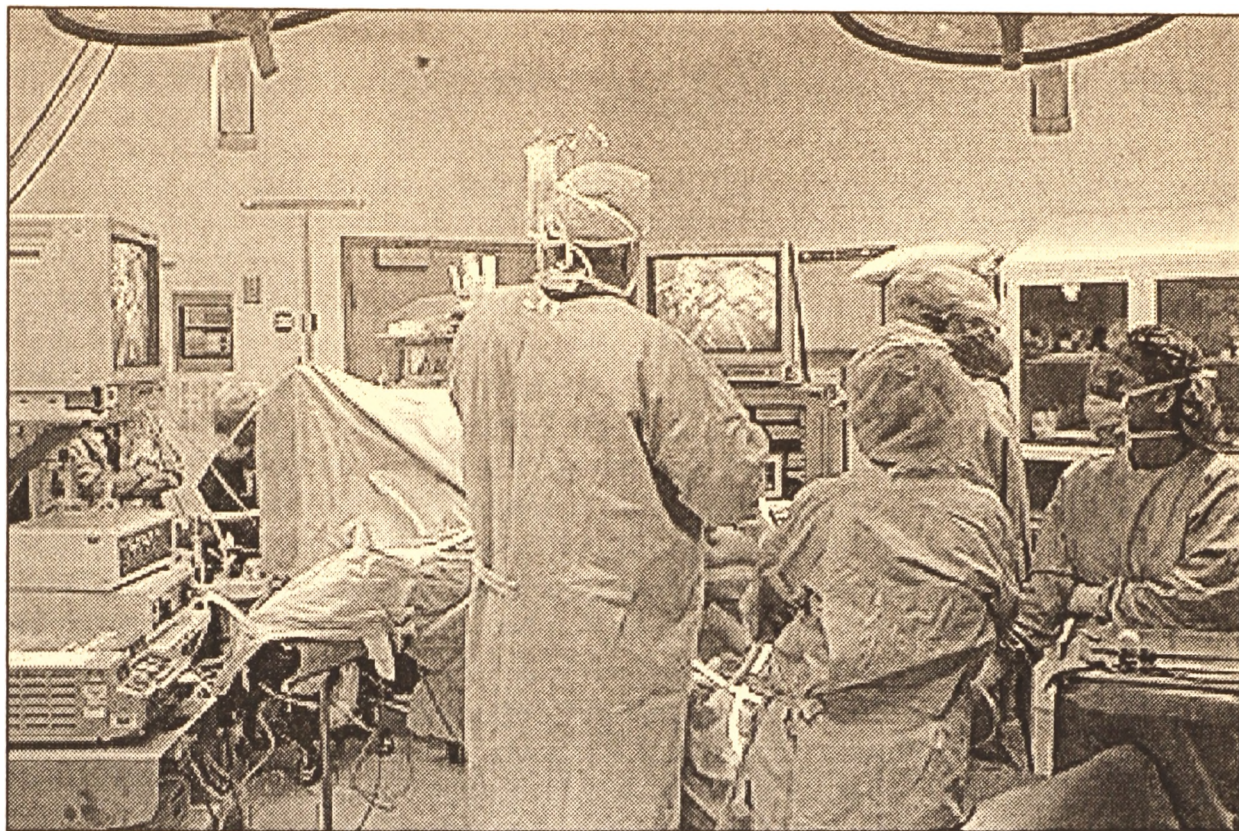
Στην Ελλάδα δεν έχει αναφερθεί ακόμη επίσημα περίπτωση λήπτη να ταξιδεύει στο Ιράκ, το Πακιστάν ή την Ινδία. Οι εγχώριοι ιατρικοί και κρατικοί φορείς προσπαθούν να καλύψουν την αναγνωρισμένη έλλειψη οργάνων, καθώς και διάφορα επείγοντα περιστατικά με ταξίδια ασθενών ή προσφορά οργάνων από Ισπανία, Αγγλία, Γαλλία και ΗΠΑ. Παρ' όλα ταύτα υπάρχει έντονη φημολογία περί ταξιδιών μειοψηφίας Ελλήνων στην Ινδία, όπου λειτουργούν 3 σχετικά νοσοκομεία. Αυτό που αποκλείεται πλήρως είναι οποιαδήποτε περίπτωση εμπορίας οργάνων στο εσωτερικό της χώρας (όπως και στις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ), καθώς είναι τόσο ολιγομελής, εξειδικευμένος και γνωστός στο ευρύ κοινό ο ιατρικός κλάδος που πραγματοποιεί μεταμοσχεύσεις, με αποτέλεσμα οι διαδικασίες δωρεάς οργάνων να συνοδεύονται από απόλυτη νομιμότητα και διαφάνεια. Άλλωστε όλες οι διαδικασίες, στην Ελλάδα και στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες, εποπτεύονται από κρατικά όργανα.

ΤΟ ΔΙΛΗΜΜΑ

Το ζητούμενο και τελικά το μεγάλο δίλημμα, με δεδομένη την απροθυμία των ανθρώπων να δωρίζουν όργανα μετά το θάνατό τους και την δραματική αύξηση των υποψήφιων ληπτών που επιφέρει η έλλειψη οργάνων, είναι το ακόλουθο: Δωρεά ή εμπορία ανθρωπίνων οργάνων με «νομική» κάλυψη;

Πρόσφατα ο Αμερικανικός Ιατρικός Σύλλογος πρότεινε τη διαπραγμάτευση οργάνων μεταμόσχευσης από ζώντα δότη. Πρότεινε το Εθνικό Σύστημα Υγείας της χώρας να είναι ο πράκτορας της πώλησης των οργάνων και μόνο αυτός να έχει το δικαίωμα αγοράς και διάθεσης, έτσι ώστε να διασφαλίζεται η διαφάνεια στην αγοραπωλησία. Με άλλα λόγια προτείνεται η ίδρυση και απελευθέρωση μιας νέας αγοράς, της επονομαζόμενης «αγοράς μοσχευμάτων».

Μια τέτοια πρόταση σαφώς επαναπροσδιορίζει την αλτρουιστική ιδέα της δωρεάς οργάνων και γεννά επι-

πρόσθετα προβλήματα ηθικού και νομικού περιεχομένου. Αν τεθεί σε ισχύ, τότε είναι σίγουρο ότι οι τιμές της αγοράς αυτής θα διαφέρουν από χώρα σε χώρα. Φτωχοί πληθυσμοί θα πηγαίνουν στην Αμερική προκειμένου να προσφέρουν όργανα σε μια πλούσια αγορά, ενώ στη χώρα τους όσοι τα χρειάζονται θα πεθαίνουν. Ουσιαστικά θα εμπορευματοποιείται, ταυτοχρόνως, η απόγνωση τόσο των ληπτών που βρίσκονται στο φάσμα του θανάτου όσο και εκείνων που τεμαχίζουν το σώμα τους για την εξεύρεση χρημάτων.

Προς το παρόν στους κόλπους της Ευρωπαϊκής Ένωσης η παραπάνω ιδέα δεν βρίσκει μιμητές, καθώς κυριαρχεί η άποψη περί διατήρησης του αλτρουισμού της δωρεάς οργάνων. Πάντως η ΕΕ αρχίζει να αντιμετωπίζει το εμπόριο ανθρωπίνων οργάνων ως οργανωμένο έγκλημα και αναμένεται να προωθήσει μέτρα αντιμετώπισής του. Συγκεκριμένα προτείνεται η υιοθέτηση διακρατικών μέτρων κατά της Ινδίας, του Πακιστάν, του Ιράκ και οποιασδήποτε άλλης χώρας στο εσωτερικό της οποίας διεξάγονται μεταμοσχεύσεις ανθρωπίνων οργάνων με παρόμοιο τρόπο, καθώς και φυλάκιση τουλάχιστον έξι μηνών και πρόστιμο 5000 ευρώ σε οποιονδήποτε εμπλέκεται στο κύκλωμα αυτό.

Όλοι πάντως οι συσχετιζόμενοι κρα-

τικοί και ιατρικοί φορείς καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η έλλειψη και το εμπόριο μοσχευμάτων θα παύσει να υφίσταται εφόσον αυξηθούν οι δότες. Για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο, χρειάζεται να διαδοθεί η ιδέα της δωρεάς οργάνων, η οποία στην Ελλάδα βρίσκεται σε πρώιμο στάδιο. Αυτό οφείλεται στα τρία μόλις χρόνια δραστηριοποίησης του ΕΟΜ και στις δυσκολίες, παρά ευκολίες, που επιφέρει ο Ν. 2737/1999 για τις μεταμοσχεύσεις οργάνων. Παρ' όλες τις αξιόλογες προωθητικές πρωτοβουλίες του ΕΟΜ (με αποκορύφωμα το σχετικό έντυπο που δινόταν στην απογραφή του 2001), ο εγχώριος πληθυσμός εξακολουθεί να αντιμετωπίζει με φοβία και προκατάληψη την ιδέα της δωρεάς οργάνων. Βέβαια, η αύξηση των δωτών κατά 97% το 2002 σε αντιστοιχία με το 2001 γεννά αισιοδοξία, αλλά σε σχέση με την εικόνα άλλων ευρωπαϊκών κρατών, η Ελλάδα υπολείπεται εμφανώς σε οργάνωση, υποδομή και καμπάνια ενημέρωσης.

Καταλήγοντας, ως ουσιαστική και συνάμα «πρακτική» λύση στην αναγνωρισμένη έλλειψη οργάνων, ο διεθνής ιατρικός και νομικός κλάδος επισημαίνει ότι θα έπρεπε να τεθεί σε ισχύ η ιδέα που φέρει όλους τους πολίτες της Ευρώπης να θεωρούνται δότες οργάνων μετά θάνατον, εκτός και εάν έχουν δηλώσει την αντίθεσή τους σ' αυτό.

Επισημαίνουμε

Lalas Art ή αν το άλας μωρανθεί

Διάγουμε τις τελευταίες μέρες της Πομπηίας. Το βλέπει αυτό κανείς απ' τον πανικό των αξιωματούχων του καθεστώτος που δεν προλαβαίνουν να κλείσουν εκκρεμότητες και που δεν τηρούν καν τα στοιχειώδη προσχήματα. Δεν τους ενδιαφέρει ποσώς ούτε η δημόσια εικόνα τους, ούτε η αντίδραση του πλήθους. Η κρούστα της αναισθησίας έχει πακτωθεί τόσο, ώστε εξισούται με τις φολίδες του ρινόκερου. Εξ όνυχος τον λέοντα, έλεγε η γιαγιά μου. Και από τις φολίδες του τον ρινόκερο, θα συμπλήρωνα. Προσέξτε μερικές μικρές λεπτομέρειες: Τρίτη 16 Δεκεμβρίου απονέμονται τα Κρατικά Λογοτεχνικά Βραβεία 2003 με την παρουσία του Προέδρου της Δημοκρατίας και βέβαια του υπουργού Πολιτισμού. Χώρος; πού αλλού; Το Μέγαρο. Έλα όμως που ο κύριος Χρήστος είχε δώσει τη μικρή αίθουσα Μητρόπουλου των τετρακοσίων θέσεων, ενώ οι προσκλήσεις που έστειλε η Διεύθυνση Γραμμάτων του ΥΠΠΟ υπερέβαιναν τις χίλιες! Κοσμοσυρροή, δυσαρέσκεια και, τελικά, οι μισοί έμειναν απέξω. Και μέσα όμως, στην τελετή, τα πράγματα δεν ήσαν κοσμιότερα. Ο πρόεδρος της επιτροπής των βραβείων κ. Βέλτσος κατήγγειλε(;) τους θεσμούς(;;), τα ήθη(;;), κι εγώ δεν ξέρω τι άλλο, που παρενέβησαν, λέει, και δημιούργησαν, λέει, αντιπαλότητες ανάμεσα σε δύο καταξιωμένες προσωπικότητες (εννοούσε τον Μίτλο Σαχτούρη και τον Δημήτρη Μαρωνίτη). Η απρέπεια όλη και το άηθες αφορούσε αποκλειστικά όποιον ανακάτεψε ως μη έδει την υψηλή ποίηση με τη φιλολογική κριτική και την επιφυλλίδα. Γιατί άλλο πράγμα ο Δημήτρης Ψαθάς, άλλο πράγμα ο Γεώργιος Μπαμπινιώτης κι άλλο πράγμα ο Νίκος Καρούζος. Κι άλλο πράγμα βέβαια οι καθεστωτικοί μπερτόδουλοι και οι εκλεκτοί του κ. Χρήστου και του Μπενίτο. Έλεος πια με τη γελοιότητα των αδιανόητων «διανοουμένων».

Και το grand finale της κωμωδίας. Στα μισά της τελετής, ο υπουργός Πολιτισμού, που απονέμει βραβεία με την ίδια άνεση σε τηλεοπτικά ψώνια και σε συγγραφείς, αναχώρησε εσπευσμένα – για να πάει πού; Για να μεταβεί στην «Αθηναΐδα» όπου εγκαινιάζοταν έκθεση ζωγραφικής (sic) του Θανάση Λάλα(!). Όπου βεβαίως είχε συρρεύσει όλη η διανόηση που πουλάει με το κιλό και με το δράμι το Συγκρότημα. Και όπου το εμπνευσμένο κείμενο για την «Εικαστική Ματιά του Θανάση Λάλα» υπέγραφε η πανταχού παρούσα στο Λαμπρακείο Μπερνάρντα Άλμπα της Πινακοθήκης, δακρυόεσσα και συγκινημένη ως συνήθως. Γέλια έως εμέτου. Απ' την άλλη «πρωτοποριακοί» καλλιτέχνες βάφουν τα λεωφορεία του πρωτοποριακού Βερελή. Μόνο που, έστω κι αν τα λεωφορεία μπορούν να γίνουν τέχνη, η τέχνη δεν γίνεται ποτέ διακόσμηση. Και η πρωτοπορία χρειάζεται όρχεις.

Lalas art μ' άλλα λόγια, ή καλύτερα, αν το άλας μωρανθεί. Ολόκληρος υπουργός Πολιτισμού επείγετο, μετά από εντολή του αφεντικού του προφανώς, να εγκαινιάσει το ψώνιο, με την καλή έννοια, του συμπαθούς Θανάση του συνεντευξιαστή. Απ' τη μια απίστευτη επίδειξη δύναμης εκ μέρους του παντοδύναμου ιδιώτη που μεταμορφώνει σε ζωγράφους ή γουρούνια, αναλόγως, τους μπιστικούς του σαν την Κίρκη, κι απ' την άλλη παχυλή δουλοφροσύνη εκ μέρους των στυλοβατών του πολιτικού μας συστήματος. Κι από κοντά εμετικοί κριτικοί, διανοούμενοι, εκπρόσωποι της «Πολιτιστικής Ολυμπιάδας», καλλιτέχνες, λόγιοι κ.λπ., οι οποίοι συνέρρευσαν στην «Αθηναΐδα», ενώ ως τη στιγμή αυτή δεν έχουν κατέβει στα Καμίνια και τους Κυλινδρόμυλους Σαραντόπουλου για να δουν μερικά συ-γκλο-νι-στι-κά έργα του Κουνέλλη, του Τάκι, της Πάστρα, του Παύλου, του Γυπαράκη, του Φωκά, του Χανδρή, του Ξένου, του Μπαμπούση, του Λαζόγκα, του Κανιάρη, του Καναρέλλη κ.ά. Ο λόγος; Πρόκειται για μια αντικρατική έκθεση που αντιστρατεύεται ευθέως τη βούληση του μεγάλου Οπεράρχη και που χλευάζει την Coca Cola art των Δακνηωακειμοτζιρτζιλοξυδάκηδων. Το είπαμε: Διάγουμε τις τελευταίες μέρες της Πομπηίας. Η γελοιότητα, το δήθεν και η συναλλαγή έχουν φτάσει στο απροχώρητο. Όσοι αξιοπρεπείς, όσοι ελεύθεροι σ' αυτόν τον τόπο διαλέξετε: ή με τον αθώο Λάλα και τους μη αθώους ομοίους του ή με το άλας που μπορεί, ακόμη, να δημιουργήσει ρήξεις και ανατροπές· αληθινό πολιτισμό δηλαδή.

Στέφανος Προτεστάκις

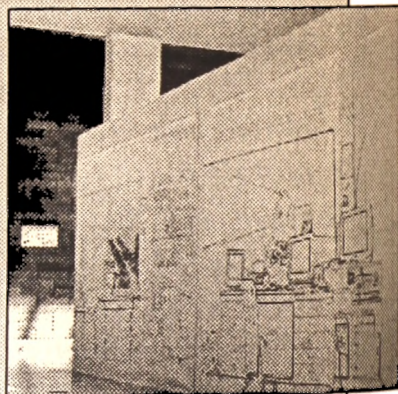
ΠΡΟΤΕΙΝΟΥΜΕ

- **Επισκεφθείτε** την Εθνική Πινακοθήκη, όπου άνοιξε μια από τις πιο ενδιαφέρουσες εκθέσεις που είδαμε τα τελευταία χρόνια: «**Το φως του Απόλλωνα: Ιταλική Αναγέννηση και Ελλάδα**». Έχουν συγκεντρωθεί έργα ζωγραφικής αλλά και γλυπτά, χειρόγραφα και μικροαντικείμενα από 160 Μουσεία. Στην έκθεση αποτυπώνεται η επιρροή της κλασικής Ελλάδας στην αναγεννησιακή τέχνη.

- **Δύο εκθέσεις** εγκαινιάστηκαν πρόσφατα στο Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, στη Θεσσαλονίκη: Η έκθεση «**Hommage à la Grèce**» παρουσιάζει τη δωρεά των γάλλων καλλιτεχνών αμέσως μετά τον πόλεμο στη ρημαγμένη Ελλάδα. Η ιδέα πραγματοποιήθηκε τότε με πρωτοβουλία του Ροζέ και της Τατιάνας Μιλιέξ. Η άλλη έκθεση, με τίτλο «**Οι πρωτοπόροι**, μια άποψη της τέχνης στην Ελλάδα στο δεύτερο μισό του 20ού αιώνα», παρουσιάζει έργα της συλλογής του Λεωνίδα Μπέλτσιου. Διαρκούν έως 1/2/2004.

- **Μουσική** με το συγκρότημα **Άγαμοι Θύται** από αύριο Σάββατο 27/12 στη μουσική σκηνή «Ζυγός» (Κυδαθηναίων 22, Πλάκα τηλ. 210-3241610). Θυμάστε, στην παρέα και ο Ιεροκλής Μιχαηλίδης που έγινε ευρύτερα γνωστός από την Πολίτικη Κουζίνα.

- **Το Εικαστικό Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης Λάρισας** (Σωκράτους 11, τηλ. 2410-554091) ύστερα από 8 χρόνια λειτουργίας

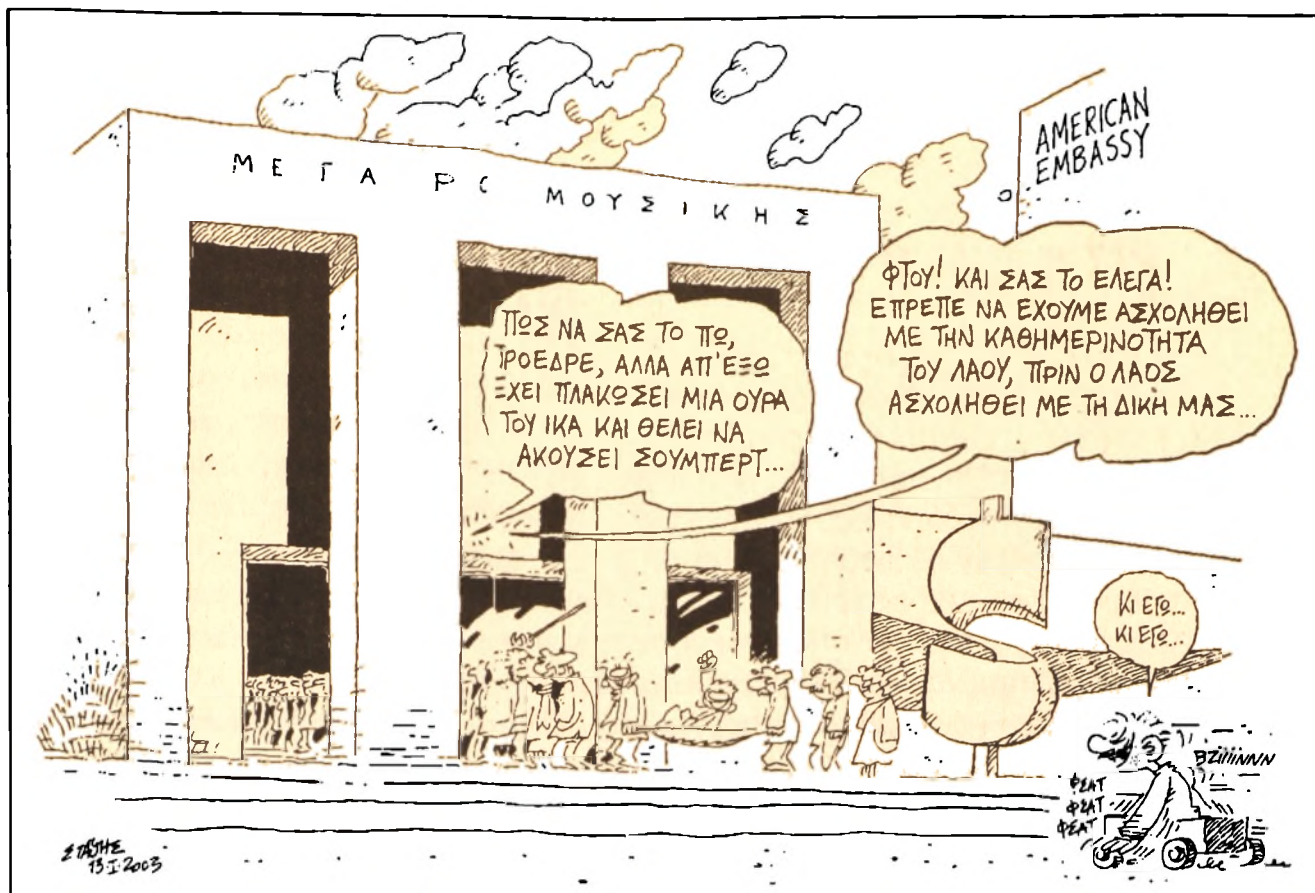

επαναπροσδιορίζει το ρόλο του και προσβλέπει στο μέλλον του. Στις 27 Ιανουαρίου θα εγκαινιαστεί η έκθεση του **TAKIS** «Μουσικές Σφαίρες», αλλά ήδη από το περασμένο Σάββατο 20/12/03 ξεκίνησε το νέο του πρόγραμμα με μια ομαδική έκθεση νέων καλλιτεχνών με τίτλο «**τόσο πολύ... τόσο καλά...**». Η έκθεση διαρκεί έως τις 16/1/2004.

- **Δείτε** μέχρι τις 8/1/04 την έκθεση χαρακτικών του **Θανάση Ρεντζή** με τίτλο «**Το φίλι της Κλεοπάτρας**». Γίνεται στο κέντρο τέχνης «**Πανταζίδης**» (Στασινού 8α, απέναντι από το άγαλμα του Τρούμαν).

Η ΑΓΡΙΑ ΚΩΜΩΔΙΑ

Ο Στάθης, ο σκιτσογράφος, κυκλοφόρησε το καινούργιο του λεύκωμα με τίτλο «Άγρια Κωμωδία». Αν και το είδος «λεύκωμα σκιτσογράφου» περνά κρίση, το λεύκωμα αυτό το συστήνουμε ανεπιφύλακτα. Με τα σκίτσα έχουν αποτυπωθεί τα γεγονότα της χρονιάς που πέρασε και σημάδεψαν τη ζωή μας. Δεν είναι μόνο το γέλιο αλλά και το πικρό μειδίαμα που ξεπηδά φυλλομετρώντας την «Άγρια Κωμωδία» του Στάθης. Μπράβο, Στάθης!

Β Ο Μ Β Ι Δ Ι Α πολιτιστικής Α Φ Α Σ Ι Α Σ

- Πα-νι-κός! Πώς λέγεται ο πανικός στ' αγγλικά; Γκάλοπ!
- Και η απελπισία; Giorgakis! Και η πολύ μεγάλη απελπισία, η depression ρε παιδί μου; Simitis-Europe.
- «Όσο το Πασόκ θα μοιάζει με τη δεξιά, τόσο θα χάνει» (Λαλιώτης).
- Πέστα μεγάλε, χρυσόστομε των Δολιανών, λάλα τα να τους λαλήσεις.
- Απ' την άλλη πάντως μια χαρά τα πάει ο Χρυσοχοϊδης ως Γ. Γραμματέας του Κινήματος. Ικανότατος και λίαν επικοινωνιακός. Και με σιτλ.
- (Μήπως πάντως θα έπρεπε να βάζαμε στη θέση του τον Νασιάκο;)
- Μια ιδέα λέω... (Να δεις που συμφωνεί κι ο κύριος Σταύρος μαζί μου).
- Πώς είναι ο πανικός στ' αρβανίτικα;
- Pangalos (γράφεται και Πάγκαλος. Η γραφή

- εξαρτάται από την περιοχή).
- Ρε παιδιά, μήπως πρέπει να κάνουμε ανασχηματισμό; Ν' αλλάξαμε τον Χριστοδουλάκη με τον Παπαντωνίου και να υφυπουργοποιούσαμε την Ανουσάκη;
- Σαν καλό ακούγεται (τέτοια ώρα, τέτοια λόγια).
- Κύριε πρωθυπουργέ, με το κύρος σας και την ευρωπαϊκή σας εμπειρία αναλάβετε πρωτοβουλίας. Το σκάφος κλυδωνίζεται επικινδύνως.
- Μήπως πρέπει ν' αναλάβει υπευθυνότερο πόστο ο Ότο Ρεχάγκελ;
- Μεταξύ μας είναι ο μόνος που εργάζεται μεθοδικά στην Ελλάδα των μεγάλων έργων και της α-πό-λυ-της αντιπαραγωγικότητας.
- Πού-'ναι-η-μπά-λα!
- Στην Ν.Δ. πάλι, ετοιμάζονται να στήσουν το μεγαλύτερο δέντρο του Αβραμόπουλου στη

- Ρηγίλλης. (Το χαβά τους κι αυτοί).
- Και να κρεμάσουν σ' αυτό τον Σαμαρά (αφού δεν μπορούν να κρεμάσουν τον Μητσοτάκη).
- 16.12.2003: Άλλος ένας νεκρός, αλλοδαπός εργάτης στα «ολυμπιακά έργα» τους. Διψήφιος πλέον ο αριθμός των θυμάτων κι ούτε δάκρυ, κι ούτε μια συγγνώμη κι ούτε ένα μέτρο για όσους δουλεύουν ανυπεράσπιστοι στο μεροκάματο του τρόμου, απ' τα αφεντικά του εκσυγχρονισμού.
- Καλή χρονιά αφεντικά. 2004 να είναι οι ώρες σας.
- Το είδαμε γραμμένο στους τοίχους και υπογραμμένο από την Νεολαία του ΣΥΝ:
- «Θυμός, Οργή, Γενική Ανυπακοή!» Μας άρεσε πολύ.
- Περισσότερες από 1 (ένα) εκατομμύριο νάρκες είναι ανεπτυγμένες κατά μήκος του Έβρου εναντίον των λαθρομεταναστών, παρότι Ελλάδα και Τουρκία έχουν υπογράψει την συνθήκη της Οτάβας για την «κατάργηση των ναρκών κατά προσωπικού».
- 64 λαθρομετανάστες

- έχουν σκοτωθεί τα τελευταία χρόνια και εκατοντάδες άλλοι έχουν ακρωτηριαστεί.
- Στην Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία της 9.11 δημοσιεύτηκαν οι φωτογραφίες των Γκούμα Ντιγκουάμα και Ραντουάν Χαρμπούς που ζουν πια στο Γκαζοχώρι από ελεημοσύνες και έχουν και οι δύο κομμένα πόδια.
- Καλή χρονιά αδέρφια, άνθρωποι, συνέλληνες και μη.
- Το συνταρακτικό ρεπορτάζ υπογράφουν οι Δημήτρης Νανούρης και Λάμπης Παπαδόπουλος. Μπράβο τους.
- Έγγραφο του ΓΕΝ για τον νέο αιγιαλό που διαμορφώνουν τα 8 μποφόρ, δικαιώνει post mortem τη Ρουμπίνη Σταθέα!
- Κρατική ηλιθιότητα, ηλίθια γραφειοκρατία, ένα κράτος-δολοφόνος και μια αυτόχειρας που, τουλάχιστον, δεν έφυγε αδικαίωτη.
- Ξέρετε την οργάνωση «Άρσις»; Πρόκειται για μια ομάδα που παρέχει υποστήριξη σε παιδιά που

TOMH 2004

Από τη Θεσσαλονίκη μάς έρχεται μια πολύ καλή εκδοτική κίνηση. Η MLS Πληροφορική κυκλοφορεί την ηλεκτρονική εγκυκλοπαίδεια **TOMH 2004**. Πρόκειται για μια πρωτότυπη προσπάθεια, με 155 χιλιάδες περίπου λήμματα, 10 χιλιάδες φωτογραφίες, 450 χάρτες, 220 λεπτά βίντεο και animation! Σημαντική καινοτομία είναι επίσης η δυνατότητα αναγνώρισης φωνής στα ελληνικά. Με τη δύναμη δηλαδή της φωνής του ο χρήστης μπορεί να περιηγηθεί στα 3 CD ROM και να βρει τις πληροφορίες που τον ενδιαφέρουν. Για μας που ασχολούμαστε συνεχώς με καταγραφές και βιογραφίες, αλλά και για όλους όσους κάνουν συχνή χρήση εγκυκλοπαιδειών, η ηλεκτρονική μορφή είναι ιδιαίτερα χρήσιμη.

Α.Δ.

Εργαστήριο Νεοτερικής Ποίησης Βασίλης Στεριάδης

Μπιζανομάχων 10, Τ.Κ. 142 32 ΠΕΡΙΣΣΟΣ τηλ. 210.2751850, 210.2797782

Με πρωτοβουλία της οικογένειας της αδελφής του ποιητή Στεριάδη, Πόπης Στεριάδου-Παγκάκη, ιδρύθηκε το «Εργαστήριο Νεοτερικής Ελληνικής Ποίησης Βασίλης Στεριάδης», με σκοπό την απόδοση τιμής στη μνήμη του ποιητή Βασίλη Στεριάδη, τη μελέτη του συνόλου του έργου του και την ανάδειξη της συμβολής του στην πνευματική και πολιτιστική ανάπτυξη της χώρας.

Παράλληλα καθιερώνεται ετήσια διάλεξη για τον ίδιο και το έργο του και ετήσιο βραβείο Βασίλη Στεριάδη, που θα απονέμεται σε πρωτοεμφανιζόμενο έλληνα ποιητή.

κινδυνεύουν από κοινωνικό αποκλεισμό.

- Κάθε χρόνο περιθάλπει περί τα 100 παιδιά αναγνωρίζοντας η ίδια πως πρόκειται «για μια σταγόνα στον ωκεανό της εξαθλίωσης».
- Και έτσι όμως, το έργο της είναι πολύτιμο.
- «Δεν χρειάζεται ν' αφαιρούνται βαθμοί από τις ομάδες, σε περίπτωση επεισοδίων, για τιμωρία».
- Ποιος δήλωσε αυτά τα σοφά και εξόχως εκσυγχρονιστικά, ου μην αλλά και «εξυγιαντικά» του αμαρτωλού ποδοσφαίρου μας;
- Ο κ. Βασίλης Γκαγκάσης, πρόεδρος της ΕΠΟ, εκλεκτός του Μπενίτο.
- Ποιες ομάδες δημιουργούν συνήθως προβλήματα; ΠΑΚΟΚ-Άρης στη Θεσσαλονίκη, ΟΣΦΠ, ΠΑΟ, ΑΕΚ στην Αθήνα.
- Ποιος ωφελείται; Οι Κόκκαλης, Βαρδινογιάννης, Στάθης και, βεβαίως-βεβαίως ο... μέλλον πρωθυπουργός Μπενίτο ο Βου.
- Τι θα γίνει, ρε ξευτίλες,

με τις τηλεοπτικές άδειες των μεγάλων και μικρών καναλιών;

- Σιγά μη λύσετε τον «γόρδιο δεσμό», λέμε τώρα, παραμονές εκλογών. Κι έπειτα σας ενοχλεί που σας αποκάλεσε ο Αλογοσκούφης στη Βουλή «κυβερνητικό καθεστώς».
- Θέλετε κι άλλη απόδειξη μικροκομματικού οργίου;
- Ιδού ο πρωτοσέλιδος τίτλος της φιλοκυβερνητικής Κυριακάτικης Ελευθεροτυπίας σε χρόνο ανύποπτο:
- «Με τρεις νόμους παραχωρούνται σε ιδιώτες, εκατοντάδες χιλιάδες δημόσια και κοινοτικά κτήματα σε περιφέρειες κρίσιμες για το αποτέλεσμα των εκλογών»...
- Είπατε τίποτε;
- Ασχετο: Coca Cola Art ή αλλιώς ΔΕΣΤΕ ΤΟΥΣ.
- «Κοινωνία βρομιάς τρίτου κόσμου καμουφλαρισμένης πίσω από τ' Αρμάνι. Κοινωνία του εύκολου πλούτου, του γραφαρχιδισμού που γίνεται μπουχός στις απεργίες και πάει εκδρομή ή για ψώνια αφήνοντας τους 100 να κατεβαίνουν στους

δρόμους» (Γ. Παπαδόπουλος-Τετράδης).

- Εύγε στη διευθύντρια του Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης κ. Καφέτση, που μετακόμισε σούμπιτο το Ίδρυμά της στο Μέγαρο Μουσικής ίνα πληρωθεί το ρηθέν και η βούληση Εκείνου. Όσο για το Φιξ, θα το... φιιάξει ο Μπενίτο.
- Έτσι, μετά την Εθνική Λυρική Σκηνή, και το Ε.Μ.Σ.Τ. θα λειτουργεί πλέον στο Μέγαρο και δια του Μεγάρου. Ποιος άλλος φορέας ή αμφορέας απομένει;
- Άδικα νομίζετε οι υπάλληλοι Εκείνου γίνονται υπουργοί Πολιτισμού, Παιδείας, Τουρισμού, Τύπου κ.λπ.; Business is business gentlemen!
- Εξελέγη παμψηφεί ο Χάρης Σαββόπουλος επίκουρος καθηγητής στην ΑΣΚΤ της Θεσσαλονίκης. Συγχαρητήρια! Η Σάνια Παπά δεν έλαβε ούτε μία ψήφο.
- 5,2 εκατομμύρια δοχ. είναι η αμοιβή, μας λένε έγκυρες πηγές, του Κυριάκου Μητσοτάκη ως συμβούλου στην Εθνική Τράπεζα, διορισμένου από

τον υποδιοικητή Απ. Ταμβακάκη.

- Το άλλο πρόσωπο της διαπλοκής, θα λέγαμε εμείς, και η ομερτά που συνδέει την εγχώρια νομενκλατούρα.
- Απ' την άλλη ο Κυριάκος αυτοανακηρύχθηκε υποψήφιος βουλευτής, ελέω του μπαμπά του, εκθέτοντας με το γάντι –τι γάντι! σφουγγαρόπανο!– την ηγεσία του κόμματος.
- Φαίνεται πως όσο ο τόπος θα πληρώνει για καιρό τους Παπανδρέου, από τη συνθήκη της Βάρκιζας ακόμη, θα πληρώνει και τους Μητσοτάκηδες.
- Αμάν Ελλάς με τους πολιτικούς σου!
- Απίστευτοι όμως και οι δημοσιογραφικοί πράκτορες! Μια συνέντευξη της κυρίας Μαρίκας στη Γυναίκα μεταφράστηκε σε μείζον πολιτικό γεγονός! Κανάλια, σχόλια επί σχολίων, εμβριθείς αναλύσεις!
- Για το τι είπε η Μαρίκα! Ε, τι είπε; Ξεροτήγανα είπε!
- Άντε και του χρόνου, αδελφοί, σοφότεροι και εγκρατέστεροι!
- Μανωλάκης ο βομβιστής

Με το τρένο των ποιητών

του Χριστόφορου Μηλιώνη

Ερχόμουν από τις Βρυξέλλες, όπου είχα πάρει μέρος σε μια «πανευρωπαϊκή συνάντηση» που έφερε τον τίτλο «Το τρένο των ποιητών», αλλά τελικά είχε αποδειχτεί λιγότερο φανταχτερή απ' όσο δήλωνε το ποιητικό της όνομα. Ήμασταν καμιά δεκαριά δηλωμένοι ποιητές, εξεζητημένα ατημέλητοι, που εκπροσωπούσαμε ισάριθμες χώρες της Ευρώπης. Ανεβαίναμε εκ περιτροπής στην έδρα και διαβάσαμε ποιήματά μας, ο καθένας στη γλώσσα του, «για ν' ακουστεί ο ήχος της καθεμιάς κι όλες μαζί να συνθέσουν την ευρωπαϊκή συμφωνία». Αλλά αυτή η συμφωνία ηχούσε βέβαια μονάχα στη φαντασία κάποιων υπαλλήλων που είχαν συλλάβει την ιδέα και γι' αυτό πληρώνονταν: να προτείνουν δηλαδή ιδέες που να προάγουν τη Μεγάλη Ιδέα της Ενωμένης Ευρώπης.

Στην πράξη αυτή η «Συμφωνία» δεν ήταν παρά μια διαδοχή από ακατανόητους μονόλογους σε διάφορους τόνους. Όσο για τις «διαδρομές» του τρένου, που είχαν υποσχεθεί οι σχετικές προσκλησεις, αυτές τελικά συναθροίστηκαν σε μία – κι αυτή με ένα μικρό λεωφορείο ως τη Μπρυζ, όπου κάναμε μια ποιητική βόλτα με βάρκα στο κανάλι, φάγαμε «κάτι πρόχειρο» και ξαναγυρίσαμε στις Βρυξέλλες, όπου «το τρένο σφύριξε λήξη των εργασιών», για να κάνει ο καθένας το πρόγραμμά του.

Την Ανίκα μάταια την είχα αναζητήσει. Την είχα γνωρίσει ένα μεσημέρι στην Αθήνα, στη Στοά του Βιβλίου, και πρόθυμα είχε δεχτεί να την κεράσω ένα ούζο. Λογάριαζα πως θα ήταν κι αυτή καλεσμένη στις Βρυξέλλες, πως αποκλειόταν να μην ήταν, αλλά η ελπίδα μου αποδείχτηκε μάταιη. Έτσι ξαναβρέθηκα ολομόναχος στις Βρυξέλλες, την πρωτεύουσα της Ενωμένης Ευρώπης.

Ανέβηκα στο *Mont des Arts*, επισκέφθηκα το Μουσείο μουσικών οργάνων, είδα στο βάθος το Μουσείο της Δυναστείας με τον τεράστιο θόλο που διαρκώς επισκευάζεται εδώ και τρία χρόνια

που είχα ξανάρθει. Και τότε τον περιβάλλανε οι σκαλωσιές. Πέρασα από τη φαρδιά λιθόστρωτη λεωφόρο με τα μεγαλοπρεπή κτήρια που τις εισόδους τους φυλάγουν μαρμάρινοι άγγελοι –ή ερωτιδείς– δεξιά κι αριστερά, κι από τη Βασιλική Πλατεία, τη *Royal Koning*, με το μπρούτζινο άγαλμα κάποιου Λεοπόλδου, μπροστά στα βασιλικά ανάκτορα. Χάζεψα τα καλοσυντηρημένα μεσαιωνικά κτήρια στην οδό *Coudenberg* και στην οδό *Revenstein*, με τους οξυκόρυφους πυργίσκους και τους μαύρους ανεμοδείκτες στην κορυφή τους, μικρούς τερατόμορφους δαίμονες που τις νύχτες, υπέθεσα, θα ξυπνούν και θα φτερουγίζουν ολόγυρα, όπως στα *Παραμύθια του Hoffmann*, στην ταινία που είχα δει – πριν πόσα χρόνια;

Κατεβαίνοντας από τα παλάτια των Λεοπόλδων προς τη «*Gran' Place*», το τεράστιο ρολόι της Γαλαρίας χτύπησε δώδεκα, και ξύπνησαν ολόγυρα στις κόγχες τ' αγαλματίδια και τ' άλλα αθύρματα και τα καμπανάκια κι άρχισαν να χτυπούν κι αυτά. Στάθηκα στη μέση της «*Gran' Place*», έφερα γύρω το βλέμμα μου και θαύμασα για μια τελευταία φορά το μεγαλοπρεπές κυκλικό σκηνικό με τις επιχρυσωμένες προσόψεις των κτηρίων, των μεσαιωνικών συντεχνιών και του παλιού Δημαρχείου. Μπήκα ύστερα σ' έναν στενό παράδρομο της παλιάς πόλης κι έφαγα μύδια σαγανάκι. Κοίταξα τη βιτρίνα σ' ένα πορνο-σιόπ, αηδίασα με τα φαντασιωτικά ερωτικά υποκατάστατα κι έβγαλα τα συμπεράσματά μου για την εσωτερική ζωή των Βέλγων. Ξαναπήγα τέλος στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και τράβηξα μερικές ακόμη φωτογραφίες.

Μου έλειπε, είναι αλήθεια, μια καλή συντροφιά· σ' αυτό μάλλον δεν είχα σταθεί τυχερός, αλλά δεν βιαζόμουν, είχα όλο το χρόνο στη διάθεσή μου. Εξάλλου το τρένο –όχι βέβαια «των ποιητών»– δίνει πάντα τις καλύτερες ευκαιρίες. Και στο τέλος-τέλος υπήρχε ακόμα η περίπτωση της Ανίκας που ποιος ξέ-

ρει γιατί δεν είχε εμφανιστεί – ίσως κάποιο κώλυμα της είχε παρουσιαστεί την τελευταία στιγμή. Αλλιώς, θα με είχε ειδοποιήσει.

Πήρα λοιπόν το τρένο –το πραγματικό αυτή τη φορά– στο Σταθμό και τράβηξα για την Ολλανδία. Στο βαγόνι μου καθόντουσαν δυο γριές που δεν έλεγαν να μαζέψουν τη γλώσσα τους –προσπάθησα να καταλάβω, μάλλον μιλούσαν βαλόνικα– ενώ οι άντρες τους τις παρακολουθούσαν με βλέμμα χαμένο σε πελάγη αλτσχάιμερ.

Δίπλα μου καθόταν μια μάνα με δυο κατάξανθα αγόρια που θα στοιχημάτιζα πως ήταν δίδυμα. Φαίνεται πως είχε πληρώσει μονάχα δύο εισιτήρια και τ' αγόρια τσακώνονταν όλη την ώρα διεκδικώντας τη δεύτερη θέση, με αποτέλεσμα συνεχώς ένα από τα δυο, τότε το ένα τότε το άλλο, να σέρνεται γκρινιάζοντας ανάμεσα στα πόδια μου, πράγμα που έκανε τη νεαρή μητέρα τους να το τραβάει απότομα προς το μέρος της. Αποπειράθηκα να την καθησυχάσω, πως δεν ήταν για μένα καμιά ενόχληση, χάιδεψα στο κεφάλι το αγοράκι που εκείνη τη στιγμή γκρινίαζε στα πόδια μου και του χαμογέλασα όσο πιο φιλικά γινόταν, αλλά η μαμά του μου έριξε ένα άγριο βλέμμα ενοχλημένης σκύλας και το τράβηξε κοντά της. Άλλωστε ούτε το ίδιο φάνηκε να συγκινήθηκε από τη φιλική χειρονομία μου. Το όγδοο άτομο στο κουπέ μας –λογαριάζοντας βέβαια τα δυο μωρά σαν ένα άτομο, αφού είχαν πληρώσει ένα μόνο εισιτήριο– ήταν ένα άντρας εργατικός, που από τη στιγμή που κάθισε άπλωσε τα πόδια του –φορούσε άρβηλα από σουέτ–, κατέβασε το δερμάτινο κασέτο του και συνέχισε τον ύπνο του που κάπου του τον είχαν διακόψει. Και, κατά τρόπο περίεργο, όταν μπήκε ο ελεγκτής να τσεκάρει τα εισιτήρια, έβγαλε το δικό του από το τσεπάκι της φόρμας του, το έδωσε κι ύστερα το ξανάβαλε στη θέση του χωρίς σ' αυτό το διάστημα ν' ανοίξει καθόλου τα μάτια του.

Ζητώντας συγγνώμη, πέρασα ανάμεσα από τα πόδια όλων αυτών και βγήκα στο διάδρομο. Ήταν σχεδόν αδειανός. Ένα-δυο νεαρά ζευγάρια –τουρίστες, όπως έδειχνε το ντύσιμό τους– με τα σακίδια στην πλάτη, αγκαλιασμένα, κοιτούσαν το τοπίο που έφευγε. Στάθηκα κι εγώ σ' ένα παράθυρο κι έκανα το ίδιο. Και χάρηκα όταν επιτέλους, σε μια μικρή κοιλάδα που άνοιξε μπροστά μας, είδα έναν ανεμόμυλο να απομακρύνεται μαζί με το ολλανδικό τοπίο, ώσπου απόμεινε στα μάτια μου η εικόνα του ζωγραφισμένη πάνω στο χρωματιστό καφεκούτι που είχαμε στο πατρικό μου σπίτι και τόσο με γοήτευε. Ένας Θεός ξέρει πώς είχε ταξιδέψει ως εκεί πάνω, στ' απάτητα βουνά της πατρίδας μου. Και τώρα έκανα εγώ το ίδιο ταξίδι αντίστροφα, ύστερα από τόσα χρόνια, για να το συναντήσω.

Έκανα ένα διάλειμμα στην Αμβέρσα. Κατεβαίνοντας στο Σταθμό της, τον Gare Centrale, με τ' αραβουργήματα κάτω από το τεράστιο τόξο της πρόσοψης, κατηφόρισα ευθεία την κεντρική λεωφόρο και βγήκα στην πλατεία με το Δημαρχείο – ωραίο αναγεννησιακό κτήριο. Κοίταξα τον ταξιδιωτικό οδηγό μου και επιβεβαίωσα την υπόθεσή μου: έτος 1568! Κι ολόγυρα άλλα κτήρια γοτθικά και αναγεννησιακά. Μπροστά στη Μητρόπολη ένα σύμπλεγμα με χάλκινα αγάλματα και την επιγραφή APPELMANS – τάχα να σημαίνει «Οι δεόμενοι»; Κάθε τόσο τ' αγάλματα ζωντανεύουν, κάνουν κινήσεις προσευχής κι ακούγεται κατανυκτική θρησκευτική μουσική. Πιο πέρα ο ανδριάντας του Petro Paolo Rubens, ένα συντριβάνι με χάλκινο σύμπλεγμα στη μέση, που βγάζει από παντού νερά, και πιο κάτω ο χάλκινος ανδριάντας του Anton Van Dyck.

Κατέβηκα στο κανάλι. Στο βάθος το λιμάνι. Κι εδώ ένας μεσαιωνικός πύργος και στην είσοδό του το άγαλμα ενός Δούκα – «της ελεεινής μορφής» θα τον έλεγα. Αδύνατος και ψηλοκρεμαστός – τρέμει ο κώλος του να βγει η ψυχή του, σκέφτηκα. Και παραπέρα, ένα αρχαίος πολεμιστής με περικεφαλαία. Αυτός πώς βρέθηκε εδώ;

Ποταμόπλοια φορτωμένα διαβαίνουν, ακούγονται κάθε τόσο μηχανές. Κάθισα σ' ένα παγκάκι και κοίταξα ένα κα-

ράβι που ετοιμαζόταν ν' αποπλεύσει κι ανέβαζε την άγκυρά του. Ένωθα κουρασμένος, σαν τα χρόνια να είχαν αρχίσει να βαραίνουν επάνω μου. Θυμήθηκα το ποίημα του Ουράνη και το απαγγείλα μέσα μου:

Μοιάζω τους γέρους ναυτικούς που είδα στην Ολλανδία

Το ίδιο βράδυ, πάλι με το τρένο, που αυτή τη φορά ήταν κατάμεστο, έφυγα για το Άμστερνταμ.

Στο Άμστερνταμ έφτασα νύχτα.

Είχα φροντίσει κιόλας από την Αθήνα να κλείσω θέση μέσω Ιντερνέτ σ' ένα φτηνό ξενοδοχείο, κοντά στο Μεγάλο Κανάλι, κι όταν το ταξί με άφησε μπροστά στην είσοδό του, διαπίστωσα πως έπρεπε ν' ανεβάσω το σάκο μου σε μια απότομη εξωτερική σκάλα πέτρινη. Ο υπάλληλος της ρεσεψιόν με περίμενε και, μόλις είπα το όνομά μου, μου έδωσε αμέσως το κλειδί μου σαν να ήταν παλιός γνώριμος –μεγάλη υπόθεση η νέα τεχνολογία, σκέφτηκα– και μου έδειξε δίπλα μου άλλη μια σκάλα, ξύλινη εσωτερική αυτή τη φορά, ακόμα πιο ψηλή και πιο απότομη, που έπρεπε κι αυτή να την ανέβω μαζί με το σάκο μου, για να πάω στο δωμάτιό μου. Ευτυχώς είχε κουπαστή και πιανόμουν με το ένα μου χέρι, ενώ με το άλλο ανέβαζα το σάκο και τον ακουμπούσα σε κάθε σκαλί – κι έτσι χωρίς να το επιδιώξω μέτρησα τελικά τα σκαλιά κι ήταν δώδεκα. Κι όταν έφτασα στην κορυφή κοίταξα κά-

τω κι ένιωσα ίλιγγο, και σκέφτηκα πως ακόμα πιο δύσκολα θα ήταν τα πράγματα στο κατέβασμα.

Είχα την κρυφή ελπίδα πως εδώ τουλάχιστον θα συναντούσα την Ανίκα. Είχα μαζί μου την κάρτα της και της τηλεφώνησα το πρωί, αλλά το τηλέφωνο δεν απαντούσε. Ίσως απουσίαζε εκείνη τη στιγμή κι έπρεπε να δοκιμάσω ξανά κάποια άλλη ώρα.

Βγήκα λοιπόν να ιδώ το Αμστελόδαμον, που οι παλιοί πραγματευτάδες, ο Κοραής κι οι άλλοι το περιγράφουν με επίκεντρο τη Μπόρσα – το βιβλίο με τις Επιστολές τους το είχα στο σάκο. Αλλά εγώ δε σκόπευα βέβαια ούτε καν να ρωτήσω κατά που πέφτει η Μπόρσα, εμένα άλλα ήταν τα ενδιαφέροντά μου: να πιάσω τον παλμό της Ευρώπης, που τώρα γινόταν η κοινή μας πατρίδα, και μάλιστα μέσα στην ίδια την καρδιά της, να ζήσω το καλλιτεχνικό της κλίμα και βέβαια να συλλάβω τον ιστό όπου θα συνυφαίνονταν όλα αυτά και θα συνέθεταν –γιατί όχι;– τη δική μου «ευρωπαϊκή συμφωνία».

Έτσι πήρα τους δρόμους για το Μουσείο Φλαμανδικής Τέχνης, ρωτώντας και χαζεύοντας στα κανάλια με τις μαούνες και ρίχνοντας πότε-πότε καμιά ματιά στο χάρτη μου.

Όταν βγήκα από το Μουσείο –όπου θαύμασα κυρίως τους πίνακες του Βαν Γκογκ– κόντευε κιόλας μεσημέρι. Είδα ένα ξενοδοχείο που μου φάνηκε πιο βο-

λικό και πιο σουλουπωμένο. Λεγόταν *Museum*. Μπήκα και ρώτησα για την τιμή. Με έκπληξη μου διαπίστωσα πως ήταν ασύγκριτα καλύτερο: βρισκόταν στο Κέντρο, δηλαδή στον παλμό της πόλης, κι ωστόσο ήταν πιο φτηνό από το δικό μου! Κι έβγαλα το συμπέρασμα πως αυτό οφειλόταν ίσως στον τρόπο με τον οποίο είχα κλείσει το δωμάτιο. Αποφάσισα να μετακομίσω την ίδια μέρα κιόλας.

Εντωμεταξύ αισθανόμουν μεγάλη κούραση, θόλωναν τα μάτια μου, πράγμα που μου συμβαίνει συχνά, ιδιαίτερα όταν βλέπω για πολλή ώρα δυνατά χρώματα. Αυτός είναι και ο λόγος που αποφεύγω να επικεφτώ μεγάλα καταστήματα, όπως λ.χ. το *Lafayette* στο Παρίσι, το *Mark's and Spencer's* στο Λοδίνο, ακόμα και του *Λαμπρόπουλου* στην Αθήνα.

Στη διασταύρωση των παλιών εμπορικών δρόμων που ήταν στολισμένοι με πολύχρωμες σημαιούλες, σε μια πλατειούλα με δέντρα, είδα μια καφετέρια και σκέφτηκα πως ένα τσούκι κι ένα εσπρέσο θα με στερέωναν. Η μέρα ήταν ηλιόλουστη, θύμιζε Αθήνα, αλλά τα τραπέζια στο πεζοδρόμιο ήταν γεμάτα. Έτσι δεν είχα άλλη επιλογή παρά να καθίσω στο εσωτερικό. Εκεί οι πελάτες ήταν λιγοστοί και βρήκα ευτυχώς ελεύθερο τραπέζι, με τραπεζομάντηλο και λουλούδια στο βάζο, ακριβώς δίπλα στη μεγάλη τζαμαρία της πρόσοψης, απ' αυτά που στο Παρίσι τα κρατούν αδειανά, κράχτες για τους περαστικούς. Όταν όμως πας να καθίσεις, τότε το γκαρσόνι σου δείχνει ένα άλλο τραπέζι στο βάθος, με την παρατήρηση πως εκείνο προηγείται. Αυτό μια φορά μ' έκανε έξω φρενών, στην *Πλατεία των Βοσγίων*, όπου μόλις είχα επισκεφθεί το σπίτι του Ουγκώ και όταν βγήκα είχε πιάσει βροχή. Μπήκα λοιπόν στο διπλανό καφενείο και κάθισα σε μια παρόμοια θέση, ήρθε όμως μια χοντρομπαλού γκαρσόν, της οικογενείας των Θεναρδιέρων, και μου 'δειξε το βάθος του καφενείου, μέσα στο σύννεφο των αναθυμιάσεων. Έκανα μια γκριμάτσα και κούνησα το κεφάλι δεξιά-αριστερά, για να δηλώσω πως δεν καταλαβαίνω, κι εκείνη πήγε και έφερε το γκαρσόνι. Εντωμεταξύ εγώ είχα ανοίξει τον κατάλογο και, καθώς με είχε κόψει η πείνα, το μάτι μου έπεσε στα κρύα πιάτα. Δεν ξέρω αν ήταν η επιμονή

μου να μένω καρφωμένος στη θέση μου, κάνοντας πάντα πως δεν καταλάβαινα τίποτε από τη γαλατική ρητορεία του ή αν ήταν η επιλογή μου που τον έπεισε ν' αλλάξει το χαβά του – μια ποικιλία με αλλαντικά και τυριά που του υπέδειξα βάζοντας το δάχτυλό μου στον κατάλογο. Κι όταν κατάλαβα πως τον είχα κάνει κιόλας του χεριού μου, «*et une bouteille de bière, s'il vous plaît*» είπα με άψογη προφορά. «Τον κερατά!» σκέφτηκα. «Θα το ακριβοπληρώσω, αλλά θα περάσει το δικό μου».

Ευτυχώς εδώ δεν χρειάστηκε να χρησιμοποιήσω τίποτε απ' αυτά, πράγμα που μου έφτιαξε κιόλας τη διάθεση. Ήρθε το γκαρσόνι κι έδωσα την παραγγελία συνοδεύοντάς τη με μια ευχαριστήρια κίνηση του κεφαλιού μου, πράγμα που μου το ανταπέδωσε με την ίδια σοβαρότητα.

Το γκαρσόνι μού έφερε το τσούκι και τον εσπρέσο μου μ' ένα ποτήρι νερό και στάθηκε δίπλα μου περιμένοντας να πληρώσω. Μου έδωσε τα ρέστα και κάνοντας πάλι μια μικρή υπόκλιση απομακρύνθηκε. Αυτό μου 'φτιαξε πιο πολύ τη διάθεση και, για να πω μια γουλιά νερό, να βρέξω το λαρύγγι μου, σήκωσα το ποτήρι μου, μ' έναν τρόπο σχεδόν επίσημο, σαν να έκανα πρόποση.

Χαμογέλασα στο κορίτσι που καθόταν ακριβώς έξω από τη τζαμαρία μου και, καθώς η κίνησή μου της τράβηξε την προσοχή, έστρεψε το πρόσωπό της και μου έριξε μια φευγαλέα ματιά. Ήταν ένα ροδαλό πρόσωπο, πολύ καθαρό, που το πλαισίωναν τα πυκνά ξανθά μαλλιά της που τα είχε μαζεμένα πίσω, σε μια φουντωτή αλογοουρά που έφτανε ως τη μέση της. Μονάχα ένα τσουλούφι είχε ξεφύγει και κατέβαινε από τον κρόταφο στο μάγουλό της με αφέλεια. Τα χείλη της μένανε διαρκώςμισάνοιχτα σε μιαν έκφραση απορίας.

Εκείνο όμως που πιο πολύ τράβηξε την προσοχή μου ήταν το βλέμμα της, ένα βλέμμα γαλανό που ερχόταν κατευθείαν και συναντούσε το δικό μου και αφηνόταν με εμπιστοσύνη σ' αυτή τη συνάντηση.

Προς στιγμήν φάνηκε αμήχανη στο χαμόγελό μου, κι εγώ έσπευσα να το συνοδέψω με μια μικρή υπόκλιση, που μου την ανταπέδωσε με έκδηλη πάλι αμηχανία. Το πράγμα είχε αρχίσει να αποχτά-

ει ενδιαφέρον και άρχισα να την περιεργάζομαι με ιδιαίτερη προσοχή, φροντίζοντας ωστόσο να μη την δυσανεστήσω με καμιά αδιακρισία μου. Δίπλα της καθόταν μια νέα γυναίκα που είχε στραμμένο το πρόσωπό της σε αντίθετη κατεύθυνση κι έτσι δεν μπορούσα να το ιδώ. Φαίνεται πως κάτι παρακολουθούσε που της είχε προκαλέσει το ενδιαφέρον και είχε αφαιρεθεί.

Έτσι το κορίτσι είχε όλη την άνεση να παρακολουθεί τις κινήσεις μου. Έσκυψα το πρόσωπό μου στην ανθοδέσμη και πήρα βαθιά αναπνοή κι ύστερα το ανασήκωσα με μιαν έκφραση απόλυτης ευδαιμονίας. Έλαμψε ολόκληρη κι εγώ προσποιήθηκα πως αποσπώ από την ανθοδέσμη το πιο ωραίο λουλούδι και της το προσφέρω. Άπλωσε το χέρι της και προσποιήθηκε πως το παίρνει, το έφερε στο πρόσωπό της και το μύρισε με την ίδια ευδαιμονία. Την ευχαρίστησα με μια ελαφρά υπόκλιση και μου το ανταπέδωσε με τον ίδιο τρόπο. Χάιδεψα την ανθοδέσμη και της έδωσα να καταλάβει πως το χάδι μου απευθυνόταν και σ' εκείνη – και πάλι με ευχαρίστησε με τον ίδιο τρόπο.

Σε όλο αυτό το διάστημα δε χαμογέλασε καθόλου, αλλά το πρόσωπό της με τα μισάνοιχτα χείλη και τα ορθάνοιχτα γαλανά της μάτια, ήταν προσηλωμένο στη μυστική μας τελετουργία.

Δεν ήξερα πώς να συνεχίσω και θέλησα να κρατήσω για πάντα αυτή την ιερή στιγμή. Άπλωσα το χέρι μου και πήρα τη φωτογραφική μου μηχανή που την είχα ακουμπήσει στη διπλανή καρέκλα. Ούτε θορυβήθηκε ούτε άλλαξε έκφραση το πρόσωπό της, όταν είδε να τη φωτογραφίζω. Μονάχα έμεινε ακίνητη για λίγο, κι εγώ την ευχαρίστησα με τη μιμική μου.

Τότε η γυναίκα που τη συνόδευε γύρισε προς το μέρος της, κοίταξε το ρολόι της, κάτι είπαν, ίσως πως είναι ώρα να φύγουν και σηκώθηκαν. Η γυναίκα πήρε από το χέρι το κορίτσι κι εκείνο ακολουθήσε, ενώ για ένα διάστημα είχε το πρόσωπό της στραμμένο προς τη τζαμαρία μου. Λογάριασα την ηλικία της, θα ήταν το πολύ πέντε χρονών.

Γύρισα στο ξενοδοχείο και χαμογελούσα, καθώς ανέβαινα δύο-δύο τα δώδεκα σκαλιά.

Ράχες, 9 Σεπτ. 2003.

Η Άρπι Μόργκαν ανήκει στη νεότερη γενιά δραματουργών. Γεννημένη το 1968, έκανε την παρδενική επαγγελματική της εμφάνιση στο θέατρο το 1998 με το έργο *SKINNED* και σήμερα έχει την τύχη που πολλοί νέοι έλληνες θεατρικοί συγγραφείς θα ζήλευαν: να γράφει θεατρικά έργα με αναθέσεις από θεατρικούς οργανισμούς και διάσους (το γεγονός αυτό έχει βεβαίως να κάνει με τη διαφορετική νοοτροπία και λειτουργία της αγγλικής σκηνής και καθόλου με την έλλειψη στην Ελλάδα ανδρώπων ικανών να γράψουν).

Υψηλή τάση στον εξώστη

Το έργο της *Υψηλή τάση* που παρουσιάζεται στον Εξώστη του Αμόρε είναι η απεικόνιση των δύο όψεων της ζωής. Η υψηλή τάση είναι χαρακτηριστικό της εποχής μας. Οι καταστάσεις σηματοδοτούνται από κάτι ακαθόριστο και επικίνδυνο. Η υψηλή είναι επικίνδυνη τάση. Οι συμπτώσεις, η μοίρα, ο έρωτας, τα όνειρα, η σταθερότητα, η επαγγελματική αποκατάσταση, η δειλία, ο φόβος, η άρνηση για τις κοινωνικές συμβάσεις. Η αναζήτηση του ανθρώπου για την ουσία των πραγμάτων, για την ενδεδειγμένη πορεία, για το απρόοπτο που οδηγεί σε παρέκκλιση από τον δρόμο ή προκαλεί το αναπόφευκτο. Μετά από την αναμέτρηση του καθενός με την αλήθεια του εαυτού του τα πράγματα δεν είναι πολύ εύκολα. Δύσκολα βρίσκει κανείς το θάρρος να σταθεί απέναντι στον εαυτό του και να πει την αλήθεια. Ακόμα πιο δύσκολα το βρίσκει όταν πρόκειται να σταθεί απέναντι σε κάποιον άλλο. Ακόμα κι αν από αυτή την ομολογία κρίνεται η ζωή ενός ανθρώπου.

Δύο φίλοι έρχονται, στη δεδομένη φάση της ζωής τους, αντιμέτωποι με όλα όσα προσπαθούν να ξεφύγουν. Οι διακοπές τους αποδεικνύονται διακοπή από την καθημερινότητα που έμαθαν υπομονετικά να βιώνουν, από τα

ψέματα που αφήνονται να πιστεύουν, από την αλήθεια που δεν θέλουν να ειπωθεί. Στη ζωή τους υπήρξε μία κοπέλα. Μία φίλη που, ενώ τους προειδοποίησε, δεν μπόρεσαν να κρατήσουν στη ζωή, ακριβώς γιατί φοβήθηκαν την αλήθεια των αισθημάτων τους. Φοβήθηκαν την ομολογία της αγάπης. Την απώλεια της αγαπημένης τους έρχεται να καλύψει μια νεαρή κοπέλα που θα συναντήσουν στον τόπο των διακοπών τους. Η θέση θα καλυφθεί, η ιστορία θα επαναληφθεί; Πώς θα μπορέσουν

να αποφύγουν τα λάθη του παρελθόντος; Η συγγραφέας έχει στηρίξει το έργο της ακριβώς σ' αυτόν τον κύκλο της ζωής. Στο γύρισμα των καιρών που δεν επιτρέπει σε κανέναν να ξεφύγει από το παρελθόν του και που οδηγεί ή στην καταστροφή ή στην κάθαρση.

Η σκηνοθεσία του Γιάννη Μόσχου ξεκινώντας από αυτά τα δραματουργικά δεδομένα προσέγγισε τους ήρωες με σοφή επιφύλαξη. Τους άφησε σιγά σιγά να ξεδιπλώνουν τον εαυτό τους, να αποκαλύπτονται, να φωτίζουν τις απόκρυφες πλευρές τους, ώσπου να φτάσουν στην απόλυτη παραδοχή. Η παράσταση σωστά ενορχηστρωμένη και οργανωμένη, με ακρίβεια και με τρόπο που να επιτυγχάνεται η επιτυχία στο σύνολο της. Η μετάφραση του Γιώργου Δεπάστα πολύ σύγχρονη, πολύ δυνατή και ευαίσθητη, ποιητική. Οι ηθοποιοί του, όλοι χωρίς υπερβολές και με μεγάλη αλήθεια στο παίξιμό τους, γίνονται οι οδηγοί του θεατή σε μια ιστορία που κινείται ανάμεσα στο χτες, το σήμερα και το αύριο, την πραγματικότητα και το όνειρο.

Ο Φάνης Μουρατίδης, σε μια μετρημένη ερμηνεία που συνδυάζει την ωριμότητα, την εμπειρία και την αυθεντικότητα, απέδειξε πόσο η λιτότητα των εκφραστικών μέσων και η αποφυγή των εντυπωσιασμών φέρνει πλούσια αποτελέσματα. Ο Χρήστος Λούλης, με τον δαμασμένο αυθορμητισμό του, μας πείθει για την αθωότητα και την αλήθεια του χαρακτήρα που ερμηνεύει. Η Φαίη Ξυλά σε μια πειστική και καλή διεκπεραίωση του ρόλου της.

Ο σκηνικός χώρος που διαμόρφωσε η Ειρήνη Σαριμούτσου επιτρέπει την απόδραση και την τοποθέτηση της δράσης σε ένα ονειρικό αλλά ταυτόχρονα ρεαλιστικό πλαίσιο. Απόλυτα χρηστικό και πρακτικό, έρχεται να καλύψει τις πολλαπλές, σχεδόν κινηματογραφικές, αλλαγές του χώρου δράσης και να συνδράμει στο τελικό θετικό αποτέλεσμα της σκηνοθετικής προσέγγισης. Οι φωτισμοί του Τάσου Παλαιορούτα βοήθησαν με τον ιδανικότερο τρόπο στην ολοκλήρωση του «τοπίου» αυτού.

Μια σκοτεινή, ανατρεπτική παραβολή είναι το νέο έργο που παρουσιάζει η «Πειραματική Σκηνή» του Εθνικού Θεάτρου. Η Γούνα της Πορτορικανής και Αμερικάνας, Νεοϋορκέζας εν τέλει, Μιγκντάλια Κρουζ αποτελεί την πρώτη εμφάνιση στο θέατρό μας μιας νέας και σημαντικής συγγραφέως. Μας φέρνει σε επαφή με τις σύγχρονες τάσεις του αμερικάνικου θεάτρου, οι οποίες, απ' ό,τι μας ενημερώνει το πρόγραμμα της παράστασης, σχετίζονται στενά πλέον με το θέατρο των «μειονοτήτων», με τα αιτήματα της πολυπολιτισμικότητας και την οπτική του «Άλλου».

Παρέα με το Κτήνος

Η Γούνα, όπως είπαμε, είναι κατά βάση μια παραβολή, μια επαναδιατύπωση και ανάπλαση με σύγχρονους όρους έκφρασης ενός παραμυθιού. Επομένως μπορεί να δεχθεί και το ίδιο πολλές και εξίσου νόμιμες αναγνώσεις. Η υπόθεσή του θυμίζει κάπως την *Πεντάμορφη και το τέρας*, αν και ο πυρήνας του κλασικού παραμυθιού, που είναι η μεταμόρφωση του πρίγκιπα σε τέρας και αντίστροφα, εδώ απουσιάζει. Η Κρουζ ακολουθεί αντίθετα ένα καθαρά αστικό πρότυπο δραματουργίας: το ερωτικό τρίγωνο. Στο έργο δύο άνθρωποι και η μορφή της γυναίκας-τέρας καταλαμβάνουν τις κορυφές του τριγώνου. Σ' αυτό το τρίγωνο μάλιστα, κάθε ένας ποθεί αυτόν που ακολουθεί και ποθείται από αυτόν που προηγείται: Ο όμορφος Μάικλ θέλει την ζωόμορφη Σιτρόνα, η οποία θέλει την όμορφη Νένα. Το «εξαιρετικό» βέβαια στοιχείο στη Γούνα είναι η ανατροπή εκ των έσω των συμβατικών στερεότυπων. Η γυναίκα-τέρας είναι το αντικείμενο αγάπης του όμορφου άνδρα-φύλακα, ο οποίος αρνείται τη λατρεία της άλλης, εξίσου όμορφης με αυτόν, γυναίκας-κυνηγού. Το τέρας-γυναίκα ζητά την αγάπη αυτής της γυναίκας-προλετάρου και απορρίπτει τις προτάσεις του άνδρα-ιδιοκτήτη. Τα πρόσωπα διεκδικούν ρόλους έξω από τα παραδοσιακά σχήματα του φύλου, της τάξης ή τις σημειολογικές αναφορές της εμφάνισής τους.

Οπωσδήποτε, η πρώτη ανάγνωση της Γούνας συσχετίζει το αντισυμβατικό έργο με τη δραματουργία του lesbian theatre. Η ανατροπή των ρόλων άνδρα-γυναίκας στα παραδοσιακά παραμύθια αποτελεί πάγια ύλη έμπνευσης γι' αυτή

τη δραματουργία, με πριγκίπισσες να κρατούν γοβάκια που έχασαν Σταχτοπούτες στους χορούς, ή με γυναίκες-κυνηγούς να σώζουν Κοκκινোসκουφίτσες από τους κακούς-άνδρες-λύκους. Χωρίς καμιά διάθεση ειρωνείας, τα περισσότερα από αυτά τα έργα ξεκινούν σαν έργα σεξουαλικής απελευθέρωσης και καταλήγουν σε περισσότερο ή λιγότερο εμπνευσμένες ασκήσεις σεξουαλικής προπαγάνδας. Αν μείνουμε σ' αυτή την ανάγνωση της Γούνας, τότε φοβάμαι ότι γρήγορα θα την ξεχάσουμε, μαζί με την λατινοαμερικανή συγγραφέα.

Η Γούνα όμως εκπέμπει μια θερμότητα που δεν μπορεί να περιορισθεί σε μια τέτοια μονοδιάστατη οπτική. Κάτω από μια άλλη οπτική, το έργο της Κρουζ αποκτά μια ενδιαφέρουσα και γενική θεώρηση του σύγχρονου δυτικού πολιτισμού. Σ' αυτή την ατσαλάκωτη, αγγελική μορφή του Μάικλ (από το Μιχαήλ;) δεν μπορώ να μην υποψιασθώ την απόδοση του δυτικού ορθολογισμού που ζητά, σχεδόν εκβιάζει, τη χαμένη του επαφή με το ζωώδες, με το φυσικό, με το ενστικτώδες. Με ρωτούσαν τις προάλλες γιατί οι Βάκχες είναι το πιο αγαπημένο έργο των δυτικών σκηνοθετών. Η απάντηση δίνεται κάθε καλοκαίρι στο... Φαληράκι της Ρόδου, όπου χιλιάδες Αγγλοσάξονες αγωνίζονται να βρουν τον χαμένο διονυσιασμό τους, πληρώνοντας (πώς αλλιώς;) τις βουτιές τους στη μπύρα, όπως ακριβώς ο Μάικλ ζητά να ενωθεί με τη Μαινάδα του, εκλιπαρώντας την να τον... παντρευτεί. Η Νένα θα πρέπει να πληρώσει με την άρνηση της σεξουαλικότητάς της, προκειμένου να κατακτήσει τον ανδρικό κόσμο του ορθολογισμού, τον ευπρεπή και ανιαρό κόσμο της ασεξουαλικότη-

τας. Οι πραγματικά βίαιοι είναι αυτοί. Ο Μάικλ καθώς προσφέρει την αγάπη του στο «θηρίο», η Νένα καθώς την αρνείται.

Υπάρχει βέβαια κάποια επιτήδευση στο έργο της Κρουζ, υπάρχουν κάποια σημεία φορτικής και επιπόλαιης φλυαρίας. Αν κάτι διασώζει το έργο από όλα αυτά, είναι το ύφος του. Πρόκειται για ένα απρόσμενο ύφος επιτηδευμένης ελαφράδας, αυτοσαρκασμού, μαύρου χιούμορ. Η σκηνοθέτις Μαρία-Λουίζα Παπαδοπούλου συνέλαβε αυτό το ύφος μέσα από την οπτική των κόμικς και κάπου-κάπου μέσα από την αισθητική του Αλμαδοβάρ. Με επίφαση του «θεατρινισμού», γρήγορους ρυθμούς και άρνηση της σοβαροφάνειας. Χαρακτήρες σχηματικοί, μορφές σκαριφήματα που ρέουν μάλλον παρά κινούνται στη σκηνή. Πόλοι της απόδοσης το φως και το σκοτάδι, το καθαρό και το βρόμικο, το ιερό και το ανούσιο.

Πραγματικός άθλος για τους τρεις ηθοποιούς της παράστασης, ιδιαίτερα για την Ναταλία Στυλιανού στο ρόλο της γυναίκας-Μαινάδας. Η τελευταία υπήρξε η ενσάρκωση του ζωώδους, του διόλου ωραιοποιημένου, του άδηλου, σκοτεινού, αδηφάγου, εκρηκτικού, επικίνδυνου. Ο Παναγιώτης Μπουγιούρης σαν Μάικλ ήταν ο άγγελος ο σκοτεινός μέσα στο φως του, μια μορφή χαρακτηριστική και έντονα τεατράλε. Θαυμάσια η Μαίρη Μπουγά στον περισσότερο ρεαλιστικό και γι' αυτό περισσότερο απαιτητικό ρόλο της Νένα, της γυναίκας-ελατήριου που ζητά να θυσιάσει σε μια πλατωνική αγάπη το μισό από τον εαυτό της. Η μετάφραση της Αθηνάς Παραπονιάρη ρέουσα θεατρική.

ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

Ο Γκας Βαν Σαντ είναι αυτός που με την ταινία του *Ελέφαντας* κέρδισε φέτος στις Κάννες –απροσδόκητα– τον «Χρυσό Φοίνικα», και όχι ο Λαρς Φον Τρίερ με την πιο (πολυσημικά) σημαντική ταινία της χρονιάς, το *Dogville*. Τα πορίσματα των κριτικών επιτροπών στα κινηματογραφικά φεστιβάλ καθρεφτίζουν –για όσους έχουν ζήσει τέτοιες «κουζίνες»– τις υπερδεμένες διαδικασίες πολλών σκοπιμοτήτων ή –γιατί όχι;– και τη συγκυρία μιας τυχαιότητας που είναι η συγκρότηση μιας τέτοιας επιτροπής.

... αλλά δίχως κάθαρση

Το αδωό βλέμμα κρύβει το «αυγό του φιδιού» της βίας. *Ελέφαντας* του Γκας Βαν Σαντ.

Στην προκειμένη περίπτωση, πέρα από τα βραβεία, εκείνο που πρέπει να σημειωθεί είναι ότι και οι δυο ταινίες αφορούν στον ίδιο στόχο: το σύνδρομο της υπερωψίας που διακατέχει τη σύγχρονη Αμερική (*Dogville*), και ένα από τα πιο οδυνηρά επακόλουθα αυτής της ολέθριας υπερβολής, την εκκόλαψη της φονικής βίας μέσα στη σχολική κοινότητα, σαν απότοκο σύνδρομο του υλικού κορεσμού και της απάθειας που έχει κυριεύσει τη συντριπτική πλειοψηφία της αμερικανικής κοινωνίας (*Ελέφαντας*). Στην αποκάλυψη αυτού του στόχου και οι δύο ταινίες προσφέρουν σημαντικά, έστω και με διαφορετικούς τρόπους, και όχι βέβαια τα ίδια αποτελέσματα.

Ράθυμη η κάμερα ακολουθεί σχολαστικά διάφορους μαθητές να διασχίζουν σχεδόν βαριεστημένα ατέλειωτους διαδρόμους και άλλους χώρους ενός τυπικού αμερικανικού High School (κάτι αντίστοιχο με το δικό μας λύκειο). Χώροι εντυπωσιακά άφθονοι, σύγχρονοι και λειτουργικά άνετοι. Αυτό το αδιάκοπο πηγαιν'–έλα του φακού και των μαθητών, σκιαγραφεί μια μονότονη αλλά σκόπιμη καταγραφή ενός κλίματος συ-

μπεριφορών και της πραγματικότητας που το εμπνέει. Ένας μονότονος λαβύρινθος η διαδρομή της ταινίας, του οποίου το αδιέξοδο συγκροτεί ταυτόχρονα ένα αποκαλυπτικό παζλ της εικόνας της αμερικανικής νεολαίας: χαλαρή, χορτάτη, αδιάφορη, χωρίς ιδεολογικό όραμα. Όλα τα άλλα τα «φροντίζει» η απόμακρη κυβέρνηση, τα πανίσχυρα οικονομικά λόμπι, οι υπέρμετρα «φιλελεύθερες» σχέσεις της αμερικανικής οικογένειας με τα παιδιά της και τη συνεχιζόμενη «αγιοποίηση» της κατά βούλησιν αγοράς και κατοχής όπλων. Είναι αλήθεια ότι ο πολύς Μάικλ Μουρ μάς προϋδέασε από την περασμένη χρονιά με το αποκαλυπτικό του ντοκιμαντέρ *Ακήρυχτος πόλεμος*. Απλά ο *Ελέφαντας* (ερμηνευτική εκδοχή της σύγχρονης «υπέρβαρης» και με αργά κοινωνικά αντανάκλαστικά Αμερικής) δίνει, με καλλιτεχνικούς αφηγηματικούς τρόπους και σοβαρότητα, ένα παράδειγμα χαρακτηριστικό.

Δυό έφηβα αγόρια λοιπόν, μέχρι ενός σημείου διαφορετικών προφίλ: ο ένας παίζει Μπετόβεν στο πιάνο, ο άλλος ηλεκτρονικά παιχνίδια με ανθρώπινους στόχους. Το διαδίκτυο προτείνει, δέχεται παραγγελίες και ταχυδρομεί παντός εί-

δους οπλικά συστήματα. Στην τηλεόραση παρακολουθούν το πασίγνωστο ντοκιμαντέρ της Ρίφμενσταλ *Η δύναμη της θέλησης*, ενώ αναρωτιούνται εάν ο εικονιζόμενος ανθρωπάκος είναι ο Χίτλερ... Στο μεταξύ τα υποψήφια θύματα, το φθινό κρέας, σχολάζει στην ήρεμη βλακεία του. Κάποιο αόρατο σύστημα φροντίζει και ικανοποιεί τις πάσης φύσεως ανάγκες του. Ό,τι θα ακολουθήσει μοιάζει να είναι ένα ακόμα επεισόδιο από αυτά που έγιναν «μόδα». Βέβαια, τα Μουσουλμανάκια που ζώνονται τα εκρηκτικά έχουν αποδεχτεί ένα ιδεολογικό όραμα: μιαν ανθρωπινότερη ζωή. Δεν έχουν τώρα να χάσουν τίποτα. Αντίθετα τα Αμερικανάκια, αυτά τα «ελεφαντάκια», δεν έχουν κανένα συγγενικό λόγο. Μισούν τη ζωή τους, αδιαφορούν για τη ζωή των συνομηλίκων τους. Μισούν την ίδια τη ζωή που το μοναδικό της περιεχόμενο είναι η πλήξη. Λες και το αποτέλεσμα της ευμάρειας είναι η πλήξη.

Ανεξάρτητα από το πόσο πλήρες είναι το δραματούργημα του Βαν Σαντ, πόσο αποδεικτική είναι η κορύφωσή του, η κινηματογράφηση είναι υποδειγματική. Ο φακός οπτικοποιεί με δήθεν παγερή αδιαφορία τα όσα συμβαίνουν, όσο ασήμαντα και αν δείχνουν. Άλλωστε τι το σημαντικό μπορεί να διαθέτει η καθημερινότητα της ρουτίνας και μάλιστα ενός σχολείου που αναλαμβάνει όλες τις φροντίδες των μαθητών του με ένα σύστημα σχολαστικά καλοκουρδισμένο. Και αποτελεί σκηνοθετικό επίτευγμα –παγίδα εντούτοις για τον μη εθισμένο θεατή που αποζητάει τους σύγχρονους ψυχαγωγικούς τρόπους– η εντυπωσιακή απόδοση αυτής της μέσα και έξω παγερότητας, του αργόσυρτου και του επιδερμικού τίποτα, που προπαρασκευάζει τη συμφορά. Ως κινηματογραφικό επίτευγμα, σαν πρόταση κινηματογραφικής «γραφής» είναι όντως αξιόλογο. Το περιεχόμενο όμως είναι αμφιλεγόμενο. Οι τρόποι πρόδωσαν το περιεχόμενο. Αλλά και η κορύφωση είναι ναρκισσιστική. Η συναναστροφή μας μ' αυτά τα θέματα μας κάνουν (συνειδητά ή όχι) μέρος του μηχανισμού που τα παράγει και τα συντηρεί. Συζητήσιμο αν τελικά το ισοζύγιο βγαίνει θετικό για τον θεατή. Και το πιο σοβαρό: από τον *Ελέφαντα* απουσιάζουν το αριστοτελικό έλεος, ο φόβος και κυρίως η κάθαρση.

Στο λεωφορείο Α94 του αεροδρομίου, ένα ηλιόλουστο απομεσήμερο, επιστρέφοντας στην Αθήνα. Εκεί, στο ύψος του Σταυρού, που σήμερα βράζει το εργοτάξιο του «μεγάλου» έργου, των κόμβων που (παράδοξα) καλούνται να... λύσουν το πρόβλημά μας –τουλάχιστον το κυκλοφοριακό– το βλέμμα πέφτει τυχαία στο πρανές της Μεσογείων, και ξαφνικά, αναπάντεχα, πιάνει για δύο δευτερόλεπτα, ένα μόλις ανασκαμμένο ερείπιο. Μια μαγική εικόνα μέσα στο χάος.

Μια φευγαλέα ματιά

Επειδή ήταν χωμένο στην πλαγιά, οι τοίχοι του σώζονται σε ασυνήθιστο ύψος: μια επιβλητική αργολιθοδομή, όπου πέτρες και λάσπη κρατούν ακόμα εκείνη την καστανή απόχρωση του φρεσκοσκαμμένου χώματος. Δεν θάχε πολύ καιρό που βγήκε μέσ' από το σκοτάδι και δεν έχει προλάβει ακόμα να ταλαιπωρηθεί από την τωρινή μας ατμόσφαιρα, να σκονιστεί, να γεμίσει σκουπίδια.

Το λεωφορείο έχει πια φύγει αλλά η εικόνα τρέχει κι αυτή μέσα στο μυαλό μου. Ένα λοιπόν ακόμα αναπάντεχο εύρημα στην Αττική που σκάβεται από άκρη σ' άκρη αυτό τον καιρό. Ένα παλιό κτίσμα (του πότε άραγε;) που αποδεικνύει, που επαληθεύει, που εξηγεί. Ίσως ένα ακόμα ίχνος από τους αρχαίους δήμους της Αττικής, πάνω σ' ένα αιώνιο σταυροδρόμι.

Λίγες μέρες πριν (18-20 Δεκ.), στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών είχε οργανωθεί ένα συνέδριο για να ανακοινωθούν τα ευρήματα μιας δεκαετίας (1994-2003) από τη Β' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων. Ακούγοντας την εναρκτήρια εισήγηση του εφόρου Γ. Σταϊνχάουερ, που προλόγισε όσα θα ακολουθούσαν, θαμπωνόσουν από τις καινούργιες προοπτικές που ανοίγονταν στην αρχαιολογική έρευνα της Αττικής.

Η Αττική ολοένα και γίνεται πιο «γνωστή». Ταυτίζονται γραπτές πηγές και τοποθεσίες, αποκαλύπτονται οικήσεις εκεί που κανένας δεν τις περίμενε, προβάλλουν οι αρχαίοι δρόμοι και τα μονοπάτια. Όλα εκεί, όλα σε ελάχιστο βάθος από την επιφάνεια της γης, να περιμένουν αιώνες, ώσπου. Να φωτογραφίζονται με ειδικό μπαλόνι από ψηλά (τι εξαισίες λήψεις!), να καθαρίζονται και να μελετώνται – και μετά; Τα έργα (όπως πάντα) είναι επείγοντα, οι ιδιοκτήτες (νόμιμοι κι αυθαίρετοι) βιάζονται να ρίξουν θεμέλια,

οι αποθήκες με τα κασόνια ευρημάτων έχουν πια φρακάρει και δεν παίρνουν άλλο, και οι υπέρλαμπροι Αγώνες να βρίσκονται σε απόσταση αναπνοής. Η μεγαλύτερη ευκαιρία της ελληνικής αρχαιολογίας μεταμφιεσμένη σε ξέφρενη κούρσα. Ένα ακόμα άθλημα: η υπό πίεση αποκάλυψη της αρχαίας τοπογραφίας. Η Ελλάδα έχει διορία να ζήσει ως τον Αύγουστο του 2004. Μετά μπορεί να πεθάνει (επιτέλους) και κανένας δεν πρόκειται να ενδιαφερθεί.

Το «εύρημα» όμως του Σταυρού πυρακτώνει τη φαντασία μου. Το έχω συνέχεια μπροστά μου στην υπόλοιπη διαδρομή μέσα στην κουρελιασμένη σύγχρονη πόλη. Τι νόημα έχει να σκάβουμε σήμερα την πόλη; Τι σημαίνει αυτό το τόσο στιβαρό κτίσμα, που τόσο μυστηριακά πρόβαλε μέσα από την κόκκινη γη; Τόσο ξένο με τα (σύγχρονα) γύρω του. Ιδίως αυτό. Οι γέφυρες, οι παρακάμψεις, οι νταλίκες και τα φορτηγάκια,

οι Αθηναίοι που τρέχουν να προλάβουν το τίποτα – και στη μέση όχι ο Μανώλης, αλλά ένα «εύρημα». Η υπέρτατη σουρεαλιστική παρουσία. Πιο κάτω υπάρχει βέβαια το φροντισμένο εκκλησάκι που «μεταφέρθηκε» λίγο πιο πέρα, να αφήσει χώρο για τα έργα. Πλακόστρωτα, σκαλάκια, λουλούδια, επιτέλους μια γεύση ειρηνικής συνύπαρξης με τα προκατασκευασμένα σπίτια και τις γιγαντοαφίσες.

Αλλά το «εύρημα» δεν φαινόταν να υπακούει πρόθυμα σε τέτοια κοκτέιλ. Φαινόταν ατίθασο, αγριεμένο. Ξεκομμένο από τις συνήθειες γλυκεράδες που επινοούμε για να υποτάξουμε το παρελθόν στις καταναλωτικές μας ανάγκες σήμερα. Μέσα μου ευχήθηκα ολόκαρδα να μην υποστεί κι αυτό τη μέγιστη ταπείνωση, να το «στερεώσουν», να το «αρμολογήσουν», να το «εντάξουν». Άδικα ελπίζω βέβαια. Αν είναι κάτι σπουδαίο (το υπενόησε ο Πausanias), δεν γλυτώνει με τίποτα. Θα το υιοθετήσει ο Δήμος Αγίας Παρασκευής, ή όπου αλλού ανήκει. Θα του φορέσουν ίσως και κάποιο ηρώο (πεσόντες κάπου) και θα του κοτσάρουν μια ψεύτικη, λαϊκή πάντα, κρήνη. Θα μπει και ταμπέλα, που θα σκουριάσει σ' ένα χρόνο ευτυχώς, γιατί θα απευθύνεται μόνο σε γερμανούς κλασικιστές. Άντε και λίγα ψωραλέα γεράνια. Έτοιμο, αμπαλαρισμένο το «εύρημα», όπως ένα άγριο ζώο σε ζωολογικό κήπο.

Γιατί η σύγχρονη πόλη σήμερα είναι ένας τέτοιος ζωολογικός κήπος, όπου τα λογής-λογής «ευρήματα» είναι αιχμαλωτισμένα κι ανήμπορα να το σκάσουν. Τα κλουβιά τους ονομάζονται «αρχαιολογικοί χώροι» ή «ιστορικές γειτονιές» ή (τα πιο μικρά) «διατηρητέα». Για να κόβουμε εισιτήριο. Εκεί, αποστειρωμένα, φимωμένα, ασφαλή, μας κοιτάζουν αδιάφορα να περνάμε μπροστά τους. Λιάζονται μαζί μας, βρέχονται μαζί μας, αλλά δεν θα πηδήξουν ποτέ τα κάγκελα να ξεφύγουν (σε μερικά καλού-κακού έχουμε βάλει κι αλυσίδες).

Το «εύρημα» του Σταυρού με συνοδεύει ως αργά. Τόσο έντονα, που αρχίζω να υποψιάζομαι μήπως το φαντάστηκα εκείνο το ελάχιστο δευτερόλεπτο που πέρασε μπροστά στα μάτια μου. Τι ήταν άλλωστε, παρά μια φευγαλέα εντύπωση, ένα τίποτα; Τόσο εφήμερο όσο η σκόνη που σήκωνε το λεωφορείο και έλαμπε στη λιακάδα. Όμως εκείνη την απειροελάχιστη στιγμή είχα νιώσει ως βαθιά μέσα μου τι σημαίνει αιωνιότητα. Ας το κάνουν ό,τι θέλουν τώρα...

Άντε, και του χρόνου!

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΦΙΛΙΠΠΙΔΗΣ

«Για Λακεδαιμονίους να μιλούμε τώρα!»: *Ο ποιητής ως ελάσσων*

του Δημήτρη Ελευθεράκη

Για να διαβάσει κανείς σήμερα τα ποιήματα των ελλήνων ρομαντικών ποιητών της καθαρεύουσας, οφείλει να υπερβεί πρώτα μια δυσκολία και μια προκατάληψη. Η δυσκολία έγκειται ασφαλώς στη γλώσσα, αλλά και στην αφόρητη τις περισσότερες φορές αισθηματολογία, στη δύσκαμπτη ρητορεία, στον ανεπίκαιρο για την εποχή μας ηρωικό τόνο, που δημιουργούν την εντύπωση της ποιητικής πόζας. Η προκατάληψη είναι το αποτέλεσμα της άκριτης παραδοχής των παραπάνω διατυπώσεων. Ο σύγχρονος αναγνώστης –ας μας επιτραπεί αυτή η αφαίρεση– πρέπει να διασχίσει ετούτα τα ταραγμένα νερά μεταξύ Σκύλλας και Χάρυβδης, κι ίσως ανταμειφθεί με κάποια μικρή ευχαρίστηση, αν δεν έχει απολέσει προηγουμένως τη βασικότερη αναγνωστική αρετή: την υπομονή του.

Είναι όμως έτσι τα πράγματα; Αποτελεί συλλήβδην ο ελληνικός ρομαντισμός της καθαρεύουσας ένα μονότονο αρχείο στίχων, απ' όπου απουσιάζει ολότελα η ποίηση; Είναι δυνατόν ένα ποιητικό φαινόμενο που διατρέχει το μεγαλύτερο μέρος του 19ου αιώνα να είναι τόσο ομοιόμορφο ως προς τη θεματολογία, τη γλώσσα, την εκφραστική, όσο νομίζουμε; Για να διατυπώσουμε την ερώτηση αλλιώς: μήπως κρύβουν οι στίχοι των ρομαντικών ανεξερεύνητα, κι ανεκ-

μετάλλευτα ίσως από τη νεότερη ποίηση, ποιητικά διαμάντια;

Αναμφισβήτητα, με τα σημερινά ποιητικά μας κίνητρα, οι ποιητές του ελληνικού ρομαντισμού κατατάσσονται στην κατηγορία των ελασσόνων ποιητών. Μπορεί η γνωστή κατάταξη που θέλει ως κριτήριο για τον χαρακτηρισμό ενός ποιητή ως μείζονα τον όγκο της παραγωγής και την ποικιλία των τεχνικών και των θεμάτων του, να ταιριάζει σε αρκετούς από τους ποιητές της καθαρεύουσας. Το αισθητικό μας όμως κριτήριο, διαμορφωμένο μεταξύ των άλλων και από την μοντέρνα ποίηση που έδωσε νέους προσανατολισμούς στον έμμετρο λόγο, δεν μας επιτρέπει να κατατάξουμε τον Αχιλλέα Παράσχο ή τον Αλέξανδρο Σούτσο για παράδειγμα, στις τάξεις των μειζόνων, δηλαδή μεταξύ του Κάλβου, του Σικελιανού, και του Εγγονόπουλου.

Αλλά αυτό συμβαίνει και για έναν άλλο λόγο, που αφορά τη διαμόρφωση του κανόνα εντός της ποιητικής συντεχνίας. Τις περισσότερες φορές αληθεύει ότι έναν ποιητή θα τον αναγνωρίσουν πρώτα ως μεγάλο οι ίδιοι οι ποιητές. Κι αυτό γιατί οι ομότεχνοί του αισθάνονται ότι έχει κάτι να τους πει, δηλαδή ότι ο ποιητής που θαυμάζουν έχει χαράξει ένα δρόμο από τον οποίο οι ίδιοι είναι αδύνατο να μην περάσουν, ή ότι εκείνος έχει κα-

τορθώσει πράγματα που θα ήθελαν να έχουν επιτύχει κι αυτοί. Ένας μεγάλος ποιητής βοηθά και τους άλλους ποιητές να συνειδητοποιήσουν ότι τους είναι αδύνατο να υπάρξουν χωρίς το αβάσταχτο βάρος της ποίησης, που τους απομακρύνει αλλά και τους έλκει ταυτόχρονα προς τη σιωπή.

Κι αν είναι έτσι, τι συμβαίνει με τους ελάσσονες; Την ιδέα μιας απάντησης μας τη δίνει, ποιητικά, ένα βιβλίο που κυκλοφόρησε στις αρχές ενός αντι-ρομαντικού ασφαλώς, κι ίσως ακόμη κι αντι-ποιητικού αιώνα (όπως υπήρξε άλλωστε κάθε αιώνας). Η ανάγνωσή του μας

προϊδεάζει ότι για τον ποιητή η γνωριμία με τους ελάσσονες μπορεί να αποβεί εξίσου ωφέλιμη με την μελέτη των μειζόνων ομοτέχνων του. Τουλάχιστον 12 από τα 48 ποιήματα της συλλογής του Νάσου Βαγενά *Σκοτεινές μπαλλάντες και άλλα ποιήματα* θεματοποιούν το ζήτημα του ελάσσονος ποιητή. Η αγωνία του ποιητή να αναμετρηθεί με την απαιτητική ερωμένη-Μούσα, αλλά και η απέλπιδα πολλές φορές προσπάθεια να μην πνιγεί στα αβαθή νερά της ρηχής αισθηματολογίας ή του κοινότοπου διδακτισμού, μετουσιώνεται στη γραφή του Βαγενά σε ποιητικό μύθευμα:

*«Καθώς ολόένα βουλιάζουμε στο γήρασμα
του σώματος, της μορφής μας κ.τ.λ.
ή στο βαθύ αναπότρεπτο της μοίρας μας
(σε ελπίδες και σε άλλα κατάλοιπα),*

*χρειαζόμαστε σωσίβια για να επιπλεύσουμε,
φουσκωμένες λέξεις που να μας κρατούν στα κύματα,
όπως τα σκοτεινά, τ' αβύθιστα ρήματα
της Πυθίας, που δεν μπορούσαν να τα διαψεύσουνε.»*

Η «Μπαλλάντα ενός αβέβαιου εραστή», ο οποίος, σε στάση αναμονής, μονολογεί σαν να εξομολογείται προς την ερωμένη του *γράφοντας τ' όνομά σου σε αχνισμένα τζάμια*, είναι προφανώς η μπαλλάντα του αβέβαιου ποιητή που περιμένει τη Μούσα, σχεδιάζοντας ανήτα σχήματα επάνω στο χαρτί. Η δύναμη της μεταφοράς είναι εδώ αξιοπρόσεκτη: τα άστοχα αδειάσματα επάνω στη λευκή σελίδα που πρέπει

με κάποιο τρόπο να γεμίσει, θα χαθούν όπως και τα σημεία της γραφής επάνω στα αχνισμένα τζάμια. Και σε ένα άλλο ποίημα, το ίδιο θέμα γίνεται ο «Εσωτερικός μονόλογος του Στέφανου Μαρτζώκη», ενός άλλου –και υπαρκτού βέβαια– άδοξου ποιητή, που μετατρέπεται σε persona της μυθοπλαστικής φωνής που αναλαμβάνει την ποιητική αφήγηση. Με ορισμένα ποιήματα των *Σκοτεινών μπαλλάντων σκη-*

νοθετείται το δράμα μιας αφανούς συντεχνίας ελασσόνων ποιητών, που σαν τον «άγνωστο Εδεσσηνό» του Καβάφη, ελπίζουν στην μεγαλοψυχία των πόλεων που κάποτε θα ερίζουν για τη φήμη τους. Με δραστική ειρωνεία ο Βαγενάς υπόσχεται στον κύριο ιαμβογράφο του, σαν άλλος Θεόκριτος, πως κάποτε θα πολιτογραφηθούν τα ακρωτηριασμένα μέλη του στων ιδεών την άθλια πόλη, την πραγματική Αθήνα του σήμερα.

Αλλά το θέμα δεν εξαντλείται σ' ένα μυθοπλαστικό παιχνίδι. Η εμπειρία του ελάσσονος, δοκιμασμένη αναπόφευκτα από κορυφαίους ποιητές όπως ο Καβάφης ή ο Καρυωτάκης, μετατρέπεται σε αναγκαία συνθήκη ύπαρξης του ποιητικού υποκειμένου. Γιατί ακόμη κι αν τύχει αμέριστης αναγνώρισης από τους συγκαιρινούς του, ο ποιητής γνωρίζει ότι είναι αδύνατο να υπερβεί την ακαριαία διαφάνεια των «τελευταίων λέξεων» που υπονομεύουν βέβαια τ' αθάνατα λόγια των μεγάλων ανδρών. Η αναγνώριση της ισχύος των «απλών φράσεων» σημαίνει την ταυτόχρονη υπονόμηση του μέσου δια του οποίου ο ποιητής αναλαμβάνει να τις υπερασπίσει. Το ποίημα γίνεται τελικά η ανολοκλήρωτη απόπειρα διάσωσης του μείζονος αντικειμένου, ενός λόγου που θα μπορούσε ουστοπικά να συμπεριλάβει τα πάντα. Η παρτίδα, μεθοδευμένα και εξακολουθητικά, χάνεται, αλλά το μέσο τελικά δικαιώνεται, ακριβώς επειδή δεξιώνεται εκείνο που το υπερβαίνει. Ο ποιητής ανακαλύπτει στη διάψευση, στη ματαιωμένη φιλοδοξία, το υλικό για να

γράψει ποιήματα:

*Τώρα στη μέση του ωκενού
όχι με το κορμί αλλά με τον νου
μάταια πασχίζω να πατώσω*

μας λέει το ποιητικό υποκείμενο που δεν κατορθώνει να φέρει εις πέρας το όραμα της δημιουργίας, να εξαντλήσει τα αποθέματα του ποιητικού λόγου επιμηκύνοντας την ποιητική του έως τις έσχατες συνέπειές της.

Αλλά το ερώτημα είναι αν κάτι τέτοιο θα ήταν ποτέ δυνατό, εξ ολοκλήρου και αμετάκλητα, να συμβεί. Ή αν το θέμα της ποίησης –και της μείζονος ποίησης κυρίως– είναι ένα διαρκώς ανανεούμενο σχέδιο, ένα work in progress, το οποίο συνεχίζεται ακόμη κι όταν όλοι οι στίχοι έχουν γραφτεί, όταν δηλαδή η ποίηση περάσει στο πεδίο που δικαιωματικά πλέον μπορεί να ονομάζεται ποίηση, όταν γίνεται φωνή μπροστά στα μά-

τια των αναγνωστών της. Αν με άλλα λόγια ο μύθος του μείζονος ποιητή μπορεί διαρκώς να επαναλαμβάνεται χωρίς να ελέγχεται. Ο Βαγενάς θα μας απαντούσε ότι η ποίηση –μείζων ή ελάσσων, αδιάφορο– είναι θέμα ισορροπίας:

*Το ποίημα είναι ένα πολύ λεπτό λουλούδι
που τρέφεται με την κατάλληλη θλίψη.*

Η οργή μπορεί να το συντρίψει

όπου ως οργή θα πρέπει να εκλάβουμε την μετάφραση του αρχαιοελληνικού θυμού, δηλαδή κάθε συναισθηματικής αντίδρασης που όταν εκδηλώνεται ως ανώριμη πρόθεση, ως πρόθεση π.χ. να γράψει κανείς μείζονα ή αθάνατα έργα, μηδενίζει κάθε δυνατότητα ποίησης.

Μια τέτοια πρόθεση είναι

συχνά εμφανής στα έργα των ρομαντικών για τα οποία μιλήσαμε στην αρχή. Αυτό δεν σημαίνει όμως ότι μέσα από τα θολά νερά της ποίησής τους δεν λάμπουν πραγματικά διαμάντια, όπως για παράδειγμα το αξεπέραστο στη σύλληψη, ακόμη κι από τα οράματα των υπερρεαλιστών, «Εις εν άστρον» του ξεχασμένου πια αυτόχειρα ποιητή Ιωάννη Καρασούτσα. Αλλά οι άδοξοι ποιητές έχουν το προνόμιο να μπορούν να ψιθυρίσουν ειρωνικά, αλλά και με συγκαλυμμένη βεβαιότητα:

Είμαστε βέβαιοι (ή σχεδόν βέβαιοι) ότι το μέλλον θα μας δικαιώσει και το αχειροκρότητο έργο μας θ' αποθεώσει. Ότι οι στίχοι μας δεν έχουν λήξη.

Λέμε: «Ο χρόνος θα δείξει.»

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

PAUL FAURE

Καθ. Ελληνικής Γλώσσας και Ελληνικού Πολιτισμού
στο Université II του Clermont Ferrand

ΜΥΡΑ ΚΑΙ ΑΡΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑΣ

Μετάφραση: Γιώργος Σπανός
Με 387 σελίδες και 10 εικόνες

Το μοναδικό αυτό βιβλίο δεν περιγράφει απλώς τα αρώματα, τις αρωματικές ουσίες, τα αρωματικά φυτά, τους τόπους όπου αυτά φύονται και καρποφορούν, τις πόλεις όπου πωλούνται, τους λαούς που τα παρασκεύαζαν και τα χρησιμοποιούσαν, αλλά κυρίως βοηθεί τον αναγνώστη να διεισδύσει στον φανταστικό κόσμο των αρχαίων, στον κατ' εξοχήν μυστικό και ιερό κόσμο των θυμιαμάτων, των αρωμάτων, των θεϊκών ευωδιών, των αλοιφών, των αποσταγμάτων και των αφροδισιακών σκευασμάτων.

Όλα αυτά που ενώ αρχικά προοριζόνταν για τη λατρεία των θεών, σιγά-σιγά μέσα από περίπλοκες κοινωνικές ατραπούς αποϊεροποιήθηκαν, πέρασαν στην καθημερινή χρήση των ανθρώπων και έγιναν μόδα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΑ

Προσφορά στον Πολιτισμό και στην Παιδεία
Ιπποκράτους 8 Αθήνα Τηλ.: 210.36.27.318
www.papadimasbooks.gr • e-mail: papadimas@atp.gr

Πόλεμος και Ηθική

του Θανάση Σαρματζή

Ελίζαμπεθ Άνσκομπ - Τόμας Νέιγκελ,
Ηθικός Πόλεμος - Ηθική εν Πολέμω,
Εισαγωγή-μετάφραση Κωστής Μ. Κωβαίος,
Εκδόσεις Εκκρεμές, Αθήνα 2003, σ. 81.

Με τα δύο δοκίμια που απαρτίζουν το βιβλίο και τα οποία έχουν θέση σημείων αναφοράς στον αγγλόφωνο φιλοσοφικό χώρο, η ελληνική βιβλιογραφία πλουτίζεται σημαντικά σε έναν τομέα πρόφανέστατα παραμελημένο. Η απουσία σχετικού προβληματισμού στην Ελλάδα δεν οφείλεται μόνο στο αυταπόδεικτο για τους Έλληνες γεγονός ότι σε κάθε πόλεμο στον οποίο συμμετέχουν οι ίδιοι, η «ηθική» είναι πάντα με το μέρος τους, ούτε στο ότι οι σκέψεις τους αναφορικά με έναν πόλεμο που δεν τους αφορά καθορίζονται σχεδόν ολοκληρωτικά από θυμικές αντιδράσεις υπέρ του «αδικημένου» και κατά του «αδικούντος», οι οποίοι με τη σειρά τους κατά κύριο λόγο προσδιορίζονται ως «καλός» και «κακός» είτε (κυρίως) από τα ΜΜΕ είτε από νεφελώδη, αιωρούμενα αισθήματα προαιώνιας φιλίας ή έχθρας τα οποία συνήθως επινοούνται *ad hoc*. Πρώτιστα, οφείλεται μάλλον στην ίδια την περιθωριακή θέση της χώρας μας εντός του πλανητικού πολιτικού στίβου, γεγονός που την αναγκάζει να απέχει από βαθύπνοους στοχασμούς περί της διεθνούς πολιτικής, μέρος των οποίων ουσιαστικά αποτελεί και ο φιλοσοφικός προβληματισμός περί του ηθικού και ανήθικου πολέμου.

Το ιδιάζον ενδιαφέρον που

παρουσιάζουν και τα δύο κείμενα έχει να κάνει με το ότι μοιάζουν να αντιστρατεύονται την γνήσια ωφελιμιστική θεωρία, προτείνοντας μια διαφορετική άποψη που στο λεξιλόγιο του Νέιγκελ ονομάζεται απολυτοκρατία. Εδώ δε θα εξετάσω τη βασικότερη προϋπόθεση που ασπάζεται κάθε κείμενο περί ηθικής, ήτοι το αν είναι οι τιμές της αλήθειας και του ψεύδους δυνατό να αποδίδονται σε αξιολογικές αποφάνσεις, δηλαδή αν είναι *εν γένει* δυνατή η απόδοση δεοντικών κατηγορημάτων σε αντικείμενα *εν γένει* (είτε πρόκειται για πράξεις, για προθέσεις, για ανθρώπους ή για πολιτικές), μολονότι αυτό είναι ένα ερώτημα το οποίο οφείλει να απαντήσει κάθε ηθικοφιλοσοφική θεωρία με αξιώσεις ορθολογικής εγκυρότητας. Γεγονός είναι ότι τόσο η Άνσκομπ όσο και ο Νέιγκελ απαντούν καταφατικά στο παραπάνω πρόβλημα, αν και δεν μας δίνουν το παραμικρό επιχείρημα υπέρ αυτού. Η δική μου κριτική ωστόσο θα επικεντρωθεί κυρίως στο αν τελικά τα δύο κείμενα όντως επιτυγχάνουν να διαφοροποιηθούν από την παραδοσιακή ωφελιμιστική θέση (άρα και από τα προβλήματα τα οποία η θέση αυτή παραδοσιακά αντιμετωπίζει).

Η βασική θέση της Άνσκομπ είναι αφοριστικά η εξής: «μην κάνεις το κακό, όποια ωφέλεια κι αν προκύπτει απ' αυ-

τό». Πράγμα που σημαίνει ακόμα κι αν κάποια πράγματα θα σου επιφέρουν ωφέλεια, μολαταύτα δεν πρέπει να τα πράξεις. Τούτο πιθανώς να μη φαίνεται καθόλου πρωτότυπο. Για την Άνσκομπ όμως ίσως και να είναι, διότι αντιτίθεται, όπως νομίζει, στην ωφελιμιστική θέση του να κάνεις αυτό που θα σου επιφέρει την μεγαλύτερη δυνατή ωφέλεια και να μην κάνεις αυτό που θα σου επιφέρει βλάβη. Εφαρμοσμένη η παραπάνω αρχή στον πόλεμο σημαίνει ότι ο Τρούμαν καλώς έπραξε διατάζοντας τον βομβαρδισμό της Χιροσίμας και του Ναγκασάκι, προκαλώντας έτσι το θάνατο χιλιάδων αμάχων, αν η πράξη του αυτή επιτάχυνε τη λήξη του πολέμου και απέτρεψε τον πιθανό θάνατο ακόμη περισσότερων στρατιωτών και από τις δύο πλευρές. Η Άνσκομπ όμως θεωρεί την πράξη αυτή δολοφονία, ήτοι μια ηθικώς απαράδεκτη πράξη. Και προς τούτο αντιτάσσεται στην απονομή του τίτλου του επιτίμου διδάκτορος στον Τρούμαν από το πανεπιστήμιο της Οξφόρδης. Η συλλογιστική της εδράζεται στο ότι κατά τη γνώμη της ο θάνατος αθώων είναι πάντοτε κάτι το ηθικώς απαράδεκτο, ένα μέσο που, όσο σπουδαίος κι αν είναι ο στόχος τον οποίο εξυπηρετεί, δεν πρέπει ποτέ να χρησιμοποιείται.

Η Άνσκομπ όμως, επιχειρώντας να αρνηθεί την ωφελιμιστική θέση, ουσιαστικά την επιβεβαιώνει με τον ορισμό του αθώου που προτείνει: «αθώος σημαίνει μη επιβλαβής». Διότι ακριβώς επειδή κινείται εντός του πλαισίου της ωφελιμιστικής θεωρίας,

ορίζει το κακό μέσω των κατηγοριών της ωφέλειας και της βλάβης. Η θέση της ουσιαστικά έχει ως εξής: α) μην σκοτώνεις αθώους, όποια ωφέλεια κι αν προκύπτει απ' αυτό, β) αθώοι είναι όσοι δεν σου προκαλούν βλάβη, επομένως γ) μην σκοτώνεις όσους δεν σου προκαλούν βλάβη, όση ωφέλεια κι αν προκύπτει από αυτό.

Το ότι η Άνσκομπ δεν ξεφεύγει από τις παραδοσιακές απόψεις του ωφελιμιστικού φαίνεται και από την εργαλειακή αντίληψη που έχει για το κράτος και το νόμο. Έτσι μας ενημερώνει ότι «νόμος δίχως δύναμη είναι άχρηστος, ανθρώπινα πλάσματα δίχως νόμους δυστυχισμένα». Που σημαίνει: αν οι άνθρωποι δεν θέλουν να είναι δυστυχισμένοι, πρέπει να έχουν νόμους με δύναμη. Επίσης: «η δική του [του Κράτους] δουλειά είναι να προστατεύει τους πολίτες και να εμποδίζει τους κακοποιούς», «ο κακοποιός είναι ενοχλητικό πράγμα, όπως περίπου ένα μέλος που πάσχει από γάγγραινα», «η πραγματική μέριμνα της κοινωνίας είναι η ζωή των αθώων πολιτών». Η ηθική φύση του ανθρώπου ανάγεται στα «κοινά αισθήματα συμπαθείας».

Η θέση της περί της μη σφαγής αθώων συνίσταται τελικά σε μια προτροπή επιχειρησιακής οικονομίας, όπου οι στρατιωτικές επιχειρήσεις πρέπει να περιορίζονται στα αναγκαία. Το τι βέβαια συνιστά αναγκαιότητα, παραμένει, και εδώ έγκειται το καίριο πρόβλημα της θέσης της Άνσκομπ, ζήτημα ερμηνείας. Μην βλάπτεις όποιον στερείται τη δυνατότητα να σε βλά-

ψει, μας λέει η Άνσκομπ, εκτός κι αν τιμωρείς κάποιον που έκανε το κακό (βλέπε, σε έβλαψε προηγουμένως). Όμως το αν στερείται ή όχι τη δυνατότητα αυτή ή αν όντως έπραξε το «κακό» θα το κρίνει τελικά ο καθένας για τον εαυτό του. Σε αντίθετη περίπτωση, θα έπρεπε ένας τρίτος να μας συστήσει όχι τι είναι ηθικά ορθό ή εσφαλμένο αλλά τι είναι ωφέλιμο ή βλαβερό για μας, με άλλα λόγια, ένας κηδεμόνας. Το αν μπορεί να με βλάψει ο εχθρός μου θα το κρίνω εγώ, κι αν κρίνω ότι με κάποιο τρόπο μπορεί να με βλάψει, τότε δικαιούμαι να τον σκοτώσω.

Το κείμενο του Νέιγκελ θα μπορούσαμε να πούμε ότι εμβαθύνει στην παραπάνω θέση, προτείνοντας μια διάφορη του ωφελιμιστικού ηθική άποψη, την οποία ονομάζει απολυτοκρατία. Πρόκειται για μια θεωρία περί των μέσων και των σκοπών. Σε αντίθεση με τον ωφελιμισμό που θεωρεί πως αν ο σκοπός είναι σπουδαίος (αποφέρει πολύ μεγάλη ωφέλεια) τότε κάθε μέσο είναι νόμιμο, η απολυτοκρατία υποστηρίζει πως κάποια μέσα δεν πρέπει ποτέ να χρησιμοποιούνται.

Ο Νέιγκελ δεν υποστηρίζει πως η απολυτοκρατία μπορεί να υποκαταστήσει πλήρως τον ωφελιμισμό, αλλά να τον συμπληρώσει σε κρίσιμα ηθικά διλήμματα. Το κείμενο βρίθει σελίδων πυκνής και λεπτοφυούς συλλογιστικής, όπου ο συγγραφέας επιχειρεί να βρει την ειδοποιό διαφορά απολυτοκρατίας και ωφελιμισμού, το πεδίο εφαρμογής της απολυτοκρατικής αρχής, καθώς και να ανασκευάσει την άποψη ότι η επιδίωξη ηθικής καθαρότητας είναι κι αυτή ένα ατομικό συμφέρον.

Το βασικό ερώτημα που όφειλε να απαντήσει ο Νέιγκελ, είναι το ποιες είναι αυτές οι απόλυτα απαγορευόμενες πράξεις; γιατί αυτές

και όχι κάποιες άλλες. Όμως αυτό το ερώτημα, που είναι ίσως και το μόνο κρίσιμο, δεν απαντάται. Έτσι οι απόλυτες απαγορεύσεις του εμφανίζονται ως συντυχιακές ήτοι μη αναγκαίες, και ως εκ τούτου μεταξύ τους ισοδύναμες. Έτσι η απόλυτη απαγόρευση «μη δολοφονείτε μωρά», εμφανίζεται ισοδύναμη με την απόλυτη απαγόρευση «μη καπνίζετε» ή «μη φοράτε γραβάτες». Πέραν τούτου, ο Νέιγκελ δε νοιάζεται να παράσχει μια διάκριση δικαίου και ηθικής (ακριβώς επειδή η σκέψη του είναι σε τελική ανάλυση ωφελιμιστική).

Αγνοεί το γεγονός ότι ένας στρατός έχει αυστηρή κάθετη ιεραρχία, πράγμα που σημαίνει ότι ο ιεραρχικά κατώτερος υπακούει στις εντολές του ανωτέρου, ήτοι δεν δρα αυτόνομα. Έτσι οι επιταγές της ηθικής μοιάζουν να αφορούν τον ιεραρχικά ανώτερο, τον ηγέτη, πράγμα που σημαίνει μια προσωποκεντρική αντίληψη περί των κινήτρων

και των σκοπών του πολέμου. Σε αντίθετη περίπτωση, θα δινόταν στους στρατιώτες δικαίωμα να δρουν κατά την ηθική τους προαίρεση, η οποία όπως είδαμε είναι συντυχιακή. Κάτι που ισοδυναμεί με διάλυση του στρατού.

Επίσης η προτροπή του Νέιγκελ να φέρεσαι στον εχθρό ως υποκείμενο, μοιάζει να λησμονεί την ίδια τη φύση μιας εμπόλεμης σύγκρουσης, ότι δηλαδή στον πόλεμο επιχειρείς δια της βίας να επιβάλεις τη βούλησή σου στον άλλο, δηλαδή του φέρεσαι σαν «αντικείμενο». Το κριτήριο περί αθωότητας που προτείνει έχει τα ίδια προβλήματα με αυτό της Άνσκομπ, είναι δηλαδή απολύτως ανεπαρκές. Ο έλεγχος που θέτει ως κριτήριο της ηθικής ποιότητας των πράξεών μας είναι ολωσδιόλου μετέωρος: μπορείς, λέει, να δικαιολογήσεις στον αντίπαλό σου το κακό που του κάνεις. Δεν παρέχει όμως κανένα κριτήριο επαρκούς δικαιολόγησης. Έτσι, η

δικαιολόγηση «σε σκότωσα επειδή πήγαινες να σκοτώσεις χίλια βρέφη και δεν είχα άλλο τρόπο να σε σταματήσω» καταλήγει ισοδύναμη με τη δικαιολόγηση «σε σκότωσα γιατί είσαι χοντρός».

Στο βιβλίο υπάρχει ένα ενδιαφέρον ερώτημα: συνιστά αντίφαση το να μην μπορεί παρά να πράξεις ανήθικα; Νέιγκελ θέτει το ερώτημα αλλά νομίζω απαντά αντιφαστικά.

Σε ένα βαθύτερο επίπεδο θα λέγαμε πως ο Νέιγκελ σναντά όλα τα προβλήματα που αντιμετωπίζει κάθε ηθική πράξης, δηλαδή μια ηθική που αναφέρεται στις σ νέπειες και όχι στις προβσεις, μολονότι ο ίδιος προσπαθεί να δείξει το αντίθετο. Η ηθική του θέση παραμένει μια ηθική της αισθητικότητας, δηλαδή μια ηθική θεωρία δίχως θεωρία περί ελευθερίας.

Η μεταφραστική εργασία του κ. Κωβαίου είναι, ως συνήθως, εξαιρετική. ❧

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

CHRISTOPHER A. FARAONE

Καθηγητής Κλασικών Σπουδών

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΡΩΤΙΚΗ ΜΑΓΕΙΑ

Μετάφραση: Μανόλης Παπαθωμόπουλος

Με 358 σελίδες

Ποια ήταν τα μαγικά ξόρκια στα οποία κατέφευγαν οι αρχαίοι Έλληνες –άντρες και γυναίκες– για να κρατήσουν, οι γυναίκες τους εραστές, οι άντρες τις ερωμένες τους, ή για να τους εμπνεύσουν το ερωτικό πάθος μέχρι να τους σαγηνεύσουν και να τους αναγκάσουν να τους παραδοθούν ερωτικά; Μαγικά δότανα, φίλτρα

κατάδεσμοι, ξόρκια, κατάρες, φυλαχτά, κούκλες και άλλα μαγικά

μικροαντικείμενα, είχαν αναλάβει σπουδαίο ρόλο.

Ο Christopher Faraone μας ξεναγεί σ' αυτόν τον ασυνήθιστο και παράξενο κόσμο των μαγικών πρακτικών και των επιπτώσεών τους σχετικά με την ανδρική και γυναικεί σεξουαλικότητα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΑ

Προσφορά στον Πολιτισμό και στην Παιδεία

Ιπποκράτους 8 Αθήνα Τηλ.: 210.36.27.318

www.papadimasbooks.gr • e-mail: papadimas@atp.gr

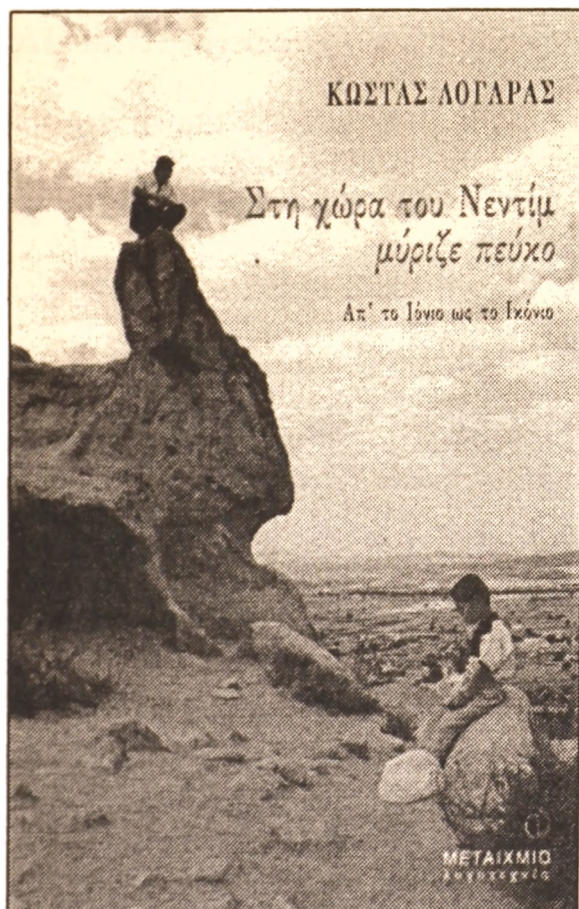
Στη χώρα του Κώστα μυρίζει ημιμάθεια και εθνικισμό

της Άνθης Καρρά

Ο Μέγας Χαν Κουμπλάι τέλειωνε τις βραδιές του απολαμβάνοντας με μισόκλειστα μάτια τις διηγήσεις του νεαρού Βενετσιάνου Μάρκο Πόλο:

Ήταν χάραμα όταν είπε «Κύριε, τώρα πια σου έχω μιλήσει για όλες τις πόλεις που γνωρίζω». «Μένει μια που δε μιλάς ποτέ γι' αυτήν». Ο Μάρκο Πόλο έσκυψε το κεφάλι. «Τη Βενετία», είπε ο Χαν. Ο Μάρκο χαμογέλασε. «Και για τι άλλο νόμιζες πως σου μιλούσα τόσον καιρό;»

Ίταλο Καλβίνο, *Οι αόρατες πόλεις*

έρω βέβαια, και οι στοίβες των νέων βιβλίων που συνωστιζονται καθημερινά στα ράφια των βιβλιοπωλείων μου το υπενθυμίζουν συνεχώς, πως όλοι νιώθουν σήμερα την ανάγκη να αντικαταστήσουν τη χαμένη πια στις μεγαλουπόλεις που ζούμε προσωπική επικοινωνία με την (ψευδ)αίσθηση της ευρύτερης επικοινωνίας που σου δίνει η γραφή, χωρίς αυτό να αποκλείει πάντα και την κρυφή προσμονή ενός πιο

απτού υλικού κέρδους, πέρα από την έστω και πρόσκαιρη φήμη που ενδεχομένως σου εξασφαλίζει η δημοσιότητα.

Υπάρχουν βέβαια πάντα και αυτοί που γράφουν επειδή έχουν κάτι να πουν, που έχουν μια συγκεκριμένη άποψη να εκφράσουν δημόσια ή μια εμπειρία που θέλουν να μοιραστούν με έναν ευρύτερο από τον στενό προσωπικό τους κύκλο. Δεν ξέρω σε ποια απ' τις δυο κατηγορίες ανήκει ο Κώστας Λογαράς, ούτε τους λόγους που τον ώθησαν να δημοσιεύσει πρόσφατα στις εκδόσεις Μεταίχμιο το σύντομο περιηγητικό του με τίτλο *Στη χώρα του Νεντίμ μύριζε πεύκο*, από το ταξίδι του στην Τουρκία τον Αύγουστο του 1996. Εγώ ομολογώ πως δεν το αγόρασα μόνο θετικά προδιατεθειμένη από τον ποιητικό τίτλο του και τις ωραίες φωτογραφίες του Νίκου Οικονομόπουλου που περιέχει, αλλά και επειδή εδώ και είκοσι χρόνια επαναλαμβάνω πλέον κάθε χρόνο σταθερά το ταξίδι αυτό «από το Ιόνιο ως το Ικόνιο» (ή πολύ πιο πέρα, πιο βόρεια, πιο νότια ή πιο ανατολικά), γι' αυτό και παρακολουθώ με ιδιαίτερο ενδιαφέρον ό,τι σχετικό γράφεται στην Ελλάδα.

Αν και το ενδιαφέρον μου αυτό άρχισε από την επιθυμία μου να συμπληρώσω τα κενά των δικών μου ταξιδιών, να ονειρευτώ και να προγραμματίσω άλλα, γρήγορα εξελίχθηκε σε ένα άλλου είδους ταξίδι στο χώρο αυτό, με αντίστροφη αυτή τη φορά κατεύθυνση, μια και τα κείμενα αυτά, με τις αναφορές, τις επισημάνσεις ή τις αποσιωπήσεις των συγγραφέων τους, με παρέπεμπαν πολύ περισσότερο στην ελληνική πραγματικότητα, παρά στην όλο και πιο οικεία μου τουρκική στην οποία αναφέρονταν.

Δεν αποτελεί βέβαια τίποτα το νέο αυτό, κι ας έχουμε σχετικά πρόσφατα αρχίσει να διακρίνομε στον «καθρέφτη του Ηροδότου» την ίδια τη χώρα του αντί για τη χώρα των μακρινών Σκυθών,¹ να ανακαλύπτομε στις εκθέσεις προς τη Γερουσία των Ενετών απεσταλμένων στην Υψηλή Πύλη, πίσω από τις μακροσκελείς, γλαφυρές περιγραφές του οθωμανικού σεραγιού, την πολιτική και ιδεολο-

γική αντιπαράθεση της Γαληνοτάτης Δημοκρατίας με τη μοναρχική Φλωρεντία των Μεδίκων,² και να ανιχνεύομε στα κείμενα, στα οδοιπορικά και στα βιώματα των οριενταλιστών³ –μη εξαιρουμένων των δικών μας «Φιλελλήνων»–, στομφώδεις εθνοκεντρισμούς και προβολές που συχνά αποκαλύπτουν βαθιά άγνοια, αν όχι περιφρόνηση, των ανθρώπων και των χώρων στους οποίους αναφέρονται.

«Παρμένη στο φτερό» η απόφαση του Κ. Λογαρά να πάει στην Τουρκία, μια και το προγραμματισμένο «μια ολόκληρη χρονιά» ταξίδι στο Περού «τις τελευταίες μέρες ματαιώθηκε, κι είπαμε το λοιπόν να πεταχτούμε απέναντι».⁴ Ίσως αυτό να εξηγεί εν μέρει τις τόσο πενιχρές σε γνώσεις αποσκευές του. Ίσως αν το είχε προετοιμάσει, όχι μια ολόκληρη χρονιά αλλά ένα μήνα, να προλάβαινε να στριμώξει μερικές γνώσεις που θα τον βοηθούσαν να προσεγγίσει με μεγαλύτερο σεβασμό αυτή τη χώρα, αλλά και το παρελθόν της δικής του, και να αντλήσει πολύ περισσότερα από αυτό το ταξίδι.

«Αν δεν γνωρίζεις το αβυσσαλέο χάσμα που χωρίζει τις δυο χώρες», σκέφτεται περνώντας με ένα «μικρό πλοιάριο» από τη Χίο στον Τσεσμέ, «μπορεί [το πέρασμα αυτό] και να σε ξεγελάσει. Είναι ικανό να γεφυρώσει τα αγεφύρωτα, να αποδραματοποιήσει το κενό και να νομίσεις πως πας για μπάνιο στο απέναντι νησί» (σ. 11). Γι' αυτό και νιώθει «ανατριχίλα» (σ. 12), όταν ο καπετάνιος «στα μισά ανέβασε την τούρκικη σημαία», στερώντας τον από την ασφάλεια της γαλανόλευκης!

Με αυτή τη βεβαιότητα ενός αγεφύρωτου χάσματος ανάμεσα στις δύο χώρες μπαίνει στην Τουρκία ο Κώστας Λογαράς, και αγωνίζεται να μην τη διασαλέψει μέσα του, όσο κι αν του έρχονται συνεχώς στο μυαλό εικόνες τόσο από το ελληνικό τοπίο, όσο και από την αστική Ελλάδα «τη σημερινή αλλά και την εξαθλιωμένη της δεκαετίας του '50» (σ. 21), πράγμα που επισημαίνει αφήνοντας το κείμενό του να συνομιλεί σταθερά με κείμενα από παλαιότερες διαδρομές του μέσα στον ελλαδικό χώρο.

Ομολογώ πως με ταλάνισε αρκετά η σκέψη αν ήταν ασυνείδητη ή συνειδητή η επιλογή του ν' αρχίσει την αφήγησή του με αναφορά στη ναυμαχία του Τσεσμέ, ένα δηλαδή πολεμικό γεγονός του περασμένου αιώνα, να συνεχίσει την ατέλειωτη, όπως του φάνηκε «πορεία [και όχι διαδρομή ή ταξίδι!] προς την Άγκυρα» (σ. 17) μνημονεύοντας τους άμοιρους πεζοπόρους της Μικρασιατικής Εκστρατείας («σ' ολόκληρη τη διαδρομή είχα την αγωνία τους!» – σ. 17), και να ανακαλέσει «αμυδρά» (σ. 72) στη μνήμη του τη Μικρασιατική Καταστροφή, ως τραγικό φινάλε στο τέλος του βιβλίου και του ταξιδιού του, αντικρίζοντας το πορφυρό δειλινό της Σμύρνης.

Τελικά κατέληξα πως ήταν μάλλον ασυνείδητη, αφού σαν Πατρινός ο Κώστας Λογαράς φαίνεται πως δυστυχώς αδυνατούσε να έχει άλλη μνήμη, περνώντας από τη Χίο στον Τσεσμέ, από αυτήν που εγγάραξε μέσα του η επίσημη ελληνική εθνική αφήγηση στην εθνικόφρονη εκδοχή της της δεκαετίας του '50 και του '60, των μαθητικών του δηλαδή χρόνων. Και λέω «επίσημη», γιατί υπάρχουν κι άλλες αφηγήσεις, που διατρέχουν παράλληλα προς αυτή τη νεοελληνική μνήμη και που, χάρη στην ευρύτερη σε αποχρώσεις παλέτα της οικογενειακής μνήμης, σου επιτρέπουν να αξιολογήσεις ακριβέστερα τις διαστάσεις της επιλεκτικής εθνικής σου μνήμης.

Αν ήταν για παράδειγμα μικρασιατικής καταγωγής, το μυαλό του σίγουρα θα πήγαινε πρώτα απ' όλα, αν όχι αποκλειστικά, στη λαίλαπα του 1922. Θα γέμιζε το πέραςμα τούτο βάρκες και καϊκια με κυνηγημένους. Ίσως να είχε έτσι την τύχη τη δική μου να θυμηθεί πως ένας συγχωριανός του Τούρκος είχε γλυτώσει την τελευταία στιγμή τον παππού και την ετοιμόγεννη γιαγιά του από τη σφαγή, περνώντας τους με τη βάρκα απέναντι... Αυτό θα διευκόλυνε σίγουρα τη μνήμη του να γλιστρήσει σε άλλες, παλιότερες χρονικά, οικογενειακές διηγήσεις, εποχών ειρήνης και ανθρωπιάς, που θα τον εμπόδιζαν να προβάλλει συνεχώς μπροστά του χάσματα αγεφύρωτα.

Το ταξίδι του Κ. Λογαρά θα συνεχιστεί μέχρι τέλους σ' αυτόν τον τόνο, με κεντρικά χαρακτηριστικά έναν σχολικού επιπέδου εθνικισμό, με την αναπόφευκτη αρχαιολατρία και την εγγενή του περιφρόνηση της χώρας που επισκέπτεται, παράλληλα με μια οριενταλιστική, συχνά δε έντονα ρατσιστική ματιά. Κι ενώ η λογοτεχνική του γλώσσα καμιά φορά σε παραπλανεί, υποβάλλοντάς σου θαρρείς κάτι άλλο απ' το προφανέστατα ειρηνικό

(ορισμένες φορές μάλιστα αναρωτήθηκα αν πρόκειται για κάποιου είδους χιούμορ που εγώ αδυνατώ να καταλάβω!), οι εμπειρίες του απ' αυτό το ταξίδι, οι παρατηρήσεις, τα σχόλια και οι κρίσεις που διατυπώνει και που κρίνει άξια λόγου να μας μεταδώσει, συνεχώς σε προσγειώνουν στην πραγματικότητα του κειμένου του.

Είναι γεγονός ότι το πρώτο ταξίδι στην Τουρκία, και δη στα μικρασιατικά παράλια, μπορεί να ταραξεί συθέμελα τον Νεοέλληνα. Πουθενά αλλού δεν καλείται τόσο έντονα να βιώσει το οικείο σαν ξένο. Όχι μόνο το φυσικό τοπίο αλλά και οι άνθρωποι, το σουλούπι και οι φυσιολογικές τους, οι εκφράσεις στο πρόσωπό τους, οι χειρονομίες, η συμπεριφορά και οι κινήσεις τους μέσα στο χώρο και μεταξύ τους, δεν τον μεταφέρουν απλά στην οικεία του καθημερινότητα, αλλά ανασταλεύοντας συνεχώς μέσα του παλαιότερα δικά του βιώματα, ιστορίες, αναμνήσεις, συναισθήματα και αισθήσεις, τον ωθούν συνεχώς, στην προσπάθειά του να οριοθετήσει την ταυτότητά του, να αναζητήσει την ειδοποιό διαφορά ανάμεσα στον κόσμο του και τον δικό τους. Όσο θωρακισμένος κι αν έρχεται με εθνικά στερεότυπα χάρη στη σχολική του παιδεία και τις κρατούσες στον κοινωνικό του χώρο προκαταλήψεις και αντιλήψεις, νιώθει συνεχώς να βάλλεται από ερωτήματα που οι διαστάσεις τους προκαλούν τις γνώσεις του και οι προεκτάσεις τους απειλούν να ναρκοθετήσουν τις σιγουριές του.

Η συνεχής έκπληξη μπροστά στο «οικείο» ξένο, οι προκλήσεις που συνεχώς του θέτει ο χώρος, σε συνάρτηση αφενός με την ψυχική ένταση που δημιουργεί μέσα του η αντιπαράθεσή τους με το ιδιαίτερο σε κάθε άνθρωπο βάρος των γνώσεων και των βιωμάτων, και αφετέρου με τη δική του διάθεση να ανταποκριθεί ή όχι σ' αυτές, καθώς οξύνει τη σκέψη, αμφισβητεί τα δεδομένα και ενθαρρύνει την κρίση απέναντι τόσο στο «οικείο» όσο και στο «ξένο», μπορεί να δημιουργήσει σε άτομα ασυνήθιστα σε τέτοιου είδους επικίνδυνες πνευματικές ασκήσεις, ένα αίσθημα φόβου και ανασφάλειας, αν όχι ανοικτής εχθρότητας προς τον χώρο που νιώθουν να τα προκαλεί.

Ίσως έτσι να εξηγείται αυτή η αίσθηση απειλής που διατρέχει τον Κώστα Λογαρά συνεχώς. «Μ' έπιασε πανικός. Πού να πάμε τώρα, πώς να συνεννοηθούμε;» (σ. 19, όταν χάλασε το αυτοκίνητό τους στην Άγκυρα). «Γύρω η πόλη ένα χάος, μια μυρμηγκοφωλιά. Για να τη δεις έπρε-

πε να κάνεις φούρλα. Πουθενά δεν έβλεπες ορίζοντα, μόνο σπίτια ως το βάθος, όπου έφτανε η ματιά σου. Ήταν ασύλληπτο. Πώς θα βγούμε αποδώ μέσα; αναρωτήθηκα σ' αλήθεια ανήσυχος.» (σ. 24, αντικρίζοντας, ως τουρίστας, νωρίς το απόγευμα από τον τάφο του Ατατούρκ τη μυρμηγκοφωλιά της σύγχρονης Άγκυρας' αλήθεια, νιώθει τη ίδια ανησυχία κάθε φορά που βλέπει από το Λυκαβηττό τη μυρμηγκοφωλιά της σύγχρονης Αθήνας;) Το αποκορύφωμα ωστόσο βρίσκεται στις σελίδες 29-32. Σας το παραθέτω, αν και συγκεκομμένο, για να το απολαύσετε:

«...τα κλεφτρόνια... Μου μπήκαν αμβολίες... στο βάθος του τούνελ 5-6 μαγκλαράδες... Ωχ! Μας την έχουνε στημένη... και λύθηκαν τα γόνατά μου... Πιαστήκαμε σαν ποντίκια... στη μέση της στοάς άρχισε να ξεκινάει η τσετία προς το μέρος μας... Να φωνάξουμε; Ψυχή ζωσα. Εμείς κι αυτοί... Φτάνουν οι Τουρκαλάδες δίπλα μας... «Εδώ θα γίνει ο τάφος μας» μουρμουρίζω στον Βασίλη... Οι μάγκες μάς προσπέρασαν... έπιασαν τοίχο κι άναψαν τσιγάρο... θα κάνουνε το ντου πισώπλατα... περίμενα από στιγμή σε στιγμή ν' ακουστεί το σύνθημα, οι ιαχές τους και τα άγρια ποδοβολητά... Μπήκαμε στη φάκα με μισή καρδιά... που ήμασταν, στον αφαλό του πηγαδιού, μες στο λαγούμι... τι σχέδιο είχαν καταστρώσει και προσπαθούσαν... να μας σπάσουνε το ηθικό, να μας εξαντλήσουνε πρώτα ψυχικά... να κατεβάσει στη συνέχεια ο Μούτλο τα ρολά, να μπουκάρουνε κι οι άλλοι εδώ μέσα από καμιά κερκοπόρτα και να μας ξεπαστρέψουνε...»: Ή πώς μπορείς να περάσεις έναν έμπορα χαλιών για ληστή στο παζάρι της Καισάρειας! «Ένας αθώος κράχτης ήταν ο Μούτλο, που ψάρευε απ' το δρόμο πελατεία. Κι όλα τα άλλα ήταν φοβίες, υποψίες, κυήματα της νοσηρής μου φαντασίας», ομολογεί στο τέλος ο Κώστας Λογαράς. Δεν είναι νοσηρή η φαντασία του Κώστα Λογαρά. Εθνικιστική είναι!

Κι επειδή η ζωή απειλεί συνεχώς να σε φέρει αντιμέτωπο μ' ό,τι φοβάσαι περισσότερο, ο Κώστας Λογαράς και ο φίλος του θα παρακολουθήσουν τη δολοφονία των δύο νεαρών Κύπριων μοτοσικλετιστών τον Αύγουστο του 1996 σ' ένα καφενείο στο Παμούκαλε και θ' αποφασίσουν φυσικά πανικόβλητοι να επισπεύσουν την επιστροφή τους, «ώστε να προλάβουμε ανοιχτά τα σύνορα πριν γίνει κάνα “μπαμ”» (σ. 65). Βέβαια οι άνθρωποι στο καφενείο παρακολουθούσαν «...με ενδιαφέρον, αλλά ανέκφραστοι. Μουδιασμένοι άραγε;». Ο φόβος τον κά-

νει άλλη μια φορά να βλέπει απέναντί του όχι άτομα αλλά όχλο: «Αν κάποιος τούς το σφύραγε ότι είμαστε Έλληνες, πώς θ' αντιδρούσαν όλοι αυτοί; Πανικοβλήθηκα με τούτη την ιδέα...» (σ. 64).

Ο φόβος οξύνει το ένστικτο, πυροδοτεί τα αντανάκλαστα, τις γρήγορες λύσεις. Προβάλλοντας ένα αστείρευτο απόθεμα έτοιμων απαντήσεων οι προκαταλήψεις μας διεκδικούν αυτές πάντα πρώτες το λόγο. Οι εξηγήσεις τους πειστικές και καθησυχαστικές συνάμα, αφού μας προστατεύουν από τον κίνδυνο της μοναξιάς που απειλεί τον ελεύθερο και «μας φιλιώνουν», για να χρησιμοποιήσω την έκφραση του Κώστα Λογαρά, «με το σόι μας» (σ. 42).

Η μακραίωνη αντιπαράθεση Χριστιανισμού και Ισλάμ, στην εξάπλωση του οποίου έδωσαν νέα ώθηση ο εξισλαμισμός των Τούρκων και στη συνέχεια η γένεση και οι ραγδαίες κατακτήσεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, κατέστησε αιώνες ολόκληρους τη λέξη «Τούρκος» συνώνυμη στο στόμα των Χριστιανών (Ανατολής και Δύσης) με τη λέξη «Μουσουλμάνος». Δεδομένου ότι η θρησκεία ως βασικό στοιχείο της ταυτότητας των πληθυσμών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αποτελούσε, ελλείψει φυλετικών, γεωγραφικών, γλωσσικών, ταξικών ή άλλων χαρακτηριστικών, ουσιώδες στοιχείο διάκρισης μεταξύ τους, ήταν φυσικό να πολιτικοποιηθεί και να χρησιμοποιηθεί από τους εθνικισμούς της περιοχής. Ο ελληνικός εθνικισμός ανάγοντας τη θρησκεία, και δη την Ορθοδοξία, ως κύριο κριτήριο προσδιορισμού της ελληνικής εθνικής ταυτότητας, εξίσωσε με τη σειρά του τις έννοιες Χριστιανός και Έλληνας, και τις αντιπαρέθεσε στο ταυτόσημο γι' αυτόν εννοιολογικά ζεύγος Μουσουλμάνος και Τούρκος.⁶ Κάθε άλλο παρά εκπλήσσει συνεπώς η θέση που κατέχει η προβολή αυτής της θεμελιώδους για τον εθνικισμό διαφοράς κάθε φορά που ο Έλληνας καλείται να εκφέρει λόγο για τον Τούρκο.⁷ Αυτό που αντίθετα ομολογώ με εκπλήσσει, είναι η ευκολία με την οποία εξακολουθεί να τονίζεται σταθερά από ανθρώπους που οφείλουν να μην αγνοούν τη διαδρομή που διάνυσε η τουρκική κοινωνία, αν μη τι άλλο από την ίδρυση της –κοσμικής πλέον– Τουρκικής Δημοκρατίας έως σήμερα, και δη όταν οι πολιτικές τους τοποθετήσεις (και ο Κ. Λογαράς ανάλωσε, απ' ό,τι τουλάχιστον ομολογεί ο ίδιος, κάμποσα χρόνια από τη ζωή του «στο όνομα ενός ιδεαλιστικού διεθνισμού στηριγμένου στην σοσιαλιστική ουτοπία», σ.42) όφειλαν να τους είχαν προσφέρει αρκετά εφόδια για μια

πιο σύνθετη –σε συνδυασμό πάντα και με την ηλικία τους– ανάγνωση της κοινωνικής πραγματικότητας.

Η θρησκευτική διαφορά, άλλοτε μέσα από φαινομενικά ανώδυνες, παιγνιώδεις φράσεις του τύπου «ένα δρόμο που ο Αλλάχ να τους τον κάνει εθνικό» (σ. 18),⁸ κι άλλοτε μέσα από βαθυστόχαστες διαπιστώσεις όπως «Η παρουσία της θρησκείας στα βάθη κυρίως της Τουρκίας και στις απομακρυσμένες επαρχίες της είναι καθοριστική. (Όχι στα τουριστικά παράλια.) Γι' αυτό και δεν πολυπιστεύω πως ετούτος ο λαός μπορεί ν' αλλάξει εύκολα. Το μυαλό του είναι βιδωμένο σ' ένα παρελθόν, και η ζωή τους κολλημένη στο Κοράνι.» (σ. 33-34), επανέρχεται σταθερά σαν λάιτ μοτίβ στο περιηγητικό πόνημα του Κ. Λογαρά, δημιουργώντας το ερώτημα αν έχει ο ίδιος ποτέ του δει ουρές πιστών να περιμένουν ώρες ατέλειωτες, να ξενοχτούν μεσοχείμωνα στο κρύο και στη βροχή, στους δρόμους της Αθήνας για να προσκυνήσουν διάφορα «ιερά λείψανα» και «αχειροποίητες» εικόνες, και αν κρίνει μόνο με βάση αυτούς τη σύγχρονη Ελλάδα! Αλλού πάλι παρομοιάζει το κάλεσμα του μουεζίνη με «σαδιστική υπενθύμιση καθήκοντος» (σ. 33) κι εκφράζει μεγαλόφωνα την απορία «Άραγε στα δικά μας τα χωριά βγάζουν ακόμη τα μεγάφωνα τις Κυριακές, έξω από τις εκκλησίες;» σαν να αγνοεί ότι όχι μόνο στα χωριά αλλά και στην οδό Δεινοκράτους του Κολωνακίου είσαι υποχρεωμένος να υποστείς, πιστεύεις δεν πιστεύεις, την Κυριακή όλη τη λειτουργία από τα μεγάφωνα της πλησιέστερης εκκλησίας!

Αντιμετωπίζοντας το Ισλάμ μέσα από τον διαστρεβλωτικό, ανιστορικό φακό του ελληνικού εθνικισμού, εσκεμμένα αποσιωπεί τους 7 αιώνες που μεσολαβούν από το θάνατο του Αγίου Βασιλείου έως την αρχή της σελτζουκικής περιόδου⁹ και βλέπει στα τζαμιά και τους μεντρεσέδες των σελτζουκιδών σουλτάνων «άλλοτε ναούς των χριστιανών» και «φιλανθρωπικά ιδρύματα της γνωστής Βασιλειάδας» (σ. 27)! Δεν μπορεί ως εκ τούτου παρά να δυσανασχετήσει, πόσο μάλλον που ο ίδιος δεν έχει δει ποτέ του τζαμιά και τεκέδες αχούρια στη δική του χώρα, αντικρίζοντας στην Καππαδοκία «αποτσίγαρα ή ξεραμένα κόπρανα... στις κρύπτες και στα λαξεμένα πάνω στους βράχους θυσιαστήρια, όπου [φαντάζεται βέβαια ότι] οι καλόγεροι τοποθετούσαν το αρτοφόριον ή τα λειτουργικά τους σκεύη» (σ. 39), επιβεβαιώνοντας με τον τρόπο αυτό, εδώ όπως κι αλλού,¹⁰ τη συνηθισμένη προβολή στον εθνικιστικό λό-

γο της διαφοράς μεταξύ του καθαρού/οικείου και του πάντα ρυπαρού/ξένου.

Η αδιάλειπτη συνέχεια του ελληνισμού, στο πλαίσιο ενός κενού, α-ιστορικού χρόνου,¹¹ θολώνει σταθερά τα όρια ανάμεσα στην αρχαία και τη νέα θρησκεία των «Ελλήνων», «ναός του Βάκχου ήταν άραγε ή του Χριστού;», «Μ' άκουγαν ασάλευτοι, κι ο Χριστός κι ο Διόνυσος» (σ. 41). Οι δύο ταξιδιώτες «σκιρτούν από υπερηφάνεια» βλέποντας στην είσοδο ενός ξενοδοχείου την προτομή του Μεγάλου Αλεξάνδρου, και υποπτεύονται πως... «το ξενοδοχείο θα ανήκει σε κρυπτοέλληνες» (σ. 61)!

Και οπωσδήποτε δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι η μοναδική του ουσιαστική προσπάθεια να πλησιάσει ως άνθρωπο τον (εθνικά) Άλλο, έχει ως θεατρικό σχεδόν σκηνικό ένα θρησκευτικό χώρο, μια και «ο ερωτικός λόγος του Τζελαλεντίν Ρουμί είναι τόσο κοντινός στον σαρκωμένο λόγο της Ορθοδοξίας» (σ. 46)! Πώς να μη μας φέρει όμως στο μυαλό η φανταστική αυτή ερωτική συνεύρεση με την έντονη οριενταλιστική χροιά,¹² τις εμπειρίες, σε αναζήτηση «ενός διαφορετικού τύπου σεξουαλικότητας, ίσως πιο ελευθεριάζοντος και λιγότερο φορτωμένου με ενοχές»¹³ κάποιων άλλων Ευρωπαίων (του φιλότουρκου Πιερ Λοτί ή του φιλόαραβα Λώρενς για παράδειγμα) στην Ανατολή, των οποίων άλλωστε φροντίζει κατά κάποιο τρόπο να υιοθετήσει φαινομενικά την ταυτότητα («Ήγκλαντ» του λέω. Με κοίταξε με δυσπιστία. Δεν φάνηκε να με πιστεύει», σ. 49), και να μην δούμε κι εκεί την αγωνιώδη του προσπάθεια να ορίσει ως Ευρωπαίος αυτή τη φορά την ενδόμυχα αμφισβητούμενη Ετερότητά του σε σχέση με τον Ανατολίτη «Άλλο»;¹⁴

Με δεδομένο ότι η σημερινή Ελλάδα σίγουρα δεν έχει μεγάλη σχέση με την Ελλάδα που περιέγραφε στο δικό του Οδοιπορικό ο Σατωμπριάν, και έχει πλέον ενσωματωθεί στη Δύση, μέσα από μια πορεία εκσυγχρονισμού που επιβεβαιώνει πόσο ρευστά είναι τα σύνορα της «Ανατολής» και πόσο μεγαλύτερη σχέση έχει ο οριενταλισμός με τον πολιτισμό που τον παράγει απ' ό,τι με το υποτιθέμενο αντικείμενό του, θα περίμενε κανείς από τους Έλληνες μια διαφορετική ματιά στον τόσο οικείο τους αυτό χώρο, που ο δυτικός κόσμος ονόμασε σε αντιδιαστολή προς τον δικό του «Ανατολή». Πολύ δε περισσότερο όταν αφορά το γεωγραφικό χώρο της Μικράς Ασίας που αποτελεί, ας μην το ξεχνούμε, τη γεωγραφική και πολιτιστική κοιτίδα ενός σημαντικού τμήματος του σημερινού ελλη-

νικού λαού. Και το λέω αυτό γιατί δυσκολεύομαι να μην αποδώσω στην επιμονή να υπερτονίζονται τα στοιχεία της Τουρκίας που ο Έλληνας εκλαμβάνει ως «ανατολίτικα» (και που οπωσδήποτε έχουν μεγάλη σχέση με όσα συνειδητά ή ασυνείδητα απέρριψε ο Ρωμιός κατά την... ελληνοποίησή του!) όλα τα χαρακτηριστικά του οριενταλιστικού λόγου. Δεν ξέρω αν έχει σοβαρά μελετηθεί ως τώρα το θέμα αυτό, που σίγουρα θα συνέβαλλε πολύ στην αυτογνωσία μας, όχι βέβαια μόνο αναφορικά με την Τουρκία, αλλά και με τον ευρύτερο αραβόφωνο μεσογειακό χώρο, μια και αφθονούν τα σχετικά λογοτεχνικά, περιηγητικά και άλλα πονήματα.

Ο Κώστας Λογαράς μεταφέρει από τις πρώτες κιόλας σελίδες του βιβλίου τον έλληνα αναγνώστη στη «δική του Ανατολή» που με «δυνατές οσμές από... παστουρμά κι ανατολίτικα μπαχάρια, σου βγάζει εντέλει ένα πεντανόστιμο τουρλού» (σ. 74), όπου οι άνθρωποι «κάθονται με τις ώρες στα παγκάκια, ξυπολιούνται και μασουλάνε λιόσπορους» (σ. 25), ενώ «απ' τα μεγάφωνα ξεχύνονται τσιφτετέλια κι αμανέδες σε πάνδημη διασκέδαση» (σ. 24). Στην παραλιακή κυκλοφορούν «τα αυτοκίνητα με τα ηχεία στη διαπασών, ώστε να κάνει τη φιγούρα του ο τούρκος οδηγός», κι αν μάλιστα έχει «καμιά τροφαντή Τουρκάλα... ξαναπέρναγε δυο και τρεις φορές, γιαβάς γιαβάς, για να τον δουν οι πάντες» (σ. 75). Αραδιασμένα στη σειρά στο κέντρο των πόλεων οι «καφενέδες, τα μπαρμπέρικα και τα χαμάμ» (σ. 27), και «στην πάνω πόλη η ώχρα των σπιτιών, οι παράγκες και οι υπαίθριοι απόπατοι» (σ. 73), με λίγα λόγια «εκεί τσεμπέρια και γυφτιά, εδώ «Αρμάνι» και «Ντόνα Καράν»» (σ. 73)!

Στις ιδιαίτερα οικείες μας αυτές εικόνες, ο Κώστας Λογαράς προσθέτει μια ιδιαίτερα εύγλωττη: Τουρκάλες «καθισμένες σταυροπόδι στα μπαμπού των ζαχαροπλαστείων, ρούφαγαν με άνεση το ναργιλέ τους. Κράταγαν το μαρκούτσι τους και παφ πουφ κι εδώ το λεν οι άλλοι» (σ. 76). Δεν ξέρω σε ποιο συγκεκριμένο κέντρο της Σμύρνης αναφέρεται, αλλά αν κρίνω από τα αντίστοιχα καφεενεία της Κωνσταντινούπολης όπου συχνάζουν νεαρά ως επί το πλείστον άτομα, καπνίζουν δημόσια τον ναργιλέ τους, πίνουν το τσάι τους και παίζουν σκάκι, ντάμα ή... σκραμπλ, καφεενεία που αποτελούν μάλιστα μια πολύ πρόσφατη μόδα, οι ... Τουρκάλες (αλλά και οι Τούρκοι!) δεν κάθονται «σταυροπόδι στα μπαμπού», αλλά πολύ σεμνά σε πάγκους και σκαμνάκια! Τα μπαμπού (με τις αναπόφευκτες πολύχρωμες κλάρες που στολί-

ζουν πλείστα όσα ελληνικά ζαχαροπλαστεία σήμερα), σε συνδυασμό με τις... Τουρκάλες με το μαρκούτσι στο χέρι, παραπέμπουν ωστόσο έντονα στον περίφημο πίνακα του Ντελακρουά «Γυναίκες στο διαμέρισμά τους στο Αλγέρι», όπου όντως οι Μουσουλμάνες με τα πολύχρωμα κλαρωτά σαλβάρια τους «καθισμένες σταυροπόδι» καταγής ρουφάν το ναργιλέ τους!

Γιατί να με ξενίσει λοιπόν που ο Κώστας Λογαράς απευθύνθηκε για βοήθεια στους ταξιτζήδες λέγοντάς τους «Σαλάμ αλέκουμ αραμπάς καπούτ» (σ. 18); Απλώς μου έφερε στο μυαλό κάτι μικρά βιβλία ελληνογαλλικών, ελληνοϊταλικών κ.λπ. διαλόγων που αγόραζαν παλιά οι γονείς μου στα ταξίδια τους «στην Ευρώπη», για να μάθουν να λένε μερικά βασικά πράγματα στη γλώσσα του τόπου από σεβασμό προς τους ανθρώπους της και προπαντός τον εαυτό τους! Πεπεισμένος όμως για την ανωτερότητά του, ο Κώστας Λογαράς απαξίωσε να μάθει όχι μόνο τι λένε ως χαιρετισμό στην Τουρκία οι άνθρωποι αλλά και πώς προφέρονται οι λέξεις που ήταν αναγκασμένος να χρησιμοποιήσει, ενώ όποτε επανέλαβε κάτι που άκουσε το επανέλαβε λανθασμένα.¹⁵ Το Κάισερι, η Καισάρεια, έγινε... Κάουσερι (σ. 26), το όνομα του νεαρού Τούρκου από Μουτλού... Μούτλο (με τις αναπόφευκτες συμπαραδηλώσεις της λέξης... «μούτρο»!, σ. 28), το Ισκεντέρ, ο Αλέξανδρος... «Ισκαντέρ», και το Μελεγκιόπ¹⁶ (η βυζαντινή Μαλακοπή και ρωμαϊκή Μελεκοπή) εξαραβίσθηκε σε.... «Μαλακουμπίγια» (σ. 39)!

Χαρακτηριστικό στοιχείο του οριενταλισμού ο ρατσισμός, πρεσβεύοντας «την υπεροχή μιας, υποτίθεται, ανώτερης φυλής (συνήθως της λευκής) σε σχέση με τις άλλες»,¹⁷ προσέφερε στον εθνικισμό το ιδιαίτερα προσφιλές του επιχείρημα της φυλετικής καταγωγής προς επίρρωση των ισχυρισμών του περί μοναδικότητας και ανωτερότητας του έθνους. Όσο κι αν, απαντώντας στα φυλετικής φύσεως επιχειρήματα του Φαμεράιερ, ο Παπαρρηγόπουλος μετέθεσε το βάρος της ιστορικής συνέχειας των Ελλήνων στην πολιτισμική παράδοση,¹⁸ τα φυλετικά επιχειρήματα, μέσα από το μύθο της απόλυτης εθνικής ομοιογένειας και την εσκεμμένη πλήρη αποσιώπηση στα ελληνικά σχολικά βιβλία της ύπαρξης των Άλλων,¹⁹ σε αρμονικό συνδυασμό με τις προκαταλήψεις, εξακολουθούν να προβάλλονται σταθερά στον καθημερινό λόγο των Νεοελλήνων. Νιώθοντας ότι εκφράζει και ως προς το σημείο αυτό μια αρκετά διαδεδομένη άποψη, ο Κώστας

Λογαράς διανθίζει διαρκώς το λόγο του, χωρίς περιττές αναστολές, με άμεσες ή έμμεσες ρατσιστικές αναφορές. Έτσι σ' ένα χωριό προς την Κόνια τού κάνουν σινιάλο «δυο μαυρόπαιδα δέκα-δώδεκα χρονών». (σ. 43), στη ρεσεψιόν του ξενοδοχείου στο Παμούκαλε τον υποδέχεται ένας Τούρκος «μαύρος κι άραχλος» (σ. 62), στην Έφεσο «από παντού τον πλησιάζουν διάφοροι, τουρκόσποροι και γυφταράι να του πουλήσουν αρχαία» (σ. 71), στο Ικόνιο βρίσκεται μπροστά σε «ένα συνονθύλευμα φυλών - Μογγόλοι, Ινδοί, Πακιστανοί, κάποιοι ελληνικής κατατομής και Τούρκοι...» (σ. 45), ενώ στη Σμύρνη βλέπει «Τούρκους, Πακιστανούς, άλλους πιο άριους...» (σ. 74) κ.ο.κ. Ασυνήθιστη σε τέτοιου είδους ταξινομήσεις και δεδομένου ότι πουθενά δεν απαριθμεί ο ίδιος κριτήρια ταξινόμησης σε άριους και μη, πόσο μάλλον σε... ελληνικής κατατομής και Τούρκους(!), ομολογώ πως αναγκάσθηκα να καταφύγω και πάλι στην ασφάλεια των πολιτισμικών κριτηρίων για να μπορέσω να κατατάξω, με βάση τη φωτογραφία που δημοσιεύεται στο αντί του βιβλίου, τον Κώστα Λογαρά στους Νεοέλληνες!

Η γνώση βέβαια, πέρα από το ότι παραμένει το καλύτερο όπλο ενάντια στο φόβο και στις προκαταλήψεις, καλλιεργώντας μας συνεχώς ερωτηματικά, μας αποτρέπει από απλοϊκές γενικεύσεις, και προσδίδει απροσδόκητες καμιά φορά αποχρώσεις στην εικόνα της πραγματικότητας. Η γνώση, και όχι η ημιμάθεια που συνεχώς υπαινίσσεται γνώσεις που δεν έχει.

Δεν ξέρω τι επισημάνσεις μπορεί να έκαναν οι φίλοι, τους οποίους ο Κώστας Λογαράς ευχαριστεί για τις παρατηρήσεις τους, αλλά με δεδομένο ότι με τους φίλους συνήθως μοιραζόμαστε μία κοινή λίγο-πολύ αντίληψη του κόσμου, την κριτική, αν όχι αυστηρά επαγγελματική ανάλυση, την περίμενα από το άτομο στο οποίο οι εκδόσεις Μεταίχμιο ανέθεσαν την επιμέλεια του κειμένου του Κώστα Λογαρά.

Δεν βρέθηκε κανείς να υποδείξει στον Κώστα Λογαρά ότι το «Ρουμί» στο όνομα του Τζελαλεντίν Ρουμί δεν μπορούσε την εποχή εκείνη να έχει τη σημερινή έννοια της λέξης «Ρωμιός», ότι αντί για μια εθνική (πόσο μάλλον εθνική με τη σημερινή έννοια της λέξης) ταυτότητα, έδειχνε απλώς τον γεωγραφικό τόπο καταγωγής του (καταγόταν δηλαδή από τη χώρα των Ρουμ/Ρωμαίων), ώστε να απαλείψει το σχόλιο «Λένε γι' αυτόν πως ήταν Ρωμιός - από το όνομα Ρουμί - αλλά δεν είναι αλήθεια» (σ. 46);

Ένας επαγγελματίας επιμελητής όφειλε, ανατρέχοντας σε βασικά εγκυκλοπαιδικά βοηθήματα, να επισημάνει ότι το παλαιότερο τοπωνύμιο «Αγιασουλούκ» είναι παραφθορά του Άγιος Θ[σ]εολόγος,²⁰ και ότι όντως πρόκειται για τον Ιωάννη το Θεολόγο (πού Μωάμεθ²¹ και... πράσιν' άλογα!), όπως το μαρτυρεί άλλωστε και η εκκλησία του εκεί (μια ανάσα μόλις από την Πάτμο)! Έχουν βλέπετε μνήμη, κύριε Λογαρά, οι γλώσσες των λαών, μόνο που δε μοιάζει με τη μνήμη των εθνών, και οι Τούρκοι δεν «τα μπουρδούκλωσαν καθώς το συνηθίζουν για να 'ναι η πίτα ολόκληρη κι αυτοί χορτάτοι» (σ. 68), αλλά απλούστατα οι αντίστοιχοι προς τους δικούς μας αρμόδιοι για τις μετονομασίες υπάλληλοι του σύγχρονου τουρκικού εθνικού κράτους επέλεξαν την ονομασία Σελτζούκ επειδή παραπέμπει, χάρη στην ύπαρξη των περιφημων σελτζουκικών τζαμιών του, στο εθνικό κλέος, χωρίς να ηχεί εντελώς ξένη στα συνηθισμένα στο «Αγιασουλούκ» αφτιά των ντόπιων χωρικών. Όπως ακριβώς δηλαδή και η ονομασία «Σούνιο», πίσω από την οποία κρύβεται στη Θράκη για μεν τους κατοίκους του ένα... Σουνέτκι, για τους δε περαστικούς αφελείς Νεοέλληνες μία ακόμη απόδειξη της ελληνικότητας της Θράκης μες στους αιώνες!

Ένας ευσυνειδητός επιμελητής θα είχε αναζητήσει την «κοιλάδα του Peristremma», θα είχε βρει ότι ταυτίζεται με το προαναφερόμενο φαράγγι της Ιχλάρα(!)²² (όπως έστω και παραφθαρμένη μαρτυρεί η ονομασία του χωριού Belisirma!), και δεν θα δίσταζε μπροστά στη... γενική της αρχαιοπρεπούς αυτής ονομασίας,²³ όπως ο περιηγητής μας που, αφήνοντας να τον προδώσει το ρωμαίικο γλωσσικό του ένστικτο, προτίμησε για ασφάλεια να το αφήσει άκλιτο με λατινικούς χαρακτήρες!

Θα είχε επίσης αναζητήσει τη «λίμνη Πρόσταινα» (σ. 57) στη διαδρομή από το Ικόνιο προς την Αττάλεια, για να ανακαλύψει ότι δεν πρόκειται για τη λίμνη Μπέη-σεχίρ (=η αρχαία Κάραλ(λ)ις της Λυκαονίας) η οποία βρίσκεται πάνω στη διαδρομή αυτή, αλλά μάλλον για τη λίμνη Εγριντίρ που βρίσκεται αρκετά πιο πάνω, μια και τα ερείπια της εγκαταλελειμμένης ήδη από τα βυζαντινά χρόνια πισιδικής πόλης «Πρόσταννας»²⁴ έχουν εντοπιστεί ανατολικά της κωμόπολης Εγριντίρ. Σημειωτέον ότι παρόλο που η ονομασία «Πάρλα»²⁵ (Barla daği - όρος Μπάρλα) διατηρεί έως σήμερα τη μνήμη μιας άλλης αρχαίας πόλης λίγο βορειότερα,²⁶ ούτε αυτή μας παραδόθηκε ως ονομασία της λίμνης, την οποία οι ντόπι-

οι -τουρκόφωνοι όλοι τους- Χριστιανοί αποκαλούσαν ως την Ανταλλαγή «Εγριντίρ» ή «Εγερντίρ»!

Είναι γεγονός ότι η αρχαιογνωσία αξιολογείται υψηλά στην κλίμακα αξιών των Νεοελλήνων, μια και στην ουσία ισοδυναμεί στο συλλογικό τους υποσυνείδητο με επιβεβαίωση της αρχαιοελληνικής καταγωγής και ως εκ τούτου της πολιτισμικής τους ανωτερότητας έναντι των άλλων (συμπεριλαμβανομένων και των Ευρωπαίων). Με δεδομένα το γενικό χαμηλό επίπεδο ιστορικών γνώσεων και την ιδεολογική φόρτιση που έχει για τους Νεοέλληνες οτιδήποτε αφορά την αρχαιότητα, ο Κώστας Λογαράς μπορεί με ελαφρά συνείδηση να αναφέρεται «σε λαούς γνωστούς του από τον Ξενοφώντα ή τον Ηρόδοτο: τους Κάρες, τους Λυδούς, τους Ίωνες (... μια γειτονιά ετούτοι οι αρχαίοι λαοί, μα το χάσμα ανάμεσά τους αγεφύρωτο)» (σ. 59-60), προβάλλοντας και σ' αυτούς, χωρίς φυσικά να τα προσδιορίζει, τα «αγεφύρωτα χάσματα» που κουβαλά ο ίδιος μέσα του!

Η εμμονή των Νεοελλήνων να αναφέρουν, όταν ταξιδεύουν στην Τουρκία, ως επί το πλείστον αποκλειστικά τα αρχαία τοπωνύμια, ακόμα κι όταν τα σημερινά τουρκικά, τα περισσότερα από τα οποία μας έχουν παραδοθεί από τους Μικρασιάτες πρόσφυγες, αποτελούν συχνά μια πολύ πιο εύγλωττη απόδειξη κάποιου παλαιότερου ελληνόφωνου παρελθόντος του χώρου αυτού, σίγουρα δεν οφείλεται στην ευρεία αρχαιομάθειά τους αλλά αποτελεί συνέχεια του νοερού εξελληνισμού της Ανατολής που επιχειρήθηκε τον 19ο αιώνα στα πλαίσια της Μεγάλης Ιδέας. Χρησιμοποιώντας τις αρχαίες ονομασίες (οι οποίες λανθασμένα βέβαια εκλαμβάνονται όλες ως «ελληνικές», αλλά αυτό είναι ένα άλλο ζήτημα!), ο Νεοέλληνας αναιρεί για άλλη μια φορά τον ιστορικό χρόνο, και ταξιδεύοντας στο δικό του φαντασιακό παρελθόν αυτής της χώρας, διεκδικεί τα «απαράγραπτα ιστορικά του δικαιώματα» πάνω της. Το διατύπωσε άλλωστε με πολύ εύγλωττο τρόπο αυτό ο Κώστας Λογαράς, όταν εκείνα τα «μαυρόπαιδα κι οι γυφταραίοι» προσπάθησαν να του πουλήσουν αρχαία: «Όχι δεν ήθελα να αγοράσω τίποτα. Άκου που θα μου πουλήσουν τα δικά μου πράγματα!» (σ. 71).

Σπουδαίο ρόλο στην αναζήτηση της γνώσης παίζει αναμφισβήτητα η συζήτηση. Δεν στάθηκε δυστυχώς τυχερός στην επιλογή του συνταξιδιώτη και συνομιλητή του στο ταξίδι ο Κώστας Λογαράς· ο φίλος του ο Βασίλης, όχι μόνο ήταν, απ' ό,τι φαίνεται, απόλυτα συντο-

νισμένος μαζί του, αλλά και δεν πρέπει στιγμή να συνέβαλε με τη μικρή αυτή σπίθα που ξεστρατίζει τις προκαταλήψεις και ανοίγει το δρόμο σε μια πιο διαυγή κριτική σκέψη. Το μαρτυρεί άλλωστε και το ύφος των τεσσάρων παρεμβάσεων του που μας μεταφέρει ατόφιος ο συγγραφέας στο οδοιπορικό του. Όσο για το εύρος των γνώσεων του σχετικά με τη σύγχρονη Τουρκία αλλά και της κρίσης του, μία και μόνο παρατήρησή του τα προσδιορίζει επακριβώς: «Αφού οι προσπάθειες του Ατατούρκ για εκσυγχρονισμό δεν καρποφόρησαν, δεν ξέρω αν ποτέ θα μπορέσει κάνας άλλος» (σ. 23). Αλήθεια, μία διαδρομή με το αυτοκίνητο μέχρι την Άγκυρα σας ήταν αρκετή, κύριε Βασίλη, αλλά κι εσάς κ. Λογαρά που συμφωνείτε μαζί του, για να καταλήξετε σ' αυτό το συμπέρασμα; Πόσο γνωρίζετε από πρώτο χέρι, ή έστω από αναγνώσματα, την τουρκική κοινωνία και με ποιες άλλες ισλαμικές κοινωνίες τη συγκρίνατε προτού εκφράσετε αυτή την άποψη; Πόσο σας έχει απασχολήσει η πρόσφατη και παλαιότερη ιστορία της, η σταδιακή της διαμόρφωση, τα σημερινά της προβλήματα και οι λύσεις που η ίδια προτείνει σ' αυτά, ώστε αξιολογώντας τις γνώσεις και τις εμπειρίες σας να καταλήξετε σ' αυτό το συμπέρασμα;

Φοβάμαι πως δεν βρίσκω απαντήσεις στα ερωτήματα αυτά μες στο οδοιπορικό σας, όπως δυσκολεύομαι να δώσω, χωρίς να ντρέπομαι εγώ η ίδια «για το σόι μου», απάντηση στο ερώτημα «Τι τελικά είδε ο Κώστας Λογαράς στο ταξίδι του στην Τουρκία», κρίνοντας από φράσεις όπως: Στην Άγκυρα «ένα μωσαϊκό ανθρώπων, ντυμένους με τα πιο παρδαλά σε στίλ και χρώμα ρούχα που είχε δει ποτέ...» (σ. 22). Στο Νεβσεχίρ «την Τουρκία σε όλο της το μεγαλείο. Βρομιά, κοτέτσια και λασπόνερα κάτω ακριβώς από την ακρόπολη του Νεβσεχίρ» (σ. 36). Στο Σελτζούκ ανθρώπους που «μοιάζουν με φτωχοσυγγενείς που δηλώνουν γνωριμία μπας κι αρπάξουν κάτι απ' το αρχαίο σόι» (σ. 68). Και με αποκορύφωμα τον τρόπο που αξιολόγησε την άρνηση του τούρκου ταξιτζή να δεχθεί χρήματα επειδή τον βοήθησε να βάλει μπρος τη στατημένη Julietta του: «Είχα εντυπωσιαστεί και, μέσα μου, γλυκάνει. "Εντάξει", έκανα τη σκέψη, "δεν πρόκειται να μας λιντζάρουν" είπα. "Ανθρωποι είναι, δεν είναι τέρατα".» αφήνοντας το κείμενό του αυτό να συνομιλήσει με κάποιο παλαιότερο: «Πολύ μακριά αποδώ, σ' ένα χωριό της Κρήτης έξω απ' τις Αρχάνες, είδα μια γάτα να βυζαίνει ένα λυκόσκυλο

σαν να 'ταν κάτι φυσικό» (σ. 20)!

Σίγουρα δεν θ' άξιζε ένα τόσο μακρύ άρθρο για ένα σύντομο και τελικά άνευ ιδιαίτερης σημασίας, εκ των υστέρων και προχειρογραμμένο οδοιπορικό κείμενο, αν αυτό δεν συνόψιζε, σε γλώσσα που το γλαφυρό της ύφος τα αναδεικνύει με ακόμα μεγαλύτερη ωμότητα,²⁷ τόσο όλα τα ελληνικά στερεότυπα για την Τουρκία και τους Τούρκους, όσο και τα διογκωμένα από εθνικιστικές ιδεοληψίες απειράριθμα λάθη που κοσμούν τον καθημερινό μας λόγο, προδίδοντας τις εξαιρετικά περιορισμένες γνώσεις μας, όχι μόνο σχετικά με τη γειτονική χώρα αλλά και με το παρελθόν των ανθρώπων της δικής μας. Τα στερεότυπα και τα λάθη αυτά προβάλλουν σταθερά στο λόγο πολιτικών και δημοσιογράφων, στην τηλεόραση, σε εφημερίδες και περιοδικά, αλλά και σε κείμενα, με περισσότερες ή λιγότερες λογοτεχνικές αξιώσεις, ακόμα κι από την πένα ανθρώπων που κάθε άλλο παρά θα τα περίμενε κανείς. Σ' αυτά καθρεφτίζεται βέβαια το δικό μας θλιβερό πρόσωπο, διαγράφονται τα δικά μας συμπλέγματα πολιτισμικής κατωτερότητας και ανασφάλειας ως προς την ταυτότητά μας.²⁸

Υπάρχει βέβαια και ο άλλος λόγος, αυτός που είδα να αρθρώνεται στο ωραίο κείμενο του Δημήτρη Παπαχρήστου στο βιβλίο του *Ο άλλος Κεμάλ*, που κυκλοφόρησε πρόσφατα στις εκδόσεις Καστανιώτη, ένας λόγος που αγωνίζονται να κάνουν αισθητό – για να υπάρξει ίσως αυτή η «ισορροπία» που επικαλείται στο οπισθόφυλλο του βιβλίου του Κώστα Λογαρά ο εκδότης του, όσο κι αν εκπλήσσουν μέσα σ' ένα τέτοιο κείμενο οι θαυμάσιες φωτογραφίες του Νίκου Οικονομόπουλου:²⁹ ένας λόγος που παραχωρεί την πρώτη θέση, όχι στο έθνος, αλλά στον Άνθρωπο.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Francois Hartog, *Le miroir d' Herodote*, ed. Gallimard, Paris 1980, νέα αναθεωρημένη έκδοση, Paris 2001.

2. Lucette Valensi, *Βενετία και Υψηλή Πύλη, Η γέννηση του δεσπότη*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2000.

3. Edward Said, *Οριενταλισμός*, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1996.

4. Κώστα Λογαρά, *Στη χώρα του Νεντίμ μύριζε πεύκο*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2003, σ. 11.

5. «...φάτσες παντού σαν να 'βλεπα μπαρμπάδες και παππούδες μου.» (σ. 12).

6. Παντελής Ε. Λέκκας, *Η εθνικιστική ιδεολογία*, εκδ. Κατάρτι, Αθήνα 1996, σ. 182 κ.ε.

7. Η απόλυτη ταύτιση στο μυαλό του Κώ-

στα Λογαρά του Μουσουλμάνου με τον Τούρκο φαίνεται σαφέστατα και στην ακόλουθη φράση: «Ξηλώσανε οι χριστιανοί κάμποσα ιερά των "ειδωλολατρών" κι έχτισαν τις δικές τους εκκλησίες. Τις γκρέμισαν οι Τούρκοι και με τα υλικά τους έφτιαξαν τζαμιά» (σ. 80). Σκέφτηκε άραγε τι τον εμπόδιζε να βάλει «Ελλήνων» στη θέση των «ειδωλολατρών»;

8. Κι αλλού «Δόξα τον Θεό ή τον Αλλάχ» (σ. 20).

9. Παρόλο που η μάχη του Μάτζικερτ (1071 μ.Χ.) σηματοδοτεί την αρχή της σελτζουκικής περιόδου, τα παλαιότερα σελτζουκικά μνημεία στην Καισάρεια, και αλλού στην Ανατολία, ανήκουν στον 12 αιώνα!

10. Βλ. λέξεις βρομιά (σ. 36) [και τα παραπλήσια λίγδα (σ. 71), σκουπιδαριό (σ. 25), κόπρανα (σ. 39), γκαβαλίνες (σ. 37), αποτίγαρα (σ. 39), σιχασιά (σ. 58)], μπόχα (σ. 37, 73) [και τα παραπλήσια βούρκος, οχτός, βρομόνερα (σ. 37), ψαρίλα (σ. 37)].

11. Παντελής Λέκκας, ό.π., σ. 210-211.

12. Πώς θα μπορούσε άλλωστε να είναι αλλιώς, αφού νιώθει πως βρίσκεται (αυτός ο Δυτικός) στις «χίλιες και μια νύχτες του Αλλαντίν» (σ. 46);

13. Edward Said, ό.π., σ. 232.

14. Πόσο αυτοσαρκασμό εμπεριέχει αντίθετα η φαντασίωση, μισόν αιώνα νωρίτερα, στη Σμύρνη, του Λαρισινού Μ. Καραγάτση, ο οποίος πίνοντας τον τούρκικο καφέ του και πιπιλίζοντας το κεχριμπαρένιο μαμέ απ' το μαρκούτσι του ναργιλέ μεταμορφώνεται «σε Καραγάτση, με γενειάδα, σαρίκι, χρυσοποϊκίλο καφτάνι, κονάκι των τριάντα οντάδων και χαρέμι των είκοσι συζύγων»! Βλ. Μ. Καραγάτση, *Περιπλάνηση στον κόσμο*, επιμ. Άντεια Φραντζή, εκδ. Εστία, Αθήνα 2002, σ. 203-204.

15. Δεν αποκλείω βέβαια το ενδεχόμενο να έχει πολύ κακό αφτί.

16. Η οποία άλλωστε είναι η παλαιότερη ονομασία, μια και το χωριό έχει σήμερα [εθνικά] μετονομαστεί σε Ντερίν-κουγιού (Derinkuyu)! Βλ. Ilias Anagnostakis, Evangelia Balta, *La découverte de la Cappadoce au 19ème siècle*, Κωνσταντινούπολη 1994, σ. 32 και 84.

17. Εμμ. Κριαρά, *Νέο Ελληνικό Λεξικό*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1995, λήμμα «ρατισμός».

18. Γιώργος Βελουδής, *Ο Jacop Phillip Fallmerayer και η γένεση του ελληνικού ιστορισμού*, Ε.Μ.Ν.Ε.-Μνήμων, Αθήνα 1982, σ. 68.

19. Α. Φραγκουδάκη, «Πολιτικές συνέπειες της ανιστορικότητας», στο Άννα Φραγκουδάκη-Θάλεια Δραγώνα, «Τι ειν' η πατρίδα μας;» – *Εθνοκεντρισμός στην εκπαίδευση*, σ. 147 κ.ε.

20. Πράγμα που γνωρίζει η μικρασιατικής

καταγωγής Σαμιώτισσα Έλσα Χίου και μεταφέρει ως γνώση στη νεότερη γενιά στο βιβλίο της, *Η νενέ η Σμυρνιά*, εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα 2002, σ. 108.

21. «...–δεν είχαν στο μυαλό τους βέβαια τον Ιωάννη, το μαθητή του Ιησού, αλλά τον δικό τους Θείο Λόγο, τον Μωάμεθ.» (σ. 68).

22. Σημειωτέον ότι ο τουρκόφωνος Ιωάννης Ιωαννίδης, στο καραμανλίδικο βιβλίο του για τους Μητροπολίτες της Καισάρειας εξηγεί τη λέξη «Ιχλάρα» ως «Χλιαρά νερά», από τις θερμές πηγές που υπάρχουν εκεί, και αναφέρεται τόσο στο παλαιότερο όνομα «Θερμά» του χωριού Τερζιλί, όσο και στην επικρατούσα την εποχή του ονομασία «Τέρζιλι χαμαμή», προσθέτει μάλιστα ως δεύτερη ονομασία «Καταράκ» (δηλ. Καταράκτης). Περιορίζει δε την ονομασία «Περίστρεμμα» στο χωριό. Βλ. Ιωάννης Ιωαννίδης, *Καισάρεια Μητροπολιτλερί βε Μασαλουμάτη Μουτενεββία*, Αλέξανδρος Νομισματίδης Ματπασσηνδά, Κωνσταντινούπολη 1896, σ. 126-127.

23. Φαράγγι του Περιστρέμματος, βλ. Ελένη Καρατζά, *Καππαδοκία, ο τελευταίος ελληνισμός της περιφέρειας Ακσεράι-Γκέλβερι (Καρβάλης)*, εκδ. Γνώση, Αθήνα 1985, σ. 93-99.

24. «Πρόσταμα» κατά τον Πτολεμαίο (V, 5, 7), στον δε κατάλογο των επισκόπων που συμμετείχαν στη Συνόδο της Κωνσταντινουπόλεως (381 μ.Χ.), συγκαταλέγεται μεταξύ των επισκόπων της Πισιδίας ο Attalus Prostamensis. Στα σχετικά πολυάριθμα νομίσματα ωστόσο αναγράφεται πάντα ως «Πρόσταννα». Βλ. Μ. Η. Balance, «The site of Prostanna», στο *Anatolian Studies*, τομ. 9, 1959, σ. 125-129.

25. Στα αρχεία του ΚΜΣ αναφέρεται τουρκόφωνος χριστιανικός οικισμός με την ονομασία «Πάρλα». Βλ. επίσης «Η Έξοδος», τομ. Β', εκδ. ΚΜΣ, Αθήνα 1982, σ. 452, και Ιωάννης Η. Κάλφογλους, *Ιστορική Γεωγραφία της Μικρασιατικής Χερσονήσου*, εκδ. ΚΜΣ, Αθήνα 2002, σ. 142.

26. Παρλαίς, Πάραλλα ή Πάραλλη. Βλ. Louis Robert, *Villes d' Asie Mineure - Études de géographie ancienne*, Παρίσι 1962, σ. 286.

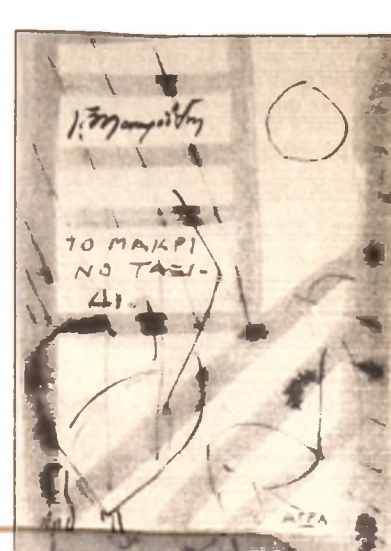
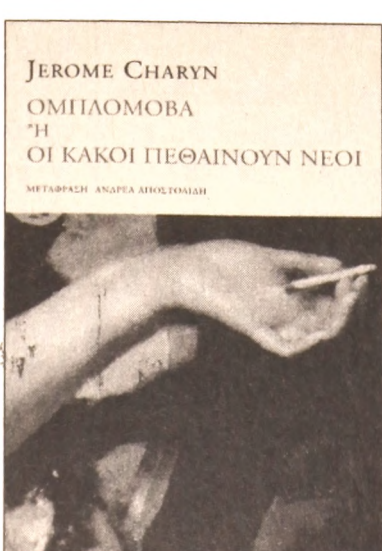
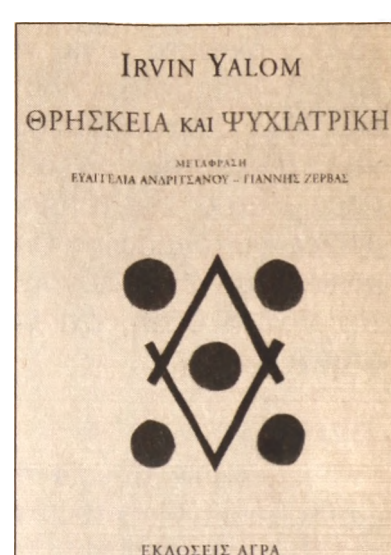
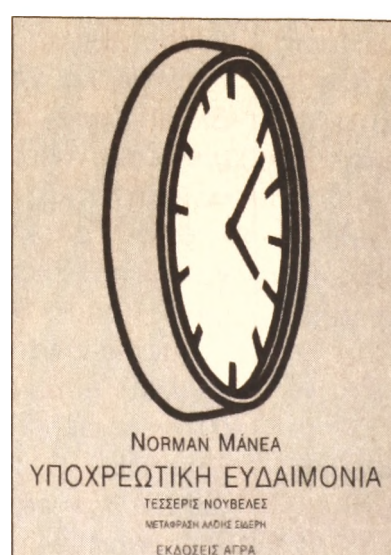
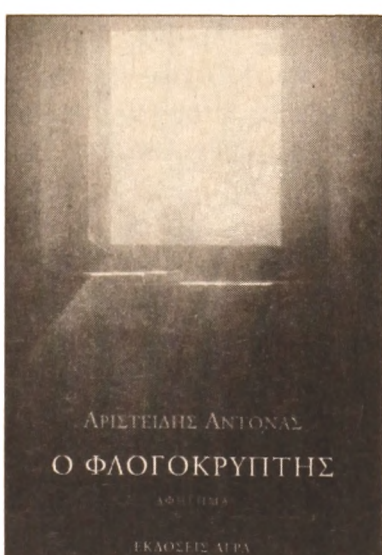
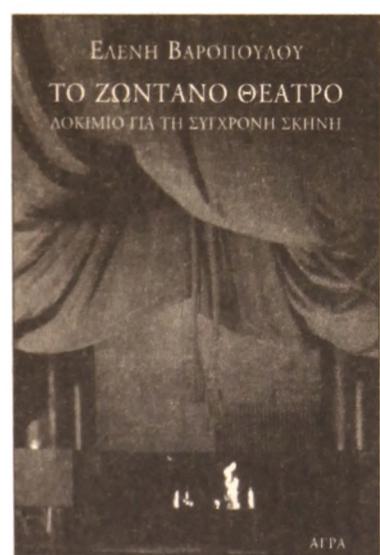
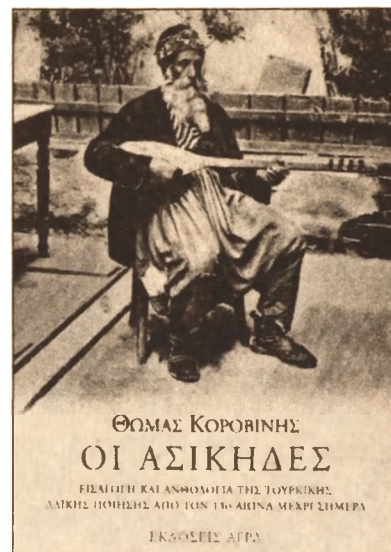
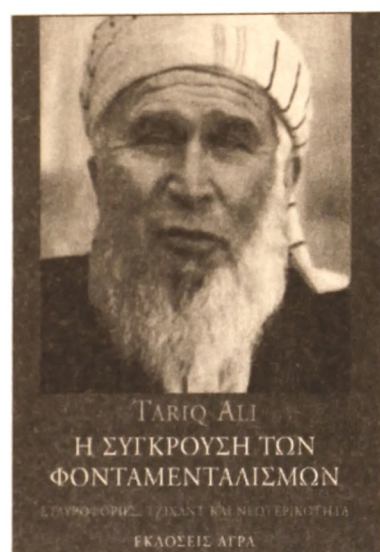
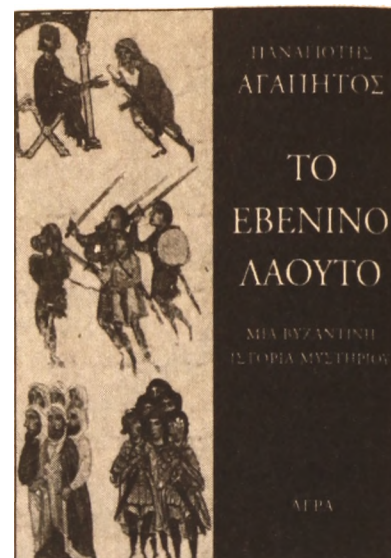
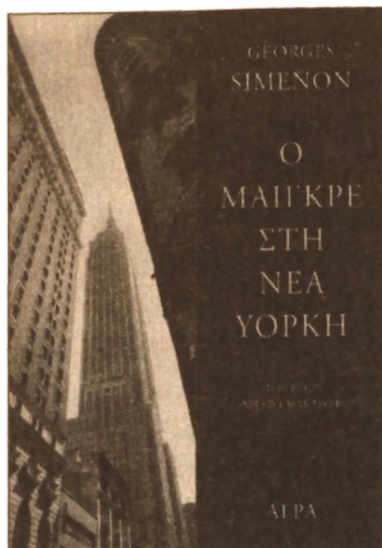
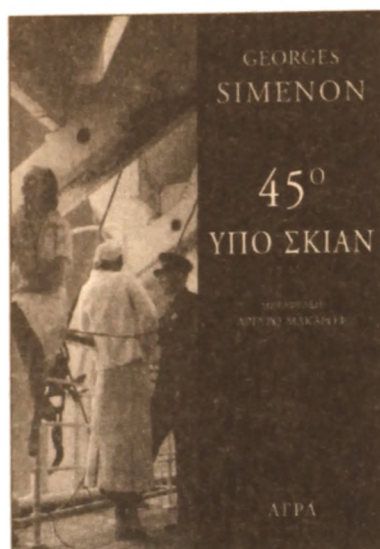
27. Πολλά θα μπορούσαν επίσης να λεχθούν για τον τρόπο που χρησιμοποιεί ο Κώστας Λογαράς τα διάφορα επίπεδα της γλώσσας, και φυσικά το λεξιλόγιο, για να περάσει νοήματα, αλλά αυτό θα έδινε ακόμα μεγαλύτερες διαστάσεις στο άρθρο.

28. Αλέξης Ηρακλείδης, «Οι λόγοι διατήρησης των ελληνικών στερεοτύπων για την Τουρκία και τους Τούρκους», στο περ. *Ο Πολίτης*, τχ. 114, Σεπτ. 2003, σ. 18-21.

29. Οι φωτογραφίες του Νίκου Οικονομόπουλου για την Τουρκία, τιμήθηκαν μάλιστα το 2001 με το βραβείο Αμπτή Ιπεκσί.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

Κάποιοι που τράβηξαν άλλο δρόμο

του Σωτήρη Γουνελά

Νίκος Χ. Γιανναδάκης,
Κείμενα,
Επιμ.: Μ.Ζ. Κοπιδάκης,
εκδ. Βικελαία Βιβλιοθήκη Δήμου
Ηρακλείου, Ηράκλειο 2003, σ. 260.

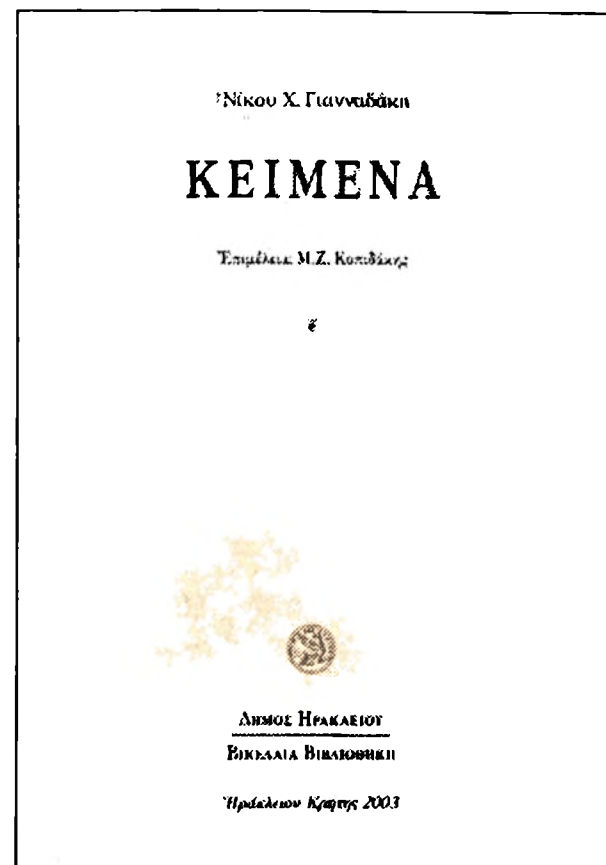
Οι Έλληνες είμαστε φορείς όχι ενός αλλά περισσοτέρων πολιτισμών. Ο σημερινός ελληνικός λαός φαίνεται να δυσκολεύεται να σηκώσει αυτό το βάρος, γι' αυτό ξοδεύεται ψυχικά γυρνοβολώντας γύρω από έναν άγριο καταναλωτισμό, πράγμα που τις περισσότερες φορές προϋποθέτει μεγάλη ανασφάλεια και εσωτερικό κενό, ή χρησιμοποιείται ως αντίδοτο στη νευρωτική ζωή του ανθρώπου της πόλης. Υπάρχουν όμως κάποιοι που τράβηξαν άλλο δρόμο και θέλησαν να ψηλαφήσουν την πολύκλωνη πνευματική ιστορία του τόπου τους και μάλιστα να αποκαταστήσουν σε ορισμένα σημεία τις αλήθειες της και να διορθώσουν τις στρεβλώσεις που άλλοι –ξένοι και ντόπιοι– είχαν επιφέρει πάνω της. Ένας από αυτούς είναι ο Νίκος Γιανναδάκης.

Πρόσφατα οι φίλοι του στο Ηράκλειο της Κρήτης, τιμώντας τον άνθρωπο που αναλώθηκε για να ανασυστήσει τη Βικελαία Βιβλιοθήκη και να επιμεληθεί πλήθος εκδόσεων, μεταξύ των οποίων το περιοδικό *Παλίμψηστον*, μεριμνώντας έργο για την αποκατάσταση της παράδοσης και την οικείωση με το λόγο της, εξέδωσαν ένα καλαίσθητο τόμο με άρθρα και μελετήματά του. Τη συλλογή και στοιχειοθεσία φρόντισε η γυναίκα του Γεωργία Κατσαλάκη, ενώ την όλη επιμέλεια της έκδοσης υπογράφει ο καθηγητής Μιχάλης Κοπιδάκης.

Ας μπούμε όμως στην ουσία του πράγματος. Ποια είναι σημασία της έκδοσης αυτής; Η σημασία της έγκειται κυρίως στις μελέτες που παρουσιάζονται εδώ

και αφορούν τον «Προσωκρατικό λόγο» (σ. 5-55) και την «Αρχαία ελληνική φιλοσοφία» (σ. 79-115), καθώς και στη μελέτη του για την αναξιμάνδρεια φιλοσοφική σκέψη «Η “αδικία” και το “χρεών”». Οι τρεις αυτές εκτενέστερες μελέτες συμπληρώνονται από μικρότερα δημοσιεύματα για τον Ξενοφάνη, τον Ηράκλειτο και τον Επιμενίδη και όλες μαζί δείχνουν τη μεγάλη εξοικείωσή του με τα θέματα αυτά, αλλά και προπαντός την υπογράμμιση από μέρους του μιας παραμέτρου που φοβάμαι ότι πολύ λίγοι στην Ελλάδα έχουν φροντίσει να ασχοληθούν μαζί της. Η παράμετρος αυτή είναι η ακόλουθη, έτσι συνοπτικά: ο αρχαίος ελληνικός λόγος έχει ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που δεν προσεγγίζονται μέσα από την επιστημονική μέθοδο ή μεθόδους που ανέπτυξε ο νεοτερικός ευρωπαϊκός πολιτισμός. Είναι αυτός ο ίδιος ο αρχαιοελληνικός λόγος που μας υπαγορεύει τον τρόπο με τον οποίο θα τον διαβάσουμε και ο τρόπος αυτός είναι μεταφυσικός ως επί το πλείστον. Θα συμπλήρωνα μάλιστα ότι η χριστιανική ορθόδοξη θεολογία είναι πιο κοντά στον αρχαίο αυτό λόγο παρά η θεωρούμενη συνέχεια του: ο αναγεννησιακός ή και ο ευρωπαϊκός λόγος. Η επισήμανση αυτή καταγράφεται κατά τη γνώμη μου ολοκάθαρα σε ένα άλλο κείμενο του Ν. Γιανναδάκη, πρωτοδημοσιευμένο στην *Καθημερινή*. Πρόκειται για την κριτική του σε σχολικό εγχειρίδιο διδασκαλίας της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας της Γ' Λυκείου που συνέταξε ο Ευάγγελος Ρούσσος (στο βιβλίο δεσ. σ. 57-58). Με τις επισημάνσεις του εκεί στα επί μέρους θέματα που θίγει ο συγγραφέας του βιβλίου, καταδειχνεται εναργέστατα πόσο μακριά από το πνεύμα ή τον αρχαιοελληνικό τρόπο βρίσκεται η «ανάγνωση» του Ε. Ρούσου.

Το πρόβλημα έχει πολύ μεγάλη σημασία. Γιατί είναι άλλο πράγμα π.χ. να πι-

στεύω στην «πρόοδο» και την «εξέλιξη» ως Χέγκελ ή Μαρξ –άνθρωπος δηλαδή της Νεοτερικότητας– και άλλο να προβάλλω στον Ηράκλειτο τη δική μου θεωρία. Πώς είναι δυνατόν η «κίνηση» στον Ηράκλειτο να έχει σχέση με την προοπτική στο μέλλον και την αντιμεταφυσική αντίληψη για τη ζωή και την κοινωνία του Μαρξ, αφού ο Ηράκλειτος δέχεται «απαράβατη συμπαντική τάξη» (σ. 86) όπου «Ήλιος ουχ υπερβήσεται μέτρα· ει δε μη, Ερινύες μιν Δίκης επίκουροι εξευρήσουσιν» (σ. 87); Μα ούτε με τον αθεολόγητο προβληματισμό του υπάρχει σχέση, και μόνο λόγω των ακόλουθων δύο ηρακλήτειων αποσπασμάτων: «τρέφονται γαρ πάντες οι ανθρώπειοι νόμοι υπό ενός, του θείου» ή «ανθρώπων ο σοφώτατος προς θεόν πίθηκος φανείται».

Το πόσο ο εκλεκτός φίλος συνέδεε τον αρχαιοελληνικό λόγο με τη χριστιανική παράδοση και τη σημερινή Ελλάδα φαίνεται σε άλλα κείμενά του, που κι αυτά περιέχονται στο τομίδιο αυτό:

«Ελληνική παράδοση και μια από τις σύγχρονες έννοιες της ιστορίας»* (σ. 193-211)

«Τα κείμενα του Μακρυγιάννη και ένας πνευματικός τρόπος συναναστροφής με αυτά» (σ. 213-227)

«Διδασκαλία εντοπίου λόγου» (σ. 229-242)

«Το “χαμόγελο” της παράδοσης» (σ. 253-260)

Στα κείμενα αυτά ο Ν. Γιανναδάκης επισημαίνει και μελετά τις προεκτάσεις του αρχαίου λόγου και του χριστιανικού παραδομένου λόγου στον νεότερο ελληνικό τόπο, μέσα από το έργο προσώπων όπως ο Μακρυγιάννης και ο Λορεντζάτος κυρίως, δείχνοντας τους δύο κόσμους και τις διαφορές τους: από τη μία τον κόσμο της ελληνικής και χριστιανικής παράδοσης, ο οποίος όμως αφομοίωσε και αλήθειες του ευρύτερου χώρου της Ανατολής και των παραδόσεών της, και από την άλλη του δυτικού μετα-αναγεννησιακού ή διαφωτιστικού κόσμου, ο οποίος συρρικνώνοντας τη ζωή στη *raison* – όπως αναφέρει κάπου ο Βερναρδάκης (στο βιβλίο σ. 221) –, έκλεισε τον ορίζοντα των ανθρώπων μόνο στην οριζόντια και ενθαδική διάσταση, απαιτώντας (σήμερα αυτό γίνεται πολύ πιο κατανοητό με τον αμερικανικό ολοκληρωτισμό) όλοι οι λαοί να εξηγηθούν, να συλλάβουν και να βιώσουν τον κόσμο μέσα από τις συντεταγμένες της νεότερης φιλοσοφίας και –προπαντός– επιστήμης η οποία θεωρείται ότι έχει τον πρώτο λόγο για το καθετί, που κατ’ αυτήν είναι μόνο φυσικό και ενδοκοσμικό και ποτέ μεταφυσικό ή θείο. Η ζωή ως σύνολο απρόσωπων και αντικειμενικών νόμων καταντά σκλαβιά και ύβρις: αυτή είναι η αλήθεια που προωθούν τα γραπτά αυτά. Τα υπόλοιπα και ειδικά όσα περιέχει το τελευταίο κείμενο του βιβλίου με τον ποιητικό τίτλο «Το “χαμόγελο” της παράδοσης», ας τα βρει ο αναγνώστης μόνος του, τη στιγμή μάλιστα που ορισμένα από αυτά μοιάζουν να γράφονται εν είδει εκμυστηρεύσεων προς όσους ενδιαφέρονται να εισέλθουν «στα άδυτα της γλώσσας της ελληνικής και της πίστης της ορθόδοξης» (σ. 257).

* Με βάση χειρόγραφο του κειμένου αυτού επιμελήθηκα και εξέδωσα αμέσως μετά την εκδημία του Νίκου στη σειρά «Γέφυρες» των εκδόσεων «Αρμός» (1999) το βιβλίο με τίτλο *Δύο εκδοχές της Ιστορίας*. Το αναφέρω γιατί δεν γίνεται μνεία στον παρόντα τόμο.

Από τη βίωση των γραφών,

του Μάρκου Μέσκου

Εύα Μοδινού,
Το κοίλο της σιωπής,
εκδόσεις Εριφύλη, Αθήνα 2003.

«Και η ποίηση δεν λέει να τελειώσει.»

Θωμάς Γκόρπας

Κοιτάζοντας κατάματα τον τίτλον του παρόντος σημειώματος, ίσως αναγκαίον είναι να πούμε δυο λόγια περί την «πνευματικήν Αγοράν», όπως μας παραδόθηκε από τους προηγούμενους αιώνες και όπως σήμερα λειτουργεί – όσον λειτουργούν οι σημασίες της.

Το αττικό λεκανοπέδιο (και όχι μόνον, να υπογραμμίσουμε την παρένθεση), δίνει την εντύπωση ότι κατέχει τα πρωτεία, πρωτεύουσα γαρ, για ό,τι καλό, κακό, στραβό κι ανάποδο συμβαίνει (και σε μεγάλην έκταση) και στον χώρο των Γραμμάτων και των Τεχνών· με δυο λόγια στον Πολιτισμό και στον «Πολιτισμό». Η πνευματική Αγορά, εκείνη της έκθεσης προσώπων και έργων αλλά και του εποικοδομητικού διαλόγου, συχνά αποσταθεροποιεί τους όρους. Προκύψαντα «αρμόδια» πρόσωπα κάθε τόσο καθώς και η άμπωτις καθημερινό φαινόμενο αξιών, «μεγάλοι καλλιτέχνες», «νέοι Καρυωτάκηδες» προτείνονται και προτάσσονται, ως οι νέοι σωτήρες των κρίσεων και των αδιεξόδων, από την πιθανότερη ένδεια των αυτοχριζόμενων κριτικών που ασκούν (καθώς λένε), το λειτούργημα της Ποίησης, παραδείγματος χάριν.

Η αυτοκράτειρα δημοσιογραφική, και η λάθρα διαβιούσα περιοδικώς λογοτεχνία, σήμερα (ζητώντας συγγνώμην, τουλάχιστον, από τον Παπαδιαμάντη του Γαβριηλίδη), προσκομίζει κυρίως πληροφορίες κατ’ επιταγήν φιλικών ανταποδόσεων και ομφαλοσκοπικών επιμετρήσεων, ενίοτε μοχθηρίας και προσωπικής εμπάθειας, ενίοτε ετσιθελικών αποφάνσεων περί παντός του επισητού – «γιατί όχι κι εμείς»!

Μεγάλα λόγια χωρίς αντίκρουσμα, αφα-

σία εν ολίγοις και με την πολιτική σημασία της λέξεως, μπάχαλο και συσκότιση – η λογική (και η αποτελεσματικότητα) της μητρός Τηλεοράσεως, της ανεύθυνης φυσικά, ακατανίκητη! Αν θέλετε, ιδού ακόμη ένα άκρως επικίνδυνο φαινόμενο για το μέλλον του Πολιτισμού, η διάγνωση δεν είναι προσωπική μα αδιάκοπα λησμονιέται και πιθανόν δεν ενδιαφέρει, εδώ φτάσαμε. Εν τω μεταξύ, στους ωκύποδες του προσκηνίου, η κλίμακα καταδεικνύει πλείστα όσα τραγελαφικά, του μεγαλείου και της ματαιοδοξίας των ενασχολουμένων. Που, κατέχοντας τα σημερινά ντερβένια, αυτομάτως εμφανίζουν βαρύνουσα τη γνώμη τους (στο ποδάρι ως επί το πλείστον). Εν ονόματι της «αλλαγής» και των αποδομήσεων του μεταμοντερνισμού όλα επιτρέπονται, «τακτοποιημένα» τα πάντα, προβολές-αξίες-θώκοι, και το πτηνόν ασύλληπτον καθώς θάλεγε ο ζων ακόμη Γονατάς.

Τουτέστιν, πάλι από την αρχή, μύλος του αέρα, μπουρμπουλήθρες.

Σχεδόν κοινός τόπος, σήμερα η νεοελληνική γραμματεία αμήχανη (μήπως καταρρέουσα;), χωρίς αντικείμενο θαρρείς, ελάχιστα σημεία δύναται να υπερασπίσει. Αισιόδοξη εκλαμβάνεται η άποψη εκείνη που αναμένει, παντού και πάντοτε, τα φωτεινά διαλείμματα του πνεύματος (ούτως ή άλλως θέλω να πιστεύω κι εγώ), όταν ανατρέπουν τη σύμβαση και τα σαθρά βασίλεια. Έστω με λιανοντούφεκα.

Οι διαπιστώσεις είναι δυσοίωνες πολλαπλώς, είτε ως έκπτωση των αξιών είτε ως επιπόλαιη (διά ευνοήτους λόγους) διάγνωση του «ασθενούντος» χώρου· στην εμπλοκή δεν υπάρχει και η παιδική αθωότητα που τολμά την παρατήρηση για τον γυμνό βασιλέα!

Και όμως.

Αν «η νεωτερική Ποίηση εξάντλησε τους εκφραστικούς της τρόπους» (καθώς, αρκετά χρόνια τώρα, υποστηρίζεται από διαπρεπείς διακόνους που ασχολούνται με το είδος παρόμοιων προβλημάτων), η ποιητική συλλογή *Το*

στην πολλαπλή άγνοια της Αγοράς

κοίλο της σιωπής της Εύας Μοδινού – και παρεμπιπτόντως το βιβλίο *Ανοίκειά μέθη* της Λίλης Εξαρχοπούλου, για άλλους λόγους – δύο μόνον καταθέσεις, μα υπάρχουν και άλλες, δεν συμφωνούν ανατρέποντας την παρατήρηση-απόφανση, στην αρχή της παραγράφου.

Από την αρχή υποψιασμένη η ποιήτρια Εύα Μοδινού –πρώτο της βιβλίο η *Στιχομυθία*, 2001–, γνωρίζει το τραγικό αδιέξοδο της ανθρώπινης φύσης, η μαρμάρωση εκτός συμμετοχής, εκτός άλλων φιλοδοξιών, «δεν πάμε πουθενά, δεν επιστρέφουμε», σαν κάτι που αρχίζει από το τέλος «όταν αμέριμνοι στη γλύκα της ημέρας / αιφνίδια το μοιραίο, / ετούτον τον μικρό μας κόσμο θα συνθλίψει», μα θα τολμήσει (κι αυτή) ν' ανατρέψει τα φαινόμενα. Παρά τις απώλειες και τις καταστροφές «ας είχα μι' άσπρη ωλένη / του κορμιού σου να φιλώ τα βράδια!»

Από 'δω οι αφετηρίες. Το ταξίδι της αφορά τον κόσμο που την περιβάλλει, η έσχατη στάθμη της ανθρώπινης συμπεριφοράς σήμερα και οι συσσωρευμένες δυσμορφίες παγκόσμια (εμμέσως).

Η ποιητική της γλώσσα ομόθυμη της συνειδήσεως εκείνης που γνωρίζει το Καλό, το Κακό και το Ανάμεσό τους, δεν εξαγγέλλει το νέο (πλαγιοβάλλοντάς το), δεν αποφαίνεται – καλύτερα. Οι ιστορίες κρίνονται κατόπιν, «νικητές» και «ηττημένοι» δεν μπορούν ν' αποτρέψουν την τελική εκτίμηση παρά την υπεροχή των «νικητών». Επιδερμικό το επιπόλαιο και το κάφρο, η διαχρονία και η κλασική διάσταση είναι υπόθεση γι' αργότερα (ας μη σπεύδουν λοιπόν οι προκύψαντες μαθητευόμενοι μάγοι). Πάντα προσώρας το νέο και το παλιό μπορούν να συμπλέουν αλληλοτροφοδοτούμενα.

Η γλώσσα της Εύας Μοδινού αφορά τις μέσα διεργασίες, τις ουσίες, δεν αφορά τα τεχνικά εξωτερικά γνωρίσματα, οικεία και κοντινή Ποίηση, αυτή, η κάτωθεν της στοματικής γλώσσας ενός εκάστου ανθρώπου.

«Δεν ήταν η πληγή. / Η τρύπια στέγη του "αύριο" / που γέμισε σκοτάδι.»

.....
«Ήταν στη μνήμη χαρακιά / βαθύτερη απ' τον θάνατο.

Ήταν που ξεντύθηκε το Φώς / και γύρε-

ψε νάναι μονάχα ίσκιος».

Νωρίς τα ενδιαφέροντά της πέραν των λεχθέντων «κι έγινε η φουσκωμένη αρτηρία του λαιμού χερσόνησος / και πήραν τη φωνή μας τα μεγάλα κήτη / κι έγινε η ματιά μας πέτρινη θάλασσα κόκκινης Σελήνης».

Η συμμετοχική «ματιά», οι συγκρούσεις και τα χαμένα, συνολικά και ατομικά, από νωρίς λοιπόν

«χάσκει ολόγυρα γκρεμός / και πουθενά κλαράκι ν' αρπαχτείς»

.....
«στην άκρη του ενύπνιου στέκονται / ζυμώνοντας μια λησμονημένη λέξη»

Σύνορα, όνειρα, ερωτήματα, δυσοιώνες απαντήσεις – αντίλαλος της πραγματικότητας, λίγο λίγο

«απόσπασες τη δίκοπη αλήθεια / να τυλιχθείς στην Πτώση», καθώς

«και οι δαίμονες πορεύονται / σκυφτοί, χωρίς Πυξίδα».

Η παρθενία της έτοιμη πάλι να πιστέψει και να δοκιμαστεί, «να μας δώσει πίσω εκείνη την ψυχή / που οδοιπορούσε στο θαύμα».

.....
«Σε σφίγγει η τρέλα / τώρα που δεν έμεινε κάτι / για να πατίζει την πικρή φωτιά. Στα ψηλοτάβανα ταξείδια σου / φρυγμένα χρόνια / σκυλεύουν τη σιωπή / αθρόα η σκιά στους τοίχους / ανάκατα σ' ένα πουνέντε / λέξεις, πανάρχαιες εικόνες / έρωτες, ζωγραφιές, τραγούδια / ένα καράβι ξεχασμένο / και τα ποντίκια αχόρταστα. / Ολόγυρα κουφοί» – Όλη η Ποίηση ένα πρωθύστερο, θετικό κι αρνητικό, του παρελθόντος χρόνου και του μέλλοντος χρόνου όταν οι άνθρωποι δυνατότητες ευδοκιμούν, στον ποιητή, σπιθίζοντας και «υπερβαίνοντας» το ήδη λεχθέν. Το σχετικό πανταχόθεν.

«αφήνοντας μιαν άλλη μοναξιά / κορμού κομμένου σε βυζαντινό ξωκκλήσι / που δεν στεγνώνει, δεν ανθίζει / μονάχα καρτερεί τα αγιοκέρια.»

Στο βιβλίο *Το κοίλο της σιωπής* της Εύας Μοδινού (αλλά και στο προηγούμενο της *Στιχομυθίας*), ανιχνεύουμε διαβάζοντας την Ποίησή της, τα θραύσματα εκείνα, των υπαρχάντων ταξιδίων, από τον Ησίοδο έως τον Καβάφη, τον Παπατζώνη και τον Σεφέρη και δώθε, των γόνων και των επιγόνων. Στις σελί-

δες των κειμένων της, που προϋποθέτουν φιλοσοφικά υπόβαθρα, παράλληλη συνείδηση και βιώματα, αναδεικνύεται δημιουργός στέρεος και διαφανής, έτοιμος για τους μηχανισμούς των εκπλήξεων, του μαγικού και του για χιλιοστή φορά ειπωμένου-ανείπωτου.

«Έστω κι έτσι / μέσα στο βλέμμα της Γοργώς / να δεις το ευάλωτό σου όριο / να δεις την αυταπάτη και να επιστρέψεις.

Έστω κι έτσι / αυξάνοντας το βάρος / απ' την πλευρά του πόνου / να διαβείς τη γέφυρα του χρόνου σου / και να γεράσεις·

Αρκεί να δεις την σπαραγμένη σου ζωή / από την ιδανική απόσταση / χωρίς να πυρωθείς ή να παγώσεις. / Αρκεί να βρεις στα ερειπωμένα ιερά / την πίστη / ψίχα θρυμματισμένη απ' τη φυγόκεντρο / του πάθους και του στάσιμου. / Αρκεί να βρεις μια ιδανική απόσταση / στο μαυσωλείο των καθηλωμένων χρόνων / ν' αποτοιχίσεις το Παρόν.»

Χωρίς ηλικία η Ποίηση, πάντοτε με τη χάρη της και τ' αδιέξοδά της (που ενίοτε μοιάζει να τα υπερβαίνει), ενδιαφέρει σαν σκοπός, σαν καθήκον ανθρώπινο και μοίρα. Άλλωστε τ' ανείπωτα είναι πάντα περισσότερα από τα ειπωμένα. Τότε είναι που η Ποίηση δεν έχει τέλος. Που αναζητά, πάλι και πάλι, το εν-θουσιαστικό μέτρο – η προϊστορία υπενθυμίζει τον τόπο του «μυστηρίου», «κάτι».

Ιδού λοιπόν η σκυτάλη, χέρι χέρι οι γραφές εναλλάσσονται καθώς η επαναλαμβανόμενη ανθρώπινη φύση, υποκείμενη σε όλα τα ενδεχόμενα του βίου παράγει τις διαφορές του αισθήματος, του ποιητικού αισθήματος· κοντολογής ο μέσα τρόπος· της αναπνοής εκάστου, που η συνολικότερη αναγωγή του, τοποθετεί τιςπραμάτειες του στην οδοιπορία την πνευματική· σιγανά και ταπεινά.

«Και πασχίζαμε να φτάσουμε σε μιαν άκρη... / Μα ο ορίζοντας μετατοπίζονταν αδιάκοπα σ' ένα κόκκινο λίγο / πιο πέρα από το αίμα, σαν εκείνος ο δρόμος τέλος να μην είχε, / σαν να κύκλωνε τη λίμνη πάλι και πάλι, Κάτοπτρο της Σιωπής / τ' Ουρανού.»

Στα μεταίχμια βαδίζει, στην κινδυνεύουσα (εσαεί) ρομαντική «άκρη».

«Στου ορίζοντα την άκρη η πλημμυρίδα

του ήλιου / πανίσχυρος μαγνήτης μάς τραβούσε. / Δεν ξέραμε να πούμε: ψευδαίσθηση ήταν / ή το όριο του Φωτός στα χείλη της Αβύσσου; / Στο φιλιατρό του Σκοταδιού σταθήκαμε· δεν ξέραμε να πούμε: / εκείνα που άσπριζαν ήτανε σκορπισμένα οστά; / Η Χάρυβδη κατάπινε βουβές τρεμάμενες ψυχές γοργά.»

.....
«Τόσα φεγγάρια που γέμισαν αργά μετρώντας απουσίες / ποιοι επέστρεψαν ποιοι λησμονηθήκαν... / Τόσα χέρια που χάσαν τη Στιγμή τους / μετέωρα σ' έναν αποχαιρετισμό / τόσες οι μαρμάρινες στήλες των νεκρών / και οι κεραυνόπληκτοι κορμοί σχισμένοι στα δύο / τόσες οι φωνές, τα τραγούδια, οι ανάσες του έρωτα στα ερειπωμένα· κι ούτε μια ηχώ. / Μονάχα ένα βέλος σε τεντωμένο τόξο: του πεπρωμένου η ακαριαία παρουσία.»

Τα ποιήματα ολοκληρώνονται ανάλογα (και) με την ανάγνωση· συμφωνώντας-διαφωνώντας με τα κλειδιά-σταυροδρόμια, κρίσιμα σημεία των κειμένων γραφών, κανείς δεν μπορεί να υποδείξει (στον δημιουργό), τα «σφάλματά» του ή ποιους δρόμους πρέπει ν' ακολουθήσει μετά από την εξομολόγηση τόσων αρετών. Κατάδικος ο δρόμος του. Και για λογαριασμό των άλλων ανθρώπων, διαθέσεις και πάθη και ανατροπές, καθώς το συμπαγές τοπίο της Ποίησης από καταβολής κόσμου.

«Στερνή φορά μάς κοίταξε η Τρομερή Ψυχή / με το κομμένο της κεφάλι / κι άστραψε το βλέμμα της στο σεληνόφως ματωμένο / στο μέτωπο τα φίδια που ήπιαν απ' τη φλέβα του έρωτα / σαλεύοντας στην κόψη του θανάτου / ένα όραμα λευκό σαν φευγαλέο φάσμα της Αγάπης / την ύστερη στιγμή γεννώντας ένα πανώριο τέκνο / πάνω απ' την Άβυσσο έναν Πήγασο.»

Ποίηση (και Ζωή) πάντα πραγματική και πάντα μετέωρη, στάσιμη και γρηγορούσα, αθέατη και όμως υπάρχουσα, η αόρατη αρχή και το συγκεκριμένο τέλος και, όπως πάντα, πάλι στην αφετηρία –

μακάρι! Η Εύα Μοδινού και η Ποίησή της, κυκλωμένη από χιλιάδες «μάτια», αμήχανη μα και υποψιασμένη για όσα συμβαίνουν, θα θελήσει να «οδοιπορήσει στο θαύμα» της ζωής που υπήρξε, της αναστημένης τώρα.

«και η ανάμνησή σου μας κρατούσε / όπως ο βοσκός το αρνί που σφάζει / μας άνοιγε προσεκτικά την κοιλιά / έχωνε το χέρι του στην πληγή / φράζοντάς μας το στόμα.»

Κοντά η σιωπή και η άρθρωση της κραυγής, η χαρά που τελειώνει βουτηγμένη στο σφαγιασμένο αίμα – πανάρχαια σύμβολα το χέρι – ποιο χέρι σήμερα, – ποια κοιλιά, – ποιο στόμα.

Ευχή και καθημερινός αγώνας και κοινωνία επιζώσα. Της «χρυσής» πραγματοποιημένης κοινωνίας των ονείρων (διά της Ουτοπίας), το «χρυσό», παγκόσμιο, κοινό μήλο όλων των γλωσσών της Ποίησης, με τους υπόγειους άξονες, που ανταμώνουν «περίεργα». Έστω.

«Θεέ μου, δέξου τη θηλιά του κρεμασμένου στη μέση του πελάγους / τις ακοινισμένες μας αισθήσεις στη μέση της θύελλας.»

Δηλωμένη η ταραχή της απελπισίας, με όποιον επιθετικό προσδιορισμό οι θεωρητικοί επιθυμούν· το ποίημα υπάρχει μέσα στο ποίημα και δεν είναι ανάγκη να υπογραμμιστεί· οι αναγνώστες της Ποίησης, γοητευμένοι και ακολουθώντας, αρθρώνουν τις σκέψεις τους μαζί της.

«Αγάπη που ονειρεύεσαι το άλλο μας σώμα / να κρατά στο στόμα του την κλωστή τ' ουρανού / μια αρμαθιά από θαύματα στο τεντωμένο νεύρο / της φτερούγας.»

.....
«Όμως μη σταματήσεις στα χλωρά μας ξέφωτα. / Πέρα από 'κει προχώρησε ως τη θαμμένη μας ζωή.»

Εσύ,

«μ' ένα ροδάκινο οργώνεις τον ουρανό»

.....
«αλλιώςτική η αφή όταν πια δεν μπορείς

ν' αγγίξεις. / αλλιώςτική η πείνα όταν δεν περιμένεις πια. / αλλιώςτική η αγάπη όταν δεν έχεις σώμα.»

Η ποιήτρια απ' άκρη σ' άκρη δονείται κινητοποιημένη, συντεταγμένη με τον Έρωτα και τον Θάνατο και τα χίλια ενδιάμεσα, τις θυσίες και τ' ανολοκλήρωτα, τις θλίψεις των Ονείρων που επιζούν,

«το λίγο που ζήσαμε πολύ ήταν.»

Τελικά, υψηλόφρων η κλίμακα, μεταξύ ουρανού και γης, έχει πολλά στασίδια (άγνωστα κι αναγνωρίσιμα)· από τη χλόη της γης έως τη χιμαιρική χλόη των νεφών, την εικόνα της πνευματικής αγωνίας με τα «χωμάτινα φτερά» η ποιήτρια επώδυνα υπηρετεί· είναι παρούσα η Ποίηση και οι οφθαλμοί, βουρκωμένοι από τη μέσα καθαρότητα, «βλέπουν».

«Με σκέπασε σκιά / την ώρα που γαλήνευα στην κρήνη. / Αντίκρυ το πουλί διάλεγε σπόρους στο νιοσκαμμένο χώμα. / Κλειστές φτερούγες / πανάλαφρες οι αισθήσεις του.

Τι κάβους πρέπει να λύσει η ψυχή στον θάνατο!»

Ο δρόμος προς την Ποίηση δεν είναι ο κοντινότερος· επάλληλες και υπόγειες οι αιτίες, θα νικήσουμε ποτέ τον «Θάνατον»; Δια της αυτοχειρίας μήπως (αναρτουν οι προηγηθέντες καταραμένοι)· δια του ολοκαυτώματος της Πίστewς του καθημερινού-κοινωνικού πόνου; Ποιος να το πει;

Κάβοι και παλαμάρια και Αχερουσίες και σκιές του Φωτός, με το χνάρι των Στίχων της Εύας Μοδινού, ταραζονται και επανατοποθετούνται. Έστω για λίγο.

Ο λόγος, πάλι, της αποδοχής και του παγκόσμιου «χρυσού» μήλου – η «ανάμετρηση» (με το χαρτί και το μολύβι στη γωνιά πάντα) εναντίον του τίποτε και του παρά ταύτα υπάρχοντος κόσμου, ανεμίζοντας ως μπαϊράκι την ίδια, την βιωμένη-αφιερωμένη, ζωή των ποιητών.

ο ΠΛΑΤΩΝ
ME EIKONEΣ

DAVE ROBINSON & JUDY GROVES

Ο ΠΛΑΤΩΝ ΜΕ ΕΙΚΟΝΕΣ

Κυκλοφορούν στην ίδια σειρά:
ΤΣΟΜΣΚΥ • ΒΙΤΚΕΝΣΤΑΪΝ
ΛΑΚΑΝ • ΜΕΤΑΜΟΝΤΕΡΝΙΣΜΟΣ
ΓΕΝΕΤΙΚΗ • ΚΥΒΕΡΝΟΧΩΡΟΣ

ΔΙΑΥΛΟΣ

ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΠΑΣΧΑΛΙΔΗΣ

ΜΠΑΛΑΝΤΕΡ

Ένα νουάρ με κόκκινη μπέρτα που ζητά
επίμονα να μας συναντήσει· εκεί, γωνία
Φαρμακείου και Ηλιοβασιλέματος.

ΔΙΑΥΛΟΣ

Β ΚΡΙΤΙΚΗ βιβλίου

Σα σπασμένα φτερά

Τάσος Χατζητάσης,
Σα σπασμένα φτερά,
εκδ. «Πόλις», Αθήνα 2003.

Το κείμενο του Δημήτρη Νόλλα που ακολουθεί διαβάστηκε στην παρουσίαση του βιβλίου του Τάσου Χατζητάση *Σα σπασμένα φτερά*.

Όταν αποδέχτηκα την πρόσκληση των εκδόσεων «Πόλις» να μιλήσω για το βιβλίο του Τάσου Χατζητάση *Σα σπασμένα φτερά*, την ίδια στιγμή κατάλαβα πως είχα να αντιμετωπίσω ένα πολύ σοβαρό πρόβλημα: Θα έπρεπε να σκεφτώ και να αποφασίσω γιατί μου άρεσε αυτό το βιβλίο, τόσο ώστε να το κοινωνήσω δημοσίως. Μπορεί να ακούγεται ανόητο, αλλά όπως οι περισσότεροι από εμάς, έτσι και εγώ, γνωρίζω πολύ καλά πότε ένα έργο εκπληρώνει τον σκοπό για τον οποίο με πλησίασε. Κι αυτό στους περισσότερους από εμάς είναι αρκετό. Έχει μία πλευρά σωματική αυτό που λέω, κι έτσι σε τέτοιες περιπτώσεις δεν υπάρχει ανάγκη νοητικής επεξεργασίας, ούτε χρειάζονται κριτικές αναφορές και κατηγοριοποιήσεις. Συναντιόμαστε με το έργο σαν να είχαμε κλείσει μαζί του ραντεβού μυστικό και σε ανύποπτο χρόνο, και με το που βλέπουμε πέφτει ο ένας στην αγκαλιά του άλλου. Ομολογώ πως, προσωπικά, έχω απόλυτη εμπιστοσύνη σε αυτό το άλογο, συναισθηματικό, και εν πολλοίς σκοτεινό πράγμα, που με πλησιάζει και σιγά σιγά με διαποτίζει γεμίζοντάς με φως και πνευματική διασκέδαση.

Όμως με τέτοιες κουβέντες δεν γίνεται να παρουσιάζεις ένα βιβλίο σε ένα τόσο εκλεκτό κοινό, όπως εσείς. Εγώ εκτίθεμαι και εσείς ελάχιστα μαθαίνετε για το βιβλίο, όσοι από εσάς δεν έχετε ακόμη σκύψει απάνω του. Έτσι όμως πρόκειται να γίνει, και πάρτε τα μέτρα σας.

Σκοπεύω να σας κοινωνήσω λίγες από εκείνες τις σκέψεις και τις εικόνες που με κυρίευσαν στην διάρκεια της ανάγνωσής του, αλλά και αργότερα, όταν τα φτερά, αν και «σα σπασμένα», σήκωναν εκείνο το γνωστό αεράκι των νοητικών απολαύσεων, που νιώθει ο αναγνώστης μπροστά σε κείμενο λαβύρινθο, σε κείμενο δύσκολο στην

αναρρίχηση και την κατάκτησή του. Και τέτοιο κείμενο είναι το *Σα σπασμένα φτερά*. Στον μυθιστορηματικό κόσμο του Χατζητάση όλα είναι σα σπασμένα φτερά. Κομματιασμένα. Ράκη αναμνήσεων και ανοιχτές πληγές. Τσακισμένες λέξεις και «Ναυαγίων ναυάγια». Αλλά ταυτοχρόνως είναι και εκκλήσεις βοήθειας μέσα σε μπουκάλι ριγμένο στο πέλαγος.

Η ιστορία ενός τόπου κι η ιστορία μιας οικογένειας. Μέσα από τις προσωπικές, ατομικές ιστορίες καθενός από τα μέλη της με το συμβολικό επίθετο Θωμά, σκιαγραφείται η Ελλάδα του 20ού αιώνα. Γύρω από αυτήν την οικογένεια κινούνται πρόσωπα που άλλοτε ακολουθούν παράλληλους δρόμους χωρίς να τέμνονται ποτέ, και άλλοτε εισβάλλουν το ένα μέσα στο άλλο.

Το παλίμψηστο του Χατζητάση, γραμμένο περίτεχνα, όπως μόνον οι μαστόροι ξέρουν να σκαλίζουν τα δίστιχα στων μαχαιριών τις κάμες, απαιτεί την συμμετοχή του αναγνώστη, του καθενός από εμάς που θα ξανασυνθέσει την ιστορία της οικογένειας Θωμά. Ο κίνδυνος σε αυτές τις περιπτώσεις είναι άμεσος, καθώς ποτέ δεν είμαστε σίγουροι, όταν μπαίνουμε σε τέτοιου είδους μυθιστορηματική δοκιμασία, αν το δοκάρει είναι φέρον και η σκεπή θα αντέξει. Αλλά και ποια απόλαυση λογοτεχνικού κειμένου, που αξίζει τον κόπο να μας πολιορκεί, δεν ενέχει κινδύνους; Εξάισιους κινδύνους παραπλάνησης, αλλά και αποπλάνησης.

Ένα μεγάλο μέρος της ιστορίας, σχεδόν το μισό βιβλίο, είναι η αφήγηση των οικογενειακών παθών, από την γιαγιά Αμαλία Θωμά, προς ένα άλογο ον, τον Βολταίρο: ένα κανίς που για τις ανάγκες της συγγραφής έγινε γάτος, επειδή η εγγονή της, η νεαρή Θωμά, και συγγραφική περσόνα του Χατζητάση, φοβάται τα σκυλιά. Ο συγγραφέας φοβάται τον κακό αναγνώστη κι έτσι προκειμένου να τον δαγκώσει ένα κακό σκυλί, επιλέγει να πει την ιστορία του σε μια γάτα. Κι ο έχων ώτα ακούειν, ακουέτω.

Νομίζω πως το πιο βαρύ πράγμα που κουβαλάει αυτό το εξαίσιο αφήγημα είναι το ασήκωτο βάρος της μνήμης. Το δυσβάσταχτο, αλλά σωτήριο και απαραίτητο άχθος να

Ζωή χωρίς αλάτι, τι ζωή είναι; Είναι γεγονός ότι με την *Πολίτικη κουζίνα*. Παράδοση αιώνων, το εξαίρετο βιβλίο της Σούλας Μπόζη (εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 2003) μαθαίνουμε για τον πολιτισμό της συνεύρεσης των Ρωμιών της Πόλης γύρω από το τραπέζι· για την επικοινωνία που συνοδεύεται από φαγητό και καλή καρδιά, από κουβέντες και αξιοσύνη. Χωρίς επίδειξη, αλλά με βαθιά γνώση, η Σούλα Μπόζη φτιάχνει ένα βιβλίο που συνθέτει τη μαγειρική με το ήθος μιας εποχής, γεμάτο μνήμη και αγάπη για την Κωνσταντινούπολη με επίκεντρο το αστικό τραπέζι, όπου έσμιγαν η Δύση και η Ανατολή από τον 19ο αιώνα, τουλάχιστον, και εξής.

Η παρουσίαση από τον Ηλία Γκρη κειμένων για το Πολυτεχνείο είναι ένας φόρος τιμής που υπενθυμίζει τα γεγονότα που πριν τριάντα χρόνια σημάδεψαν τη νεοελληνική ιστορία: *Το μελάνι φωνάζει. Η 17η Νοέμβρη 1973 στη λογοτεχνία* (εκδ. Μεταίχμιο, 2003). Οι ανθολογίες φέρουν ασφαλώς το στίγμα του ανθολόγου και είναι επόμενο να διαφωτίζουν το θέμα με τη δική του υποκειμενική αντίληψη. Ο Ηλίας Γκρης, ποιητής ο ίδιος, δημιούργησε μια ιδιαιτέρως αντιπροσωπευτική ανθολογία, προσεγμένη και συμπληρωμένη με ένα πλούσιο εικονογραφικό υλικό.

Θα ήθελα να προτείνω ένα σημαντικό, κατά τη γνώμη μου, βιβλίο, που

έρχεται να δώσει το
στίγμα μιας ζωής στη
γραμμή της
«αντίρρησης». Δεν είναι
εύκολο να προσδιορίσει
κανείς τη διάκριση
ανάμεσα στην άσκηση
κριτικής, όσο οξεία και
αν είναι αυτή, από την
συνεχή και εντατική
αντιρρησιακή λογική που
συνέχει τα κείμενα του
Κρίστοφερ Χίτσενς:
Γράμματα σε ένα νέο
αντιρρησία (μετάφραση:
Γ.Θ. Καράμπελας, εκδ.
Βιβλιοπωλείον της
«Εστίας», 2003). Να
ενεργείς πάντα «σαν να»
είσαι ελεύθερος από
κάθε δέσμευση κοινωνική
ή πολιτική· να μην
υποκύπτεις στη
συναινετική λογική που
ζητά από σένα σήμερα να
υποχωρήσεις για να έχεις
την υποστήριξη αύριο· να
αδιαφορείς εντέλει για
τις όποιες διαβολές ή
διαστρεφές των απόψεών
σου απ' όπου κι αν
προέρχονται. Μια στάση
όπως αυτή που προτείνει
ο Χίτσενς κινδυνεύει
συχνά να χαρακτηριστεί
αλαζονική, ωστόσο
υπακούει σε ένα αυστηρό
και προσωπικά
καθοριζόμενο σύστημα
αξιών. Ακόμη και να
διαφωνεί κανείς με τον
συγγραφέα, η στάση του
και η συνέπειά του
παραμένουν ένα
αξιοθαύμαστο γνώρισμα
σε καιρούς συναλλαγών
και συμβιβασμών.

■ διαίτερη προσοχή αξίζει
να δείξουμε για
ορισμένες μελέτες που
αναδεικνύουν άγνωστες
πλευρές της παιδείας μας.
Το βιβλίο του **Γιώργου**
Ανδρειωμένου, *Η σάτιρα*
στην εκπαίδευση.
Ανδρέας Λασκαράτος και
Γεώργιος Σουρής (εκδ.
Πορεία, 2003) φωτίζει τη
νοσηρή διαχείριση των

θυμάσαι αυτό που έγινες. Και η βαθύτατη
μελαγχολία που απορρέει από αυτή την ανά-
μνηση. Γιατί ο άνθρωπος όταν στέκεται
μπροστά στον προσωπικό του καθρέφτη,
όπως ο καθένας μας πριν αφηθεί στην κάτω
βόλτα, αναρωτιέται πάντα, «Είχα άλλη επι-
λογή εκτός από αυτήν;», και «Της έδωσα την
σημασία που έπρεπε, όταν βρέθηκα μπρο-
στά της;»

Το *Σα σπασμένα φτερά* μελαγχολεί, νο-
σταλγεί και μιλάει για όλους εκείνους που
αγωνίζονται να μην «πιάσει η καρδιά τους
δέρμα». Να παραμείνει η καρδιά τους ευαί-
σθητη κι ευάλωτη.

Οι μυθιστορηματικοί χαρακτήρες του Χα-
τζητάτση, όλος αυτός ο πλασματικός, αλλά
και τόσο αληθινός, αληθινότατος, δικός μας
κόσμος του Χατζητάτση, μπορεί μεν να ανα-
γνωρίζει πως η Ιστορία, σαν τον γεροτυφλο-
πόντικα, είναι ικανή να ανοίγει τα λαγούμια
της, ώστε να μπορεί να ξεπετάγεται μπρο-
στά μας ανά πάσα στιγμή, και να μας πιάνει
στα πράσα, αλλά την ίδια στιγμή έχουν συ-
νείδηση, πως «Στα υπόγεια, αθόρυβα σκά-
βει τους λάκκους η Ιστορία». Το βάραθρο
και η ανύψωση είναι μια στιγμή επιλογής,
που είμαστε καταδικασμένοι να την αντιμε-
τωπίζουμε, σε έναν αγώνα χωρίς τέλος.

Οι δαίμονες της ηθογραφίας

Πάνος Καρνέζης,
Μικρές ατιμίες,
εκδ. **Ελληνικά Γράμματα,**
Αθήνα 2003, σελ. 348.

Ο συγγραφέας αντλεί από τον «ωμό» κό-
σμο της ηθογραφίας –ιστορία των ηθών, πε-
δίο παρουσίας των κοινωνικών ζητημά-
των, εξομολογητήριο των γυναικών– τα θέ-
ματα και τις έμμονες ιδέες που κατατρύχουν
τα διηγήματά του σε όλη την έκταση του βι-
βλίου: κλοπές και απάτες, εκβιασμοί, συνω-
μοσίες και φόβος για τον δημόσιο ψόγο, κο-
ρίτσια που διατίθενται να παντρευτούν ηλι-
κιωμένους, νόμιμα παιδιά που μεγαλώνουν
σαν αγρίμια, κτλ. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο,
τα μικρά αντικείμενα της καθημερινής ζωής
δημιουργούν δραματικές εντάσεις: ένα συ-
νηθισμένο τσίγκινο κουτί με κοσμήματα
(«Τα μεσημεριανά όνειρα της ανύπαντρης
Στέλλας») εκπληρώνει την ίδια δραματική
λειτουργία με ένα χασαπομάχαιρο («Αμαρ-
τίες ενός θεού του θερισμού»). Αποτελούν
μέσα για την πρόκληση αγωνίας και διευκο-
λύνουν την παράταση της τελικής λύσης. Το
σκηνικό της δράσης μετακινείται μέσα-έξω,
από τους εσωτερικούς χώρους στους δρό-
μους και στις εξοχές.

Όπως αντιμετωπίζουν την απώλεια των
φωνηέντων, το παιχνίδι «των γερμανικών»,
μάνα και κόρη, αλλά και ο χτυπημένος από
εγκεφαλικό Κωνσταντίνος. Τον εφιάλτη
μιας γλώσσας χωρίς φωνήεντα, παράλληλα
με την δικιά σου, με την οποία είσαι καταδι-
κασμένος να «παίζεις», να δουλεύεις και να
αναμετρίεσαι μαζί της, προσπαθώντας να
την φέρεις στα ίσια της, να μπορεί να σε εκ-
φράζει, και εκείνη να εκφράζεται μέσα από
όλα αυτά που αφηγείσαι. Γιατί μια γλώσσα
μονόπαντη, γλώσσα μόνον συμφώνων παρά-
γει ήχο εφιαλτικό. Σαν τον ήχο που κάνει το
αίμα όταν γίνεται νερό.

Σε μια εποχή σαν την σημερινή, όπου κυ-
ριαρχεί η μηρυκαστική λογοτεχνία, η μαση-
μένη τροφή που ακουμπάει στον τηλεοπτικό
λόγο, τον τρέφει και τρέφεται από αυτόν, εί-
ναι ευχάριστο να αναγνωρίζει κανείς την
λογοτεχνία που ανθίσταται, όπως εδώ, στο
κείμενο του Χατζητάτση. Και τότε, ναι, τότε,
νιώθω την ανάγκη, νιώθω πως είναι η στιγμή
ανεπιφύλακτα να υψώσω μια ζητωκραυγή
και να φωνάξω «Ζήτωσαν τα φτερά», ακόμη
κι όταν μοιάζουν με σπασμένα.

Δημήτρης Νόλλας

Το βιβλίο βρίσκει, παραδόξως, ένα πρότυ-
πο στην ελληνική τραγωδία. Ανάμεσα στα
μοτίβα της κλασικής τραγωδίας ξεχωρίζει
ένα ως πλέον εύχρηστο: η επιστροφή. Βέ-
βαια, τέτοιου είδους συγκρίσεις έχουν ερμη-
νευτική αξία. Ο Π.Κ. έφερε τη μοίρα στο
σπίτι του Νικηφόρου («Μια κηδεία για πέ-
τρες»). Η μοίρα, ως τεχνικός όρος, είναι η
«ύψιστη ανάγκη», που μαζί με τις ρεαλιστι-
κές προθέσεις, κυβερνά τη ζωή των τραγι-
κών ηρώων. Στο διήγημα αυτό ο συγγραφέ-
ας αντικαθιστά τις ελληνικές Ερινύες με την
αρρώστια της φυματίωσης. Πρόκειται για
μια μόλυνση, σαν το μίasma των αρχαίων ελ-
λήνων. Μια ταιριαστή τιμωρία.

Σύμφωνα με το τραγικό πρότυπο, οι γονείς
είναι ισχυρότεροι από τα παιδιά. Σύμφωνα
με το πρότυπο της κωμωδίας, τα παιδιά είναι
πιο δυνατά από τους γονείς. Αλλά το διήγη-
μα «Μια κηδεία για πέτρες» δεν έχει ένα τέ-
λος, έχει δύο. Το φανερό τέλος, όπου ο Νικη-
φόρος, ο πατέρας, σώζεται χάρη στο «και-
νούριο φάρμακο», «το αντιβιοτικό» (σ. 72).
Στο τέλος όμως της κρυμμένης κωμωδίας, ο
Νικηφόρος «πνίγεται στο αίμα της δυστυ-
χίας» των θυγατέρων του (σ. 69). Γερές και
υγιείς οι δύο κόρες, είναι ελεύθερες από τις
τύψεις και τους δαίμονες του παρελθόντος.

Ωστόσο οι δαίμονες δεν βρίσκονται μόνο μέσα στο μολυσμένο αίμα. Εκτός από την κληρονομιά των γονέων, ξαναγυρίζουν μέσα στους ήρωες και όλες οι νεκρές προκαταλήψεις και πεποιθήσεις. Τους στοιχειώνουν. Το παρελθόν βαραίνει ως εφιάλτης στο μυαλό τους. Τους μετατρέπει σε ζωντανούς-νεκρούς (*«Όλοι ξέρουν πως οι πεταλούδες κουβαλούν εφιάλτες», εξήγησε η γυναίκα το αυτονόητο... «Ακόμα κι αν χτίσω τα παράθυρα, μια απ' αυτές τις Άρπυιες θα καταφέρει να μπει μέσα»*, σ. 160, ή *«Είναι οι δαίμονές μου»*, είπε τελικά, αναφερόμενος στα ψόφια πουλιά, σ. 67).

Όσες φορές κι αν διαβαστεί το κάθε διήγημα του τόμου, μεταδίδει ένα αίσθημα φρίκης. Το παρελθόν γυρίζει και καταδιώκει τον Νικηφόρο στο διήγημα «Μια κηδεία για πέτρες». Αλλά ούτε ο συγγραφέας ούτε ο αναγνώστης έχουν λόγο να μοιραστούν το φόβο του. Εδώ δεν υπάρχει ο θεϊκός μύθος που επικυρώνει τη μοίρα, όπως στην αρχαία τραγωδία. Η επικύρωση της τραγικής αναγκαιότητας είναι η συλλογική συννενοχή. Ο ίδιος ο Θεός αρνείται την τιμωρία: το αντιβιοτικό σώζει τον αμαρτωλό Νικηφόρο.

Ο Π.Κ. είναι τόσο ντεμοντέ! Τα θέματά του φαίνονται εξίσου επίπλαστα με εκείνα της παλαιάς ηθογραφίας και μοιάζουν υποφερτά μόνον όταν γίνονται αντικείμενο παρωδίας. Ωστόσο, τόσο ο ίδιος, όσο και το ποίημα του Καβάφη που τίθεται ως μότο, δεν επιδιώκουν απλώς να γελοιοποιήσουν την ηθογραφία. Αποκαλύπτουν την κρυμμένη κωμωδία στις «Μικρές ατιμίες». Δίνουν μια ερμηνεία, η οποία ανατρέπει ένα πρότυπο μέσω της «αποδόμησης». Ο συγγραφέας ξαναδιαβάσει την ηθογραφία ως κωμωδία. Ή μάλλον, ως τραγικο-κωμωδία. Σε ολόκληρο πάντως το βιβλίο, ο ίδιος την κουβαλά μέσα του. Παλεύει μαζί της ως το τέλος, και όχι πάντα νικηφόρα. Τα ίχνη αυτής της πάλης βρίσκονται σε όλα τα διηγήματα. Η εσωτερική σύγκρουση έχει ως αποτέλεσμα το παράξενο πλέγμα νατουραλισμού και γκροτέσκου. Η ασυμφωνία κάτω από την επιφάνεια των στέρνα δομημένων κειμένων, τα σκοτεινά κενά στους διαλόγους, όπου το πραγματικά σημαντικό παραλείπεται, είναι ταυτόχρονα η δύναμη και η αδυναμία της αφηγηματικής τεχνικής τους. Οπωσδήποτε, πρόκειται για μια τεχνική που δεν επιτρέπει καθόλου στον εαυτό της να μειωθεί από οποιαδήποτε στενή ιδεολογική ερμηνεία.

Εξάλλου κάθε ιδεολογία ξεφουσκώνει από την υποκρισία και τη δειλία των ηρώων. Οι περιγραφές του τοπίου όμως έχουν τη δική τους γλώσσα, εξίσου ισχυρή με τους διαλόγους ή με την πλοκή, και η γλώσσα αυτή υποστηρίζει την τραγωδία. Το εξωτερικό τοπίο φορτίζεται με έναν παραδοσιακό συμβολι-

σμό. Η ατμοσφαιρική κορύφωση συμβολίζει την «ύψιστη αναγκαιότητα». Τα σύμβολα εδώ ξαναγυρίζουν. Τα περισσότερα διηγήματα της συλλογής έχουν ένα διπλό σκηνικό: το σπίτι ή την πλατεία ή το καφενείο του χωριού, όπου διαδραματίζεται μια ρεαλιστική ιστορία, και τον αρχέγονο κόσμο των στοιχείων της φύσης. Οι χαρακτήρες φαίνονται άνισοι σε σχέση με το τραγικό υπόβαθρο των κειμένων. Δεν φτάνουν ποτέ, μέσα στους τραγικούς τους ρόλους, ούτε στην ωριμότητα ούτε στην αυτοσυνείδηση. Τρώνε κρέας και πίνουν μπίρες. Μπορούν να παίξουν την κωμωδία τους μόνο σε ένα συμβολικό τόπο, όχι ρεαλιστικό. Έτσι ανταπαράτιθενται δύο τόποι: ο ρεαλιστικός και αυτός των σκοτεινών συμβόλων, ο τόπος της ηθογραφίας και ο συμβολικός τόπος του ψεύδους. Ο Π.Κ. μεταμορφώνει ένα ελληνικό χωριό σε μυστική κόλαση, σε βάλτο απ' όπου εξέρχονται ως δηλητηριώδη αέρια τα ψεύδη (*«Λάσπη απ' τους δρόμους είχε πλημμυρίσει...»*, σ. 213. Βλ. επίσης, σελ. 35, 232, 233, κ.α.).

Ο ρεαλιστικός και ο συμβολικός χώρος, ο ορατός και ο αόρατος, αντιστοιχούν σε δύο γλωσσικά επίπεδα, σε δύο συστήματα σημείων. Το πρώτο είναι το σύστημα της καθημερινής γλώσσας, «χαμηλό». Η δεύτερη γλώσσα είναι «υψηλή» και μεταφορική. Μετατρέπει τις πραγματικές καταστάσεις στα συμβολικά τους ισοδύναμα (*«Όλοι στο επάγγελμα έχουν ακούσει την Ιστορία. Ήταν πραγματικά πρωταθλήτρια... Η αλήθεια είναι ότι αυτό το άλογο δεν έχει καμία αξία πλέον για τον ιππόδρομο»*, σ. 101. Βλ. επίσης όλο το διάλογο του διηγήματος «Θυσία», σελ. 235-244, κ.α.).

Ο αθέατος τόπος και τα θολά σύμβολα του δεύτερου γλωσσικού επιπέδου του βιβλίου εισάγουν τη μεταφυσική της τραγωδίας μέσα σε μια αηδιαστική ηθογραφία. Η δραματική ασυμφωνία στις «Μικρές ατιμίες» είναι τελικά ηθική ανακολουθία. Η τομή ανάμεσα στο παθητικό και το γελοίο, βαθιά. Για να την αντιληφθούμε, πρέπει να καταφύγουμε σε ριζικές ερμηνείες. Η «θυσία» της Πέρσας στο διήγημα «Αμαρτίες ενός θεού του θερισμού» ολοκληρώνεται με ένα τρόπο μισο-ειρωνικό και μισο-θλιμμένο, ανάλογο με την ηθική υπόσταση των χαρακτήρων. Πρόκειται για μια «α-τραγική» ιστορία. Αν κατανοήσει λοιπόν κανείς την τραγική αντικλίμακα, θα του αποκαλυφτεί η πικρή κωμωδία του βιβλίου. Μένει να μελετηθεί εκτενέστερα η ενδεχόμενη μετατροπή των συμβόλων σε αντικείμενα. Μέσα απ' αυτό τον υποβιβασμό των συμβόλων, η πικρή ανθρώπινη τραγωδία θα παρουσιαζόταν με τρόπο καταλυτικό ως ειρωνική και μη συμβολική.

Σωτηρία Σταυρακοπούλου

σατιρικών κειμένων όταν αυτά εισάγονται στα σχολικά εγχειρίδια με περικοπές και άλλες επεμβάσεις που τα κάνουν αγνώριστα, αποδυναμώνοντάς τα. Είναι γεγονός ότι το φαινόμενο αυτό δεν εξαντλείται στα σατιρικά ποιήματα και η νοοτροπία αυτή μας είναι γνωστή και από άλλες σχετικές μελέτες. Ωστόσο ο Γιώργος Ανδρειωμένος, απομονώνοντας το ζήτημα στη σάτιρα, κατεξοχήν χώρο ανάπτυξης της κριτικής οπτικής, δείχνει και κάτι ακόμη: ότι αυτές οι αλλοιώσεις των κειμένων δεν είναι απλώς πράξεις λογοκρισίας, αλλά κυρίως φανερώνουν την ιδεολογική χρήση των κειμένων προς τις κατευθύνσεις που επιλέγονται κάθε φορά από την πολιτεία.

Κάθε φορά που επιχειρεί κανείς να μελετήσει προβλήματα της διαμόρφωσης της νεοελληνικής ιδεολογίας περνά υποχρεωτικά και ευεργετικά από τις μελέτες του Φίλιππου Ηλιού. Η επανέκδοση της μελέτης του *Ιδεολογικές χρήσεις του κορραϊσμού στον 20ό αιώνα* (εκδ. Βιβλιόγραμμα, 2003) προσφέρει ένα φωτεινό παράδειγμα και δίνει την αφορμή για μια συζήτηση που περικλείει τις διαφορές που αναπτύχθηκαν στους χώρους υποδοχής των κορραϊκών ιδεών: τον δημοτικισμό, τον μαρξισμό και την ορθοδοξία. Το θέμα το οποίο αναπτύσσει ο ιστορικός ξεπερνά το πλαίσιο αναφοράς που είναι ο Κοραΐς και η υποδοχή και χρήση του έργου του και

διαμορφώνει ένα θεωρητικό σχήμα γύρω από ζητήματα ιδεολογίας και χρήσης της ιστορίας. Στην έκδοση, με τη μορφή υστερογράφου, περιλαμβάνεται και το θεμελιώδες κείμενο του Φ. Ηλιού, κείμενο του 1976, για τις «ιδεολογικές χρήσεις της ιστορίας». Τα πλούσια ευρετήρια, χρήσιμα πάντα, συμπληρώνουν την έκδοση.

Λάβαμε με κάποια καθυστέρηση ένα ακόμη τεύχος του τετράμηνου περιοδικού λογοτεχνίας, θεωρίας της λογοτεχνίας και κριτικής *Θέματα Λογοτεχνίας* (τχ. 18-21, Ιούλιος-Δεκέμβριος 2002, εκδ. Γκοβόστη): αυτή τη φορά το διπλό τεύχος περικλείει ανάμεσα στην εξαιρετικά ενδιαφέρουσα ύλη του και το διπλό αφιέρωμα: «Άγγελος Σικελιανός - Κωνσταντίνος Καβάφης».

Με μεγάλη συγκίνηση, ομολογώ, διάβασα το βιβλίο του Γιάννη Σακελλαράκη, *Η ποιητική της ανασκαφής* (εκδ. Ίκαρος, 2003): συγκίνηση που παραπέμπει στην ποιητική εκδοχή της αρχαιολογίας, στον τρόπο που το παρελθόν γίνεται διαρκώς παρόν, μέσα από το ασίγαστο πνεύμα που διαπερνά τις γραμμές των κειμένων του συγγραφέα. Ένα πραγματικό ταξίδι, μια περιπλάνηση σε τόπους και χρόνους, μια περιήγηση στην πνευματική περιπέτεια που αγγίζει χώμα και γεμίζει ουρανό είναι αυτό το βιβλίο. Παρασύρομαι, αλλά αυτή ακριβώς είναι η αίσθηση που μου δημιούργησε η ανάγνωση αυτή.

ο χαρτοκόπτης

ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ ΚΑΙ ΑΡΕΤΟΥΣΑ

Ένα ξεχωριστό ημερολόγιο του 2004 με θέμα το αριστούργημα της κρητικής αναγέννησης, τον *Ερωτόκριτο* του Βιτσέντζου Κορνάρου κυκλοφορεί από τις εκδόσεις «Δωρικός». Εικονογραφημένο από τον Γρηγόρη Νιόλη και με επιλογή αποσπασμάτων από την Βιργίνια Βέργη, το ημερολόγιο αυτό μας αφήνει χώρο για να συμπληρώνουμε τις καθημερινές μας έγνοιες και συγχρόνως μας δίνει, κάθε φορά, και μια μικρή ποιητική ανάσα.

«Ξύπνησα κι ήτανε η μάνα μου ζωντανή / και γάλα για τον καφέ της δεν είχα. / Αργότερα / την ώρα που έπινα τον δικό μου καφέ / έφυγε, αφήνοντάς με με μια άφατη λύπη. / Μια σκέψη με βασανίζει, / μήπως θά 'πρεπε ν' αρχίσω / να προσθέτω κι εγώ γάλα; / Μήπως έτσι μπορέσω ν' απαλύνω / την πικρή γεύση του μοναχικού καφέ;»: *Ναυσικά Γεωργοπούλου, Ο αγεφύρωτος χρόνος* (εκδ. Μελάني, 2003).

Δεκαπέντε διηγήματα για τον βίο των νεοελλήνων που χαρακτηρίζεται από την καταναλωτική μανία, τον νεοπλουτισμό και την καπλησία των οραμάτων περιλαμβάνονται στο βιβλίο της *Λίας Μεγάλου-Σεφεριάδη, Εξάλλου ο Λένιν ήτο πολύ καλής οικογενείας* (εκδ. Καστανιώτης, 2003). Ιστορίες καθημερινών ανθρώπων που ωστόσο φανερώνουν μια συλλογική συνείδηση.

Κριτική προσέγγιση της διδακτορικής διατριβής του Καρλ Μαξ για τη *Διαφορά της δημοκρίτειας και επικούρειας φυσικής φιλοσοφίας* επιχειρεί ο *Αλέξανδρος Α. Χρύσης* στο βιβλίο του *Ο Μαξ της εξέγερσης στον Κήπο του Επικούρου* (εκδ. Γκοβόστης, 2003).

Από την Κοζάνη μάς έρχεται συχνά πυκνά το τρίμηνο περιοδικό *Παρέμβαση*. Στο τχ. 124 (διευθυντής: *Β.Π. Καραγιάννης*, Σεπ.-Νοε. 2003) ξεχωρίζω τον απολογισμό «7+κάτι χρόνια με τα βιβλία, τους συγγραφείς, τις εκδόσεις, τα γράμματα εν γένει και εν είδει στην Κοζάνη και αλλαχού...», με το πικρό και πλήρως αιτιολογημένο σχόλιο ότι πρόκειται για έναν απολογισμό χωρίς αντίκρισμα, για την ιστορία μόνο του πράγματος.

Τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, η γνώση που προσφέρουν και η χειραγωγήση αυτής της γνώσης: η επιλεκτικότητα της διάθεσης των πληροφοριών, αλλά και ο καθορισμός εν γένει

του κοινού γούστου είναι μερικά από τα ζητήματα που θίγει ο *Niklas Luhmann* στο βιβλίο του *Η πραγματικότητα των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας* (μετάφραση-εισαγωγή: *Πέρσα Ζέρη*, επιστημονική επιμέλεια: *Διονύσης Καβαθάς*, εκδ. Μεταίχμιο, 2003).

Ο ασυμβίβαστος ήρωας, πληγωμένος από ένα νεανικό ομοφυλοφιλικό έρωτα, αφηγείται τη μοναχική του πορεία στις τρεις διακριτές περιόδους της ζωής του: την παιδική, την εφηβική και τη μέση ηλικία: *Δελτίον ταυτότητας. Γενικός Αριθμός Θ 307136* (εκδ. Άγρα, 2003) του *Τάκη Σπετσιώτη*.

Βρήκαμε ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις στα *Φιλολογικά Σημειώματα* του *Παύλου Αγγελόπουλου* (Θεσσαλονίκη 2003), μια μικρή ιδιωτική έκδοση, που φανερώνει όχι μόνο μόχθο μελετητή αλλά και την ιδιαίτερη οπτική γωνία. Φιλολογικές απορίες που ζητούν απάντηση, ή καλύτερα, που επιδέχονται πολλαπλές απαντήσεις και απασχόλησαν τον συγγραφέα και δεν είναι μέρος μιας «επαγγελματικής» ενασχόλησης αλλά περισσέυμα αγάπης για ορισμένα κείμενα: *Καρκαβίτσας, Θεοτόκης, Σολωμός*. Ωστόσο το κείμενο που βρήκα ιδιαίτερα ερεθιστικό είναι το σημειώμά του για τα κρυπτογραφημένα μηνύματα: ένα θέμα που αξίζει να αποτελέσει αρχή για μια συστηματικότερη ενασχόληση.

Ένα αστυνομικό ανάγνωσμα και δύο συγγραφείς: *Τιτίνα Δανέλλη-Θανάσης Μπαλοδήμας: Εκ των πραγμάτων* (εκδ. Περίπλους, 2003). Το καλοκαίρι του 2001 μια παράλογη αυτοκτονία αναστατώνει την Αθήνα. Ο στρατηγός της ΕΛ.ΑΣ. και μία δημοσιογράφος αναλαμβάνουν να εξιχνιάσουν τα αληθινά αίτια.

Στην ετήσια έκδοση *Φωκικά Χρονικά* που εκδίδει και διευθύνει ο *Δρόσος Κραβαρτόγιαννος* (τχ. 9-11, Άμφισα, 2000-03) διαβάζουμε ένα κείμενο του εκδότη που συμβάλλει, με την προσκόμιση τεκμηρίων, στην επικύρωση της γνησιότητας του μακρυγιαννικού κειμένου *Οράματα και Θάματα*.

«Υπνος, παραίτηση, ίλιγγος, μετάξι: / Η βασίλισσα σκάει κρυστάλλινη / Στη σκακιέρα των αντιθέσεων: ρουά ματ / Και το φιλί πεθαίνει στο τετράγωνο. / Μιλώ απ' το υστέρημα των ματιών μου: / Το δάκρυ αναβάλλεται»: *Σωτήρης Σελαβής, Bleuballet*, (εκδ. Νεφέλη, 2003).

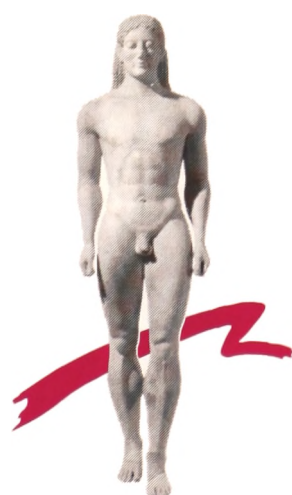
ΕΑΝ ΣΕ ΚΑΘΕ ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΙ ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ
ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ
ΠΟΥ ΑΠΟΤΕΛΟΥΝ ΤΗ ΒΑΣΗ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΓΝΩΣΕΩΝ,
ΤΟΤΕ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ, ΕΙΝΑΙ ΡΑΦΙΑ

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ
«ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ»

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ

618

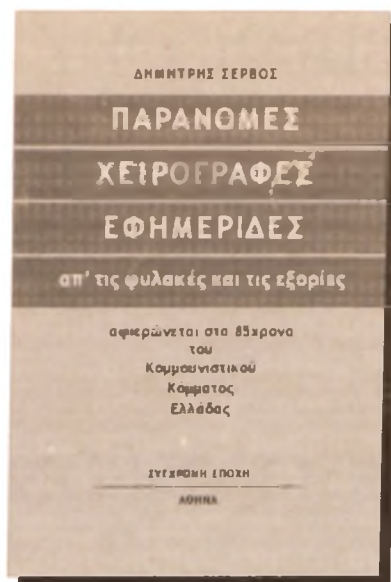
ΤΟΜΟΙ

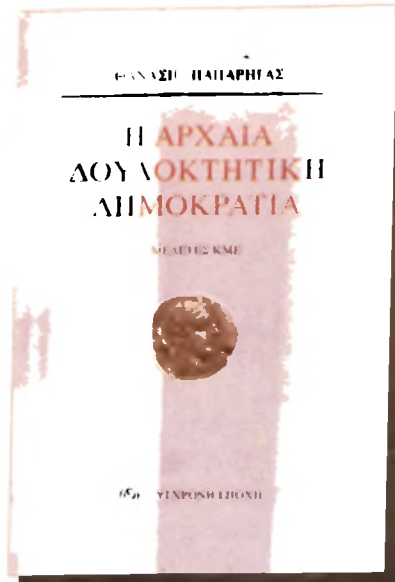
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΚΤΟΣ

Πανεπιστημίου 46, Αθήνα 106 78

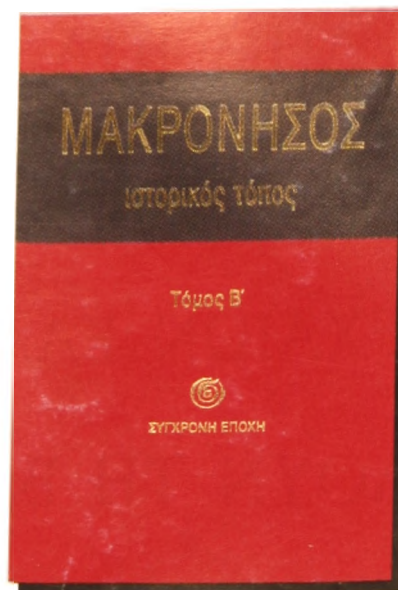
Τηλ.: 210.38.40.524, Fax: 210.33.03.098

Δ. Σέρβος
Παράνομες χειρογράφες εφημερίδες
απ' τις φυλακές και τις εξορίες

Θ. Παπαρήγας
Η αρχαία δουλοκτητική
δημοκρατία

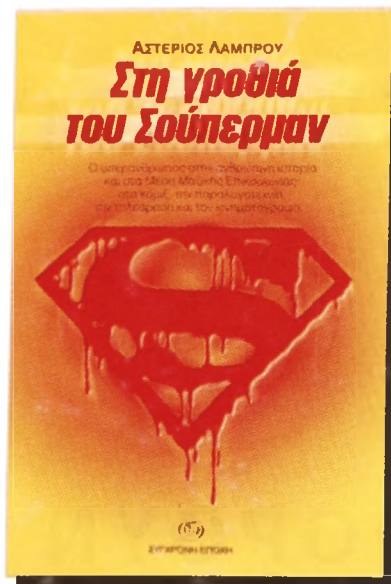
ΜΑΚΡΟΝΗΣΟΣ
ιστορικός τόπος - τόμος Β'

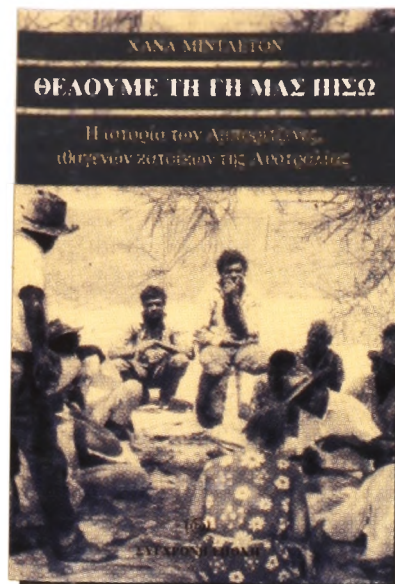
Ε. Χριστοδούλου
ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΑΛΑΓΑΡΗΣ
ιστορική βιογραφία - Σάμος 1908-1949

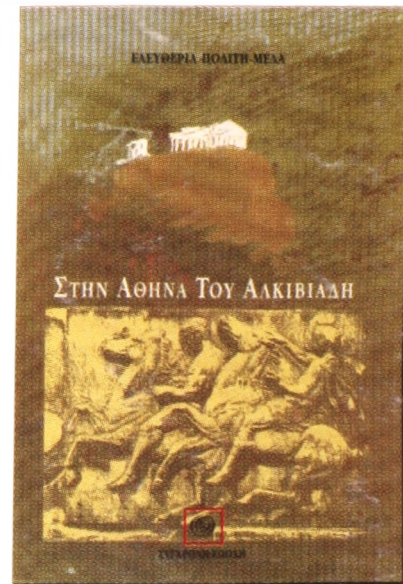
Η σοβιετική ψυχολογία
για την ανάπτυξη του παιδιού
Συλλογή άρθρων - Μεταφρ.: Ελ. Βαγενάς

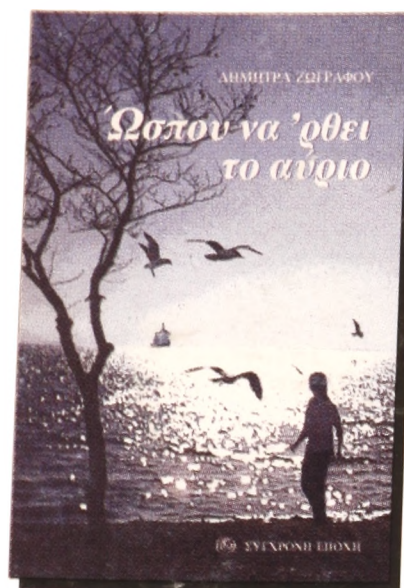
Α. Λάμπρου
Στη γροθιά του Σούπερμαν
μελέτη

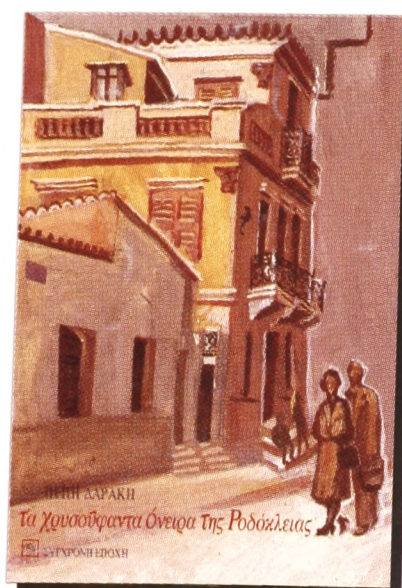
Χ. Μίντλετον
Θέλουμε τη γη μας πίσω

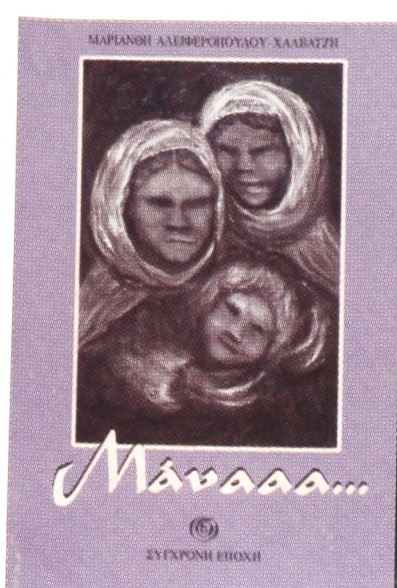
Ελ. Πολίτη-Μελά
Στην Αθήνα του Αλκιβιάδη

Δ. Ζωγράφου
Όσπου να 'ρθει το αύριο

Π. Δαράκη
Τα χρυσόφωνα όνειρα
της Ροδόκλειας

Μ. Αλειφεροπούλου-Χαλβατζή
Μάνααα...
2η έκδοση

Γ. Πριόβολος
Όσο βαστούσαν τα μελτέμια

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

Σόλωνος 139, 106 81 Αθήνα, Τηλ.: 2103820835, 2103823649, Fax: 2103813354. <http://www.sep.gr>, e-mail: info@sep.gr

ΜΕΝΤΕΣΣΕΑ ΔΙΑΘΕΣΗ: Μαυροκορδάτου 3, Τηλ.: 2103829835, 2103808132, Fax: 2103829814

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΤΗΤΕΣ

Πλάτου 3, Τηλ.: 2103829835, 2103808132. 2. Θεσσαλονίκη, Μπακατσέλου 3 & Εγνατία 65, Τηλ.: 2310283...

3. Γιάννενα, 28ης Οκτωβρίου 19, Τηλ.: 2651038090.